

KATONÁNÉ SZABÓ JUDIT

HARMAT ARTÚR *SZENT VAGY, URAM!*
NÉPÉNEKTÁR
FILOLÓGIAI FELDOLGOZÁSA

DOKTORI ÉRTEKEZÉS

2007

Liszt Ferenc Zeneművészei Egyetem
Doktoriskola (7.6 Zeneművészet)

HARMAT ARTÚR *SZENT VAGY, URAM!*
NÉPÉNEKTÁR
FILOLÓGIAI FELDOLGOZÁSA

KATONÁNÉ SZABÓ JUDIT

TÉMAVEZETŐ: TARDY LÁSZLÓ

DOKTORI ÉRTEKEZÉS

2007

Tartalom

Bevezetés.....	5
1. A KATOLIKUS EGYHÁZZENE, kiemelten a népének története	8
1.1. A népének helyének rövid áttekintése a római katolikus szertartásokon	8
1.2. A cecilianizmus Magyarországon a XX. század kezdetén.....	17
1.3. Népénektárak a XX. század elején.....	25
2. A népének szerepe Harmat Artúr életpályájában	33
2.1. Gyermekkor, tanulmányok	33
2.2. Betöltött állások, tisztségek.....	34
2.3. Művei, kiadványai, publikációi, előadásai	35
2.4. Felkérés az új népénektár szerkesztésére	36
3. A <i>Szent vagy, Uram!</i> népénektár keletkezéstörténete	37
3.1. Előzmények, előkészületek	37
3.1.1. Előzmények – Harmat–Sík: <i>Lyra coelestis</i> 1924	37
3.1.2. Előkészületek	39
3.2. A szövegek gondozása Sík Sándor kezében.....	43
4. A népénektár énekeinek elemzése.....	45
4.1. Források.....	45
4.1.1. Dallamforrások.....	46
4.1.2. Szövegforrások.....	51
4.2. Az énektár felépítése	52
4.3. Az énektár 306 énekének csoportosítása, jellemzése.....	54
4.3.1. A/ Gregorián eredetű népénekek.....	55
4.3.2. B/ Középkori kancióból lett népénekek	65
4.3.3. C/ XVI. századi énekek.....	71
4.3.4. D/ XVII. századi énekek	79
4.3.5. E/ XVIII. századi énekek	94
4.3.6. F/ XIX. századi énekek	101
4.3.7. G/ XX. századi énekek.....	108
4.4. A <i>Szent vagy, Uram!</i> énekei az „Írott hagyomány – élő hagyomány” tükrében	109
4.4.1. Az „Írott hagyomány”-hoz való viszony	109
4.4.2. Az „Élő hagyomány”-hoz való viszony	112
4.4.3. SzVU énekek az írott és élő hagyományban.....	117
4.4.4. Harmat és Kodály koncepciója, valamint Kodály közreműködése	120

5.	A <i>SZVU!</i> énektár „élete”	128
5.1.	Megjelenés, recepció.....	128
5.2.	Az énektár története és utóélete	131
6.	Összefoglalás.....	134
7.	Bibliográfia	137
7.1.	Rövidítések jegyzéke:	137
7.2.	Szakirodalom:	137
7.3.	Források.....	144
7.3.1.	Énekeskönyvek:	144
7.3.2.	Egyházkormányzati iratok:	146
8.	Mellékletek.....	147

BEVEZETÉS

Hazánkban manapság, ha bármelyik római katolikus templomban felmegyünk a kóruskarzatra, biztosak lehetünk abban, hogy az orgonán vagy annak közelében megtaláljuk a *Szent vagy, Uram!* népénektárat, amelynek dallami és szövegi részét Harmat Artúr szerkesztette Sík Sándor közreműködésével (1931). Ennek a gyűjteménynek az énekei szólaltak és szólalnak meg hosszú-hosszú évtizedek óta a római katolikus egyház szertartásainak többségén.

Ha fellapozzuk ezt a tekintélyes, 306 + 24 éneket tartalmazó kiadványt, az első oldalon a főcím alatt ezt olvashatjuk: „*Ősi és újabb énekkincsünk tára*”. Már rögtön ez az alcím kérdéseket vet fel az emberben, mit jelent ez esetben az „*ősi*” és mit az „*újabb*” jelző. Valójában a tematikusan elrendezett énekek, amelyekről első hallásra kiderül, hogy különböző stílusúak, más-más korból származnak, vajon pontosan honnan erednek; mi a helyük a népénektörténetben; mely hazai és külföldi énekeskönyvekben fordulnak még elő; mennyire variálódtak az idők folyamán? Az énekek közül melyek maradtak meg pusztán élettelen kottafejek formájában a nyomtatott kiadványokban, és melyek elevedtek meg a napi gyakorlatban, váltak élő hagyománnyá? Mi készítette a szerzőpárost egy ilyen nagy vállalkozásra, hogy népénekgyűjteményt állítsanak össze? Milyen koncepció alapján dolgoztak és milyen munkamódszerrel, volt-e ennek valamilyen előzménye? Miért éppen Harmat Artúrra és Sík Sándorra esett a választás az egységes kántorkönyv elkészítése kapcsán? Egyáltalán miért merült fel annak kérdése, hogy egységes kántorkönyvre van szükség? Miképpen történt a gyűjtemény recepciója, és hogyan alakult a későbbi utóélete? Ennek alapján hol a helye népénektörténetünkben?

Ezekre a kérdésekre a gyűjtemény filológiai feldolgozása alapján próbáltuk a válaszokat megkeresni. A filológia szó mindkét értelmében¹ történt a feldolgozás, vagyis törekedtünk arra, hogy a lehetőségekhez mérten primer írott emlékek alapján dolgozzunk, továbbá az énekek dallamainak és szövegeinek komplex módszerű elemzését szeretnénk volna adni. Ezek után választ kívántunk kapni arra, miért éppen ezek az énekek kerültek a népénektárba és ez milyen hatással volt, illetve van a templomi népénekrepertoárra.

---

¹ „1. *vmely nép v. népcsoport nyelvével, irodalmával és műveltségének minden más vonatkozásával az írott emlékek alapján foglalkozó tudomány*

2. *irodalmi műveknek komplex módszerű (azaz a forráskutatás, a szövegkritika és szövegelemzés tanulságait egységbe olvasztó) tanulmányozása*”

Bakos F. 1983: 262.

Ahhoz, hogy jobban megértsük a népénekeskönyv tartalmát, szerkezetét, felépítését, először a népéneknek a római katolikus istentiszteleten betöltött helyét kellett meghatározni: az egyházi rendeletek figyelembe vételével. A törvények ismertetésekor törekedtünk arra, hogy ha hozzáférhető volt az eredeti egyházi utasítás, akkor abból dolgozunk. (Itt szeretném megjegyezni, hogy a dolgozatban katolikus istentisztelet említésekor minden esetben római katolikus istentiszteletre gondoltunk.) Az egységes kántorkönyv gondolata hazánkban is megjelent a cecilianizmus egyházzenei reformtörekvéseinek részeként. Ezekről a korabeli szakfolyóiratokból kaphattunk világos képet.

A *Szent vagy, Uram!* gyűjtemény énekeivel Schram Ferenc *Bevezető népénekekhez* című tanulmányában² (1958) foglalkozik részletesebben. Ebben a népének rövid történetét írja le, ismerteti a XVII–XIX. századi jelentősebb énekeskönyveket, a *SzVU* énekeit századonként csoportosítja, majd pár mondatos elemzést ad róluk, és táblázatba foglalja azokat kadenciák és szótagszám szerint. Ezek az elemzések – valószínűleg a korlátozott terjedelem miatt – csak tájékoztató jellegűek, nem komplexek. Az énekek egy-egy elemét említik meg, egyszer az eredetére utalva, máskor a dallamszerkezetének egy momentumát bemutatva vagy versképletét megemlítve.³ Rajeczky Benjámint egy kiváló tanulmánya található a *SzVU*-ról a Harmat-émlékkönyvben, amelyben kutatásra váró kérdéseket is felvet.⁴ Konkrétan az énektárról más munka nem született, csak egyéb népénektörténettel kapcsolatos cikkekben tettek róla említést.⁵ A gyűjtemény revízióját az 1970-es években egy erre kijelölt bizottság végezte. Az akkor feltárt ismeretek nyomtatott formában nem jelentek meg, ezért nem igazán hozzáférhetőek. Ennek a munkának a folytatása, majd eredménye lett az 1985-ben kiadott *Éneklő Egyház* katolikus énekeskönyv.

Az énekek részletes elemzésénél kiváló tudományos összkiadások voltak segítségünkre: Csomasz Tóth Kálmán: *Régi Magyar Dallamok Tára I.*⁶ és Papp Géza: *Régi Magyar Dallamok Tára II.*⁷ Ezekben csak a XVI–XVII. századi népénekekről kapunk részletes adatokat: a szöveg és dallam eredetéről, forrásairól, variánsairól. A XVIII–XIX. századi népénekek ilyen formában csak részben vannak feldolgozva⁸ és a hiány pótlása a jelen dolgozatnak nem is feladata.

---

² Schram F.: 1958.

³ Például: „138./ *Visszatérő szerkezetű dallam.. B sora a párhuzamos durban hangzik tercziárlattal. 136./ Trocheikus verslábakból áll. Ereszkedő dallam.*” In i.m.

⁴ Rajeczky B. 1985:92.

⁵ Dobszay László: A népének hazai története *Vigília* 37. évf. 4. sz. 237.; Nikodém G. 2003: 225.; Tardy L. 2006: 401.

⁶ Csomasz Tóth K. 1958.

⁷ Papp G. 1970.

⁸ Dobszay L. 1995.

A gyűjteményben szereplő énekek XVI–XVII. századi dallamainak néphagyományban élő változatairól Szendrei–Dobszay–Rajeczky *XVI–XVII. századi dallamaink a népi emlékezetben* című kétkötetes munkája⁹ ad áttekintést. Ebben a témában annak próbáltunk még utánajárni, hogy hol tartott az előkészületi munkafázis idején a népzene tudomány, ezen ismereteket mennyiben vették vagy inkább vehették figyelembe a népénektár készítői.

Harmat Artúr a kiadvánnyal kapcsolatos dokumentumainak lelőhelye eddig nem volt ismeretes, ezért ennek felkutatása, majd feldolgozása sok új adatot szolgáltatott a szerkesztő koncepciójának, munkamódszerének megismeréséhez, továbbá az összeállításban közreműködők szerepének megítéléséhez.

A fentebb felsorolt elemzések alapján reméljük, könnyebb meghatározni a *SzVU* helyét a népénektörténetben, és talán segítséget nyújthat a kántoroknak az énekek közti eligazodásban, az értékek kiválasztásában, a szertartások énekrendjének összeállításánál.

Ahhoz, hogy ez a dolgozat megszülethessen, a következőknek szeretném megköszönni a segítségét. Harmat Artúr lányának, Harmat Jerrynek azt, hogy felvilágosítást adott arról: merre található édesapja hagyatékának az a része, amelyet a család hivatalos intézményekben helyezett el. Köszönetet mondok Tardy Lászlónak, aki az *OMCE*-tel kapcsolatos dokumentumokhoz biztosította a hozzáférést a Központi Szeminárium Könyvtárában, és mint témavezető végig figyelemmel kísérte a munkámat. Dobszay Lászlónak, aki lehetővé tette, hogy elvégezhessem ezt a munkát, és a doktori kollégiumon bevezetett a kutatómunka rejtelseibe. Domokos Máriának, Szalay Olgának és Kővári Rékának, akik a népzenevel kapcsolatos témában voltak a segítségemre, mert rendelkezésemre bocsátották a számomra hozzáférhetetlen Kodály Archívumban található, általuk feldolgozott Kodály-gyűjtéseket. Sík Sándor munkásságáról Jelenits István Sch. P. adott tájékoztató pontokat, amiért hálával tartozom neki. Köszönetet mondok Fűri Gábornak, aki biztosította a tulajdonában lévő *SzVU!*-mal kapcsolatos Harmat-hagyaték dokumentumainak feldolgozását és felhasználását. Hálával tartozom a Kalocsa-Kecskeméti Főegyházmegyei Levéltár vezetőjének és munkatársának, Lakatos Andornak, Csongrádi Gabriellának, valamint a Székesfehérvári Püspöki és Székeskáptalani Levéltár vezetőjének, Mózessy Gergelynek, továbbá a piarista Központi Levéltár igazgatójának, Koltai Andrásnak. Végezetül megköszönöm az anyanyelvi lektorálást Holczer József piarista atyának. Deo gratias!

---

⁹ Szendrei-Dobszay-Rajeczky 1979.

1. A KATOLIKUS EGYHÁZZENE, KIEMELTEN A NÉPÉNEK TÖRTÉNETE

1.1. A népének helyének rövid áttekintése a római katolikus szertartásokon

Az Egyház szertartásain a gregorián liturgikus ének és a „nép-ének” már a kezdetektől párhuzamosan használatban volt. A használat arányai és a népének-fogalom tartalma változtak az évszázadok folyamán. A katolikus istentisztelet hivatalos éneke a gregorián ének: énekelt imádság, amely szerves része a liturgiának,¹⁰ használatát az egyházi zsinati rendelkezések ismétlődően előírták, sőt megkövetelték. A gregoriánon belül található a nép által énekelt részek (akklamációk, válaszok, egyes állandó tételek, pl. a Kyrie, Sanctus stb.), amelyek tekinthetők „nép-ének”-nek annak tágabban értelmezett definíciója alapján. Emellett igen lassan alakult ki a szűkebb értelemben vett nép-ének – vagyis a nép által énekelt, anyanyelvű, strófikus templomi ének.¹¹ Használata a katolikus istentiszteleten eleinte abususnak számított, majd később a szokásjogra hivatkozva, mégis egyre nagyobb teret nyert, végül bizonyos keretek között hivatalos énekké vált. Ezt a vonalat elsősorban világi uralkodók dekrétumai,¹² másrészt az egyházilag törvénytelen gyakorlat támogatták.

Az arányok módosulását figyelve, nagyvonalakban kövessük a népének helyét a katolikus egyházi zene történetében (IV–VI. századtól a *SzVU!* megjelenéséig), elsősorban a hivatalos dokumentumok alapján. Előljáróban meg kell említenünk, hogy a történelem folyamán kibocsátott nagyszámú egyházi rendelkezés csak elenyésző mennyiségű utasítást tartalmaz a szent zenére vonatkozóan (ez alól kivételek, V. X. és XI. Pius megnyilatkozásai.). A rendelkezések kutatása és feldolgozása folyamatban van.¹³

Általánosságban elmondható a liturgia énekanyagáról, hogy a IV–VI. századra az egész egyházi évre elrendezett alaprepertoár kristályosodik ki.¹⁴ Ez évszázadokon keresztül alapvető norma lesz a szertartásokon. Ezt a megállapítást természetesen sok tényező árnyalja, amelyekre most nem térnénk ki. Az ezredforduló környékén jelenhetett meg liturgikus tételek tropusaiként az anyanyelvű ének, ebből fejlődött ki a XII–XIII. századtól, főleg a nem latin nyelvcsaládhoz tartozó területeken, igen korlátozott keretek

---

¹⁰ Dobszay L. 1993: 17.

¹¹ Dobszay L. 1995: 9.

¹² I. Ferdinánd 1564-es dekrétuma; II. József rendelkezései

¹³ E témában könyv készül Rhimer Zoltán tollából.

¹⁴ Dobszay L. 1993: 49.

között a népének használata. Nagyobb teret a XVI. századtól, a reformáció után kapott. Ebbe a röviden vázolt nyugat-európai keretbe tagozódik be hazánk az ezredforduló környékén.

A kisszámú forrás alapján megpróbálunk képet alkotni a hazánkban élő gyakorlatról, a gregorián és az anyanyelvű tételek viszonyáról. A magyar egyház megszervezésének időszakából a zsinati törvények a liturgikus élet szabályozását szolgálják. Így az 1092-es szabolcsi zsinat az ünnepek rendezéséről szól.¹⁵ Az első tudatos liturgiarendezés idején, a XII. század elején Könyves Kálmán uralkodásakor rendelkezni kellett a hivatalos liturgikus énekekről, tehát valószínű, hogy mást is énekeltek az istentiszteleti szertartásokon. Ezt bizonyítani látszik 1114-ben az esztergomi zsinat XLVI. fejezetében olvasható mondat: „*Nihil legatur vel cantetur in Ecclesia, nisi quod fuerit in Synodo collatum.*”¹⁶ 1279-ben a budai zsinat ugyanezt a rendelkezést újította meg. A liturgia végzésének lanygulását ellensúlyozza, a II. Ulászló királysága alatt tartott 1493. évi esztergomi és az 1494. évi nyitrai zsinat rendelkezése, amelyben utasítást adnak a mindennapos énekes nagymise végzésére.¹⁷

A népének használatáról közvetlen utalás található Telegdi Miklós esztergomi püspök prédikációs könyvében (1577) amelynek függelékében a szerző nyolc népéneket közöl, a következő bevezető sorokkal: „*Énekek, melyeket szoktunk az ünnepekbe prédikáció előtt és prédikáció után énekelni.*”¹⁸

Ezek az énekek már régebb óta gyakorlatban lehettek, mert az 1560-as, Oláh Miklós esztergomi érseksége idején tartott, nagyszombati zsinat megtiltotta 100 évnél fiatalabb énekek kiadását és használatát,¹⁹ ezt Telegdi bizonyára figyelembe vette. A tiltás háttérében az áll, hogy a reformáció a népéneket tette az istentisztelet hivatalos énekévé. A protestánsok rövid idő alatt elkészítették repertoárjukat - természetesen a középkori kanciósanyagra építve, - amely repertoár a katolikusok körében is nagyon elterjedt, s ezt szerették volna a hivatalos körök háttérbe szorítani. A katolikusnál a rendelkezések sze-

---

¹⁵ Török J. 2000: 56.

¹⁶ Péterffy 1742. I.59. In Papp G. 1944.

¹⁷ „*Missa maior, iusto impendimento cessante, prout consuevit (?convenit) hora debita, singulis diebus cum cantu sive nota debeat celebrari.*” Péterffy: *Sacra Conc. I. 213. és 273. I. 20.* In Papp G. 1942.

¹⁸ MZt I. 1988: 463.

¹⁹ *Synodus Dioeceseo-Provincialis, Tyrnaviae 23. Aprilis Anno 1560. Caput XVI. De Missae sacrificio. § III.:* „*Item sub gravi poena similiter committimus: ne vulgares ullae, aut latinae etiam cantilenaе, Praeter eas, quas ante centum annos, majores nostros certo approbasse constet, aut praeter eas, quae posthac a nobis fuerint approbatae, in templis maxime, admittantur: ne sub specie pietatis, Hungarus populus, natura alioqui ad divinum cultum propensus, in errores inducatur: sicut pro dolor! fieri nostra aetate in pluribus locis videmus.*” Péterffy: *Sacra Concilia Ecclesiae romano-catholicae in Regno Hungariae celebrata ab Anno Christi MCVI. Usque ad Annum MDCCXV. Viennae Austriae, Anno MDCCXLII. II. 93.* in Papp G. 1942: 13.

rint a népénekítés továbbra is megmaradt a liturgián kívül. Minden lehetőség adott volt az éneklésre a körmeneteken, a zárandoklatokon, a búcsúkon, a litániákon, a népi ájtatosságokon, a lelkigyakorlatokon és a hitoktatáson. Ennek ellenére már nyoma van annak, hogy bizonyos engedményeket tettek a népénekítés használatára. Erre példa I. Ferdinánd 1564-ben kiadott Decretuma, amelyben engedélyezi a misén magyar nyelvű himnuszok és zsoltárok éneklését a Communio után.²⁰ Az 1629. és 1638. évi nagyszombati zsinatok rendelkeznek egy hivatalos énekeskönyv kiadásáról, abból a célból, hogy katolikus gyűjtemény híján a katolikusoknak ne kelljen protestáns kiadványokat használni. Annak a meghatározásával, hogy mely énekeket lehet a templomban, körmeneteken, búcsúkon alkalmazni, a püspöki helynököt bízták meg.²¹ A törvény végrehajtása 1651-ig, az első nyomtatott katolikus énekeskönyv²² megjelenéséig késlekedett.

A késő középkorban a népénekítés négy csoportra oszthatók használatuk alapján:

1. A liturgia peremén élő, prédikáció előtt és után éneklendő alaprepertoár, darabjai általában latin tételek fordításai.
2. A liturgiától független kanciós anyag, amely kisebb közösségek, társulatok magánájtatosságainak énekeiből áll.
3. A liturgián kívüli alkalmak (búcsú, zárandoklatok, körmenetek stb.) darabjai.
4. Az egyházi ünnepekhez kapcsolódó népszokások énekei, amelyek sokszor átkeféltek templomi gyakorlatba.

1526 után a három részre szakadt ország zavaros körülményei között, az intézményi háttér megszűnésével a gregorián ének lassan-lassan kiszorult az istentiszteletről²³ és az anyanyelvű népénekítés-repertoár nyert egyre nagyobb teret. Ebben szerepet játszott a protestáns felekezetek erre az időszakra eső megerősödése, s a katolikusokra gyakorolt hatása is. A római egyháznak fel kellett ismernie, hogy a protestantizmus terjedését segí-

---

²⁰ *Synodus Dioecésana Tyrnaviensis. Anno 1564. Decretum Suae Majestatis Caesareo-Regiae...XI. „Simili modo, quandoquidem rudes homines, mentem a terrenis haud facile amotam habent, ad animos eorum in gratiarum Dei actionem & laudem excitandos, posset post communionem hymnus aliquis vel psalmus cum responsorio, instituto conveniente, & ab Episcopo diligenti examinatione praemissa, approbatus, vulgari lingua decantari.* Péterffy im. II. 182. in Papp G. 1942: 13.

²¹ *Synodus Dioecésana, Tyrnaviae 4. Oct. Anno 1629. Caput III. Quibus in rebus Reformatio efficax requiratur. IX. Et quoniam ante, & post conciones, de more Patriae, cantiones vulgares per Magistros Scholarum praecinuntur: nemo Parochum deinceps permittat, út ulla hujusmodi cantilena decantetur, nisi quae a Vicario generali, fuerit approbata. Injungitur itaque Domino Vicario, ut adscitis adiutoribus, quos opportunos judicaverit, seligat cantiones; quas Illustrissimus Archi-Episcopus imprimi curabit, ad usum hujus Diocesis: praeter quas aliae, in Ecclesia, vel processionibus, ac peregrinationibus, non cantentur.* Péterffy im II.254. in Papp G. 1942: 15.

²² Kisdi: *Cantus Catholici*

²³ MZt II.1990:157.

tette a hívek bevonása a liturgiába, a népének terjesztése által is.²⁴ Ezért az anyanyelvű éneklés szükségességét a katolikus egyházfők is belátják. Ez sokban hozzájárul a népének szerepének a bővüléséhez.

A XVII. század közepétől az a gyakorlat figyelhető meg, mely szerint ténylegesen kétféle mise létezik: a nagyobb templomok vasárnapi és ünnepi egy istentisztelete gregorián énekkel és polifón zenével, míg a kisebb helyeken a misék többsége anyanyelvű népénekekkel. Külön válik egymástól a *missa cantata* és *missa lecta* egyházi zenéje. Ugyanebben az időben a népének szöveg- és dallamstílusa is megváltozik. Megjelenik a kora barokk, ellenreformációs kanciósanyag, amely már elvesztette gyülekezetszerűségét, ezért a nép számára nehezen asszimilálhatóvá válik. Az éneklést a néptől a kántor veszi át, így a népének sokszor szólóénekké változik.

A XVIII. században az énekes és kismisék aránya egyértelműen az utóbbi javára változik, miközben a népének színvonala egyre silányabb lesz. Az énekes misék szolgálatát kis létszámú fizetett muzsikusok látják el, a vokálpolyfonia helyett inkább többszólamú hangszeres zenével, s a gregorián éneket már csak kiegészítésként használva, míg kisebb helységeiben a népének adja a szertartás egyházi zenéjét. II. József intézkedései (1783) alapján ez egészen odáig vezet, hogy egyenesen tiltják a latin liturgikus tételeket és (a Szent István- dómot és az udvari kápolnát kivéve) a német népéneket teszik kötelezővé. 1788-ban a mainzi érsek körlevelében rendeli el a német nyelvű népénekeskönyv használatát. Ezek a drasztikus intézkedések hazánkban is éreztetik hatásukat, a liturgia énekkendjének struktúrája felbomlik, közben az énekek jozefinista, racionalista szellemű szövege, németes stílusú dallama egyre gyengébb színvonalat mutat.

A katolikus szertartások hagyománytól elszakadt egyházzenejébe a XIX. században szinte már bármilyen zene beletartozhat: például a jobb helyzetben lévő székesegyházakban zenekaros misék, világi zene, színházi muzsika vagy akár kuplák hangzanak. Szerényebb templomokban válogatás nélkül keverednek a népének-repertoár különböző értékű anyagai, vegyítve a zeneszerzői ambíciókkal rendelkező kántorok kétes értékű szerzeményeivel. (Ld. részletesen I/2. fejezetben.) Erről a helyzetről tanúskodnak az egyházi zenéről rendelkező egyházkormányzati iratok, amelyek a szokásjog alapján fenntartott, de az egyház szerint helytelennek tartott gyakorlatot szabályozzák.^{25, 26}

---

²⁴ MZt II.: 161.o.

²⁵ „*Minthogy a tudatlan nép hamis engedékenységből torz elképzeléseket tükröző Liber precatoriusokat és Cantionalékat használ, ezért fel kell állítani egy egyházi bizottságot, amelynek feladata, hogy ezeket megtisztítva és kijavítva adjon ki egy hivatalos Liber precarius és Cantionalét.*”

Relarum in Consil. 1821. Kalocsai Érseki Levéltár

²⁶ „*Szükséges, hogy minden zene és ének, amely a szent cselekményben alkalmazást nyer, az áhitat növelését szolgálja. Ezért mindazt, ami profán ének és zene hitványságától bűzlik (ennek jellegét viseli magán), és ami megzavarhatja a hívők áhitatát, gondosan kerüljék. Az ünnepélyes szentmisékben a zene és*

A liturgián létező kettősséget bizonyítják a kiadott népénekes- és szertartáskönyvek. Erről tanúskodik a szerkesztők előszava, a kiadványok tartalma, terjedelme és felépítése. Vizsgáljuk meg a felsorolt szempontok alapján a XIX. század második felén és a XX. század elején kiadott jelentősebb gyűjteményeket.

Elsőként a Zsasskovszky Ferenc: *Manuale Musica-Liturgicum* 1853-ban kiadott szertartáskönyvének előszavából idézünk:

„*A romai Anyaszentegyház Catholica az az Világegyház lévén hitágazati és szertartási egység által egy családba fűzi a földnek minden cathol. népeit. Fájdalom, az egyházi énekek közé – melyek pedig a sz. szertartásoknak lényeges részét teszik – részint a képző-intézetek eddigi csekély száma: de még inkább alkalmas kézi könyvek hiánya miatt, főleg falusi egyházakban különféle a romai ős mintáktól eltérések csúsztak be, melyeknek eredeti forrásukhoz visszavezetése, s az előforduló szertartásoknak helyes kimutatása az egyházi szükségek közé tartozik. ...Azoknak, kik a sz. Gergelyféle énekeket más népies dallamokkal szeretnék felváltani, egyszerűen megjegyzem: hogy ezen Zsoltárok és előénekek a cath. Anyaszentegyház ős ereklyéi, mik nem csak régiségüknél fogva tiszteletre méltók, hanem korunkban is, ha azok pontosan és kellő méltósággal énekeltenek... ”²⁷ A könyv egyértelműen a gregorián liturgikus tételek helyes használatát szeretné elősegíteni. Ezt a tartalomjegyzék is mutatja:*

„*Complentens: Antophonas, Hymnos, et Responsoria ad Processiones et solennes Benedictiones: item Hebdomadam Sanctam: Psalmos et Hymnos ad Vesperas etc. etc. partim cum Cantu gregoriano, partim figurali a quatuor vocibus, partim Choralis populari comitante Organo ”*²⁸

Két évvel később Zsasskovszky Ferenc testvérével, Zsasskovszky Endrével és Tárkányi Béla egri főegyházi kanonokkal közösen gyűjteményt adott ki „*Katholikus Egyházi Énektár. A bevett közajátotossági énekekből ujjakkal bővítve, kath. egyházi éneklők s e pályára készülők számára.*”²⁹ címmel. Ez a kötet a népénekes gyakorlat gyűjteménye és a szokásjogot erősítette. Elsősorban pasztorális szempontok miatt jött létre, amit az előszóban a szerkesztők is megfogalmaznak:

---

az énekkar az áhítatot és az egyházas komolyságot erősítse, egyébként pedig bevett szokás szerint az orgonakíséret segítse a hívek énekét. Általánosságban előírjuk, hogy a nép számára ismerős énekeket énekeljenek; azt a gyakorlatot ellenben, amikor a kántor a saját hangját akarja fitogtatni és ezáltal mind a miséző papot, mind a jelenlévő népet zavarja abban, hogy a szentmisén méltó módon vegyenek részt, megtiltjuk.”

Decreta Concilii a Cancta Sede Apostolica Recognita. Titulus Caput V. De cantu et musica. Acta et Decreta Concilii Provinciae Colocensis. Anno Domini MDCCCLXIII. Coloczae, 1864.

²⁷ Zsasskovszky Ferenc: *Manuale Musico-Liturgicum Agriae*, 1853.

²⁸ i.m.

²⁹ Tárkányi-Zsasskovszky: *Katholikus Egyházi Énektár* Eger, 1885.

„ *A jól rendezett egyházi nép-ének mily hathatós eszköz az isteni tisztelet emelésére, a vallásosság nevelésére, szent érzelmek ébresztésére: nem szükség bizonyítani; csak az vonhatja kétségbe, ki ájtatos nép-énekeket még nem hallott.*”³⁰ A kötet több mint 400 éneket: miseénekeket, az Úr ünnepeinek, a szentek ünnepeinek, az évközi időszaknak népénekeit, továbbá halotti énekeket és litániákat tartalmaz.

Az már valószínűleg nem a szerkesztőkön múlt, hogy az elméleti elképzelések a gyakorlatban másképp valósultak meg. Jól mutatja ezt, hogy melyik kötet milyen arányban terjedt el. Amíg a Szerartáskönyv csak egy-két könyvtárban és néhány templomban fellelhető, addig a népénektár szinte mindegyik templom kóruskarzatán még ma is megtalálható. Vagyis csak az utóbbi került széles körben használatba.

Zsaskovszkyéhoz hasonló irányelvek vezérelték Kaposy György nakki kántor-tanítót, amikor kiadta 1871-ben *Egyetemes Szerkönyvét* majd 1887-ben *Római Katholikus Egyházi Énekek* című énektárát. A szerartáskönyv hivatalos egyházi támogatásának dokumentuma a Kalocsai Érsekség Egyházkormányzati iratai körlevelében olvasható:

„ *Kaposy György, nakki kántor-tanító, egy pár buzgó lelkész úr közreműködése mellett Egyetemes Szerkönyv cím alatt oly könyvet adott ki sajtó útján, melyet a kántorok az isteni tisztelet tartása körüli teendőikben az egyházi év folytán mint kézi könyvet használhatnak. ...Szakférfiak, kiknek a könyv bírálata végett kiadatott, különös elismeréssel nyilatkoznak róla, és azt nemcsak a kalocsai katolikus férfi tanítóképezde számára tan-könyvül, hanem a magyar nyelvű plébánia egyházakban használandó kézikönyvül is igen alkalmasnak találják. Miért is, e főegyházmegyében ily irányú könyv, ez ideig nem lévén, egyformaság végett ezennel elrendeltetik, hogy a mondott könyv mindazon plébánia-templomokban, hol magyarajkú hívek vannak, e g y e d ü l i k é z i k ö n y v ü l használtassék; egyúttal megengedtetvén, hogy abból egy példány minden templom számára annak pénztárából megszereztessek.*”³¹

Kersch Ferenc *Sursum corda! Katholikus Kántorkönyv népénekek s a legszükségesebb chorálok gyűjteménye* 1902-ben már a Nyugat-Európában elindult és hazánkban is követőkre talált liturgiai, egyházi, általános kulturális renováció gondolatkeretében született.³² A mozgalom egyházzenei reformtörekvések (solesmes-i gregorián reform,³³ cecilianizmus) elvei (ld. részletesebben alább az I/2. fejezetben) alapján készült. Erre utal előszavában:

„ *Évek hosszú során át általánosan hangzik a panasz, hogy templomainkban ország-szerte mindinkább vész az áhítat szülte ének. ...Több, mint száz éve, hogy e hanyatlás*

---

³⁰ i.m.

³¹ Kalocsai Érseki Levéltár. *Cultus Divinus 1747–1992*. 115. sz.

³² Dobszay L. 2006: 7.

³³ Török J. 2006: 411.

beállott: száz évnek büne ma már lavinává nőtt. ...Nagy dolgot tűzött ezért ki czélul az Országos magyar Czeczilia-egyesület, midőn az egyházi zene reformálására vállalkozott...Ezen alapelvekre helyezkedve dolgoztam ki jelen művemet...”³⁴ A továbbiakban szól kora visszás helyzetéről:

„Miként áll nálunk ez ügy? Templomaink nagy része hangversenyterem képét adja, a hol Istent imádó zene és ének helyett az egyház által tiltott ének- és zeneprodukciók mételyezik meg a hívők lelkeit; kisvárosi és falusi templomaink tekintélyesebb része csak gyülekezési helylyé sülyedt, a hol majd duhaj nótára emlékeztető énekekkel, majd érzelgős, szenvedélyes dallamokkal keresik nem Isten irgalmát, hanem az emberek tetszését.”³⁵

Elismeri az egyház által kiadott rendeletek jogosságát: „...csak az egyház lehet illetékes arra nézve, hogy megszabja minden tekintetben az istentiszteletek rendjét...Így az egyházi zenére nézve is egyedül ő lehet illetékes szabályokat felállítani, ez természetes következtetése már azon szoros viszonyoknak is, a mely a liturgia s az ezt kiegészítő rész, az ének között fönnáll.”³⁶

Pontosan megfogalmazza az egyház akaratát: „Az egyház háromféle osztályba sorozza a sz. misét: missa solemnis...missa cantate...missa privata...Az elsőre nézve határozottan kifejezett s mindinkább sürgetett akarata, hogy az alatt a kar a sz. mise szövegét, az egyház hivatalos nyelvén, csonkítatlanul, változatlanul és teljes egészében énekelje. Megkívánja tehát, hogy az Introitus, Graduale, Offertorium és Communio, valamint a megfelelő Ordinarium teljes egészében adassék elő.”³⁷ A népénekéről sem feledkezik meg: „Az ünnepi és énekes sz. misén, valamint a szoroson vett liturgikus ténykedésen kívül, tehát csendes sz. misénél, litániánál, hálaadó istentiszteletnél, bizonyos körmeneteknél stb., egyszóval minden ilynemű ájtatosságoknál a népének használatát nemcsak megengedi, de sőt óhajtja az egyház.”³⁸

Ennek alapján Kersch egy kötetben adja ki a latin liturgikus tételeket és a népénekeket, mintegy szintézisét adva az előzőekben bemutatott szertartáskönyvek és népénekterek anyagának. A gyűjtemény csak nagyon szűk körben terjedt el. Kersch gondolkodásmódjának a háttérében azokat az irányelveket érzékelhetjük, amelyek X. Pius pápa 1903-ban kiadott *Tra le sollecitudini* kezdetű Motu propriojában³⁹ csúcsosodik ki. A sokat idézett,

---

³⁴ Kersch Ferenc: *Sursum corda!* 1902: VI.

³⁵ i.m.

³⁶ i.m.

³⁷ i.m.

³⁸ i.m.

³⁹ X. Pius *Motu Proprio* c. bullája Ford: S. Pöschl Vilmos, Kiadja: Országos Magyar Kántorszövetség Bp, 1929.

a pápa által nagyon pontosan megfogalmazott rendelkezéseknek csak nagyon tömör egyszerű összefoglalását adjuk.⁴⁰

A pápa átfogóan rendelkezik a szent zenével kapcsolatos kérdésekben. Meghatározza a musica sacra-val szemben támasztott alapkövetelményeket: szentnek, művészinak és egyetemesnek kell lennie. Felsorolja az egyházi zene fajtáit: első helyre teszi a gregorián éneket, amely legjobban megfelel a fentebb felsorolt kritériumoknak. Szintén liturgiára alkalmas tulajdonságokkal rendelkezik a klasszikus polifónia. Nem zárkózik el a legmodernebb zenétől sem, ha az istentisztelethez méltó alkotásról van szó. Teljesen alkalmatlannak tartja a színházi stílusú zenét, amely a XIX. század folyamán terjedt el a templomokban. A liturgikus tételeknek meg kell tartaniuk az elfogadott, előírt szövegét, a sorrenden sem szabad változtatni. Rendelkezett az énekek előadóiáról, a hangszerek használatáról. Még a végrehajtás kivitelezéséről is pontos utasításokat adott.

Hazánkban az egyházzenei motu proprio némely egyházmegyében nagyon rövid időn belül visszhangra talált. Ezt mutatja Városey Gyula székesfehérvári püspök 1904. márc. 14-én kiadott körlevele, amelyben közli a pápai rendelkezés fordítását és maga is utasításokat ad ki a végrehajtás előkészítésére:

„Ezen előkészületek vezetésére és általában a pápai Utasítás végrehajtásának eszközésére, követve egyszersmind Szentséges Atyánk magas meghagyását, egyházmegyém részére ezennel egy egyházzenészeti bizottságot állítok be...Ezen bizottság feladata lesz mindabban, ami az egyházi zene és ének reformjára vonatkozik, elsősorban a székes-egyházi, azután pedig a vidéki templomokat illetőleg számomra véleményt, javaslatot készíteni, a lelkészkező papságnak és kántoroknak, útbaigazítást adni és segédkezet nyújtani, annak idején pedig az adott utasítások végrehajtására felügyelni.”⁴¹

A Kalocsai Érsekség körlevelei között is megtaláljuk X. Pius rendelkezésének fordítását, amelyben elrendeli a solesmes-i bencések által revideált gregorián dallamok vaticani kiadását.⁴²

---

⁴⁰ Bővebben Ld. „*Inter sollicitudines*” Tudományos ülészak X. Pius pápa motu propriójának 100 éves évfordulóján. Budapest, 2003.

⁴¹ Litterae Encyclicae et officiosae Ordinariatusalmae dioecesis Alba-regalensis, Anno 1904. 53. In Verbényi I. 2006:419.

⁴² Litterae circulares ad Venerabilem clerum 1904. Nr. 4003. Kalocsai Érseki Levéltár.

Egy 1911-es körlevélben megtaláljuk, hogy milyen intézkedések történtek X. Pius egyházzenei rendeletének végrehajtására.⁴³

Sok helyen erőfeszítéseket tettek az egyházi zene javítása érdekében, sokszor nagyon szép eredménnyel, de általánosságban elmondhatjuk, hogy a „*bölcs előrelátással e téren egyelőre nem intézkedett gyökeresen*” elve érvényesült. Ezért volt arra szükség, hogy X. Pius Motu proprioja kiadásának 25. évfordulóján XI. Pius pápa *Apostoli Constitutió*ban szabályozza a liturgiát, és határozzon a gregorián ének és az egyházi zene fokozottabb műveléséről.⁴⁴

XI. Pius így indokolja utasításai kiadásának fontosságát:

„*De sajnos, nem mindenhol valósították meg teljes mértékben ama bölcs törvényeket, s éppen ezért a kívánt eredményeket sem tudták felmutatni. Jól tudjuk ugyanis, hogy egyesek még kérkedtek is azzal, hogy őket nem kötelezik azok a törvények, melyeket pedig oly ünnepélyes formában adtak ki; mások egy ideig iparkodtak azokat megtartani, de lassan megint átpártoltak ahhoz a zenéhez, mely semmiképp sem illik a templomba; és végül egyes helyeken, midőn kiváló zenészek tiszteletére centenáriumi emlékünnepeket rendeztek, megindokoltnak tartották azt, hogy a templomban is előadják egyes műveiket, melyek, - habár önmagukban véve kiváló alkotások – mégis a templom és liturgia szentiségéhez nem illenek s így semmiképp sem kellett volna azokat a templomokba bevenni.*”⁴⁵

Megerősíti a liturgián a gregorián ének elsőbbségét, amelyet vissza kell állítani a hívek énekgyakorlatába, majd második helyen a klasszikus vokálpolyfóniát említi. Ennek megvalósításához szükségesnek tartja a papok, kántorok egyházzenei képzését, scholák, templomi énekkarok és gyermekkarok felállítását.

---

⁴³ Litt. Circ. 1911. 2705. sz. Kalocsai Érseki Levéltár.

„*Köztudomású dolog Szentséges Atyánknak, X. Pius pápának Krisztusban mindent megújítani akaró törekvése és azon szent szándéka, hogy az egyházi ének megfelelően az egyház szellemének, összhangban legyen az egyház magasztos szertartásaival, ne ellenkezzék az egyház szabványaival s így kiküszöböltesse nek lassanként mindazon visszaélések, melyek templomainkban az idők folyamán gyökeret vertek. A megboldogult érsek mindenre kiterjedő figyelme az egyházas szellemnek minden irányban való ápolásánál az egyházi ének javítására s fejlesztésére is nagy gondot fordított; de bölcs előrelátással e téren egyelőre nem intézkedett gyökeresen, mert tapasztalásból kívánt meggyőződést szerezni arról, hogy miképp lehet legsikeresebben Szentséges Atyánk parancsának s az egyházas szellem kívánalmainak eleget tenni. E végből a boldog emlékü főpásztor főszékesegyháza karnagyának még 1909-ben megbízást adott, hogy a kalocsai híveket s a foktői iskolás gyermekeket egyházi énekekre tanítsa.*”

⁴⁴ AAS 21 (1929.) 33–41; DILS 1269–1287; *A szent zene törvényei* 1943. Fordította: Werner Alajos in *Documenta Musicae Sacrae*. 2005:30–36.

⁴⁵ i.m.

Összefoglalásként megállapíthatjuk, hogy az egyház szent zenére vonatkozó dokumentumai egyértelműen kijelölték a népének helyét a katolikus szertartásokon. A *missa solemnis* és *missa cantata* formájú istentiszteleten elsődlegesen a gregorián éneknek volt helye, a népének ezek mellett és nem helyett hangozhatott el. Népéneket a *missa lectan* és a liturgián kívüli alkalmakon: körmeneteken, ájtatosságokon, búcsúkon, litániákon, hittanórákon lehetett énekelni. Ennek ellenére a gyakorlatban jóval nagyobb teret kapott, valójában a liturgikus tételek szerepébe bújtt, különböző külső nehézségekre vagy a szokásjogra hivatkozva, amelyet némelykor uralkodói decretumok is megerősítettek. Ez a kettősség tapasztalható a katolikus istentiszteleteken az évszázadok folyamán napjainkig.

1.2. A cecilianizmus Magyarországon a XX. század kezdetén

A huszadik század elejének egyik legfontosabb eseménye az egyházzene szempontjából X. Pius *Inter pastoralis officii sollicitudines* kezdetű motu proprio-jának megjelenése volt, amelyben a jeles egyházfő a jó egyházzene követelményeit ma is érvényes, mintaszerű megfogalmazásban fektette le. A motu proprio megírására a pápát az egyházzene több mint fél évszázada tartó válsága ösztönözte. Az egyház ősi és felbecsülhetetlen értékű zenéje, a gregorián szinte teljesen kiszorult a gyakorlatból; helyette a székesegyházakban és nagy templomokban a kor divatjának megfelelő stílusú műveket adtak elő, amelyek zenéje az opera és a színház hangulatát idézte, ha nem egyenesen operaáriákra és kuplédallamokra alkalmazták a vallásos szöveget.⁴⁶

A kisvárosokban és falvakban is háttérbe szorult a gregorián ének, itt az egyébként csak csendes miséken engedélyezett népének javára. A kor népének-repertoárja igen vegyes képet mutat: a XVI–XVII. századi régi dallamok helyébe sokkal kevésbé értékes, többnyire német gyakorlatból átvett divatos énekek lépnek. A népének magyarosítására való törekvés se hoz jobb eredményt: az új népénekszerzemények a felszínes romantika és a magyar nóta zenei köntösébe öltöztetve bárhová jobban illenek, mint a liturgiába.

A tizenkilencedik század közepén Európában több egyházzenei reformtörekvés jött létre, kettő ezekből, a német és a francia, jelentős, országhatárokat átlépő mozga-

---

⁴⁶ „Sajnos sok előkelő város még mindig színházat csap a templomban, s ezt még nagy garral egyházi zeneként kürtölik a lapokban. Előrántanak innen egy czikornyát, onnan egy elkopott áriát s megvan a mise. Ezt előadja ... báróné, azt ... grófné, amazt ... operaházi tag s most tessék imádkozni mellette, offertoriumra megszólal egy fuvola, benedictus helyett egy cellosolo, változatosságképen egy érzelgős kürtös.”

KEZ 1896/d: 87.

lommá alakult. A Bambergben Franz Xaver Witt elnökletével 1868-ban megalakult Álatlános Német Cecília-Egyesület (Allgemeiner Deutscher Cäcilienverein) nagy erőfeszítéseket tett a katolikus egyházzene egyháziasságának, liturgiához méltó szellemének visszaállításáért. Vezetői szót emeltek a gregorián ének mellett, annak minél szélesebb körű alkalmazására bízattak, elméleti munkákat írtak helyes értelmezéséről, különösen az egyházi hangnemekről, amelyeket addigra a dúr-moll hangzás teljesen kiszorított a gyakorlatból. Eszméiket folyóiratokban és évkönyvekben terjesztették, mint a *Fliegende Blätter für Katholischen Kirchenmusik*, *Cäcilienkalender* és *Kirchenmusikalisches Jahrbuch*.

A gregorián ének mellett a reneszánsz vokális polifónia, különösen Palestrina műveit népszerűsítették, erre a célra indította el Karl Proske *Musica Sacra* című sorozatát, amelynek kötetében Palestrina és kortársainak műveit vehették kézbe a kórusok. Regensburgban, a mozgalom központjában Franz Xaver Haberl 1874-ben egyházzenei iskolát alapított, amely mintát adott a jó egyházzenei képzés megszervezésére.⁴⁷

A Cecília-mozgalom eszméi Magyarországra is eljutottak. Zsasskovszky Endre egri székesegyházi orgonista a Cecília-egyesület alapító gyűlésén is jelen volt, de levelezésben állt Regensburggal Nitsch József, Glatt Ignác és Kersch Ferenc is. 1871-ben Nitsch József egyházi karnagy, tanítóképzőintézeti tanár életre hívta a szatmári Cecília-egyletet, amely a székesegyházi énekkar kiegészítőjeként működött. Ez azonban támogatás hiányában hamarosan feloszlott. Hasonlóan rövid életű próbálkozás volt az is, amely Meszlényi Gyula megyéspüspök nevéhez fűződött 1889-ben.⁴⁸ Bogisich Mihály belvárosi káplán, a budai Egyházi Zeneegyesület titkára és lelkes éneklő tagja 1880-ban elnyerte a Haynald bíboros által alapított egyházzenei ösztöndíjat, amelyet arra fordított, hogy meglátogassa a német cecilianizmus fellegvárát. Utazási élményeit „*Egyházzeneészeti jegyzeteim*” címmel adta ki egy évvel később, ebből megtudjuk, hogy Augsburgban részt vett az egyesület VIII. nagygyűlésén (1880. augusztus 9-11), meglátogatta Würzburgot, misét hallgatott a kölni, aacheni és mainzi dómban és a gregorián éneket Darmstadt, Speyer, Heidelberg, Stuttgart és Ulm könyvtáraiban tanulmányozta. Az ő kezdeményezésére alakult meg 1897. szeptember 2-án az Országos Magyar Cecília Egyesületet, amelynek ő lett az elnöke.⁴⁹

A német Cecília Egyesület mintájára itthon is gyűléseket, később kongresszusokat szerveztek, és kiadványokat szerkesztettek. Az egyesület hivatalos lapjában, a

---

⁴⁷ Ez az iskola ma is működik.

⁴⁸ *Cecília* 1889: 95.

⁴⁹ Az egyesület vezetőségéhez tartozott még két egyházi alelnök: Mayer Károly székesfehérvári kanonok, szeminárium rektor és Glatt Ignác pápai káplán, székesegyházi karnagy, és két világi alelnök: Kersch Ferenc és Lányi Ernő főszékesegyházi karnagyok.

Katholikus Egyházi Zeneközlönyben igényes tanulmányok jelentek meg Járosy Dezső, Tornyay Ferenc, Meiszner Imre, Kovács Sándor stb. tollából,⁵⁰ emellett külföldi szerzők fontos elméleti munkáit is kiadták magyar nyelven.⁵¹

A magyar Cecília-Egyesület ugyanazokat az eszméket követte, mint német elődje és példaképe; Elsőként a gregorián éneket kívánta visszaállítani az őt megillető helyre.⁵² Emellett a műzene területén is változást szorgalmazott: a liturgia szelleméhez nem illő, hangszerkíséretes műveket a reneszánsz vokálpolyfónia képviselőinek műveivel kívánta felváltani.⁵³

„Kitűzött célunk volt: a tridenti szent zsinat által megszentelt gregorián éneket és a XVI. század halhatatlan mesterei által megalkotott többszólamú szózenét az egyház szentelt csarnokába újra bevezetni; fegyverünk a szó meggyőző hatalma, megingathatatlan erősségünk XIII. Leó pápának az egyházi zenét reformáló parancsolata.”⁵⁴

Regensburgban a mozgalom által megfelelőnek tekintett vokális művekről katalógust készítettek⁵⁵, ezeket ajánlották a mozgalom követőinek. Ez a katalógus vezetett közvetve a cecilianizmus részleges sikertelenségéhez, ugyanis a klasszikus vokálpolyfónia művei mellé egyre nagyobb számban kerültek az új szerzők régi stílusban komponált művei. A katalógus bírálói olyan radikálisan erőltették a XVI. századi zeneszerzéstechnika használatát, hogy nagy szerzők, mint Liszt és Bruckner művei nem feleltek meg kritériumaiknak, helyettük azonban nagy számú középszerű, igazi művészi értéket nélkülöző mű került közkézre. A magyar székesegyházak és templomok is befogadták ezt az újabb keletű, középszerű kórusirodalmat.

A népének kérdése is foglalkoztatja a magyar ceciliánusokat. Az 1855-ben kiadott Tárkányi-Zsasskovszky énektár kapcsán az 1860-as években több évig tartó építő jelle-

---

⁵⁰ Tornyay F. 1894. Kovács S. 1897.

⁵¹ Például Peter Wagner: *Einführung in die gregorianischen Melodien*. Freiburg 1895.

⁵² *A chorális az az egyedüli zene, mely a pozitív isteni szentesítés bélyegét viseli magán és az által, hogy felséges liturgiánk lényeges alkatrésze, már majd kétezer éven keresztül, mint közvetítő hivatalos éneknyelv tölti be magasztos föladatát. A chorális az igazi egyházi ének, a liturgiából fakadó és abba visszaömlő, vele összevegyülő kútforrás.... Ezen kútforráshoz kell tehát visszatérni, abból meríteni, ezen egyházi zene dolgában felüdülni, megerősödni.*

Tornyay F. KEZ 1903. 18-22.

⁵³ Jellemző például a pécsi székesegyházi énekkar műválasztása 1901 Virágvasárnapján (*Kath. Egyh. Közl.* VIII.évf. 4.sz. 1901. 57. közlése szerint): „*Ecce sacerdos* 6 szól. vk (= vegyeskar). Const. Porta. — A barkaszentelés énekei choraliter. — *In monte Oliveti* Resp. és a körmeneti énekek: *Cum Angelis* és *Ingrediente* 4sz. vk. Hallertól. — A mise choral. — Passio 4 sz. Vittoria. — Offertorium: *Improperium* 4 sz. vk. Orl.Lassotól. KEZ VIII.évf. 4.sz. 1901. 57.

⁵⁴ Bogisich Mihály megnyitó beszéde az Országos Magyar Cecília Egyesület III. közgyűlésén. KEZ VIII. évf. 9. sz. 1902. 112.

⁵⁵ Az első *Vereinskatalog* az 1870-es Cecília- Kalendáriumban jelent meg.

gú vita alakult ki a Tanodai Lapok és Zenészeti Lapok hasábjain egy egyetemes egyházi énektár megalkotásának módjáról és szempontjairól. 1865-re elcsendesedik majd elhallgat ez a vita; a Tárkányi-Zsasskovszky énektár minden hibájával együtt betölti az egységes énektár szerepét, mi több, 1874-es második kiadásában a Zsasskovszkyak sokat kijavítottak a nekik felrótt hibákból. A Katholikus Egyházi Zeneközlöny (IV. évf. 5. szám, 1897. 36.) bírálja a Tárkányi-Zsasskovszky énektárat, ugyanakkor elismeri érdekeit:

„Midőn az említett kézikönyvet kiadták, szándékuk és céljuk volt az egyházi népéneket egyöntetűvé, nagyobb hibáktól mentté tenni, abban a keretben, a melyben azt korokban művelve találták. Mily nemes volt szándékuk, mily buzgó igyekezetük, mint szitottak az egyház méltóságához és díszéhez, kiviláglík előszavaikból. Haladni akartak s előbbre vinni az egyházi népéneket; felkarolták azt úgy, a mint az elterjedve volt, a mint azt az uralkodó szokás — hogy jogos vagy szabályellenes volt-e, arról ne szóljunk — otthonossá tette. Hogy miért álltak meg a fele útjukon, nem a mi dolgunk. Ismerve buzgalmukat, s a kort és szellemet, melyben írtak, azt kell gondolnunk, hogy nem tartották megvalósíthatónak a mélyebbre ható reformmunkát s így be kellett érniök azzal, hogy a vadhajtásokat lenyirbálják, a visszasságokat legalább csak megszorítsák, a nélkül, hogy talán a lábrakapott törvényellenességeknek kedvezni akartak volna. Munkájok azt a kort ölelte fel, a melyben éltek s azon kornak írtak, a melytől tanultak.”

A Tárkányi-Zsasskovszky énektár örökségében a cikkíró elsőként az énekek szövegét kifogásolja:

„... S most térjünk a tárgyra. Ítéljük meg egyenként s vonjuk le az összegezett következtetést. Miseénekeink általában nagyon silányak. Mik egyebek, mint egy kaptafára húzott alkalmi versezetek, melyek igaz becscsel nem igen bírnak, több helyt még nem is igazak. Ezek a fogalmak forognak bennök mint egy kaleidoskopban: Kezdetre: imádás; glóriára: dicsőség; evangéliumra: Isten igéje; credora: hiszek; felajánlásra: áldozat; Sanctusra: egypárszor szent. Első tekintetre átlátjuk, nem más ez, mint az egyház állandó énekeinek Kyrie-, Gloria-, Credo-, Sanctusnak kifordított idomítása. S fájdalommal kell elszörnyedniünk, mi mindenné nem csürték-csavarták ezeket a főséges részeket. Mily ügyefogyottan tákolt szerzemények tolakodtak az egyház kincseinek helyére; olyanok, melyek semmikép sem hasonlíthatók össze velök. Egy kis imádlak, egy kis hiszek, egy kis szent vagy s kész a miseének. Vonatkozás a szent miseáldozatra, annak természetére, a mint azt fennebb kimutattuk, oly gyéren van hogy csak lucus a non lucendo, ha ezeket mégis miseénekeknek kereszteljük. S ezekhez a jobbára értéktelen holmikhoz való görcsösen makacs ragaszkodásért dobjuk sutba az egyház magasztos énekeit, tiporjuk lábbal szent törvényeit?”

A Zsasskovszky-énektár megjelenése óta eltelt csaknem ötven évben az egyházzene kutatása terén is előrelépések történtek: Bartalus István, Mátray Gábor és Bogisich

Mihály régi népénekkiadványok tanulmányozásával megvetették a népének tudományos kutatásának alapjait és a historizmus elvét igyekeztek a népénekre is alkalmazni.⁵⁶ Ha a korábbi énektárakba magátólértetődően kerültek új és divatos énekek, most a tervezett új énektárba a meglévő népénekanyagból kívánják kiválogatni a régi és értékes énekeket:

*„Beállítjuk elvégre ez évben a kritikai nagy rostát, hogy végigbocsássuk rajta az összes népénekeket, ítéletet mondván minden szemről, ezzel aztán könnyen elkülönítheti bárki a jót a rossztól.”*⁵⁷

Az egyház előírásait híven követő ceciliánusok a népének gyakorlatán is javítani akarnak. Egyrészt vissza kívánják szorítani a népéneket az egyházi rendeletekben kijelölt helyére⁵⁸; másrészt a kántorok közt a népének tiszta és helyes megszólaltatását szorgalmazzák.⁵⁹

A magyar ceciliánusok az egyházzene megújításához gyakorlati stratégiákat is kidolgoztak. Mindenekelőtt kántorképző tanfolyamokat szerveztek. A megújított többszólamú zene előadására állandó kórusok felállítását szorgalmazták, ott, ahol erre a feltételek adottak voltak, székesegyházakban, nagyobb plébániatemplomokban.⁶⁰ Az igényes egyházzene elterjedésének sikerét az oktatástól remélték; ezért felvetették, hogy a papi szemináriumokban heti több órában tanítsák a liturgikus énekeket.⁶¹ A tanítóképzőkben is alaposabb egyházzenei képzést sürgettek, hiszen a tanítók többsége kántortanítóként látta el kisebb helységeken az egyházzenei szolgálatot. Felmerült az az igény is, hogy a kántor- és tanítóképzés, sőt a kántortanító állás is váljék el egymástól.⁶² Azt kívánták, hogy a katolikus elemi iskolában oktassák a gregorián- és népéneket és az iskolai kóru-

---

⁵⁶ Bartalus István: *A magyar egyházak szertartásos énekei a XVI. és XVII. században*. Bp. 1870. Bogisich Mihály: *Magyar egyházi népénekek a XVIII. Században*. Bp. 1881. Uő.: *Cantionale et passionale hungaricum*. Bp. 1882. Erdélyi Pál: *Énekeskönyveink a XVI–XVII. században*. Bp. 1889. Kövesi Lajos: *Katolikus énekeink és énekeskönyveink a XVII. században*. Kecskemét 1902.

⁵⁷ „Feladatunk” KEZ IV. évf. 1. sz. 1.

⁵⁸ „De mivé legyen akkor a népének? Nos a népének ezáltal nincs kiszorítva a templomból. A nem szorosan vett liturgikus cselekményeknél, minők: a kis mise, az u.n. litániák, délutáni ájtatosságok, vagy prédikáció előtti alkalom, körmenetek stb., mindezeknél a helyes és jó szellemű népének bátran használható.”

Küzdy A.1902: 145.

⁵⁹ „Másik nagy hiba a dallam czikornyás ékítgetése, jobban mondván elrontása. Csúf, rút szokás, mely mániává válva oly soknemű, a hány fajta a nép torzonborz ízlése. De mondjuk ki elv gyanánt, hogy a népénekben szigorúan a dallamhoz tartsa magát mindenki s abban semmi eltérést tűrni nem szabad” KEZ 1896/a: 19.

⁶⁰ KEZ 1896/b: 2.

⁶¹ Kováts S. KEZ 1898. 61-62.

⁶² Erney J. KEZ 1897: 81-82. KEZ III. évf. 9. sz. 1896: 1.

sok lánssanak el énekes szolgálatot a szertartásokon, remélve, hogy a gyermekek példája által hatni fognak az idősebbek ízlésére és éneklési szokásaira is.

Hivatalos körökben próbálták elérni, hogy kántori állást csak erre feljogosító papírral rendelkező, és a felvételin szakmailag elfogadott személy tölthessen be. Kísérletet tettek arra, hogy a papság felelősségtudatát felébresszék az egyházzene mint a liturgia szerves része iránt.⁶³ A képzésbe bevonták az ország legmagasabb szintű zenei intézményeit, a Magyar Királyi Zeneakadémiát és a Nemzeti Zenedét, ahol a *liturgia* és *egyházzene* tárgyat felvehető tantárgyként bevezették.⁶⁴ A mozgalom irányítói mind az egyházzene, mind a liturgia területén kiváló képzettségű emberek voltak, kik többnyire külföldön (főleg Regensburgban) szívták magukba a ceciliánus elveket, birtokában voltak a gregorián énekről akkor rendelkezésre álló ismereteknek, és forráskutatásokba kezdtek a népének területén is.

Messze nem állt azonban ezen a szinten az a közeg, melyben az elveknek érvényesülnie kellett. A cecilianianus elvek terjesztői és befogadói között szakadék tátongott, és ez meghatározta a mozgalom befogadásának korlátait. Az érdektelenségre jellemző, hogy a kor katolikus sajtójában alig akadunk egyházzenei témájú cikkekre, a *Katholikus Egyházzenei Közlönyt* pedig csak kis példányszámban rendelték meg. A papság nagyrésze közömbös volt, vagy a szokásjogra hivatkozva fölöslegesnek tartotta a gregorián ének bevezetését.

Néhányan azonban a főpapok közül az ügy mellé álltak, így Dulánszky Nándor pécsi, Mayer Károly székesfehérvári és Majláth Gusztáv erdélyi püspök. Az ő hatáskörükbe tartozó helyeken székesegyházi kórusok és egyházzenei iskolák felállítása által példaértékűen átültették a gyakorlatba a ceciliánus elképzeléseket.⁶⁵

A kántorok többségénél is inkább közömbösség volt tapasztalható sőt, a ceciliánusok bírálatait támadásként fogadták. A kántorság kisebb hányada azonban megértette, milyen feladat hárul rá, és nagy lelkesedéssel fogott az egyházzene megújításának munkájához saját környezetében.

Ahol a Cecília-mozgalom képzett, de más elveket valló egyházzeneésztől várta, hogy az ügy mellé álljon, ott többnyire elutasításra talált; ők lenézték és elavultnak érezték a gregorián és a klasszikus vokálpolyfónia műveit a nagyzenekaros misékkal szemben. Ugyanez a hozzáállás volt tapasztalható általában a zenésztársadalom részéről. Bár néhány városban (Pécs, Székesfehérvár, Kalocsa stb.) „ceciliánus szigetek” alakultak ki, ez nem tudott országos méretű hatást kifejteni a katolikus templomok egyházzenei éle-

---

⁶³ KEZ 1894: 6.

⁶⁴ Tornyay F. KEZ 1903: 18-22.

⁶⁵ KEZ. 1898.:69., KEZ 1899: 1.

tére. A gregorián ének —kiegészítve az értékes a cappella repertoárral— csak ezen a pár helyen tudott meggyökeresedni.

Érdekes helyzet alakult ki a népénekekkel kapcsolatban. Az ellenzők úgy gondolták, a „koralisták” támadásától kell azt megvédeni. A népének ápolásában azonban inkább kialakítható volt az egyetértés, s a reformtörekvések e téren tudtak a legtöbb eredményt felmutatni. Nem véletlen, hogy a ceciliánus mozgalom 20-as években történt újraindulásánál is a népének került előtérbe. A mozgalom helyzetéről így vall a ceciliánus eszmék egyik élharcosa, Kersch Ferenc az OMCE 1908. szeptember 14-én tartott közgyűlésén: *„Egyesületünk, az O.M.C.E. is, amely innen-onnan 12-ik életévébe lép, kivette részét ez eszményi harcban. Akik akkor egybegyűltünk, át és át voltunk hatva a gondolattól, hogy az egyházi zene kérdésében csatlakoznunk kell azon mozgalomhoz, amely Bajorországból kiindulva, immár az egész katolikus világban kitűzte zászlaját, reformot sürgetve, reformért küzdve. Reform? Mit jelent e szó? Legelőször is annak szokták magyarázni, hogy e szó értelme javítás, újítás, a meglévőnek új viszonyokhoz illő átgyúrása alkalmazkodása stb. S amíg ez a hit élt a lelkekben, megvolt a kiadott jelszónak az a hatása, hogy szép számmal sorakoztak zászlónk alá és ki-ki kivette részét a munkában. És volt is sokhelyt sikere az igyekezetnek, ha nem is oly mértékben, mint kívánatos lett volna és nem is oly irányban, mint ahogy azt alapszabályaink strikte megszabják. Amikor azonban nyilvánvalóvá lett, hogy mit értünk mi reform alatt: amikor azt hirdettük, hogy a reform nálunk nemcsak javítását jelenti a meglévő egyházi zeneviszonyoknak, hanem inkább visszaállítást és visszatérést sürget oly pontra, ahonnan kiindulva, az egyház a zeneművészettel karöltve, egy új irányt teremtsen; amikor szóval, és írásban, nyílt sisakkal és bátran, igazunk tudatában olykor elszántan az egyházi jogokon alapuló egyházi zene mellett s a modern zene térfoglalása ellen szálltunk síkra: íme számunk megcsappant, kevesen vagyunk, hitelünk elgyöngült, csak alighogy lézengünk. Én két körülményben keresem ennek okát. Az egyik körülmény nagy táborba gyűjtötte azokat, akik bennünket meg nem értettek s akik a kiadott jelszó mámorából fölocsúdva, megriadtak a nagy munkától, mely rájuk az önképzés terén várt, ha velünk haladni akartak volna. ... A második körülmény azokat tömörítette össze, akik megértettek bennünket, s akikre nem ugyan nagy munka, de az engedelmesség és önmegtagadás erényének gyakorlása várt. Ez már áldozatot kíván s esetleg az egyén érvényesülésének útját megszegvén, olykor emberfölötti erőt is próbára tesz.”*⁶⁶

Hazánkban, a németekkel ellentétben a mozgalomnak nem volt elég kifutási ideje, nem alakulhatott ki széleskörű bázisa, a belső ellentétek is a hanyatlás felé sodorták. Az I. világháború és Trianon megpróbáltatásai után a szervezet több mozgató személyisége

---

⁶⁶ Kersch F. 1908.

elszakadt az anyaországtól (így például Járossy Dezső, a *Katholikus Egyházi Zeneköz-
löny* szerkesztője Temesváron maradt).

A csaknem hét évig haldokló Egyesület ujjaszületésében jelentős szerepe volt egy másik egyesületnek, a Magyar Országos Katholikus Kántorszövetségnek, amely szintén jelentős befolyással volt a kor egyházzenei gyakorlatára. Ezt a szervezetet 1899-ben mint érdekszövetséget hívták életre, szegedi központtal, hogy a kántorok anyagi helyzetének javításán fáradozzék. 1918-ban vált budapesti központú egyesületté, s abba a szegedi is kényszerűen beolvadt.⁶⁷ Csak mellékesen foglalkoztak szakmai kérdésekkel, fő céljuk a kántorok bérének rendezését, nyugdíjalap létrehozását célzó munka volt. Fontosnak tartották a kántorképzés megoldását, az egységes kántorkönyv létrehozását; az egyházzenen belül kizárólag a népénekre irányult a figyelmük.

A szervezetnek, az OMCE-vel változó volt a viszonya. Felhívását a megalakulásra még a *Katholikus Egyházzenei Közönyben* jelentette meg, de hivatalos lapjának már az 1912-ben indult konzervatívabb *Katholikus Kántor* folyóiratot választotta. A ceciliánusok a kántorszövetséget elmarasztalták azért, amiért a gregorián énekkel szinte egyáltalán nem foglalkozott, ugyanakkor némi joggal kifogásolták a derék kántorok hiányos felkészültségét. Ez természetesen ellentétet, legalábbis bizalmatlanságot szült a két egyesület között. Fordulat az 1920-as évektől tapasztalható, amikor a politikai helyzet rendeződésével ismét lehetőség nyílt nagyobb energiát fordítani a művészetre és ezen belül az egyházzenére.

A Kántorszövetség munkájába ekkor a kántorokon kívül jól képzett egyházzene-szek is bekapcsolódtak (Buchner Antal, Demény Dezső, Harmat Artúr stb.). Hatásukra a vezetőség felismerte, hogy haladást akkor érhetnek el, ha újraélesztik a ceciliánus eszméket. 1925-ben Luspay Kálmán, a Kántorszövetség elnöke intéz felhívást a *Katholikus Kántor* folyóiratban a Cecília Egyesület életre keltésére. A nézetkülönbségek tisztázása után, gondos előkészítő munkával tartották meg 1926. jún. 15-én az OMCE újjáalakuló közgyűlését. Elnöke Demény Dezső, alelnöke Harmat Artúr lett, hivatalos lapjuknak a *Katholikus Kántort* választották.

Ettől kezdve a két szervezet közös elveket vallott, segítették egymás munkáját. A ceciliánusok nem felejtkeztek meg a régi ceciliánus elvekről, de az újjáalakult OMCE vezetői rájöttek, hogy gondolataik elfogadtatásához a befogadókat kell olyan szintre emelni, hogy képesek legyenek magukévá tenni a reformeszméket. Figyelmüket tehát az oktatásra irányították. Önálló kántorképzőt szerveztek, a Zeneakadémián egyházzene tanszakot indítottak. Az újjáalakulás lendületet adott a zeneszerzőknek, új többszólamú egyházzenei kompozíciók sokasága látott napvilágot.

---

⁶⁷ *KK VII. évf. 1. sz. Eger 1919. 1-2.*

A népének reformjának kérdésével folyamatosan foglalkoztak, a legértékesebb dallamokat feldolgozták vegyeskarra és a templomi énekkarok rendelkezésére bocsájtották. Szakmai bizottságot szerveztek a hosszú évek óta napirenden levő új népénekgyűjtemény létrejöttének előkészítésére. Végül Harmat Artúrt és Sík Sándort kérték fel az új népénekgyűjtemény szerkesztési munkájának vezetésére. 1931-ben végre az Országos Magyar Cecília Egyesület és a Kántorszövetség együttes törekvése eredményképp született meg a *Szent vagy, Uram!*, az első hivatalos, egységes magyar egyházi énektár.

1.3. Népénektárak a XX. század elején

A XX. század elején használatban levő és újonnan megjelenő katolikus népénektárak bemutatására vállalkozni nem könnyű feladat, mert mennyiségben rendkívül gazdag, de minőségben vegyes anyaggal találja magát szemben a kutató. Erre a korszakra jellemző, hogy számos kottás vagy szöveges nyomtatott énekkönyv jelent meg, ezenkívül sok kéziratos kántorkönyv is használatban volt, amelyeknek többnyire csak vidéki, helyi hatáskörük ismeretes. Jelen fejezetben csak arra vállalkozhatunk, hogy a jobban elterjedt, jelentősebb nyomtatott kottás énekkönyveket mutatjuk be. Ez elengedhetetlen ahhoz, hogy megértsük, milyen közegben született meg 1931-ben Harmat Artúr *Szent vagy, Uram!* énekgyűjteménye, amely évtizedekre meghatározta – és ma is meghatározza – katolikus templomaink nagy részében a népének-repertoárt. Az egyes népénekek eredetének, lehetséges külföldi kapcsolatainak és a néphagyományban meggyökerezésének tudományos igényű szisztematikus feltárása csak a XVI–XVII. századi népénekekre terjed ki⁶⁸, viszont a következőkben bemutatásra kerülő énektárak dallamainak nagy része későbbre datálható. A XVIII–XIX. századi énekek mindenre kiterjedő tudományos feldolgozása még a jövő feladata, ezért a gyűjtemények bemutatása inkább ismertető jellegű lesz.

A XVIII. század második felében és a XIX. század elején az énekkönyvek vegyes anyaga az alábbi rendezőelvekből következik: az énekek válogatását a szerkesztő zenei képzettsége, egyéni ízlése befolyásolta; nagyon sokszor a szerkesztő zeneszerzői ambíciói érvényesültek új dallamok megjelenésénél. Ebből következett, hogy az énekek XVI–XVII. századi rétege kis számban hagyományozódott ezekben a gyűjteményekben. A XVIII–XIX. századi réteg dallamai adják a könyvek nagy részét, amelyeknek kiválasztása általában az énekek ismertségétől függött, nem szövegi és dallami értékétől. Az

---

⁶⁸ Csomasz Tóth K. 1958.

Papp G. 1970.

Szendrei J.–Dobszay L.–Rajeczky B. 1979.

énekeskönyvekben jelentős mértékben található szerkesztőjüknek saját vagy más kántoroktól átvett szerzeményei, amelyek inkább kántorszólókra voltak alkalmasak a gyülekezeti használat helyett.

A XIX. század végén indul el egy másik irány, amely az európai cecilianista áramlatokból kinövő széles körű magyar egyházzenei reformmozgalomba ágyazódik. Ennek nyomán vetődik fel egy egységes népénektár létrehozásának igénye.⁶⁹ Zenetudományi kutatások indulnak el a népének területén,⁷⁰ amelynek során látókörukbe kerülnek a régi énekeskönyvek és azok dallamanyaga. A XVI–XVII. század énekeit próbálják megfejteni, mai tudásunk szerint sokszor tévesen, de eredményeik óriási pozitívuma, hogy ráirányították a figyelmet erre az értékes örökségre, és ezek a dallamok már tudatosan megjelentek az újonnan kiadott énekgyűjteményekben. Az ebben az időben megjelenő és használatos népénektárak többé-kevésbé e két irányvonal köré csoportosíthatók.

A korszak katolikus templomi énekgyakorlatában a legmeghatározóbb **Tárkányi Béla–Zsasskovszky Endre–Zsasskovszky Ferenc: *Katholikus Egyházi Énektára*** már 1855-ben megjelent, de azért tárgyalom itt, mert további, 1874-es II. és 1899-es III. kiadásai az egész országban elterjedtek, és hosszú évtizedekig (mondhatni máig) hatást gyakoroltak a katolikus népének-repertoárra. A kötet nem véletlenül vált népszerűvé, hiszen az első olyan munka, amely nagyméretű kántorkönyvben közölte az énekeket, köz- és utójátékokat is toldva hozzá, így a napi gyakorlatban megkönnyítette a kántorok dolgát.

Az előszóból kiderül, hogy az énekek válogatása és újraszövegezése Tárkányi Béla egri kanonok 10 éves gyűjtőmunkája, míg a dallamok gondozása a zeneileg jól képzett Zsasskovszky Endre és Zsasskovszky Ferenc feladata volt.

Hogy milyen énekek kerültek be az énektárba, erről a szerkesztők így vallanak: „...ismeretes magyar egyházi énekek...És hogy az Ur nevének nagyobb dicsőítésére szép énekeink ujakkal gazdagíttassanak: egyrészt a legjelesebb külföldi énekes köny-

---

⁶⁹ „Azon zűrzavaros állapotok megszüntetésére, melyek az egyházi zene terén hazánkban uralkodnak, nem csekély mérvben fog közrehatni egy egységes énekeskönyv szerkesztése. ... Igényli az egységes énekeskönyv létrejöttét a kántorok és a nép java.” KEZ III. évf. 7. sz. Bp, 1896.

⁷⁰ Bartalus István: *Általános szemléje a magyar egyházak zenegyűjteményeinek a XVI. és XVII. században*

Budapesti Közlöny, 1868.

A magyar egyházak szertartásos énekei Akadémiai Értekezések, I.

A magyar egyházak zenéje a XVI. és XVII. században A Kifaludy-Társaság Évlapjai, IV.

Bogisich Mihály: *Magyar egyházi népének a XVIII. századból* Akadémiai Értekezések IX.

Cantionale et passionale Hungaricum Akadémiai Értekezések X.

Újabb adalékok a magyar zene történelméhez Akad.Ért. X.

Szegedi Lénárt énekeskönyve Akad.Ért. XIII.

vekből vettek át dallamokat, - másrészt pedig saját eredeti szerzeményeikkel igyekeztek emelni jelen mű becsét.”⁷¹ Mit takar ez a megfogalmazás? Az ismeretes magyar népdalok közé bekerültek, –sajnos csak kevés számban – értékes régi dalok és így továbbélhettek a katolikus hagyományban. Ilyen a 100. sz. *Mikor Máriához* ének, XVI. század egyik legnépszerűbb történelmi éneke, vagy a néphagyományban is gazdagon variálódott 112. sz. *Csordapásztorok*, amelynek szövege és dallama is középkori eredetre utal. Még protestáns régi dalokkal is találkozhatunk: az egyikben – átírt szöveggel: *Pásztorok éji csendben* – Luther híres karácsonyi énekét (*Von Himmel Hoch*) ismerhetjük fel, míg a másik az ismert, eredetileg genfi zsoltár *Mint hűvös szép patakra* dallama és szövege. Az „ismeretes egyházi dalok” között találunk XVII. századi siratóstílusú magyar dallamot, melynek külföldi példája nincs (138. *Mi gyarló emberek*), de német közvetítéssel hozzánk került latin nyelvű karácsonyi bölcsődalt is, amely később asszimilálódott (132. *Az isteni gyermeket*). A XVIII. század későbarokk, klasszicista stílusú dalkészítése is beletartozik ebbe a kategóriába, több közülük Bozóki 1797-ben megjelent dalkönyvéből származik (141. *A keresztfához megyek*, 24. *Szent vagy, Uram*). A magyar anyagot képviselik a XIX. század egyházi stílusú dalai is, amelyek között vannak szövegileg és dallamilag is elfogadható darabok (86. *Zálogát adtad*), vagy kevésbé sikerült jellegtelen dallamok (48. *Krisztus teste és szent vére*), továbbá Kovács Márk 1842-es dalkollekciójából bekerült kompozíciók (79. *Üdvözlégy, oh drágalátos*). Láthatjuk: hogy korban, stílusban, minőségben rendkívül tarka kép tárul elénk. Feltehetőleg, hogy a szerkesztők részéről a válogatás elsődleges szempontjai között az előszóban megfogalmazott „ismeretes” jelző dominált.

Ugyanilyen vegyes repertoár a „legjelesebb külföldi dalkönyvekből” átvett anyag. Az előszóban nem találunk részletes információt, hogy mely kollekcióról van szó, de az énektár harmadik kötetében némely dalnál jelölik a forrást: Boroszlói Énekdalok (1666), Hahn dalkollekció, Veit: Choral-Buch, Brosigtól, A freiburgi Magnificat-ból J. Haydn dallama, Trieri Énekdalok, Mainz-i Énekdalok (1760), Dirschke: Hosianna (1707). Az dalok átvételével kapcsolatban csak Veit *Choral-Buch*-járól tudhatunk meg bővebb információt Harmat Artúr *Szent vagy, Uram!* könyvének jegyzeteiből, továbbá a legújabb kutatások alapján tudjuk, hogy mely nyolc dal átvétele történt meg a Zsaskovszky énektárba.⁷²

Végezetül meg kell említenünk a Zsaskovszky testvérek szerzeményeit, amely az I. kiadásban még csak 27, a II. kiadásban már 56 dal. Ennek azért van jelentősége, mert alapja lesz annak a folyamatnak, amely során kétes értékű kántorkompozíciók tömege

---

⁷¹ Tárkányi–Zsaskovszky: *Katolikus Egyházi Énektár* Eger, 1900.

⁷² Watzatka Á. 2004/2005: 31.

jelenik meg nyomtatott és kéziratos formában, és ez már elvezet a következő, bemutatásra kerülő énektárhoz.

A kétkötetes **Szemenyei Mihály–Kaposy György: *Római Katolikus Egyházi Énekek*** című, 974 éneket tartalmazó gyűjtemény óriási mennyiségi gyarapodása (főleg szövegben, de a dallamok területén is) minőségi felhígulást hozott magával. A szerkesztők, Szemenyei Mihály regöli plébános és Kaposy György naki kántortanító 1887-ben, Tárkányi halála után négy hónappal jelentették meg énektárukat, amelynek előszavában felsorolják a Tárkányi–Zsaskovszky könyv hiányosságait, többek közt azt, hogy kevés éneket közöl vízkeresztre, áldozócsütörtökre, pünkösdre, Szentháromság-vasárnapra; kevés a szentekről szóló és halotti ének, valamint a kismiseénekek. Ezt látszik pótolni az a rengeteg darab, melyek közül az egyes szenteknél többnyire csak szövegeket közöl „ad notam” utalással. Az előszóból megtudhatjuk, milyen anyaggal bővítették a repertoárt: Szelepcsényi, Bozóki, Szentmihályi, Kovács Márk énekkönyvében található dallamokkal, amelyek kimaradtak Tárkányi énektárából, továbbá a nép és a kántorok körében ismert énekekkel, valamint Kaposy saját szerzeményeivel. Az egyes énekeknel forrásjelölésként a fentebb említett könyvek mellett a következőket olvashatjuk: *Ősegyházi népének, A nép ajkáról, Kántorok ajkáról* vagy konkrétan megnevezett személytől származó (pl. *Schróber József gödrei kántortól*). Ezek közül az *Ősegyházi népének* és a *Nép ajkáról* megjelölés esetleges, tudományos alapja nincs (akkor még nem is lehetett). A szerkesztők *Ősegyházi népének*nek jelölnek gregorián dallamot (11. *Azért ezt a nagy szentséget*) vagy a középkori Hajnal-ének XIX. századi változatát (190. *Oh fényes-séges szép hajnal*), de XVII. századi dallamot is (4. *Jöjj el Szentlélek Isten*). A *Nép ajkáról* kategória is hasonlóan homályos megfogalmazás, inkább a dallamok népszerűségét, ismertségét jelenti, mint a néphagyományban meggyökerezését. Jó példa erre a 7. számú *Áldunk tégedet* XIX. századi egyházas stílusú ének, amelynek népi variánsai nem léteznek. A gyűjteményben szép számmal jelen vannak Kaposy darabjai és kántoroktól átvett szerzemények is, amelyek a népének XIX. századi egyházas stílusának nívótlanabb rétegét képviselik. Összefoglalásul, a fenti kategóriák arányainak érzékelte-tésére a következő szám adatok szolgáljanak: a kötetben 149 dallam Kaposytól, 32 kántoroktól, 77 XVIII–XIX. századi, 7 darab XVII. századi énekeskönyvekből, 13 *A nép ajkáról*, 6 *Ősegyházi népének* szerepel a szerkesztők megjelölése szerint. A többinél nincs forrás megnevezve, vagy csak szöveg található, jelentős számú éneknél a Tárkányi–Zsaskovszky énektárban szereplő énekekre találunk „ad notam” utalást.

A következő kötet **Hennig Alajos: *Egyházi Énekek*** bemutatására szolgáljon itt egy ma is helytálló kritika, amely a *Katolikus Szemle* 1908. évfolyamában olvasható a második kiadás megjelenésének alkalmából (az I. kiadás 1898-ban jelent meg): „...a könyv most 235 énekből és egy latin miséből áll, mely utóbbi azonban – nem a Missale szövegére levén komponálva – szintén csak kismisére van szánva. Az énekszámok egy

része régi népének és gregorián dallam, legtöbbje eredeti kompozíció. Ez utóbbiak dallamos melódiák, az érzelmes irány felé hajlanak, de izléssel és kellő mértékkel (a kor szelleme szerint). A harmónizációba csúsztak be hibák. ...Áll ez különösen a gregorián dallamokra, melyeket az ütem bilincseitől is meg kellene szabadítani. A könyv felöleli az iskola egész egyházi évét és sok énekét a tanulók kedvvel hatással fogják énekelni. Gyengéd áhítat lengi át a gyűjteményt és vele a boldogult mindenestre kedves emléket hagyott a tanuló ifjúságnak.”⁷³ Valóban Hennig az előszóban is kijelenti: „Ezen énekkönyv a kath. tanuló ifjúság számára készült: használható semináriumokban, gimnáziumokban, iskolákban és nevelő intézetekben. A népre különös figyelemmel nem voltunk.” Ez érződik a könyv szerkesztésén is. Nagyon sok latin szövegű tételt bevesz, amelyeknek némelykor gregorián, de sokszor XIX. századi egyházas stílusú dallama van. Hennig zeneileg is magasan képzett jezsuita pap volt, ezt az is mutatja, hogy a kötetbe bekerült Baini *Pange lingua*-ja, és J. S. Bach, M. Haydn, Scarlatti egy-egy darabja. Emellett zeneszerzői ambíciói is érvényesülnek 94 ének (ebből három Szt. Alajos ünnepére) és egy teljes mise erejéig. Az énekek közül sok a Tárkányi–Zsaskovszky kötetből való: sokszor átmenő vagy kromatikus nyolcadmozgással díszítve, de több csak szövegében azonos, a dallam új. Az előző gyűjteményhez hasonlóan a dallamoknak *Melodia antiqua* elnevezésű homályos besorolását találjuk, amelyben a népénekek minden rétege megtalálható.

Az eddigiekben bemutatott csoporthoz sorolhatók egyes kisebb jelentőségű, helyi vagy iskolai használatra szolgáló énekeskönyvek is. Ilyen **Kossovits József** budapest-terézvárosi plébániai egyházkarnagy 1885-ben kiadott *Egyházi Ima- és Énekgyűjteménye*, amelyben a 104 ének zöme a Zsaskovszky-énektárból való, kiegészítve néhány saját és helyi használatú dallammal, kétszólamú letétben, ami sokszor csak tercelést jelent. Egyszólamú a Kassán 1901-ben megjelent **Kussinszky Arnold: Égi Szövétnék** kiadvány, amely a Zsaskovszky-gyűjtemény kivonata 110 énekkal, kiegészítve egy latin nyelvű gregorián Te Deum-mal és ünnepi vesperással. **Jósvay Gábor** láthatóan Kapossy énektárát tekintette mintának, amikor *Lelki gyöngyök* címmel összeállította könyvét (1914), amelyben dominálnak Zsaskovszky, Kapossy, továbbá saját dallamai, és átveszi a forrásmegjelölés formáját is: *A nép ajkáról, Kántorok ajkáról*. Praktikus okokból adta ki *Egyházi Imák és Énekek* gyűjteményét **Balogh István** és **Kapossy Gyula** 1927-ben Szegeden. A kötet tartalma megfelel az előszóban írtaknak: „Semmi önkéntes újítás nincs benne, csak a régiekhez való ragaszkodás. Összegyűjtöttük mindazokat az énekeket, melyek általánosan el vannak terjedve, ...” Tegyük hozzá: a Tárkányi–Zsaskovszky énektár révén.

---

⁷³ Katholikus Szemle XXII. évf. 967. o.

Ekkor azonban már elindul egy másik gondolkodásmód, amely a múlt hagyománya felé fordul, és a régi énekeskönyvek értékes anyagát hozza felszínre, de erről már a fejezet elején részletesen szoltunk. **Bogisich Mihály** az első, aki XVI–XVII. századok forrásainak nehezen olvasható lejegyzéseit próbálja megfejteni, és ezt gyakorlati énektár formájában nyilvánosságra hozza az *Őseink buzgósága* címmel négyszólamú vegyeskari letétben 1888-ban. Ezt már az előszóban megfogalmazza a könyv szerzője:

„A második rész az egyházi énekeket foglalja magában. Az egyházi év ünnepkörei szerint – kezdve a legrégebb magyar zene-émlékektől a fejlődési időrend nyomán csaknem napjainkig – ezen részben 135 önálló énekszámot 160 dallammal közlök, melyek közül a legrégebb magyar énekek mintegy négyszáz év előtt csendültek meg templomainkban” – majd felsorolja a forrásokat: Kisdi: Cantus Catholici (1651), Szegedi: Cantus Catholici (1674), Szelepcsényi: Cantus Catholici (1675), Náray: Lyra Coelestis (1695), XVII. századi Túróci Cationale, Bozóki Mihály énekeskönyve (1797) – és így folytatja: „A 160 dallam közül a hitújítás előtti korra 23 ének esik. Ide tartoznak a hitújítás előtti nyelvemlékekben feltalálható énekek és mindazon templomi énekek, melyek a Kisdi Benedek féle Cantus catholici kötetben régi ének vagy más régi ének cím alatt fordulnak elő s a melyeket én is régi ének névvel jelzek. Felvettem továbbá 65 oly éneket, melyek a XVII. század után feledékenységbe mentek, vagy a XVIII. század vége felé eredeti alakjukból kiforgatva jelentek meg. Ezen dallamokat a maguk eredeti tisztaságukban eleve-nitem fel. A többi énekek, melyek a múlt és jelen századból származnak, többé-kevésbé ismeretesek, ...” – végezetül így fejezi be: „Könyvem célja: a magyar kath. templomi énekeknek új lendületet adni, vagyis a régi írott és nyomtatott könyvek sárguló lapjain szunyadozó énekeket új életre ébreszteni.”⁷⁴ Óriási változás ez az eddig tárgyalt énekeskönyvekhez képest; sajnos, a megvalósítás nem maradéktalan, mert Bogisich a nehezen olvasható kottákban sokszor előjegyzéseket, kulcsokat értelmezett tévesen.

Ehhez a kötethez közvetlenül kapcsolódik egy 1896-ban Egerben megjelent kisebb hangjegyes kiadás, amely **Tárkányi B. József** korábban szerkesztett *Lelki Manna* című imádságos könyvének kottás kiegészítése, melyre **Bogisich Mihályt** kérték fel. A szerkesztők neve jelzi a kiadvány tartalmát: az énekek nagy része válogatás a Tárkányi–Zsasskovszky énektárból, kiegészítve Bogisich *Őseink buzgósága* kötetéből.

A reformgondolatok másik vonulata sarkallja **Kersch Ferencet**, az *Országos Magyar Cecilia Egyesület* alelnökét a *Sursum corda!* nagyszabású kántorkönyvének megalkotására. Az egyesület a programjai között hirdeti meg egy egységes kántorkönyv létrehozását,⁷⁵ amelyre Kerschet kéri fel, így kerül kiadásra 1902-ben. A könyv azt a ceciliánus elvet akarja megvalósítani, mely szerint az ünnepélyes és énekes miséken a gregorián li-

⁷⁴ Bogisich Mihály: *Őseink buzgósága* Bp, 1888.

⁷⁵ Mayer K.KEZ 1899: 78.

turgikus tételeknek vissza kell nyerniük elsőbbségüket. A gyűjtemény nagy részét ezek a gregorián énekek teszik ki orgonakísérettel ellátva, az egész egyházi évet felölelve. A népénekek száma alig haladja meg a százat, de mint az előszóból kiderül: Kersch nem a számbeli túlsúlyra törekedett, hanem egyrészt a régi énekeskönyvek énekeiből válogatott, bevallottan segítségül használva Bogisich *Őseink buzgósága* kiadványát, másrészt az újabb dallamokból, amelyek egyházas szellemet képviseltek. Forrásnak nevezi meg még Bozóky, Szepessy, Zsaskovszky, Hennig, Lányi gyűjteményeit⁷⁶ és több kéziratot. Az énekeket áttekintve a következőképpen alakul összetételük: a 108 népénekből 58 ének a Tárkányi–Zsaskovszky énekkönyvben is megtalálható, 24 éneket Bogisich nyomán vett fel, 10 éneket Kersch közvetlenül a régebbi forrásokból (Szelepcsényi CC 1675, Bozóki Mihály énekeskönyve 1797, Kovács Márk énekeskönyve 1842) emelt be, 4 éneket kortárs énektárból (Hennig A.: *Egyházi énekek* 1898, Lányi-Greksa: *Cantate* 1898), 7 dallam Kersch saját szerzeménye, 4 más szerzőtől származik, 1 pedig a Mohr: *Jubilate* német gyűjteményből. A kor tudásával egyező, jó zenei képzettségű gyakorló egyházzenesz higgadt válogatásának eredménye ez. Elterjedni igazából nem tudott, valószínűleg a latin nyelvű liturgikus tételek túlsúlya miatt, ezért nem igen talált befogadásra; továbbá az igényes, nem könnyen játszható orgonakíséretet, elő-, köz- és utójátékok okozhattak gondot a kántoroknak. A kántorkönyv 1906-ban megjelent kis méretű ima- és énekeskönyv formában is dr. Babura László és Kersch Ferenc gondozásában ugyanezzel a címmel és kissé szűkített énekanyaggal.

A magyar cecilianisták, mivel gondolataik csak nagyon szűk körben kerültek elfogadásra, és általában támadások keresztüzében hangoztatták nézeteiket, elhatározták, hogy az elfogulatlan, előítéletektől mentes, nyitott gondolkodású diákokon keresztül próbálják elképzeléseiket terjeszteni. Ezért ebben az időben sok kiadvány jelent meg a tanulóifjúság számára, imádságos és énekeskönyvet egybefoglalva. Ezekről összefoglalóan elmondhatjuk, hogy megjelennek bennük a latin nyelvű liturgikus tételek (zenei anyagukat nem célunk most tárgyalni), a népénekeket pedig azokból a régebbi és saját korukbeli forrásokból válogatták, amelyekkel Kersch kántorkönyve kapcsán már megismerkedhettünk. A Tárkányi–Zsaskovszky énektárból átvett énekek száma csökken; saját szerzemény csak egy-egy fordul elő; megjelennek a régi énekeskönyvekből Bogisich által megfejtett dallamok. Ezek a kiadványok a következők:

---

⁷⁶ Bozóki Mihály: *Katholikus kar-beli kótás énekeskönyve* Vác, 1797.
Szepessy Imre: *Áhítat gyakorlatai* Pest, 1857.
Tárkányi–Zsaskovszky: *Katholikus énektár* Eger, 1855.
Hennig : *Egyházi énekek* Kalocsa, 1898.
Lányi–Greksa: *Cantate* 1898.

Tóth Antal–Niedermayer Antal: *Jubilate Deo* (Szeged, 1902.), **Pokorny Emánuel: *Ájtatossági gyakorlatok*** (Bpest, 1903.), **Demény Dezső–Kiss János: *Dicséjétek az Urat!*** (Bpest, 1903.), **Karsai Ervin–Szent-Gály Gyula: *Imádságos- és énekeskönyv*** (Kassa, 1907.), **Tornyai Ferenc–Luspay Kálmán: *Laudate pueri*** (Győr, 1913.), **Berauer József: *Imádságos és énekeskönyv*** (Kalocsa, 1927.) gyűjteménye.

Ezzel csaknem valamennyi jelentősebb énekeskönyvet áttekintettünk, amely a XX. század első évtizedeiben használatban volt. Az énektárakból kiválogatva azokat az énekeket, amelyek szinte mindegyikben előfordulnak, elénk tárul a kor népének alaprepertoárja (8-1. táblázat). A dallamok legnagyobb része (35) a XIX. századi stílusrétegbe tartozik; ennél kevesebb, de még mindig jelentős számú (29) a XVIII. századi barokk és klasszicista ének. A XVII. század régies és újító rétegébe már csak 23 ének sorolható, és mindössze 7 ének a középkori és XVI. századi törzsanyaghoz. Megfigyelhető még, hogy az ősbibliai ünnepkörökhöz (húsvét, karácsony) kapcsolódnak a régebbi stílusú darabok, míg az oltáriszentségi és miseénekek kizárólag XVIII–XIX. századiak.

A könyvek egész énekanyagát tekintve, azokat kétféle szemlélet szerint csoportosítottuk. Láttuk azonban, hogy a két csoport között nincsen éles különbség az énekek összetételét illetően, inkább csak finom, árnyalatbeli elmozdulás van annak irányába, hogy nagyobb számban jelennek meg a kötetben régi (XVI–XVII. századi) énekeskönyvekből vett énekek, amelyek népénektörténetünk értékesebb törzsanyagából valók. A szemléletmódban történik változás, egy-egy gyűjtemény már nem akar a saját korában használatos, különböző szintű énekek tárháza lenni, feldúsítva szerkesztőjének zeneszerzői ambíciójából született szerzeményekkel. Inkább az előző századok magyar forrásaiból kutatómunka eredményeként válogatott értékes énekek válnak fontossá. Ennek nyomai jelennek meg az énektárakban, de szisztematikus megvalósítása csak az 1931-es *Szent vagy, Uram!* népénekgyűjteményben történik meg.

2. A NÉPÉNEK SZEREPE HARMAT ARTÚR ÉLETPÁLYÁJÁBAN

2005-ben, Harmat Artúr születésének 120. évfordulóján elmondhattuk, hogy az életművének és munkásságának minden területére kiterjedő, szisztematikus feldolgozás nem történt meg. 1985-ben ugyan megjelent egy emlékkönyv a 100. kerek évfordulóra, ebben sok értékes információt tartalmazó tanulmány olvasható Lukin László, Rajeczky Benjámín, Nagy Olivér, Bucsi László, Perényi László és Pödör László tollából.⁷⁷ Ezekből képet kaphatunk Harmat Artúr zeneszerzői, karnagyi, egyházzenei, pedagógiai és szervezői tevékenységéről, de nem a teljesség igényével. Műveinek és publikációinak jegyzékét lánya, Maros Rudolfné Harmat Jerry állította össze szintén az emlékkönyv számára, de saját nyilatkozata szerint: „Édesapám valamennyi művét jegyzékbe foglalni ma még lehetetlen. Jelen vállalkozásomat csak kísérletnek tekintem. Igaz, hogy munkáiról folyamatosan készített feljegyzést, de elég hiányosan.”

Jelen fejezetnek sem célja e hiány pótlása, inkább a *Szent vagy, Uram!* népénektár összeállítójának életpályáját a népénekre fókuszálva szeretné bemutatni.

2.1. Gyermekkor, tanulmányok

Már egészen kis korában közvetlenebb kapcsolatba kerülhetett az egyházzenevel, mint egy átlagos templomba járó gyerek, az anyai nagyszülei révén, mivel nagyapja, Zimay Antal orgonista volt, nagyanyja pedig, Matuss Anna orgonista lánya. Könnyen feltételezhetjük, hogy már ekkor öntudatlanul is magába szívhatta a korban használatos népének repertoárt.

Az elemi osztályok elvégzése után, a nagyszombati Katolikus Érseki Főgimnázium tanulója volt, ahol az iskolai zenekarban hegedült. 1899-től Esztergomban a Királyi Katolikus Tanítóképezdőben folytatta tanulmányait. Itt került kapcsolatba a kiváló egyházzeneessel, Kersch Ferencsel, az esztergomi Bazilika karnagyaival, akitől egyházzenét tanult.⁷⁸

Kántortanítói oklevele mellé, 1908-ban az Országos Magyar Királyi Zeneakadémián nyer diplomát középiskolai ének tantárgy tanítására.

---

⁷⁷ Harmat Artúr Emlékkönyv 1985.

⁷⁸ Kersch Ferenc a magyarországi cecilianizmus egyik kimagasló képviselője, aki éppen ebben az időszakban dolgozott a 1902-ben megjelent *Sursum corda* kántorkönyvén, így növendéke minden bizonnyal betekintést nyerhetett az énektár előkészületi munkájának folyamatába.

Nyári szabadságai alatt tanulmányútra megy: Prágába 1910-ben és Berlinbe 1911-ben. Albanus Schachleiternél, az emmausi kolostor apátjánál gregorián éneket és orgonát tanul, míg Max Astnál karvezetést és énekpedagógiát.

191–14 között ismét a budapesti Zeneakadémián képezi tovább magát, zeneszerzés szakon.

2.2. Betöltött állások, tisztségek

Harmat Artúr pályáját Nyitrán kezdte tanítóként, mellette a Piarista Főgimnáziumban tanított éneket, működött orgonistaként és az Egyházi Zeneegylet karnagya volt. A Zeneakadémia zeneszerzés szakának végzése közben szintén tanítással tartotta fenn magát, a főváros elemi iskoláiba Kacsóh Pongrác hívta óraadó énektanárnak.

Pályája az I. világháborúban letöltött négyéves szolgálat után ívelt fel: 1920-ban átvette a súlyos beteg Kacsóh Pongráctól az énekoktatási szakfelügyelői és a főváros zeneügyi előadói munkát, majd halálakor őt nevezték ki ezekbe a tisztségekbe.⁷⁹

1922-től a Felsőbb Zeneiskola zeneszerzéstanára, majd 1924-től főiskolai tanárként egyházzenei tárgyakat (gregorián éneket, egyházzenei rendeleteket, népéneket stb.) oktatott a zeneszerzős hallgatóknak a Zeneakadémián.⁸⁰ Ugyanitt – külföldi (római, berlini, regensburgi) tapasztalatok alapján – megszervezte az egyházzene tanszakot, amely 1926-tól 1949-ig, megszüntetéséig működik irányítása alatt.

Ezen állások mellett a főváros legjelentősebb egyházi és világi énekkarainak vezetője lett: 1921-től Palestrina Kórus⁸¹, 1923-tól Budai dalárda, 1924-től Magyar Dalosszövetség és Belvárosi Főplébániatemplom, 1938-tól 1956-ig Szent István Bazilika.

Az 1920–30-as években megtaláljuk Harmatot a magyarországi egyházzenei reformmozgalom két jelentős szervezetének (Katholikus Kántor Szövetség, Országos Magyar Cecília Egyesület) élmunkásai között, majd vezetőposztjain. 1926-tól a szövetség lapjának, a Katholikus Kántor folyóirat zenei részének egyik szerkesztője.⁸² Az 1918-ban megszűnt OMCE újraalakulásában jelentős szerepe volt Harmatnak, mint az előkészítő bizottság egyik tagjának.⁸³ Az 1926. jún.15-i díszközgyűlésen alelnöknek,⁸⁴ 1933-ban társelnöknek, majd díszelnöknek választották.

---

⁷⁹ KK 1924/a:12

⁸⁰ KK 1924/b: 46.

⁸¹ KK 1923: 1.

⁸² Kunst F. KK 1926: 3.

⁸³ KK 1926/b: 34.

⁸⁴ KK 1926/a:123.

Nemzetközileg is elismert egyházzenei szakemberré vált; bizonyítja ezt, hogy bevásztották a frankfurti Internationale Gesellschaft für Erneuerung der Katholischen Kirchenmusik tanácsába.

Világi zenei szervezetekben is jelentős pozíciókat töltött be: a Magyar Zeneművészek Szabad Szakszervezetének alelnöke, a Szent István Akadémia rendes tagja, a Bartók Béla Szövetség társelnöke volt.

A II. világháború után, korlátozott lehetőségek mellett is folytatta egyházzenei tevékenységét, ahol erre lehetőség nyílt, többek között a budapesti Kántorképző Tanfolyam tanáráként.

Ebből az áttekintésből jól láthatjuk, hogy mind az általános zenekultúránkban, mind az egyházzenei életünkben betöltött funkciói révén nagy rálátása lehetett ezekre a területekre (ezen belül a népének helyzetére) és fáradhatatlan munkájával nagyban segítette működésüket.

2.3. Művei, kiadványai, publikációi, előadásai

Harmat nagyon gazdag életpályáját mutatja, hogy egész életén átívelő, rendkívül aktív társadalmi tevékenysége mellett mint zeneszerző is termékenynek mutatkozott, mert nagyszámú kompozíciót hagyott maga után, amelynek azonban máig nem történt meg a teljes körű jegyzékbe vétele. A művek áttekintéséhez alapul szolgálhat a fentebb említett emlékkönyvben található „*A zeneszerző*” című tanulmány, Nagy Olivértől, valamint a Harmat Jerry által összeállított műjegyzék⁸⁵

Ezt a jegyzéket áttekintve láthatjuk, hogy kompozíciói túlnyomó része egyházi vokális alkotás, amelyből a legtöbb a capella, de számos vegyeskari mű található orgona- és zenekari kísérettel is. Ezek a tételek az egyházi év különböző ünnepeinek proprium feldolgozásai vagy ordináriumok. A magyar szövegű motetták népénekeket dolgoznak fel, amelyek között megtalálhatjuk a Harmat által felkutatott régi énekeskönyvek (Kisdi: *Cantus Catholici*, Náray: *Lyra Coelestis* stb.) darabjait; valamint a szerző népénekfeldolgozásai vegyeskarra (43), 2-3 szólamú egyenemű karra (4), férfikarra (1).

Legjelentősebb kiadványa, jelen tanulmány tárgya, a *Szent vagy, Uram!* énektár (1931), amelynek közvetlen előzménye Náray *Lyra Coelestis* (1693) kódexéből 30 ének revideált megjelentetése Harmat harmonizálásában (1924). Ezek szerves folytatásai a később kiadott liturgikus gyűjtemények Werner Alajossal közösen szerkesztve, a *Cantus Cantorum* szertartáskönyv (1948) és a négy passió turbáit tartalmazó kiadvány, amely csak 1974-ben jelent meg nyomtatásban.

---

⁸⁵ Harmat Artúr *Emlékkönyv* 1985: 160.

Külföldi tanulmányutak tapasztalatai révén és elmélyült kutatásai alapján publikációi között megjelentek egyházzene-történetünket bemutató, az akkori viszonyokat feltáró és a jövő feladatait kijelölő írások. Tanulmányokat közölt a gregoriánnumról, a népénekről, a klasszikus vokálpolyfónia nagy mestereiről (Palestrina, Lassus stb.) és azok műveiről. Ezen tárgykörökben számos, a rádióban elhangzott előadása is fennmaradt.⁸⁶

A Harmat Artúr által létrehívott egyházzenesz-képzés kántori és főiskolai szintű megvalósításának koncepciója és gyakorlati kivitelezése is nyomon követhető folyóiratokban megjelent cikkeiből.⁸⁷

2.4. Felkérés az új népénektár szerkesztésére

A magyarországi egyházzenei reformmozgalom elindulásakor, szervezetének (OMCE) már a kezdetekkor a célkitűzései között volt a rendkívül vegyes népénekrepertoár megszürése és egy egységes kántorkönyv összeállítása. Bogisich Mihály nevéhez fűződik ősi népénekeink felkutatása és annak megfejtési kísérlete (*Őseink buzgósága* 1888.). Kersch Ferenc adott ki 1902-ben *Sursum corda* címmel kántorkönyvet, de ennek főcélja a gregorián liturgikus misetételek elterjesztése volt, amitől a papok, hívek nagy többsége idegenkedett, és az alulképzett kántorok körében sem volt nagy sikere az igényes orgonakísérettel ellátott gyűjteménynek, így elterjedése akadályokba ütközött.

Az 1926-ban újjáalakult OMCE már központi feladatnak tartotta egy új népénektár létrehozását, és annak megszerkesztésére intézőbizottságot állított fel,⁸⁸ sőt sikerült a Püspöki Kart is az ügy mellé állítania.⁸⁹ Ettől kezdve folyamatosan napirenden volt az énekgyűjtemény kiadásának szükségessége. Mivel Harmat Artúr az OMCE újjáalakulásában oroszlánrészt vállalt, majd bekerült a vezetőségbe és konkrétan az új énektár intézőbizottságába is, szinte természetesnek tűnt, hogy őt kérték fel a kántorkönyv szerkesztésére.⁹⁰ Alkalmassá tette erre a népének területén végzett szívós kutatómunkája révén szerzett szakértelme, amelyet már előző kiadványa is bizonyított. (Náray: *Lyra coelestis* kiadványa, 1924) A szerkesztőtársa most is Sík Sándor, a piarista költőpap lett a szövegek átdolgozásában, mint 1923-ban.⁹¹ Ilyen előzmények után indulhattak meg az új népénektár megjelenésének előkészületei.

---

⁸⁶ Harmat Artúr Emlékkönyv 1985: 175.

⁸⁷ I. m: 175.

⁸⁸ Sztára S.KK 1926: 8.

⁸⁹ KK 1926/c:16.

⁹⁰ KK 1927/a: 65.

⁹¹ KK 1927/b:66.

3. A SZENT VAGY, URAM! NÉPÉNEKTÁR KELETKEZÉSTÖRTÉNETE

3.1. Előzmények, előkészületek

3.1.1. Előzmények – Harmat–Sík: *Lyra coelestis* 1924

A Harmat Artúr és Sík Sándor szerzőpáros nevét már az 1924-ben megjelent *Lyra Coelestis Válogatott énekek Náray György 1695-ben megjelent hasonló című, kótás könyvből* kiadványon megtaláljuk. 30 dallamot adtak ki orgonakíséretes feldolgozásban a XVII. századi énekeskönyvből, az énekek alapos szöveg- és dallamrevideálása után.

A Náray gyűjtemény 31 latin és 109 magyar éneket tartalmaz 109 dallammal, vannak tételek, amelyek latinul és magyarul is szerepelnek. (8-2. táblázat)

A táblázatban összefoglalt szerkezet követi a XVII. században általános énekeskönyvi felépítést (ld. részletesen a IV. 2. fejezetet): évközi–Temporale–Sanctorale–zsoltárok–litániák–vesperák, és megjelennek a tropizált Kyriék. A gyűjtemény összeállítója, Náray a tudomány mai megítélése szerint eléggé szabadon bánt a különböző korabeli forrásokból átvett dallamokkal, mondhatni önkényesen alakított a dallamon és szövegen. Összehasonlító elemzések alapján afelé hajlunk, hogy inkább Náray átalakító hajlamának a következményei az apróbb eltérések, mint kora népi gyakorlatának, de ez még további kutatások tárgya lehet.⁹²

A több mint kétszáz évvel korábbi énektárból válogatott kiadvány bizonyítja, hogy a XIX. század végén elindult historizmus nyomán Harmatot már ebben az időben foglalkoztatta az „ösi dallamok” felkutatása, vizsgálata, továbbá az arra érdemes énekek fellelvenítése és gyakorlatba ültetése. Erről így ír *Előjáró* írásában:

„Kis gyűjteményünkben nem taposunk töretlen utakat. Igen érdemes elődök már évtizedek óta söprögetik a feledés porát azokról a kincsekről, melyeket a XVII. század kótás énekeskönyvei rejtegettek magukban.”⁹³

Konkrétan felsorolja ezeket az elődöket és munkáikat: elsőként Bogisich *Őseink buzgó-sága* ima- és énekgyűjteményét (1888), majd Lányi–Greksa: *Cantate* könyvét (1898), Bátori Lajos *Gyakorlati összhangzattan* tankönyvét és Kersch Ferenc *Sursum corda* (1902) énekgyűjteményét.

---

⁹² Papp G. 1970: 48.

⁹³ Harmat–Sík: *Lyra coelestis* 1924: I.

Felismeri ezek hiányosságait, például így nyilatkozik Bogisichról: „*Megfejtéseihez azonban szó fér, lejegyzéseiben többször eltér az eredeti melódiáktól, önkényesen javít rajtuk.*”⁹⁴ Majd Lányiról: „*...a régi dallamokat kegyeletesebb, hozzáértőbb és az eredetihez hívebb megfejtésben hozza, mint Bogisich, bár dallammódosításoktól ő sem riad vissza.*”⁹⁵ A századfordulón megjelent énektárakban is szerepelnek XVII. századi dallamok elvétele: „*Ezek azonban nem önálló kutatások és megfejtések eredményei.*”⁹⁶

Harmat ebben szeretett volna előrelépni, hogy az eredeti formát vizsgálva, más XVII. századi forrásokkal összevetve, alapos analízis után közölje a dallamot. A Náray-féle kiadás hangjegynyomása rosszabb, mint az 1651-es Kisdi *Cantus Catholicié*: kulcsok, hangjegyek, módosítójelek csúsznak el a vonalközről vonalra vagy fordítva. Harmat helyesen felismeri: „*...a dallamok régebbi kutatói és megfejtői mulasztásokat követtek el: ők beérték azzal, hogy Náraynak a hangjegyeit – a hibákkal együtt – lekopizálták. ...Elképzelhető, hogy ily körülmények közt a dallam helyes megfejtése csak a dallamszerkezetnek a legapróbb részletekig való megvizsgálása és az összes variánsokkal való gondos összehasonlítása után történhetett meg.*”⁹⁷

A dallam átvételeknél ez az alapkonceptiója: „*A mi gyűjteményünk dallamban teljes hűségre törekszik. Minden látszólagos eltérést vagy módosítást esetről-esetre megindokoltunk. ...Ritmus dolgában már több szabadsággal kényszerültünk élni.*”⁹⁸ Ezt a Náray-kotta bizonytalan ritmus- és ütemjelzésével indokolja. Forrásmunkára utalnak az egyes énekeknél a variációkat, módosításokat feltüntető megjegyzések.

A szövegek revíziójánál Sík Sándor volt a segítségére – mint később a SzVU-nál is, – akivel a következők szerint dolgoztak: „*Egyébként a szövegek megállapításánál vezető elvünk volt: lehetőleg megóvni a régi, századok megszentelte szöveget. Eltérést csak ott engedtünk meg magunknak – de ott aztán minden esetben – ahol az értelem vagy a dallam magasabb szempontja elkerülhetetlenné tette. De az ilyen helyeken is iparkodtunk megtartani az eredetinek stílusát, sőt lehetőleg hangulati árnyalatát is.*”⁹⁹ Ehhez többnyire tartották magukat, viszont ahol szükségesnek látták, teljesen lecserélték a szöveget (11 éneknél új szöveg és kettőnél magyar fordítás található).

A szerkesztő gyakorlati használatra szánta a kiadványát, ezért négyszólamú orgonakísérettel látta el.

A Náray-kötet 109 éneke közül táblázatban foglaltuk össze azokat, amelyeket Harmaték tematikus elrendezésben jelentettek meg.

---

⁹⁴ Harmat–Sík: *Lyra coelestis* 1924: I.

⁹⁵ i. m.

⁹⁶ i. m.

⁹⁷ i. m.

⁹⁸ i. m. III.

⁹⁹ i. m.

A 30 énekből 13 került be a *SzVU!* énektárba (8-3. táblázat) és az eredeti Náray-könyvből még másik 10 (8-4. táblázat).

Ez azt mutatja, hogy később a *SzVU!* énekeinek válogatása közben újabb források alaposabb megismerésének birtokában valamelyest módosult az énekek értékelése. Kimaradtak az „*aligha magyar születésű*”¹⁰⁰ népelemek, persze itt a mai értelmezés szerint inkább úgy fogalmazhatunk, hogy a XVII. század barokkos újíto rétegéhez tartozó énekek (pl. Harmat–Sík *LC* 2. 4. 8. 9. számú), és inkább a hagyományos réteg darabjai kerültek a helyükbe (pl. *SzVU* 227. sz.). A Harmat–Sík *Lyra Coelestis* kiadvány *SzVU!*-ba átkerült énekeinek dallamainál és szövegeinél már eltérés nincs (kivétel a *SzVU* 152. sz., amelynél más forrásból közli a dallamot). Egyedül a transzpozíció változik – lentebb kerül egy kis- vagy nagy szekunddal, hogy a gyülekezet számára könnyebben énekelhető legyen –, és a harmonizálásban tapasztalhatunk eltéréseket.

Harmat és Sík eme munkáját bizton tekinthetjük a *SzVU!* előzményének a fentebb felsorolt szempontok miatt, hiszen ez mutatja, hogy kiszélesedett körben ugyanazt a munkát folytatták tovább az egységes népelektár elkészítésének felkérése után. Valószínűleg ennek a kiadványnak az ismerete befolyásolta az *Országos Magyar Cecilia Egyesület* és az *Országos Kántorszövetség* döntését abban, hogy ezt a szerzőpárost kérték fel a gyűjtemény összeállítására. (Ld. részletesen a II. fejezetet.)

3.1.2. Előkészületek

A *Szent vagy, Uram!* népelektárral kapcsolatos, az előkészületi munkákat dokumentáló feljegyzések töredékesen minden, rendszerezés nélkül, a Harmat-hagyaték véletlenül megmaradt részében, hosszú kutatás után magántulajdonban voltak megtalálhatók. (Ld. részletesen a Bevezetésben.) Tehát nem katalogizált anyagról van szó, hanem tematikusan és kronológiailag teljesen összekeveredett, rendkívül töredékes dokumentumhalmazról, amelyek közé Harmat más jellegű munkájával kapcsolatos iratai is bekeveredtek. A feljegyzésekből kiderül, hogy ezek eredetileg szisztematikusan rendszerezettek voltak, – erre utalnak a forrásonként felcímkézett iratgyűjtők (Kájoni, Szelepcsényi, Bozóki stb.) –, amelyekből az idők folyamán, a különböző áthelyezések alkalmával a lapok többsége elveszett, és a megmaradt rész is teljesen összekeveredett. A lapok egy részénél a datálást segítette, hogy Harmat kézirásos jegyzetei dátummal ellátott levél, hivatalos irat vagy műsorlap hátulján vannak. Első látásra azt gondolhatnánk, hogy a gyűjtőmunkából származó feljegyzések mind az énektár kiadása előtti időszakból származnak. Éppen a papírokon olvasható dátumok tanúskodnak arról, hogy Harmat a gyűjtemény megjelenése után is folytatta a népelekkel kapcsolatos kutató-

---

¹⁰⁰ i. m. 5.

munkáját, és valójában ebből az időszakból maradt több dokumentum. (Erről részletesebben az V. fejezetben lesz szó.) Fellelhetők olyan írások is, amelyek nem dátumozott papíron szerepelnek, így nem tudhatjuk, vagy eseteként más adatból következtethetünk arra, hogy a *SzVU!* kiadása előtti vagy utáni időből származnak. Ezeket előrebocsátva, a fennmaradt anyagból próbáltuk meg rekonstruálni az énektár megjelenése előtti munkafolyamat fázisait.

Az 1927–29 közé eső időszakban végzett gyűjtőmunkának a dokumentumai arról tanúskodnak, hogy Harmat a feladat elvállalása után nagy energiával, körültekintően, meghatározott koncepció alapján látott munkához. Gondolatainak nagy részét ez a téma köthette le, mert mindenféle papíron (nyugták, meghívók, műsorlapok, hivatalos levelek hátulján) fellelhetők feljegyzései az előkészületi munkákkal kapcsolatban.

Elsőként összegyűjthette a saját korában használatos vagy kiadott énekeskönyveket, erről tanúskodik három gépelt oldal (8-1. melléklet), amelyen felsorolja ezeket. A listából kiderül, hogy minden fellelhető jelentősebb nyomtatott kiadványt számba vett. Sok feljegyzés van a korábbi énekeskönyvekről is,¹⁰¹ szinte valamennyi kiadvány szerepel a jegyzetei között, amelyeket a *SzVU!* gyűjteményében a forrás megjelölésnél vagy a *Megjegyzés* rovatban megemlíti. (A IV/1. fejezetben erről részletesen szó lesz, ezért itt most nem soroljuk fel.)

Az elsődleges forrásokat múzeumokban, könyvtárakban kutatta fel, nem elégedett meg az énekek későbbi, másodlagos kiadásával. A múzeumi kutatásairól tanúskodnak a könyvek jelzeteinek feljegyzései,¹⁰² amelyeket emlékeztetőül írt fel magának, hogy mi-nek kell utánanéznie.

---

¹⁰¹ „Ősi (reformáció előtti) magy. Énekek a Peer-Codex-ből 1508: Angyaloknak nagyságos asszonya, Ó kegyes szűz Mária, Dicsőséges szűz Mária, Idvezlég kegyelmes szt. László király. Ide sorolhatók a 1651-es Cod. „Más régi enek” dallamai. Csak szövegek (?)” Harmat kézírásával egy 1926-os naptárlap hátulján. In Harmat-hagyaték. Magántulajdonban.

„Ilyés István: Halottas énekek 1749 (év?) –242.o. (Oh édes Megváltóm)” Harmat kézzel írott jegyzete. In i.m.

„Kisdi: 48. 91. 104. 105. 109. 111. 114. sz. Litániák. Felveendők. Szelepcsényi 24.27. Szegedi helyett Ilyés 19.

Szelepcsényi: *Cantus Catholici* 1675. 1703., *Cantus Cath.* Szegedi F. Lénárt 1674., Kisdi 1651., Szent-Mihályi Mihály: *Egyházi Énekes Könyv. IV. V. rész Eger 1798.*

¹⁰² „„Egerszegi krat. Fol. Hung. 1440., Ms. Mus. 189. (Nádor-cod. 3 dallama 19. sz.-i másolatban), Ms. III. Litániák és több más (latin) ének S.-basszussal (műzene) 1751. Theodosius Rakoványi, Ms. Mus. 976. (Szentés Moyses Deák 1774.) Egy kis lapon Harmat kézírásával.

„Bozóky Mihály: A jól meg.halásra serkentő magy. Egyh. énekes könyv. (1806.) 8 alak, 141. o., szövegek. Nemz. Muz. Lit. 648. sz., B. M.: Magy. Egyh. halotti Énekes-Könyv. (1857.) Kis 8 al. 170. o. Az előbbi, kissé bővítve. Nemz. M. Lit. 676.” Egy 1925. évi Magyar Dalosszövetség versenylap hátulján Harmat kézírásával. In i. m.

Egyik lapocskán a népénektörténethez kapcsolódó bibliográfiai felsorolást találjuk.¹⁰³ Több énekeskönyv saját tulajdonában is megvolt (Bozóki 1797, Bogisich 1888, az 1806. évi Református énekeskönyv), és ezekben megtalálhatók ceruzával írt bejegyzései. Bogisich pontatlan forrásmegjelöléseit több helyen megjegyzi. Mivel Harmat számára ismert volt a magyar gyűjteményekben található népénekek egy részének német és cseh kapcsolata, ezért biztosan foglalkozott a külföldi szakirodalommal. Ezek közül a Bäumker könyvnek van nyoma a feljegyzésekben,¹⁰⁴ és a hagyatékában megtalálható volt Veit *Choralbuchja*.¹⁰⁵

Az így feltérképezett forrásokból utána kiválogatta a számára használhatóakat, és felcímkézett dossziéba kigyűjtötte azokat, amelyeket a gyűjteményébe beveendőnek gondolt. Sajnos csak egy-két fedőlap maradt meg ezekből, a beválogatott énekek pedig az idők folyamán kihullhattak belőle. Egyedül a felcímkézés maradt meg és ceruzás feljegyzés arról, hogy abból az énekeskönyvből melyik ünnepre hány éneket gondolt felhasználásra (8-2. melléklet).

Konkrét énekeket is felírt Harmat, amelyeknek nagy részét a már kiadott énektárban is megtaláljuk. Azután egy külön mappában a *Fel nem vett énekek* lehettek, amelyben sajnos már más papírok voltak.

Harmat a saját maga által végzett kutatómunka mellett a gyakorlati tapasztalatokkal rendelkező kántorokat is szerette volna bevonni az énekek válogatásának munkájába. Ezért a Kántorszövetség felhívást adott ki a *Katholikus Kántor* folyóiratban.¹⁰⁶ Az erre beérkező válaszok dokumentációja viszonylag nagy számban megmaradt a Harmat-hagyatékban, főleg 1930-as datálással. A beküldött anyag valószínűleg óvatosságra intette a szerkesztőt, mert rendkívül vegyes anyaggal találta magát szemben. Sokan éppen azoknak a XIX. századi gyűjteményeknek (Kaposy, Tárkányi–Zsasskovszky) kevésbé értékes darabjait ajánlották (8-3. melléklet), amelyektől Harmat meg akarta szabadítani a jövő népénektárát. Mások saját szerzeményeiket propagálták (8-4. melléklet). Azért akadtak értékes, előremutató észrevételek is, (talán 8-5. melléklet), amelyek, ha egyeztek Harmat koncepciójával, felhasználásra kerültek.

Felvetettek a szakemberek bizonyos megoldandó problémákat: többek között sváb területekről jelezték, hogy német énekeknek is be kellene kerülni a gyűjteménybe (8-6. mel-

---

¹⁰³ „Bartalus I. Adalékok a magy. Zene történelméhez. Bakfark B. és eszterházy Pál. (Akad. Értek. X. köt.), A magyar egyházak zenéje a XVI. és XVII. szdban (A Kisfaludy-társ. Évlapjai. Új folyam IV. köt. 1870), Erdélyi Pál: Énekeskönyveink a XVI. és XVII. szd.-ban. Külön lenyomat a magy. Könyvszemléből (1899), Ságth József: Magy. Zenészeti Lexicon. Harmat kézírásával. In i. m.

¹⁰⁴ „Bker I. 376. 386. Jesu dulcis memoria, 415. 417. Omni die, 453. Ave rubens rosa, 561. Náray és ? 279. stb.” Harmat feljegyzése ceruzával. In i. m.

¹⁰⁵ W. H. Veit 1846.

¹⁰⁶ KK 1927:65.

léklet), de ezt Harmat elvetette a szerkesztés folyamán. A másik kérdés a trianoni döntés után lecsatolt területek gondja, ahol nem használhatták volna a gyűjteményt, ha bizonyos énekek szerepelnek benne (Magyar Himnusz, Boldogasszony anyánk). (8-7. melléklet) Ezt Harmat úgy oldotta meg, hogy külön függelékbe tette a kényes énekeket és a volt magyar területekre az e nélkül készült példányokat küldték ki.

Az előkészületi munka következő fázisából megmaradt az *SzVU!* impúrumának két változata. Ezeken a beválogatott énekek vannak lekottázva nagy kottalapokra. Az elsők kézirással a dallam szerepel kísérettel ellátva, a margón különféle megjegyzésekkel. A lapon fel van tüntetve az ének kezdősora, az elsődleges forrás megjelölése és mellette Harmat és Sík kézirásával a dallamra, ritmusra és szövegre vonatkozó megjegyzések (8-8. melléklet). Ezek általában a variánsokat tüntetik fel, prozódiai kérdéseket vetnek fel (8-9. melléklet), az eredeti forrás nyomdahiabáért utalnak, amelyet más kiadvány összehasonlítása alapján javítottak (8-10. melléklet). A szöveg még külön a másik oldalon szerepel Sík Sándor kézirásával (8-11. melléklet). A kottalapok fejezetek szerint vannak csoportosítva. Ezek között még megtalálhatók a kötetből végül kimaradt énekek *Nem* megjegyzéssel (pl. Náray *Lyra Coelestis* énekei: *Atyaisten mennyekből, Mennyei város Jerusalemben, Oh édes Jézusom*) A második impúrum a négy-szólamú letétet tartalmazza alágévelt szöveggel, egy-két apró szövegjavítással. Előkerültek a hagyatékából a kiadvány korrekciói, de ezek csak a nyomdai munkafolyamatot tükrözik, lényeges információval nem szolgálnak.

Az 1930-as években megjelentek a készülő egységes népénektárral kapcsolatos reakciók: cikkek és magánlevelezés formájában. Már a kötet kiadása előtt kialakult a támogatók köre és az ellentábor: ezek érvei jól nyomon követhetők a fennmaradt forrásokban. Többen lelkesedéssel fogadták, hogy végre a sokféle kiadvány kavalkádjá közt megjelenik egy értő szakemberek által összeállított, megfelelő színvonalú kísérettel ellátott énekeskönyv, amely útmutató lehet az ország kántorai számára (8-12. melléklet). Mások aggodalommal fogadták, hogy sok közkedvelt ének kimaradt, a jól ismert dallamok és szövegek változtatásait kritizálták, ami kavargást okozhat a hívek körében. A kíséretet furcsának és főleg túl nehéznek tartották a kántorok akkori képzettségéhez mérten (8-13. melléklet).

Végezetül az utolsó forráscsoport a nyomdai munkák előkészületéhez kapcsolódik. Tárgyalások folytak a Szent István Társulattal, ám az nem vállalta a kiadást; az Egri Kiadóvállalattal, és a Magyar Kórus Zeneműkiadóval (8-14. melléklet), amelynek lelkes vezetői (Bárdos Lajos és Kertész Gyula) kapták a megbízást. A kevés haszonnal kecsegtető kiadás ellenére nagy hittel és lelkesedéssel fogtak a munkához. A levelezésekben szó esik a szerkesztők szerzői jogdíjáról is.

1929 második felében Sík Sándor is intenzíven bekapcsolódik a munkába a szövegek gondozásával, miután Harmat kiválogatta a felhasználható énekeket.

3.2. A szövegek gondozása Sík Sándor kezében

Harmat Artúr szerkesztőtársa a népénektár összeállításánál Sík Sándor piarista szerzetespap volt. Nem véletlenül, hiszen költőként ekkor már verseskötetei jelentek meg,¹⁰⁷ valamint irodalomtörténettel¹⁰⁸ és irodalomtudománnyal¹⁰⁹ foglalkozó művei is ismertek voltak. 1930-ban, amikor még dolgozott a *SzVU!* szövegein, tavasszal nevezték ki a szegedi egyetem irodalomtörténeti tanszékvezetőjének. A róla szóló életrajzi írások ezt a korszakát *A nagy professzor* címmel illetik,¹¹⁰ kétségtelenül „kora egyik legfelkészültebb, legműveltebb tudósa volt.”¹¹¹ Az OMCE már 1912-ben felkérte Sík Sándort és Harsányi Lajost népének szövegekrevíziójára¹¹² és Harmattal sem először dolgozott közösen hasonló munkán; mint már említettük, együtt adtak ki 30 éneket Náray 1695-ös énekeskönyvéből (ld. III.1.1.).

Egy 1930. febr. 24-i keltezésű levélen Sík már azt írja Harmatnak: „*Gőzerővel dolgozom*” (8-15. melléklet). Ez valóban így lehetett, mert az 1929. év második felében kapcsolódott teljes intenzitással a munkába, és 1931. decemberében már nyomtatásban megjelent a gyűjtemény.

Az énekszövegek tekintetében a következő elveket fogalmazta meg Sík Sándor egy kézírásos feljegyzésében:

1. Törekedni kell a régi énekeskönyvek szövegeinek megóvására, de csak abban az esetben, ha azok tartalmuknál és költői szépségüknél fogva érdemesek arra.
2. Változtatni szükséges a szövegen annak elavult, érhetetlen, homályos nyelvezete esetén.
3. Még több változtatást követel az énekelhetőség szempontja (ez főleg Harmat igénye volt; Sík nem teljesen értett egyet vele, ő több helyen meghagyta volna az eredeti szöveget). A régi költészet nem törődött a prozódiaival, így sokszor a versritmusa nem egyezett az ütembeosztással.
4. Mivel az értékesebb énekszövegek kerültek kiválogatásra, ezért tartalmilag kevésbé szükséges javítani azokat, inkább csak rövidíteni kell. Ez főleg a XVI–XVII. századi énekekre vonatkozik.

---

¹⁰⁷ *Szembe a Nappal. Versek*, Németh, Bp., 1910. *Belülvalók mécsse. Versek*, Németh, Bp., 1912. *Sík Sándor költeményei*, Élet, Bp., 1916. *Maradék magyarok. Versek*, Szent István Társulat, Bp., 1920. *Csend. Versek*, Pallas, Bp., 1924. *Sarlósboldogasszony. Versek*, Berlin, 1928. in Rónay L. 2000: 197.

¹⁰⁸ *A magyar irodalom rövid ismertetése*, Németh, Bp., 1923. in Rónay L. 2000: 197.

¹⁰⁹ *Mindszeny Gedeon élete és költészete*, Szent István Társulat, Bp., 1910. *Kölcsey Ferenc az ember, a gondolkodó, az író. Kölcsey-breviárium*, Magyar Középkolai Tanárok Nemzeti Szövetsége, Bp., 1924. *Gárdonyi, Ady, Prohászka: lélek és forma a századforduló irodalmában*, Pallas Kiadó, Bp., 1929. in Rónay L. 2000: 197.

¹¹⁰ Baróti D. 1988: 194.

¹¹¹ *A magyar irodalom története*. 1966: 170.

¹¹² Harsányi Lajos levele Harmathoz. 1930. júl. 26. In Harmat-hagyaték. Magántulajdonban.

5. A nagyon népszerű énekeknél az első sort akkor sem kell megváltoztatni, ha hibás.
6. A változtatáskor fontos megőrizni a vers stílusát és a lehetőségekhez mérten hangulati árnyalatait. Így a régi szövegekben megmaradhatnak a „*mondá, születék*” stb. régies kifejezések, sőt ahol a hangvételt változtatná meg, ott a prozódiai dőccenők is meghagyhatók.
7. Maradhatnak a nyilvánvaló hibák abban az esetben szintén, ha későbbi stílusú nagyon népszerű énekről volt szó.
8. A régi szövegeknél meg kell próbálni felkutatni a legrégebbit, összehasonlítani a különféle változatokkal és ötvözni azokat vagy kiválasztani a legszebbet.
9. Számos esetben szükséges új szöveget írni a régi dallamra, abban az esetben, ha a megőrzést érdemlő dallamhoz tartalmilag vagy stílusban silány szöveg társul. Új szövegre azért is szükség van, mert az új egyházi ünnepeket (pl. Krisztus Király, Jézus Szíve áhítat stb.) szintén el kell látni énekanyaggal.¹¹³

Ezek után nézzük, hogyan alakult ez a gyakorlatban (8-5. táblázat). A táblázatból a következőket állapíthatjuk meg: csak nagyon kevés olyan ének van, amelyiknek az eredeti forrás szerint meghagyják a szövegét; sok dallamra új verset írnak; ha meghagyják a szöveget, akkor is általában apró javításokat végeznek rajta, hogy jobban énekelhető lehessen; a latin verseknek új fordítását adják. Jól illusztrálja az apró prozódiai változtatásokat az 1930-ban a *Katholikus Kántor* mellékletében példaként megjelent, nagy vihart kavart ének (*Ez nagy szentség valóban*) pár sora: „*Együtt van itt/ test és vér, Mely minden kincs/csel fel ér;*” (Tárkányi); „*Jelen van itt/ test és vér, Minden kinccsel/ ez felér*” (Sík)

Az 1931 előtt használatban lévő énektárakhoz képest nagyon nagy előrelépést mutat a szövegek gondozásának módja, az a hozzáértés, amellyel kezelte azokat. Muszáj azonban az új szövegeknél észrevennünk azt, amit költészetével kapcsolatban is megállapítottak évtizedekkel később: „...*ezek fölött a versek fölött nem múlt el nyomtalanul az a jó fél évszázad, amely életünket, gondolkodásmódunkat, izlésünket, sőt kereszténységünket is oly alaposan át- meg átformálta.*”¹¹⁴ Természetesen úgy, ahogy a verseivel kapcsolatban sem szabad megfeledkeznünk azokról a generációkról, amelyek érzelmileg kötődnek a költészetéhez; ez fokozottan érvényes a népekek esetében. Ezért elvárható, hogy bizonyos keretek között tiszteletben tartsuk ragaszkodásukat a megszokott énekekhez.

---

¹¹³ Sík Sándor kéziratos jegyzete. In Harmat-hagyaték. Magántulajdonban.

¹¹⁴ Sík S. 1976.

4. A NÉPÉNEKTÁR ÉNEKEINEK ELEMZÉSE

4.1. Források

Mielőtt a *Szent vagy, Uram!* népénektár egyes énekeit elemeznénk, feltétlenül fontos, hogy megismerjük, mely forrásokat használta Harmat Artúr a gyűjteménye összeállításánál. Így a népénektárak rövid ismertetése segítségével könnyebben megérthetjük, miért és milyen változtatásokat eszközölt a szerkesztő egy-egy dallam átvételekor, valamint hogyan vetette össze a különböző forrásokat, és milyen koncepció alapján választotta ki a legmegfelelőbb verziót, vagy ötvözte azokat. Ezt ugyanakkor összehasonlíthatjuk azóta történt kutatások alapján a jelenlegi tudásunkkal.

Mivel Harmat az egyes énekeknél pontosan megjelölte előfordulási helyüket, és a megjegyzés rovatban részletesen ismerteti a különböző változatokat, ezért könnyű dolgunk van a forrásjegyzék összeállításánál.

Ebből kiderül, hogy Harmat hazai és külföldi, katolikus és református felekezeti énekeskönyveket, népi gyűjtéseket, továbbá dallammegfejtéseket és népének kutatási eredményeket tartalmazó munkákat használt fel. Ezenkívül megjelölt név szerint egyéni dallamszerzőket és szövegírókat. Ma már a jegyzékben szereplő XVI–XVIII. századi népénekgyűjteményeket nem nehéz bemutatni, hiszen a XX. század második felében kiváló tudományos szakirodalom jelent meg ebben a témakörben,¹¹⁵ a XIX. és XX. század eleji könyvek pedig könnyen hozzáférhetőek, és jelentős részüket már a jelen dolgozat I./3. fejezetében bemutattuk.

A következőkben századonként csoportosítva ismertetjük az egyes forrásokat; igaz ez alapján nem mindig kerülnek egy csoportba a hasonló stílusjegyeket, jellemzőket viselő kötetek, de egyértelműbb a datálás szerinti elkülönítés.

---

¹¹⁵ Csomasz Tóth K. 1958.

Papp G. 1970.

Szendrei J.–Dobszay L.–Rajeczky B. 1979.

4.1.1. Dallamforrások

XVI. századi források

Harmat nagy érdeme, hogy a legkorábbi népénekeket tartalmazó forrásokhoz is viszonyult, ilyen a **Nádor-kódex (1508.)**. Ez imádságokat, elmélkedéseket tartalmazó, apácák számára készült kéziratos kódex, amely három kottázott dallamot közöl. Harmat ismerhette az eredeti példányt az Egyetemi Könyvtárból, és felhívhatta a forrásra a figyelmét Toldy Ferenc szövegkiadása (1857-ben), továbbá a Régi Magyar Költők Tára I. kötetében (Bp, 1921.) Horváth Cyrill által megjelentetett fénykép a dallamokról.

A másik, Harmat által ismerhetett legrégebbi forrás, a **Hoffgref-énekeskönyv (1552–53.)**, amely históriás dallamokat tartalmaz, de több ezekből az évszázadok folyamán más szöveggel, népénekként vált használatossá. Ezeket Mátray Gábor adta ki *Történeti, bibliai és gúnyoros magyar énekek dallamai a XVI. századból* címmel (Pest, 1859.) és Erdélyi Pál *A XVI. és XVII. századi magyar históriás énekek* (Bp, 1859.) tanulmányában.

XVII. századi források

Ebben az időszakban több jelentős kiadvány látott napvilágot, amit Harmat haszonnal forgathatott, amikor énekgyűjteményéhez anyagot keresett.

Így vált egyik fő lelőhelyévé, a katolikusok első nyomtatásban megjelent énekeskönyve, az 1651-ben megjelent **Cantus Catholici (1651.)**, amelyet **Kisdi Benedek** egri püspök patronált, és Szőlősy Benedek jezsuita pap szerkesztett. Ez az egész egyházi évre megszerkesztett, gondosan nyomtatott könyv volt a leghasználatosabb a katolikusok körében még a XVIII. században is. Sorban jelentek meg újabb kiadásai, köztük a **Szelepcsényi-féle 1675-ben** 52 énekkel (30 dallammal) bővülve, amelyből Harmat szintén vett át énekeket. A *Cantus Catholicinek* nagy jelentősége, hogy rögzíti a megjelenésekor már egy-két évszázada használt repertoárt, még az utolsó pillanatban, mielőtt az újabb stílus kiszorította volna ezeket a *Régi énekeket*, és a feledés homályába merültek volna. Elsőként Bogisich jelentetett meg két dallamot négyszólamú feldolgozásban ebből a kötetből, majd faksimile kiadása *Magyar Irodalmi Ritkaságok* címmel látott napvilágot, de már 1935-ben az *SzVU* megjelenése után. Így az *SzVU* szerkesztője minden bizonnyal eredeti példányból válogatott, de azt pontos, jól olvasható kiadványnak tartotta, és kötete 41 énekénél alapforrásnak tekintette.

A másik jelölt kiadvány a **Szegedi Lénárt** egri püspök támogatásával megjelent, szintén **Cantus Catholici** című könyv (1674.), de ebben már nem a hagyományörzés dominál, inkább a barokk ízlés jegyei mutatkoznak szövegben és dallamban egyaránt. Harmat 20

átvett dallamhoz fűzött magyarázó jegyzeteiben többször jelölte a hibás lejegyzést, kulcsok, hangjegyek, módosítások elcsúszását, amelyet ki kellett javítania. A gyűjteményből elsőként Bartalus és Bogisich tett közzé dallamokat.

Harmat válogatott a XVII. századi kéziratos gyűjteményekből is: az egyik a **Magyar Cationale**, amely nagy számban másol énekeket Kisdi CC-ből és Szegedi CC-ből, de új énekeket is tartalmaz, a másik a **Túróci Cationale**, amely főleg az 1651-es Kisdi-féle nyomtatványból vett át dallamokat. Az *SzVU-ban* az elsőből tizenegy éneket találunk, a másodikból nyolcat. Előzőleg szintén Bogisich és Bartalus közölt ezekből a dallamokból.

Jelen népénektár előzményének tekinthető **Náray Lyra Coelestisének (1695.)** Harmatkiadása 1924-ben, ebben 30 éneket ültetett át napi használatra. A XVII. századi kiadvány mai értékelése, mely szerint Náray saját barokkos stílusa érvényesül a gyűjteményben, nem kisebbíti Harmat szándékát, hogy egyrészt az ő korában hozzáférhető legrégebbi kiadványokhoz nyúlt válogatás céljából. Ezt a törekvését jelzi az *SzVU!* alcímében olvasható „ősi” jelző.

Ősi dallamok után kutatott még a szintén nyomtatott kottás könyvben, a **Soltári és Halottas énekekben (1693.)**, amelyet **Illyés István** hagyományt tisztelő lejegyzése örökített meg. A gyűjtemény 135 szöveget és 43 dallamot tartalmaz, és ebből hat került a *SzVU*-ba.

Jelentős erdélyi kiadványok is forrásként szolgáltak Harmat számára a szerkesztő munkánál. Ezek **Kájoni János** ferences szerzetes munkáját dicsérik. A legmonumentálisabb énekgyűjtemény a **Cationale Catholicum (1676.)** nyomtatásban is megjelent, de sajnos csak szövegeket tartalmaz, néhány dallam megfejtésénél a **Csiksobotfalvi Kézirat (1676.)** szolgálhatott segítségül. A két forrással Domokos Péter Pál foglalkozott behatóan, és már 1929-ben publikált ebben a témában. Kájoninak még két kézirata van, amely forrásként szerepel Harmatnál: az egyik **Organo Missale (1667.)**, a másik **Kájoni kódex (1637–71.)** címen vált ismertté. Az első liturgikus orgonatabulatúras énekgyűjtemény, a második különféle szerzők egyházi és világi szerzeményeinek orgonakíséretes lejegyzése.

XVIII. századi források

Nézzük, milyen forrásokból származnak az „újabb egyházi énekkincsünk” kategóriába sorolt dallamok. **Bozóki Mihály Katólikus kar-béli kótás énekeskönyv (1797.)** és **A' jól meg-halásra serkentő magyar egyházi énekes könyv (1806.)** című kiadványaiban már egyértelműen a német hatású késő barokk és a bécsi klasszicista stílus uralkodik. Erről a gyűjteményről olvashatjuk az *SzVU* előszavában: „A XVIII. század dallamforrásai szintén nagytömegű értékes melódiát vetnek felszínre, de ebben az időben a beáradó német

*hatás énekeink magyar jellegét mind ezek ízében, mind formájában is elnyomja.*¹¹⁶ A kiadványok kivitelét is eléggé kritikusan véleményezte Harmat, a Bozóki-könyvben sokszor szólt sajtóhibáról hangoknál, előjegyzésnél, amelyeket Volly István népi gyűjtésére hivatkozva javított. Ennek ellenére, valószínű elterjedtsége miatt és esztétikai szempontokra hivatkozva, viszonylag nagyszámú éneket vett át az *SzVU* énekgyűjteménybe: 37-et.

Ebbe a külföldi hatású kategóriába sorolható **Amade László *Buzgó szívnek énekes fohászzkodási* (1755.)** című kiadványa, amelynek pár énekét Zsasskovszky énektára tette népszerűvé, így vált a *SzVU* forrásává.

A XVII. századi kiadványokhoz kapcsolódik, de datálása alapján ebbe a korszakba tartozik a **Deák–Szentés kézirat (1774.)**, amelyből Kájoni kotta nélküli *Cantus Catholicum*-jának dallamait ismerhetjük meg, így Harmatnak is értékes forrásul szolgálhatott, bár csak három éneknél jelöli. A kézirat megbízhatóságát mutatja, hogy a néphagyományban az ebben található dallamvariánsok éltek a XX. század második feléig.

Szentmihályi Mihály *Énekeskönyvének* (1798.) csupán a szöveges változatát ismerhette Harmat, mert dallamait csak később találta meg Bárdos Kornél kéziratban, de ezeknek darbjait beazonosíthatta más gyűjteményekből. A kiadvány fontos abból a szempontból, hogy még egyensúlyt mutat a kor hagyományos és újító rétege között.

Református könyvek is bekerültek a források közé, de inkább csak a variációk összehasonlító munkájánál. Ezek: **Debreceni öreg énekeskönyv (1778.)**, a **Kolozsvári énekeskönyv (1774.)** és **Maróthi György *Soltár-könyv* (1774.)** Mindhárom az 1806-ban elfogadott református reforménekeskönyv előtti énekanyagot rögzítette.

Kisebb jelentőségű kéziratok forrásokat is fel kell sorolnunk, amelyek különféle variánsokként szolgáltak az anyaggyűjtésnél: **Szoszna Demeter *Kéziratok Énekeskönyve* (1713.)**, **Nemzeti Múzeum kézírata (1766.)**, **Kováts István *dőri kézíratos* (1763.)**, **Berényi kézirat (1780.)**

Végezetül a ferencesek ***Ájtatos énekek és imádságok* (1734.)** könyve zárja a korszak forrásainak sorát.

XIX. századi források

Kovács Márk *A' keresztény katolikai isteni tiszteletnek minden ágaira ki-terjedő énekes könyv I–IV. (1842–44.)* kötetéről elmondhatjuk, hogy abban a XVIII. században elkezdődött külföldi hatású tendenciák erősödnek fel. Erről így ír Harmat: *Bozóki után még egy, német modorosságban az ő művét is meghaladó kótás, igen bő, négykötetes*

---

¹¹⁶ Harmat A. 1931: XIV.

énekgyűjtemény jelent meg 1842-ben Kovács Márk bencés plébános tollából.”¹¹⁷Harmat Kovács könyvében is, a Bozóki gyűjteményhez hasonlóan az élő gyakorlatra hivatkozva állapított meg sajtóhibákat, és azok alapján módosította a 25 átvett dallamot.

A legnagyobb számú ének (49) **Tárkányi–Zsasskovszky *Katholikus Egyházi Énektár***ból (1855.) került át, de nem azért, mert ezt tartotta a szerkesztő a legjobb forrásnak. Íme a véleménye a kötetéről: *Közös énektárunk valóságos összefoglalása annak a sok mindenfelől összejött énekanyagnak, amely ez időben templomi gyakorlatunkat uralta. Latin, magyar, német és cseh énekek futnak itt össze a kor-egyáltalán nem liturgikus, de még csak nem is magyar-ízlése szerint, valami praktikus, mindenkinek tetsző, szinte internacionális közös nevezőre hozva. A szerzők az ősmagyar forrásokat egészen mellőzték (talán nem is ismerték).* Az átvétel nyilvánvaló oka, hogy megjelenése óta ennek repertoárja lett a legelterjedtebb a katolikus templomokban, ezért egyszerűen nem lehetett kihagyni ezeket egy új népénektár összeállításánál. Így ír erről Harmat: *„A kántoraink körében forgó kéziratok gyűjteményeknél pedig a Tárkányi–Zsasskovszky határozottan sokkal jobb, praktikusabb, rendszeresebb, áttekinthetőbb, bővebb és muzikálisabb volt. Ezért is terjedt el az egész országban és népszerűségét a zenei- és magyar érték tekintetében nála haladottabb gyűjtemények (Bogisich, Kersch) sem tudták megdönteni.”*¹¹⁸Jóval kisebb mértékben, de forrásul szolgált még a Zsasskovszky testvérpár további két kiadványa, **Énekkönyv a tanulóiifjúság számára (1859.)** és **Cantica Sacra (1859.)** liturgikus énekeket tartalmazó kötete.

A Zsasskovszky testvérek által elindított irányvonalhoz tartoznak, csak gyengébb tartalommal a következő, forrásként szolgáló kötetek: **Szemenyei–Kaposy: *Római Katholikus Egyházi Énekek* (1887.)** és **Gyásmiseénekek ((1876.)), Szepesi Imre: *Áhítat Gyakorlatai* (1857.)** és **Régibb és újabb Egyházi Énekek (1869.), Hennig Alajos: *Egyházi énekek* (1898.)**. Kaposyról elmondható, hogy minden koncepció nélkül, egyéni válogatás alapján hatalmas mennyiségű éneket (635) halmozott fel. Szepesinél és Hennignél a németes ízlés dominál és zeneszerzői ambícióik is erősen érvényesülnek a nagyszámú saját dallamaik által.

A XIX. század végén elindult egyházzenei reformmozgalom ráirányította a figyelmet az ősbibb, XVI–XVII. századi értékes népének-törzssanyagra. Ennek eredményei megjelentek gyakorlati használatú gyűjteményekben, és természetesen Harmat, aki szintén ehhez az irányzathoz tartozott, forrásként használta ezeket a köteteket. Ezek közül a legjelentősebb **Bogisich Mihály: *Őseink buzgósága* (1888.)**, amelyben több XVI–XVII. századi dallamot elsőként jelentetett meg. A **Kersch–Kiss: *Énekeljete az Úrnak* (1898.)** énekeskönyv a Kersch Ferenc: *Sursum corda* kántorkönyv előzményének tekinthető,

---

¹¹⁷ Harmat A. 1944: 38.

¹¹⁸ i. m.: 49.

amelyről a XX. századi források csoportjánál szólunk. **Lányi–Greksa: *Cantate* (1898.)** című kisebb énektára is ebben a csoportban említendő.

Gyászmisénekekhez külön gyűjteményeket vizsgált át Harmat: **Garay–Sohlya–Engesszer: *Temetési gyásznékek* (1860.), Csima: *Gyászmise énekek* (1895.), Litkey: *Gyászmise-énekek* (1898.).**

Végezetül a felsoroláshoz hozzátartoznak kéziratos források is: **Takács István: *Szent Egyházi Hangzatok* (TápióSáp, 1845.), Gimesi kéziratos énekgyűjtemény (1844.)**

XX. századi források:

Kersch Ferenc: *Sursum corda* (1902.) könyve már az egységes népénektár koncepciójának jegyében született, de sajnos nem tudott általánosan elterjedni. Ebbe a csoportba tartozik még **Tóth–Niedermayer: *Jubilare Deo* (1902.)** és **Luspay: *Gyászmise énekek* (1925.)**, mindkettő szerkesztője a magyar cecilianizmus képviselője. Természetesen ezekre a könyvekre Harmat már csak átdolgozás kapcsán hivatkozik bizonyos énekek-nél, amelyek régebbi gyűjteményekben fordulnak elő eredetileg.

Külföldi források:

Harmat gondolt arra, hogy a XVIII–XIX. században átvett latin, német, cseh dallamok eredeti forrásait is átvizsgálja, összehasonlítsa a magyarországi énekeskönyvben megjelent alakjával. Ezért megjegyzés rovatában a következő kötetekkel találkozunk: **Pustet (1911.)** és **Solesmes-i (1926.)** gregorián kiadványok, római ***Antiphonale, Heidelbergi missiokönyv* (1717.)**, **W. Bäumer: *Das katholische deutsche Kirchenlied* I-IV. (1886-1911.)**, **I. Zahn: *Die Melodien der deutschen evangelischen Kirchenlieder* I-VI. (1888-93.)**

J. S. Bach: *Choralges* (Vopelius 1682.), J. Crüger: *Jesu, meine Freude* (1656.), Czech Codex, Wenzel Heinrich Veit: *Choral-Buch*. Prag–Leitmeritz (1846.)

Népzenei gyűjtések:

Bizonyos dallamoknál az *SzVU* szerkesztője a néphagyományra is támaszkodott, így találkozunk **Volly István, Erdélyi Pál** és **Manga János** gyűjtésével, **Lakatos Miklós** Csongrád megyei, székelyföldi és **Tóth Béla** Zala megyei lejegyzéseivel; megemlíti **Kodály** gyűjtését, **Bartók** egy csíki népdalát, de azért általánosságban elmondhatjuk, hogy az énekeskönyvi alakra támaszkodott elsősorban. Ekkor még nem beszélhetünk a népénekek énekeskönyvi és néphagyományban élő alakjának szisztematikus összehasonlításáról, ezt a munkát a XX. század második felében tevékenykedő zenetudósok végezték el.

Szakirodalom:

Harmat Artúr felhasználta a nehezen olvasható dallamok megfejtéséhez, értelmezéséhez az e témában megjelent tanulmányokat: **Szabolcsi** megfejtése (Zenei Szemle, 1929. I. kötet), **Szabolcsi: A XVI. század magyar históriás zenéje** (1931.), **Magyar Zenetörténet**, **Vargyas Lajos: Aj falu zenei élete** című munkája, **Perényi: Boldogasszony Anyánk kora és szerzője** (Katholikus Szemle 1929.), **Sztankó Béla: Amade László versei** (Olcsó Könyvtár), **A Magyarság Néprajza IV.** (Egyetemi Nyomda), **Seprődi János: Irodalomtörténeti Közlemények XIX. évf.**, **Bartalus István: Magyar népdalok** (1883.), **A magyar egyházak szertartásos énekei a XVI. és XVII. században.**

Dallamszerzők:

Egyes dallamoknál konkrét dallamszerzők nevét olvashatjuk, ami ennél a műfajnál nem jellemző, de szinte minden népénekgyűjteményben előfordul. A *SzVU*-ban a következő énekek szerzői szerepelnek a régi századokból: **Tinódi Sebestyén**, **Nyéki Vörös Mátyás** és Harmat kortársai: **Szepesi Imre**, **Mátray Gábor**, **Feley Antal**, **dr. Koudela Géza**, **dr. Szemethy Géza**. Harmat-mű nincs.

4.1.2. Szövegforrások

A szöveg- és dallamforrás érthető módon sok éneknél azonos, ezért a dallamforrásoknál említett gyűjteményeket nem soroljuk fel újból.

Harmat szerkesztőtársa **Sík Sándor** piarista papköltő volt, aki az énekek szövegének gondozását végezte. Nagy részüknél átdolgozásokat végzett, a latin nyelvűek többségét maga fordította, és találkozunk saját költeményeivel is. A nagy munkához költői ambícióval rendelkező paptársait is segítségül hívta, ennek dokumentumait megtaláljuk Sík Sándor levelezésében. Előző korokból származó és kortárs szerzők nevét kell még felsorolnunk, akik egy-egy alkalmi vagy több verset írtak a dallamokhoz. Ezek a következők: **Magyar Bálint**, **Pakocs Károly**, **Németh István**, **Simon Jukundián**, **Mentes Mihály**, **Harsányi Lajos**, **Czikéné Lovich Ilona**, **Szepesi Imre**, **Székely László**, **Sebők László**, **Geréb Kázmér**, **Rosty Kálmán**, **Amade László**, **Faludi Ferenc**, **Kölcsey Ferenc**, **Wieseman bíbornok**, **Harangi László**, **Bangha Béla**, **Berecz Kálmán**, **Rozman József**, **Blaskó Mária**, **Szabó Imre**, **Nagy Miklós**, **Bodnár Remig**, **Tordai Ányos**, **Verseghy Ferenc**, **Fojtényi Kászón**, **Nagy Gyula**, **Kálmán Károly**.

Megemlítendő jellegzetesség, hogy a XVII–XVIII. századi gyűjteményekből átvett szövegeket átdolgozták, modernizálták. Előfordul gyakran, hogy több forrásból kerülnek ki

az énekek versszakai, néha még soronként válogatva egyikből-másikból. **Népi eredetű szöveg** csak két éneknél szerepel, az egyik **Lakatos Miklós** gyűjtésében.

Összegzésül megállapíthatjuk a szöveg- és dallamforrásokról, hogy Harmat Artúr komoly kutatómunkát végzett az énekek válogatásánál, a korában fellelhető valamennyi írott forrást áttekintette, és gondos elemző összehasonlítást végzett az egyes változatok között. Némelykor belevonta ebbe a néphagyományban megőrzött alakokat is, de mivel éppen az énekek egységesítése volt az egyik főcélja, ezért nem támaszkodhatott erre a tájegységenként eltérő dallamalakokra. Tehát elmondhatjuk, hogy mindenképpen az írott forrásokat vette elsősorban alapul. Bogisich Mihály és Bartalus István nyomán a XVI–XVII. század népének törzsanyaga megjelent a gyűjteményében, és ebből a korszakból Kisdi *Cantus Catholici*-jét tartja az egyik leghitelesebb forrásnak. A XVIII–XIX. század tartalmában felhígult, külföldi hatású énektermése elég nagy számban került be a *SzVU* énektárba, de minden bizonnyal nem történhetett másképp, ha Harmat esélyt szeretett volna teremteni arra, hogy énektára tényleg egységes énekeskönyvként elterjedhessen az egész országban, ugyanakkor a templomok hívőközössége ne némuljon el. Felbecsülhetetlen érdeme Harmat Artúrnak, hogy még nagyobb számban hullottak ki értéktelen szerzemények a népénektárából, amelyeket újra felfedezett nemes, szép dallamok váltottak fel.

4.2. Az énektár felépítése¹¹⁹

Ahhoz, hogy jobban megértsük a *SzVU* szerkesztője az énektár szerkezetének kialakításánál mennyiben ragaszkodott a hagyományhoz vagy éppen újításokat akart megvalósítani, át kell tekintenünk az előző fejezetben ismertetett források közül a jelentősebb, meghatározó kiadványok felépítését.

Mindenek előtt az 1651-ben Kisdi Benedek egri püspök támogatásával és Szőlősy Benedek szerkesztésében kiadott *Cantus Catholici* című első nyomtatott katolikus énekeskönyvet. A gyűjtemény 200 éneket tartalmaz 129 dallammal, ebből 79 latin, 120 magyar és 2 kevert szövegű. Az énekek a következőképpen vannak elosztva: Az énektár felépítését a 8-6. táblázat tartalmazza.

A fentebbi felsorolásból kitűnik, hogy a XVII. századi énekeskönyv – az Úr ünnepei, szentek ünnepei, évközi idő, temetés, litániák – tematikák köré csoportosította az énekeket. A Temporale és Sanctorale szakaszban a Gradualekban kialakított, az egyházi év ünnepeinek kronológiai sorrendjét követő szerkezetet figyelhetjük meg. A tételek számárányát tekintve: legtöbb az advent-karácsonyi ünnepkörhöz kapcsolódik (68 ének), jó-

---

¹¹⁹ A fejezetben felhasználtuk Kovács Andrea *A katolikus énekeskönyvszerkezete, éneksorrendje* előadásának anyagát, amely nyomtatásban nem jelent meg.

val kevesebb a böjti-húsvéti énekek száma (27 ének), nem sok a szentségi (8) és tematikus ének (7) és viszonylag nagy a Mária-énekek száma (25), amely mutatja a hazánkban jellemző Mária-kultuszt. A kiadványban szerepelnek még halotti énekek, zsoltárok és litániák. Ebben az időben még meglehetősen sok a latin nyelvű darab (79), a latin és magyar szövegű énekek aránya 2:3-hoz.

A későbbi *Cantus Catholici* kiadások (1675, 1703, 1738, 1792) beosztása alapjaiban nem változik, csak az egyes részek sorrendje különbözik, és az énekek száma növekszik. Újdonságként megjelennek a *Farsang Napokra, az Vilagi Hivisagrol* tematikájú tételek és a tropizált Kyriék.

A XVIII. század legjelentősebb kottás népénekgyűjteménye, **Bozóki Mihály** 1797-ben kiadott *Katólikus kar-béli kótás énekes könyv* című kiadványában már jelentősebb változásokat állapíthatunk meg. Nagy mértékű számbeli gyarapodás történt, 332 ének 141 dallammal szerepel. Az énekeskönyv szerkezetét a 8-7. táblázat tartalmazza.:

Bozóki énekeskönyvében a következő nagyobb eltérések vehetők észre a fentebb tárgyalt XVII. századi gyűjteményhez képest: nagy számban megjelennek a miseénekek, eltűnnek a latin nyelvű tételek, változik az énekek számának aránya. Legtöbb a miseének a könyvben, ezzel is hangsúlyozva használatuk elterjedtségét. Jelentősen nő az oltárszentségi és szentekről szóló énekek száma a kötetben, valamint a Jézus Szíve és Neve tiszteletének kultusza következtében az ehhez kapcsolódó darabok száma is gyarapodik. Az énektár felépítésében csak annyi tehát a különbség, hogy az elejére miseénekek kerülnek, utána Temporale (jelentősen csökken az advent-karácsonyi ünnepkör darabjainak száma), Sanctorale (nagy bővüléssel), szentségi énekek, tematikus énekek és vesperás-sorozatok találhatóak. Említésre méltó, hogy szerepelnek a nagyhét anyagából a két passió és a Szent három nap lamentációi is. Halotti énekek nem találhatóak, de ennek az lehet a magyarázata, hogy egy teljes kötetet tervezett ebben a témában a szerkesztő, amely 1806-ban meg is jelent *A' jól meg-halásra serkentő magyar egyházi énekes könyv* címmel.

Vizsgálatunk következő tárgya a XIX. század legelterjedtebb gyűjteménye, **Tárcányi-Zsasskovszky Katholikus Egyházi Énektára**, amely közvetlenül a Harmat-Sík *Szent vagy Uram!* megjelenése előtt volt általánosan használatban. A kötetnek három kiadása ismeretes (1855, 1874, 1900), egyre bővülő énekanyaggal. Mi a legutóbbit vesszük alapul a szerkezet ismertetése és az énekek számának tekintetében. (8-8. táblázat)

Az énekek száma 436-ra duzzadt, ez adódik a szentségi énekek és Mária-énekek jelentős gyarapodásával (68, 98 ének). A nagyheti anyagból kimaradnak a passiók, de a lamentációkat megtartják, illetve véglegesen elhagyják a zsoltárokat és a vesperás-sorozatokat. A szerkezeti felépítésről megállapítható, hogy továbbra is a gyűjtemény

elején szerepelnek külön egységként a miseénekek, előre kerülnek a szentségi énekek így a számbeli növekedés mellett ezzel is mutatva dominanciáját. A Temporale és Sanctorale szakasz továbbra is követi az egyházi év kronológiai sorrendjét.

Ha az *Szent vagy, Uram!* énektár felépítését (8-9. táblázat) összehasonlítjuk a XVII–XVIII–XIX. századi forrásokéval akkor azt állapíthatjuk meg, hogy Harmat az egyes részek tematikáját tekintve a XIX. századi forrással egyező (szerepelnek miseénekek, de nincsenek zsoltárok és vecsernye-sorozatok), viszont a részek sorrendjét tekintve a XVII. század énekeskönyvének formájához nyúlt vissza. Temporale majd Sanctorale szakasszal indít, mint az 1651-es *Cantus Catholici*, csak ez után közli a szentségi énekeket és a függelék előtt utolsó részként a miseénekeket és kismiseénekeket. Az énekek elosztása kiegyenlítettebb, mint a Tárkányi-Zsaskovszkyban.

Harmat szerkesztésében egyértelműen felismerhető az a szándék, hogy szervesen kapcsolódni akar az előző századok hagyományához, a közvetlen elődök túlkapásait miseénekek, szentségi énekek túlsúlya) a még korábbi tradíció alapján korrigálja. Újításai nincsenek, a barokk korban kialakított énekeskönyvi szerkezet folytatásának tekinthetjük a *SzVU!* felépítését.

4.3. Az énektár 306 énekének csoportosítása, jellemzése

A most következő fejezetben a *Szent vagy, Uram!* gyűjtemény egyes népénekeinek csoportosítása és részletes elemzése történik. A kategóriákba való besoroláshoz Dobszay László *A magyar népének*¹²⁰ című munkáját vettük alapul, amelybe a szerző az énekeket eredetük szerint illesztette be. Az itt nem szereplő darabokat a rendelkezésünkre álló adatok alapján¹²¹ helyeztük el egy-egy csoportba.

Az alfejezetek élén általános jellemzést adunk a kategóriákról: bemutatjuk a helyét a népénektörténetben (eredetét, külföldi és magyarországi megjelenésének forrásait), stílusjegyeit. Ismertetjük, hogy a *Szent vagy, Uram!* szerkesztője mely forrásokat ismerte, ezeket hogyan hasonlította össze, melyiket használta fel a darabok közlésénél, és hogyan változtatta meg a szöveget és dallamot, ha szükségesnek találta.

Az általános jellemzés után a felsoroljuk a csoportosítás szempontjait. A csoportba tartozó énekeket a 8-13. táblázat tartalmazza.

Végezetül a kategóriából kiemelve részletesen elemezzük a legjellemzőbb vagy valami miatt említésre méltó énekeket.

---

¹²⁰ Dobszay L. 1995.

¹²¹ Csomasz Tóth K. 1958., Papp G. 1970. Szendrei J.–Dobszay L.–Rajeczky B. 1979. stb.

4.3.1. A/ Gregorián eredetű népénekek

Általános jellemzés

Gregorián liturgikus ének nem került az énektárba, noha Harmat egyetértett és feladatának tartotta X. Pius *Motu Proprio*-jában kiadott, a gregorián dallamra vonatkozó rendelkezéseinek a gyakorlatba való átültetését, de ezt csak hosszabb folyamat során tudta elképzelni, mint erről a *Szent vagy, Uram!* előzetes tájékoztatójában írt: „1. Az idevonatkozó rendeletek radikális értelmezésével és alkalmazásával átmeneti időnek közbeiktatása nélkül istentiszteleteink máról-holnapra ének nélkül maradnának; hisz a megfelelő latin énekek bevezetése sok időt, nagy költséget, részben új kántorgenerációt és a hívők ezerirányú mentalitásának átgyúrását kívánná. 2. Több évszázados gyakorlat megváltoztatására határozott főpásztori utasítás nélkül nem érezhattük magunkat feljogosítva és ezért építettünk a mai adottságokra, a mai helyzetre.”¹²² Valójában csak 1948-ban jelenik meg a szerkesztésében a gregorián liturgikus énekeket tartalmazó *Cantus Cantorum* szertartáskönyve.¹²³

A *Szent vagy, Uram!* énekei között csak gregorián eredetű népének található, összesen nyolc, amelyekről általánosan elmondható, hogy nem közvetlen dallam átvételről van szó magyar fordítású szöveggel, hanem a magyar népének-repertoárba későbbi korszakokban érkező, jelentős átalakuláson átmenő darabokról. Jellemző a gregorián énekek egy részére, hogy többféle módon és különböző korszakokban kerültek be népénekeink közé: vannak tételek, mint például az őskeresztény ének, a *Te Deum* vagy a litániák, amelyeket már a középkorban énekeltek a hívek a templomi gyakorlatban. A gregorián műfajok közül elsődlegesen a himnuszokat strófikus formájuk tette alkalmassá arra, hogy a népénekek előzményévé váljanak. A reformáció után kialakított egyházi énekgyakorlatban főszerep jutott a magyarra fordított himnuszoknak és egyéb, a liturgikus ének klasszikus korszakának lezárulása után (VIII–IX. század) kialakult új műfajoknak (*sequentia*, tropizált *kyrie*).

Eleinte valójában nem történt más, mint hogy a liturgiában meglévő anyagot megtartották, csak a latin szöveget fordították le anyanyelvre. Ez nálunk történhetett közvetlenül az eredeti latin ének fordításával vagy sokszor másodlagos átvétellel: német, cseh, szlovák és lengyel közvetítéssel. A *SzVU* nyolc gregorián eredetű népéneke között szerepel a *Te Deum* (276/A sz.), de nem a középkori magyarországi változat Erdélyben a XX. századig élő formájában (ezt az *Éneklő Egyház* eleveníti fel, ld. 370. sz.), hanem egy itáliai változat ferencesek által elterjesztett és XIX. századi leegyszerűsítés nyomán ki-

¹²² Előzetes tájékoztató a *Szent vagy Uram!* c. egyh. népénekgyűjteményről.

¹²³ Harmat Artúr–Werner Alajos 1948.

alakított alakjában.¹²⁴ Az ősi recitativ műfajok közül a *Lorettói* litániát két változatban közli újabb kori forrás alapján¹²⁵, amely feltételezhetően XVII. századi dallammintát követ.¹²⁶ A himnusz műfaját két darab képviseli: az egyiknek (76. sz.) az őse a *Cruce fidelis*, Venantius Fortunatus (VI. sz.) Kereszthódolati himnusza, a másik a *Te lucis ante terminum* (278. sz.) őskeresztény esti himnusz Sík Sándor fordításában, de a melódia nem az eredeti gregorián dallam, hanem antifóna-dallamokból származó német strófikus ének, amely magyar protestáns és katolikus forrásokban is megjelent. A Kisdi-féle *Cantus Catholici* ötsoros formában adja, ezt újította fel a *SzVU*, de négysoros változatban, a Bäumker II. 158. oldalán található közlésre hivatkozva. Szekvenciákból származott tétel három szerepel a kötetben, egy közvetlenebb módon (107. sz.), kettő távolabbi, többszörös áttételen keresztül: a 88. számú feltehetően a *Grates nunc reddamus* karácsonyi szekvencia másodlagos német importja, a 107. sz. *Dicsérd Sion* Aquinói Szent Tamás úrnapi szekvenciájának (*Lauda Sion*) népének változata és a 294. sz. *Ah, hol vagy, magyarok* Szent-István ének nagyon távoli gyökere a *Mittit ad virginem* adventi szekvencia. Végezetül a *Kyrie sanctorum lumen* tropizált kyrie származéka a 229. sz. *Kezdődik az ének* című darab.

Népekeink ezen csoportjának forrásai: a középkori kódexek (pl. Peer-kódex XVI. sz., Nádor-kódex 1508.), protestáns graduálok (pl. Batthyány-graduál 1563., Eperjesi Graduál 1635.) és a XVI–XVII. századi katolikus és protestáns népekeskönyvek (pl. Huszár Gál 1560., Szegedi Gergely 1569. Kisdi-féle *Cantus Catholicum* 1651.). Harmat ez utóbbiakra támaszkodott; Szegedi: *Cantus Catholici* (1674.), Náray: *Lyra Coelestis* (1695.), Kájoni: *Csíkcsobotfalvi kézirat* (XVII. sz.), *Magyar Cantionale* (XVII. sz.), Kisdi: *Cantus Catholici* (1651.), a kódexek, graduálok, korai protestáns énekeskönyvek nem voltak forrásai, mivel ezek egy része akkor még nem volt feltárva.

Az énekek szövegére jellemző – mint ez a fentiekben bemutatott eredetükből is következik –, hogy a liturgikus tételek fordításai, tehát sokszor szentírási szövegek vagy a himnuszok és sequentiák esetében nem bibliai, hanem a liturgiát, az egyházi ünnepet magyarázó, arról elmélkedő verses költemények. A *SzVU* szerkesztői a nyolc ének átvételénél a *Lorettói* litániák kivételével az eredeti szöveget lecserélik vagy új fordítással jelentetik meg: négyet Sík Sándortól (88, 107, 276/A, 278.) és egyet Mentés Mihálytól (229.), a Szent István- szöveget XVIII. századi kéziratból veszik át (Dőri kézirat 1763.).

A dallamok általában jelentős átalakuláson mentek keresztül, de többségükön megfigyelhetők a gregorián darabok stílusjegyei. Az eredeti gregorián tételek tonalitását azok

---

¹²⁴ Dobszay L. 1995: 32.

¹²⁵ Tárkányi–Zsasskovszky 1855: 320. 316.

¹²⁶ Dobszay L. 1995: 37.

az énekek őrizték meg, amelyeknél a dallamátvétel közvetlenebb (76. és 229. számú): ezeknél a tónusra jellemző finális, a főhangok és dallamfordulatok is felismerhetők. A 88. számú *Krisztus feltámadott* többszörös áttételen hozzánk került dallamnál viszont éppen a finális megváltozása miatt nem lehetünk teljesen biztosak az eredetben. (A *Grates*-sequentiaából kialakított Luther-ének, *Gelobet seist, du Jesu Christ* kvintzárlata helyett leereszkedik a dallam dúr hangnembe.) A sequentia-származékoknál (107. 294. sz.) a tónus nem mutatja meg magát, mert csak az 1. versszak önállósult, ezért a tonalitás teljes terjedelme nem bontakozik ki.

A 278. *Immár a nap* éneknél a finális ugyan megmarad, de a melódia jelentősen átalakul, így a 7. tónus jellemző fordulatai eltűnnek. A gregorián stílusra jellemző dallammozgások – hangköz-használat (gyakori szekundlépés, kvart- és kvintlépés csak az adott tónus megfelelő pontjain), konjunkt dallamfűzés, hajlítások használata (pes, clivis), melizmák – csak azoknál az énekeknél fordulnak elő (76., 107. sz.), ahol közvetlenebb átvétellel találkozunk, de itt is tanulságos változások követhetőek végig (erről majd a részletes elemzéseknél teszünk említést), míg a többszöri átalakított dallamoknál csak gondos vizsgálat alapján fedezhetjük fel apró nyomait (Ld. 88., 278., 294. sz.). A 229. számú éneknél a dallamfordulatok ugyan megmaradnak, de a Kyrie-forma lerövidül, a melizmatikus dallam a szöveg által szillabikussá válik, ezzel a tropizált Kyrie átalakul strófikus népénekké. A legjelentősebb változás a ritmus területén történt, mivel a gregorián énekek szabad mozgását metrizálással megszüntették, ütemekbe osztották: némelyiknél egyenletes korálritmusba (107. 294. sz.), másoknál ritmizált páros ütembe (88. 229. sz.) vagy német hatásra páratlan $\frac{3}{4}$ -be (76., 278. sz.), egyedül a *Te Deum*-nál maradt meg a szabad recitáció.

Fentebb már említettük, hogy a *SzVU* szerkesztője elsősorban XVII. századi énekeskönyvekből és kéziratokból vette át ezeket a tételeket, amelyekben a gregorián énekek már az átalakult formában szerepelnek. A dallamokon nem is változtatott, esetleg a ritmust diminuálta (298. sz.) a modern kottairást követve. Három éneknél XIX. századi forrást használ – a *Te Deum* és a *Lorettói* litánia két változatának átvételénél – valószínűleg elterjedtsége miatt. A Szent István ének Bogisich-féle változatának nyomát más forrásban nem találjuk. Harminc tudta, hogy nem régi énekről van szó, ismerte a Tárkányi–Zsaskovszky énektárban található ismertebb formát mégis ezt közölte, egyedül a ritmust és ütembeosztást változtatta meg a Tárkányi–Zsaskovszky alapján.

A kategóriába tartozó énekek a 8-13. táblázatban találhatóak.

Részletes elemzés

A SzVU 76. sz. *Zengd, ó nyelv* kezdetű darabnak gregorián őse a *Crux fidelis* nagypénteki Kereszthódolati himnusz Venantius Fortunatus (VI. század) költeménye. Népéneké átalakulva, hozzánk valószínűleg lengyel közvetítéssel került az első katolikus kiadványba, Szegedi énekeskönyvébe, amelynek szerkesztői között volt a lengyel származású Lubovienski. Minden bizonnyal a lengyel népi asszimiláció során alakul át a gregorián dallam szabad mozgása mazurkaritmussá: ti-ti tá tá¹²⁷. A protestáns *Eperjesi Graduál*ban a német gyakorlatból (Bäumker I. 190.) átvéve, már korábbi (1635.) lejegyzése megtalálható a dallamnak. Harmat a SzVU-ban elsődleges forrásnak a Szegedi-féle CC mellett Náray *Lyra Coelestis*-ét jelölte meg, és biztosan tudott a Bäumker-könyv alapján a német változatról, mint ez a jegyzetekből kiderül. Variánsként megemlíti még a későbbi felújítást Bogisich *Őseink buzgóságában* (178. o.)

Tanulságos részletes elemzéssel összehasonlítani a gregorián himnuszt a Szegedi-féle népének-változattal: milyen átalakuláson ment keresztül a dallam. A himnusz formailag *ABB* sorszerkezetű, amely a népéneknél kétsorossá válik a második *B* sort elhagyva: a 8+7 tagolású 15-ös szótagszám változatlan marad. Ha a dallammenetet vetjük össze, szembeűnő a melizmák elhagyása, egy-egy neumacsoport főhangját tartja meg a népének. (Ld: 1. 2. 3. 7. ütem). Ezáltal a gregoriánra jellemző hangközhasználat (sok szekundlépés, kvart- és kvintugrás csak a megfelelő pontokon) megváltozik: pl. a felugró kvintet, szekund-terc-szekund lépéssel tölti ki a leereszkedésnél, míg a népénekben (7–8. ütem) moll hármashangzat rajzolódik ki a kvint oda-vissza ugrásával, majd a terc közvetlen beléptetésével. A dallam mazurkaritmusba osztása a lengyel népzene hatását idézi, és egyszersmind gátolja elterjedését a magyar közegben. Harmat a Náray-féle közlést veti egybe a Szegedi CC kiadásával, ami még jobban eltávolodik a gregorián dallamfűzésétől.

Bogisich próbálja felújításában az idegenszerű ritmust és a $\frac{3}{4}$ -es ütembeosztást korálritmusra változtatni, a SzVU ezt nem veszi figyelembe.

A dallamhoz a szerkesztők a Kereszthódolati himnusz versiculusának szövegét társítják (*Pange lingua gloriosi Lauream certaminis*), Németh István modern fordításában.

Az ének nem igazán terjedt el, a néphagyományban nem találjuk nyomát, az *Éneklő Egyház* már át sem vette ebben a formában, hanem az eredeti latin tétel új fordításával, egy másik a *Liber Usualis*-ből vett *dór* himnusz dallammal (ott *Pange lingua* – Aquinói Szent Tamásnak az Oltáriszentség tiszteletére írt himnuszszövegével társítva (ld: ÉE 823.) közölte, visszahelyezve eredeti liturgikus környezetébe.

---

¹²⁷ Papp G. 1970: 462.

SzVU 107. sz. *Dicsérd Sion Üdvözítőd*

Az úrnapi ének eredetileg Aquinói Szent Tamás (XI. sz.) sequentiája, általánosan elterjedt gregorián tétel volt Európában, és maradt is, mivel a tridenti zsinat rostáján nem hullott ki, ezért az öt megtartott sequentia között szerepelt a századok folyamán. A műfaj virágkorából származó „viktorinus” sequentia egyik jeles példája ez a darab. Magyarországon is megtaláljuk már a XV. századi forrásokban¹²⁸, majd a XVII. századi katolikus Graduálokban (pl. Cantus chorales 1618. és Liber choralis 1623.).¹²⁹ A tétel 1. önállósult versszakának dallamával szerepel a XVI–XVII. századi magyar (Szegeci CC, Kisdi CC, Kájoni CC) és külföldi (ld. Baumker I. 373/1–11.) énekeskönyvekben, népénekké alakulva. A későbbi századok gyűjteményeiben is tovább élt, bár már más dallammal (Bozóki 1797., Tárkányi–Zsaskovszky 1855.).

Az eredeti gregorián tétel viseli a „viktorinus” sequentiák jellemzőit: a versszak-párok szabályszerűen 8,8,7/8,8,7 szótagszámúak és aab/ccb rímképletűek, ez a darab végén a 21–22. és 23–24. versszakokban a fokozás eszközeként nyolcasokkal bővül: 8,8,8,7 és 8,8,8,8,7. A dallam követi a verstani formát, mivel versszak-páronként ismétlődik, emellett a 7 szótagos sorok melódiája jelentéktelen variálódástól eltekintve ugyanaz. A tétel egész formájának természetesen nincs jelentősége az 1. versszakból önállósult népének-nél, de az első versszakban érvényesül a sequentia szótagszáma és rímképlete. Az induló versszak dallammenetét vizsgálva forrásonként felfedezhetünk apróbb eltéréseket: a *Graduale Romanum*-ban terccel, míg a XV. századi magyar forrásokban¹³⁰ kvarttal indul a dallam, a 7 szótagos sornál pedig a diatón vagy pentaton dialektusból adódik az *ah*, illetve *ac* lépés. Ezek az eltérések jellemzőek az egyes énekeskönyvi forrásokra is. Szegeci L. kiadványában kvartindítást és pentaton dialektusú *ac* lépést találunk. További változások: az alapvetően szillabikus tétel két melizmáját elhagyták a szerkesztők, és a ritmus nélküli gregorián dallamot páratlan lüktetésű ütembe osztották. Érdekes a Kisdi CC közlése (szintén páratlan beosztással), mivel nem az eredeti liturgikus tétel melódiájával adta Aquinói Szent Tamás versét. Ennek a dallamnak eddig nem találták külföldi megfelelőjét, egyedül a második sorától hasonlít egy cseh énekeskönyv egyik darabjára.¹³¹ A XVIII. századi Bozóki gyűjtemény szekvenciázó dúr dallamában már semmi nyoma nincs a gregorián tételnek. Ezzel a változattal mutat rokonságot a Tárkányi–Zsaskovszky énektár szentségi éneke, kibővítve a három sort négyre kérdés-felelet

---

¹²⁸ Rajeczky B. 1982: 255.

¹²⁹ Papp G. 1970: 437.

¹³⁰ Rajeczky B. 1982: 255.

¹³¹ Papp G. 1970: 439.

formájában. A német Bäumker I. 373/I–II. kiadványban kvartindítás és pentaton dialektus található, a 3. dallamsorban még két melizmadíszítéssel.

A sequentia magyar fordításának első forrása Hajnal Mátyás könyve (1629.), ahonnan átvették a XVII. századi énektárak (Kisdi CC, Szegedi CC, Kájoni CC). Ennek a régies nyelvezetű fordításnak a szótagszáma megegyezik az eredeti latin verssel, viszont a 7 szótagos sorvégek nem csengenek össze versszak-páronként, így nem érvényesül az aab/ccb rímképlet. Aquinói Szent Tamás teljes versének fordítását adja, végigköveti annak gondolatmenetét, csak egy-két helyen van árnyalatnyi jelentéseltérés. Általában jellemző, hogy csak a rím kedvéért tér el az autentikus fordítástól, néha kissé nehézségek a szófordulatai, a mai fül számára nem is olyan könnyen érthetőek. Pl: „*Ez áldásban fel-töltt célunk, Első, s' éltető kenyerünk, Ez napon helyheztetik.*” vagy „*Ez asztalnál, új Királynak, új Húsváttya, O tartásnak Husvéttyát, el-fogyattya.*” A Kisdi CC közli a teljes költeményt (26 vsz.), míg a Szegedi CC (24 vsz.) és a Kájoni CC (17 vsz.) kihagy egyes versszakokat. A Bozóki könyv (1797.) szövegének mintája szintén a Hajnal Mátyás-féle fordítás volt, egy-két mondatot, szót cserélt le a több mint száz évvel későbbi nyelvezetre. Pl: „*Ez asztalnál új Királynak, új Húsvétja ó tartásnak, ó Húsvétját fogyasztja.*”. Az 1855-ös Tárkányi–Zsasskovszky énektár már sokkal szabadabb fordítást ad, néha kisebb tartalmi módosulás is megfigyelhető (ld. 11. vsz.), viszont megtartja a latin szöveg rímképletét, de az énekelhetőség miatt elhagyja a verstani fokozást a végén, a nyolc szótagos sorbővülés elmarad. A költeménynek három XX. századi modern átültetése ismeretes: Pápai János kéziratban maradt munkája, amely a gyakorlatba nem került be, ezért nem tárgyaljuk, továbbá Babits Mihály és Sík Sándor fordítása. A SzVU szerkesztője a versalakok megtartását és az énekelhetőséget tartotta szem előtt, a lírai vers zeneiségének elsőbbséget biztosított a szó szerinti értelemmel szemben. Az utolsó hat versszakot szintén elhagyta, mivel itt a versszerkezet bővül, ezért az adott dallamra nem lehetne ráénekelni. Babits fordítása csak áttételesen szerepel énekeskönyvben (ld. *Éneklő Egyház* 577. sz.), eredetileg az *Amor Sanctus* 1933-ban kiadott, középkori himnuszok fordításait (itt tágabb értelemben használva a műfaj terminusát) tartalmazó kötetben jelent meg. Noha a szerző így nyilatkozik a bevezetésben a fordításról: „*Zene, érzés és színezés imponderabilitái a lírai versben határtalanul fontosabbak a szó szerinti értelemnél; a modern líra kánonja így tartja ezt,...*”, ez a szöveg adja vissza a leghűségesebben az eredeti latint, a versformát is megtartva, bravúros költői technikával. A fentieket jól illusztrálja a vers első négy versszakának összehasonlítása:

*Lauda Sion Salvatorem,
Lauda ducem et pastorem,
In hymnis et canticis.*

*Quantum potes, tantum aude:
Quia major omni laude,
Nec laudare sufficis.*

*Dicsérd Sion Üdvözítőd,
Jó pásztorod, hű segítőd,
Áldja hangos éneked.*

*Himnuszt mondj egész szíveddel,
Szóddal úgy sem érheted el,
Méltón nem dicsérheted.*

*Dicsérd, Sion, a Megváltót,
dicsérd a vezért, a pásztorot,
zengj himnuszt, zengj éneket!*

*Ahogy bírod, akként merjed:
Nagyobb Ő mint a dicséret,
méltón nem dicsérheted.*

*Laudis théma specialis,
Panis vivus et vitalis
Hódie propónitur.*

*Quem in sacrae mensa coenae,
Turbae fratrum duodénae
Dátum non ambígitur.*

(Aquinói Szent Tamás)

*Nagy dolgokról szól az ének:
Élet élő kútféjének,
A Kenyérnek hódolunk.*

*Estelén a búcsútornak
A tizenkét apostolnak
Mit kiosztott Krisztusunk.*

(Sík Sándor)

*S a dicséret külön tárgya
ma hogy a Kenyeret áldja,
mely éltet és eleven,*

*s hogy végvacsoráján kapta
a Tizenkettők csapatja,
nem kétséges semmiben.*

(Babits Mihály)

Harmat forrásként a Szegedi CC-t és a gregorián éneket jelöli, amit minden bizonnyal a *Graduale Romanum*ból vett, mivel a magyar kódexek énekanyaga akkor még nem volt feltárva: erre utal a dallam tercindítása. A 2. dallamsor végén szintén az eredeti liturgikus tételhez nyúlt, mivel megtartotta a melizmát. A ritmus- és ütembeosztásnál nem a Szegedi-féle páratlan lüktetést választotta, hanem egyenletes korálritmust használt. A szövegről a fentiekben már szóltunk, a szerkesztőtárs Sík Sándor fordítását adja. Az írott források az ének folyamatos használatára utalnak, de az élő hagyományban is megtaláljuk nyomát, beilleszkedett a magyar népénekek stílusába. A 2. sor eltűnik nehéz ug-

rásai miatt, az 1. sor megismétlődik, majd a 3. sor kérdés-felelet formájában négysoros-sá bővül. Erre találunk példákat az anyaországban és Erdélyben gyűjtött adatokból.¹³²

Az *Éneklő Egyház* (1985.) szerkesztői a sequentia eredeti gregorián dallamát nem találták arra alkalmasnak, hogy széles körben elterjedhessen, ezért a *Regis regum civis, ave* középkori magyar Szent László-himnusz¹³³ dallamára húzták rá a szövegfordítást. Ez azért volt lehetséges, mert a himnusz dallam versformája és dallamtípusa alapján inkább francia sequentia-származéknak tűnik, mint négysoros strófikus himnusznak. Az utolsó hat versszak sorbővüléseit sorismétléssel és egy A⁵ sor beiktatásával oldották meg. A szöveg Szedő Dénes átdolgozása Babits Mihály és Sík Sándor fordítása alapján, amelyben akár soronként váltogatta a két fordító megoldásait, de ha jobb szófordulatot talál, akkor lecseréli azokat. Szolgáljon példaként az első két versszak:

*Dicsérd, Sion, Megváltodat,
Vezéredet, pásztorodat,
áldja hangos éneked.*

*Ahogy bírod, akként merjed,
bármilyen nagyra néveled,
méltón nem dicsérheted.*

SzVU 229. sz. Kezdődik az ének

A dallam eredetileg tropizált adventi Kyrieként (*Kyrie Sanctorum lumen*) található meg a középkori latin kódexekben. Minden bizonnyal a késő középkorban népszerű lehetett, mivel még a XVII. századi énekeskönyvekben is megtalálható: a *Cantus Catholici* 1675-ös kiadásában latinul és magyarul, csak szöveggel a Kájoni *Cantionale Catholicum*-ban és a *Magyar Cantionale* (XVII. század) kéziratos forrásban magyarul, kottával ellátva. A XVIII–XIX. századi énekeskönyvekből már eltűnt, a XX. századi historizmus szellemi irányzatából fakadó reform idején újjátették fel újra.

A *Cantus Catholici* és a *Magyar Cantionale* dallamalakja eltérő: a CC-ben a *Kyrie* és az *eleison* vagy a *Christe* és *eleison* szavak közé iktatódik be a tropus, a *Magyar Cantionale*-ban a melizmatikus *Kyrie eleison, Christe eleison* dallamsor egy az egyben megismétlődik szillabikus szövegbetéttel, majd magyarul következik az *Uram, irgalmazz minékünk*. Így a háromszor hármas Kyrie-formát a szöveg valósítja meg, a dallam háromszor kettes sorszerkezetet ad. A két forrásnál nemcsak a forma tér el, hanem a dallammenet is különbözik.

Az *SzVU* szerkesztője a kéziratos *Magyar Cantionalét* vette alapul az átvételhez. A dallamfordulatokon nem változtatott, de a formáját ritmizált, strófikus népénekké alakította, valójában mintha a tropizált betéteket hagyta volna el, így a nagy hármas tagolás

¹³² Szendrei J.–Dobszay L.–Rajeczky B. 1979.

¹³³ Dobszay L. 1995: 50.

megmaradt, de a háromszor hármás Kyrie-forma nem érvényesül. A 4/4-es ütembe rendezés miatt a hangsúlyrend megváltozik. Az ének ebben az alakban kapott új miseének-szöveget Mentés Mihálytól (XX. század), elhagyva az eredeti adventi tartalmat. A tétel ebben a formában kedvelt, gyakran használt énekké vált, ez ösztönözte az *Éneklő Egyház* összeállítóit, hogy közöljék ezt a változatot is (142. sz.), de az eredeti adventi tropizált *Kyriét* is felelevenítették szabad ritmussal, így a hangsúlyozást helyreállítva (413. sz.), a szöveget a Kájoni *Cantionale Catholicumból*, a dallamot a *Magyar Cantionale*ből közölve.

SzVU 294. sz. *Ah, hol vagy, magyarok*

A gyűjtemény Szent István-énekének eredete a középkori *Mittit ad virginem* adventi sequentiához nyúlik vissza, amely már latin gregorián formájában is erősen variálódott.¹³⁴ Ez a liturgikus tétel hordozza a műfaj formai és stílusjegyeit: 7 versszak-párból áll, 6 szótagos sorral, ababc/dedec rímképlettel, a dallam követi a versformát, két versszakonként azonos: AABBC... Magyar szöveggel a teljes tételt a protestáns graduálokban találjuk meg.¹³⁵

A SzVU 107. sz. *Dicsérd Sion Üdvözítőd* énekéhez hasonlóan itt is az 1. versszak dallama levált az egész tételről és önálló népénekké alakult, amely a századok folyamán a katolikus és protestáns felekezeteknél is sokféle formában variálódott. Az első magyar forrása a *Cantus Catholici* (1651.), ahol ötsoros formában található: az 1. 2. 3. 5. sor tonikán kadenciázik, a 4. domináns, a szabad ritmus páratlan ütembeosztást kap, a teljes tétel szövegével latinul és eléggé szöveghű a versformát megtartó magyar fordításban. Így került a *Cantus Catholici* későbbi kiadásába (1675, 1703.), a Szegedi CC-be (1674.) és a Kájoni CC-be (1676.) szöveggel, majd Domokos Pál Péter társította hozzá a CC (1651.) dallamát *ad notam* utalás alapján.¹³⁶

Érdekes megfigyelni a változásokat a XVIII. századi Bozói gyűjteményben (1797.). Az ötsoros forma marad, az 1. sorban eltűnik a nyitó kvartlépés, skálaszerűen nyit a tercre és visszasétál a tonikára, a 2. sor elkerülve a szekvenciát hangismétlés nélkül indít és nem tonikán, hanem annak tercén zár, ezután két ereszkedő sor következik, a 4. sor itt még domináns kadenciázva, majd az utolsó sorban az eredeti gregorián stílustól idegen szeptimugrás teszi kissé érzelmössé a dallamot. A *Dőri* kéziratos forrásban (1763–69.) a 4. sor domináns kadenciája helyett tonikára érkezik, ezáltal elhagyhatóvá válik, így jutunk el az ének négysoros formájához.

---

¹³⁴ Rajeczky B. 1982: II. 42.

¹³⁵ Batthyány-kódex 347., Csáti Gradual 87/b, Eperjesi Gradual 23.

¹³⁶ Domokos P. P. 1979: 172-173.

A katolikusoknál tehát a XVIII. századtól követhető nyomon a négysoros változat és folyamatosan tovább él a XIX. században is. Különböző új szövegek társulnak hozzá: a főszöveg a sequentia angyali üdvözlés témájához kapcsolódó (*Menj el sietséggel*), de az *Ah, hol vagy magyarok* kezdetű Szent István-verset is ezzel a dallammal énekelték. A Tárkányi–Zsaskovszky énektárban a négysoros változat egyikét találjuk meg a szentekről szóló énekek között (*Szent...nevének mondjunk áldást*). 1, 5, 3 kadenciáival, kupolás szerkezetével, a 2. sor domináns hangnembe kitérésével már nagyon messze jár a *Mittit ad virginem* tételtől. A Tárkányi–Zsaskovszky kötetben megtaláljuk a Szent István-szöveget is az egyik négysoros variációval: itt visszaköszön az első katolikus nyomtatott forrás (CC 1651.) indító kvartllépése és a záróhang alsó szekundról megközelítése, a középső két sor leegyszerűsödik, valójában a kezdősor egy szekunddal feljebb a kvartllépést elhagyva ismétlődik (ennek analóg példáját a néphagyományban is megtaláljuk.)

A SzVU gyűjtemény a Szent István-verset a *Dőri* kéziratból (1763–68.) vette öt versszakkal, a dallamot Bogisich *Őseink buzgósága* (1888.) munkájából, amelyről a szerkesztő a jegyzeteiben megemlíti: „*Aligha régi dallam.*”¹³⁷ Az énektár első kiadásainak megjelenésekor Harmat még valószínűleg nem ismerte fel az ének gyökerét a *Mittit* sequentiában. A későbbi kiadásokban módosítja a megjegyzését: „*E formájában aligha régi dallam, bár Kisdi 1651. legelső ének (Mittit ad Virginem) sok hasonlóságot tüntet fel vele*”¹³⁸ Bogisich könyvében forrásnak Bozóki énekkönyvét (1797.) nevezte meg, de ott a dallam már a fentebb említett más változatban szerepel *Küldé az Úr Isten* szöveggel, a Szent István-vershez viszont nincs kotta és *ad notam* utalás sem. Harmat be is jegyzi ceruzával a saját tulajdonú Bogisich- könyvébe a Bozóki-forrás megemlézése alá: „*De a dallam nem.*” Valóban itt egy másik variánssal találkozunk, ahol a négysoros forma első két sora összeolvad és így megismétlődik, a 3. sort motívumismétlés adja, majd visszatér az 1. sor variálva AABA^v, mindez 4/4-be rendezve. Harmat a melódiát hangról hangra átveszi, de az ütembeosztást és a ritmust a Tárkányi–Zsaskovszky énektárra hivatkozva átrendezi 3/4-be, egyenletes korálritmussal. A Bogisich-kiadvány egyébként felelevenítette az ötsoros változatot is (*Isten! Ki az angyalt küldéd a szent Szűzhöz*) a Szegedi CC-ből (1674.) Ez a SzVU-ba nem került be az adventi tételek közé. A darab nemcsak az énekkönyvekben népszerű, hanem rendkívül gazdag néphagyománnyal rendelkezik az egész nyelvterületen, ezt igazolják a különböző földrajzi területekről gyűjtött adatok. A különböző variánsokról általában elmondható, hogy a népdalainkra jellemző négysorosságot követi, leegyszerűsödött dallammenetekkel.¹³⁹

---

¹³⁷ Harmat A. 1942: 29*

¹³⁸ Harmat A. 1959: 30*

¹³⁹ Szendrei J.–Dobszay L.–Rajeczky B. 1979: I. 164. II. 77.

Az *Éneklő Egyház* átveszi a Szent István-éneket a *SzVU*-ból (287. sz.), de közli az adventi sequentiát is a Kájoni *Cantionale* magyar szövege alapján, a dallamot a Kisdi *CC*-ből és az *Ulászló Graduale*-ből (XVI. sz.) egyszerűsítve, kiemelve az eredeti gregorián tétel önállósult 1. versszakának és magasfekvésű 4. versszakának dallamát (5. sz.). Szerpel a gyűjteményben az ötsoros forma a Kisdi *CC*-ből, de új szöveggel (*Megváltó Istenem*) Szedő Dénestől a 79. és 84. zsoltár alapján (ennek közvetlen forrása a Hozsánna-függelék 403. sz.). A négysoros formát a 20. sz. *Menj el sietséggel* és a 255. sz. *Szent ...hitvalló* a Tárkányi–Zsasskovszky énekkönyv és népi gyűjtés alapján közlik a szerkesztők.

4.3.2. B/ Középkori kancióból lett népénekek

Általános jellemzés

A XX. század reforménekeskönyveinek szerkesztői – köztük Harmat Artúr – már tudatosan nyúltak vissza a korábbi évszázadok (késő középkor és a XVI–XVII. század) értékes énekanyagához, így válogatott gyűjteményébe a *Szent vagy, Uram!* szerkesztője 12 középkori kancióból származó népéneket. Ez a szám kevésnek tűnhet a gyűjtemény 306 énekéhez képest, de tudnunk kell, hogy a műfaj keletkezésének korában sem lehetett 15-20 éneknél több a templomi gyakorlatban Európa-szerte, mivel a kanció csak a liturgia peremén helyezkedett el, a liturgikus éneket nem válthatta fel csupán a prédikáció előtt vagy után; körmeneteken, búcsújárásokon énekelhették és csak később vált a kismisék énekanyagává. Ez a műfaj lett a reformátusok népének-repertoárjának mintája és a katolikusok XVII. századi énekeskönyveinek törzsanyaga, amelyet azután a XVIII–XIX. századi könyvekben lassan új tételekkel cseréltek le és a XX. századi reformtörékvések elevenítették fel újra.

Harmat forrása elsősorban a Kisdi-féle *Cantus Catholici* (1651.), és Szegedi Lénárt azonos címen futó könyve (Kassa, 1674.), továbbá egy éneknek (139–140. sz.) – kétféle szöveggel – legkorábbi, szinte olvashatatlan lejegyzését a Nádor-kódexben találhatjuk, amelynek megfejtésével Bogisich próbálkozott, de ez hitelesnek nem mondható. A *SzVU* mégis ezt a kiadást kényszerült alapul venni, mivel másik kottás közlése nincs a dallamnak, és élő néphagyományban sincs nyoma. A 20. sz. *Csordapásztorok* első dokumentuma a *CC*-ben hibás, ezért Harmat az élő hagyományban is folyamatosan élő fríg változatot közli a Deák–Szentés kéziratból.

Az énekek többsége karácsonyhoz és húsvéthoz kapcsolódik, szövegük az ünnep biblikus-dogmatikus tartalmának egyszerű, tömör, objektív megfogalmazása. Ezenkívül két Mária-ének és egy elevációs ének található. A darabok nagy része latinul és magyarul is

megtalálható az énekkönyvekben, sőt az egyik kevert nyelven íródott (16. sz. *In dulci jubilo*). Formailag a rövid versformák jellemzik, és gyakori a refrén használata.

Zenei stílusukat meghatározzák, és bizonyos mértékben behatárolják a szöveg formai jegyei. A dallammeneteket egyszerű hangfűzések jellemzik, amelyek a gregorián liturgikus énekek dallamalakításának gondolkodásmódjából nőttek ki, és modális hangnem az alapjuk.

Ezeket a kanciókat a középkorban Európa-szerte énekelték – ennek bizonyítékául szolgálnak a külföldi források latin és anyanyelvű közlései –, a magyar énekeskönyvek lejegyzéseiben általában ezeknek a mintáknak átvétele történt. Ebbe a csoportba illeszkedik két magyar eredetű darab, amelynek nincs külföldi megfelelője: az *Angyaloknak nagyságos asszonya*, ismertebb szövegével Vásárhelyi András pesti ferences költőtől, a másik versével, *Felvitetett magas mennyországba* ismeretlen szerzőtől, és a *Csordapásztorok* karácsonyi énekünk.

A XVIII. század második felétől a repertoár e rétegét kiszorítják az új énekek, és lassan kikopnak a gyakorlatból, így kimaradnak a kiadványokból. Ez a folyamat erősödik fel a XIX. században, majd fordulatot a XX. században láthatunk a reforménekeskönyvekben. Ez az oka, hogy a *SzVU* megjelenése előtt országosan elterjedt Tárkányi–Zsaskovszky énektárban négy – a századok alatt folyamatosan használt - középkori kancióból lett népénekekkel találkozunk a Harmat által beválogatott 12-ből.

Az énekek átvételekor történt változtatások vizsgálata alapján elmondhatjuk, hogy a szerkesztő következetesen ragaszkodott az írott forráshoz, csak apróbb hang- és ritmuseltéréseket eszközölt, általában későbbi magyar vagy külföldi kiadványokra hivatkozva. A *CC brevis* és *semibrevis* ritmusát a modern kottairás fél- és negyedkotta jelöléssel írja át, 4/4-es vagy 3/4-es ütembe beosztva.

A szövegeket minden esetben átdolgozták – elsősorban Sík Sándor, a szerkesztőtárs – különböző mértékben, hol új fordítását adták a latin szövegnek, hol csak pár fordulatot javítottak a kor szóhasználatára, néhol a régies szöveg nem túl szerencsés lecserelése történt egy modernizált versre.

A csoportosítás szempontjai:

- a) Középkori eredetű, szöveg és dallam későbbi forrásból
- b) Középkori eredetű dallam új szöveggel

A kategóriába tartozó énekek a 8-13. táblázatban találhatóak.

Részletes elemzés

SzVU 1. sz. *A kereszténységben*

A *Szent vagy, Uram!* énektár első adventi éneke, egy késő középkori Európaszerte népszerű latin Mária-éneknek (*Ave Hiarerchia*) a XVII. századi változata. Az eredeti ének keletkezését a XV. századra tehetjük, amelynek egyik legrégebbi magyar nyelvű kottás lejegyzését a Nádor-kódexben találjuk, eléggé olvashatatlan formában. (A dallam megfejtésével és mai hangjegyekre való átírásával Szabolcsi Bence foglalkozott.).¹⁴⁰ Ez a korai változat a XVII. század végéig élt tovább.

A dallam második felbukkanása *A kereszténységben* kezdetű Credo-szöveggel, nyomtatott formában a Kisdi *Cantus Catholicib*en található először – Harmat innen újította fel –, majd a Szelepcsényi és Szegedi CC-ben. A Deák–Szentés kéziratban másik szöveg (*Siralomnak oka*) kapcsolódik hozzá, míg az erdélyi Kájoni nagy összegző munkájában a *Cantionale Catholicumban* mindkét szöveggel közölte.

Az ének a protestáns hagyományban is nyomon követhető a XVIII. századi Kolozsvári és Debreceni énekeskönyvekben egészen 1806-ig, de ez a mi szempontunkból nem lényeges, mivel nincs nyoma, hogy Harmat ezekkel a forrásokkal is foglalkozott volna, viszont a jegyzetében külföldi, német forrásra hivatkozott, amely alapján az első magyar énekeskönyvi közléshez képest apró változtatásokat végzett („*L. még Bäumker I. 252.o. Ennek alapján kötöttük össze ívvel a 4. és utolsó üt. 2-2 hangját.*”).¹⁴¹

A SzVU szerkesztője tehát ismerte a Nádor-kódex közlését, de az gyakorlatilag használhatatlan volt; ismerte a jó kottázású, hitelesnek mondható 1651-es CC lejegyzését, amelyet alapforrásnak tekintett, és a német Bäumker kiadást. Érdekes, hogy a Deák–Szentés változatot nem említi, amelyen már felismerhető a dallam népi asszimilációja (ld. utolsó két ütem).

A néphagyományból csak két adat került elő Erdélyből, amelyet 1962-ben Forrai Magdolna Gregoria gyűjtött, ezt tehát Harmat nem ismerhette. Egyedül a Deák–Szentés kéziratot vehette volna figyelembe, de ő következetesen ragaszkodott a Kisdi CC hangjaihoz és ritmusához.

A szövegen nagyobb változtatást végzett Sík Sándor, hogy az egyes versszakokat a teljes misén kísérőénekként lehessen használni („*Dicsőítésre, Felajánlásra, Szent, szent-re*”*stb.*) liturgikus funkcióban.

Az *Éneklő Egyház* adventi énekei között nem szerepel ez a tétel.

---

¹⁴⁰ Szabolcsi B. MZK 1955: 9. Werner Alajos egy Alleluja dallammal hozza kapcsolatba. Zene 1937/38. 213. l.

¹⁴¹ Harmat A. 1931: 25*

SzVU 16. sz. *Az angyal énekel*

A késő középkor kedvelt karácsonyi éneke egész Európában, a katolikus és protestáns felekezeteknél egyaránt, erre utalnak a cseh, szlovák, német és lengyel források. Ebből az időből középkori magyarországi használatra konkrét adat nincs. Németországban rendkívül népszerű volt (Bäumker, Zahn), innen kerülhetett hazai használatba, majd közölte az 1651-es CC és más XVII. századi katolikus énekeskönyvek, ahonnan Bogisich majd Harmat elevenítette fel. Nálunk nem terjedt el igazán, mert a XVIII–XIX. századi énekeskönyvekből már eltűnt, és nem találunk adatot róla a néphagyományban sem, talán egy erdélyi betlehemes távoli asszimilált formája hozható összefüggésbe vele. Ennek oka lehetett a magyar zenétől idegen páratlan ütembeosztás, fél és negyed ritmus és a felütéses indítás.

A protestáns források közül az *Eperjesi Gradual*ban található meg, apró hangeltérésekkel a CC-hez képest és a kevert latin–magyar szöveg helyett végig magyarul.

A CC szövege egy XIV. századból származó német népének (*In dulci jubilo, nun singet und seid froh*) fordítása megtalálható még a Kájoni *Cantionale Catholicum*ban.

Bogisich kísérli meg először a Kisdi-féle könyvből felújítani: 3/2-es ütemben kottázza le, vegyeskari letétben, G-dúr hangnemben, szöveghangsúly miatt elhagyja a felütés hangot, és a 2. versszakot (*O Jesu parvule*) nem veszi át, a szövegen nem változtat.

A SzVU szerkesztője a dallamnál megtartja a CC felütéseit, az ütem beosztása 3/4-es, és mivel orgonakíséretes formában közli, mélyebbre transzponálja (Esz-dúrba), hogy kényelmesebb hangfekvésbe kerüljön.

A szöveget Sík Sándor átírja: a karácsony ünnepéhez kapcsolódó téma megmarad, de az eredeti gondolatmenetet nem követi, és eltűnik a latin–magyar kevert szöveg, valamint stílusváltozást is megfigyelhetünk. Jól mutatja ezt, ha összehasonlítjuk az első versszakot:

*Az angyal énekel, Tekints az égre fel:
Napvilágos lett az éj, Meghasadt az
ég.
És a Második Személy Most a földre
lép.
Mézet ont az ég! Mézet ont az ég!*

(SzVU)

*In dulci jubilo zengjen víg énekszó,
Üdvözítőnk nyugszik itt is praesepio,
Fénylik, mint a fényes nap matris in
gremio!
Alpha est et O, Alpha est et O!*

(Kájoni:CC)

Az *Éneklő Egyház* megtartja ezt a változatot is (32. sz.), de visszatér a Kájoni *Cantionale* eredetibb szövegéhez és oldja a ritmus- és ütembeosztás merevségét (31. sz.).

SzVU 96. sz. *Krisztus mennybe fölmené*

Az Áldozócsütörtökre szánt énekek között találjuk ezt a középkori eredetű tételt, amelynek a dallamát a SzVU a Kisdi CC-ből vette át, ahol húsvéti szöveggel (*Úr Krisztus feltámad, mi bűnünket elmosá*) találjuk. A szöveg forrása egy későbbi CC kiadás (Editio Szelepcsényiana 1675.) mennybemeneteli szövege.

Az éneket az első magyar kottás, nyomtatott kiadásában (CC, 1651.) négy különböző formában találjuk meg, amelynek az oka, hogy már a középkorban Európa-szerte a *Victimae paschali* sequentiából lezármazott *Christus surrexit* kezdetű húsvéti daraboknak nagy családja volt használatban, számos szöveg- és dallamvariánssal, különböző hosszúságú refrénekkal. A tétel főtípusát is közli a SzVU 85. sz. alatt, új szöveget íratva rá.

A most tárgyalt alak szövegének az első külföldi ismert forrása egy müncheni kéziratos latin kódex (1478.), magyar megjelenése Telegdi prédikációs könyvének függelékében található, majd a XVI–XVII. századi énekeskönyvekben is nyomon követhető, míg a XVIII. században a Deák–Szentés kéziratosban és a Bozóki-gyűjteményben.¹⁴² Később az írott forrásokból kihagyták csak a XX. században jelenik meg újra (Luspay, Szemenyei-Kapossy, SzVU).

Harmat felújításában hangról hangra ragaszkodik az 1651-es CC lejegyzéséhez és ritmusát is követi diminuálva, negyed és fél kotta relációban. A CC húsvéti szövege helyett csak a későbbi (1675-ös) Szelepcsényi-kiadás mennybemeneteli szövegét adja modernizálva és a refrén teljes átírásával: „*Krisztus ül Atyának Menyben jobbjára, lelkünk javára*” helyett „*Kapuját a mennynek Szélesre tárta Emberi nemnek*”.

Ma már számos népzenei gyűjtés adata igazolja e húsvéti énekünk elterjedtségét az anyaország egész területén és Erdélyben.¹⁴³ AA⁵BA négysoros formájával előzménye az újstílusú népdalaink kupolás szerkezetének.

Az *Éneklő Egyház* ezt a néphagyományt veszi figyelembe, amikor erdélyi gyűjtések alapján az SzVU-hoz képest valamelyest eltérő dallamot ad, egy csíkrákosi és egy lövétei adat alapján. Ennek a változatnak AA⁵ nyitósora megegyezik a CC írott formájával, de a refrén hajlékonyabb, a gyakorlatban jobban kicsiszolódott élő alakot ad. Ezek persze az 1931-es Harmat-gyűjteményben még nem jöhettek számításba, mert 1967-es és 1963-as gyűjtésekről van szó.¹⁴⁴ Ehhez a dallamhoz az újabb katolikus énektár három szöveget alkalmaz, a SzVU mennybemeneteli szövegét (119. sz.), egy húsvéti szöveget

---

¹⁴² Csomasz Tóth K. 1958: 472.

¹⁴³ Szendrei–Dobszay–Rajeczky 1979: I. 48. II. 21.

¹⁴⁴ Szendrei–Dobszay–Rajeczky 1979: I. 48. II. 21.

(103. sz.) és húsvéti vasárnapokra processziós éneknek a *Crucem sanctam subiit* antifona fordítását (549. sz.).

SzVU 167. sz. *Felvitetett magas mennyországba* – 289. sz. *Angyaloknak nagyságos Asszonya*

A két Mária-énekünk – amely nem külföldi átvétel – szoros kapcsolatban van egymással, mivel a két szöveghez két dallam kapcsolódik, de ezek énekeskönyvenként és a néphagyományban földrajzi területenként váltakoznak. A 167. számú ének dallama inkább Erdélyben használatos, a 289. számúé az anyaországban. Az *Angyaloknak nagyságos Asszonya* szöveg (289. sz.) Vásárhelyi András pesti ferences (1508.) könyörgő verse Máriához a magyarok védelmezőjéhez. A 10 szótagos (4+6) versforma egyik legrégebbi emléke. A Peer (1526.), a Thewrewk (1531.) és töredékesen a Pozsonyi (1520.) kódexben találjuk első írásos lejegyzését. A másik vers (*Felvitetett magas mennyországba* 167. sz.) szerzője ismeretlen, korban valamivel később született az előző szövegénél, és Nagyboldogasszony Mária-ünnepnek főénekévé vált.

A két szöveghez két dallam társul, amely forrásonként keveredik, mivel a két vers 10 (4+6) szótagos formája megegyezik: Csomasz Tóth Kálmán a két dallamot egymás variánsainak tartja,¹⁴⁵ Papp Géza két különálló alakot lát bennük.¹⁴⁶

Harmat a CC (1651.) szöveg- és dallamtársítását veszi át, de a 167. sz.-nál megemlíti Bozóki 4/4-es variánsát, a 289. számúnál a *Túróci Cantionale*-t és a későbbi kiadásokat (Bozóki, Gimes, Bogisich, Kersch és Domokos Pál Péter: *Szertartáskönyvét*).

A 167. számú hangjai megegyeznek a CC (1651.) dallamával, amelyet Harmat $\frac{3}{4}$ -be rendez, egyedül a négy ütemben a fél és negyed kottát cseréli fel, hogy a rövid-hosszú szótaghoz illeszkedjen. A variánsok közül csak a Bozókit említi meg, amellyel nagy hasonlóságot mutat a Kovács énekeskönyv közlése: a CC-től (1651.) eltérő dallamfordulatok e két forrásban hasonlóak, lényeges eltérés az előző fríg és az utóbbi moll zárlata. A Bogisich, Kersch és Baka kiadványok dallama egyezik a CC-vel. A SzVU kivételével az eddig említett énekeskönyvekben az ütembeosztás 4/4-es, különböző ritmizálással. A CC-ben kiadott 22 versszakot mindegyik könyv 7-8-ra redukálja, a SzVU Bogisich nyomán rövidít és javít.

A néphagyományban ez a dallam inkább Erdélyben volt elterjedt Vásárhelyi versével (*Angyaloknak nagyságos asszonya*). Érdemes megemlíteni, hogy az énekről már 1912-ből van népzenei adat Kodály Zoltán gyűjtésében,¹⁴⁷ de ezt Harmat nem veszi figye-

---

¹⁴⁵ Csomasz Tóth K. 1958: 456.

¹⁴⁶ Papp G. 1970: 505.

¹⁴⁷ Szendrei–Dobszay–Rajeczky 1979: I. 144.

lembe, a *SzVU* első kiadásaiban nem is említi, csak a későbbi kiadások magyarázó jegyzeteiben írja: „*Népies formában a székelyföldön ma is él (Kodály gyűjtése)*”.

A 289. számú éneknél a dallammeneten nem változtatva szintén $\frac{3}{4}$ -be rendezve veszi át a dallamot Harmat a *CC*-ből. Két változtatást eszközöl: az 1561-es *CC*-ben az utolsó sor 11 szótagos verssora miatt hangismétlést találunk, amely a későbbi kiadásokban 10-re redukálódik, így a dupla *f* hang elmarad a 16. ütemben; a 3. 4. 16. ütemben felemeli a *bé*, illetve *f* hangokat, a későbbi forrásokra hivatkozva (Gimes 1844, Bogisich 1888, Kersch 1902.). Harmat Bozókit említi még a források között, ott $\frac{4}{4}$ -ben hasonló módosításokkal találjuk, de nagyheti szöveggel (*Magos hegyén*), viszont Kovács énekeskönyvét nem sorolja fel, talán azért, mert dallammenetében is nagyon eltér a már említett forrásoktól.

Ezt a dallamot az élő hagyomány ismeri Erdélyben, de az anyaország egész területén is, főleg a lamentáció rezponzóriumparafrazisaként, amely protestáns használatból kerülhetett át.¹⁴⁸

Az első melódia énekeskönyvi, kottás formája helyett az *Éneklő Egyház* erdélyi népi változatához nyúl és azzal próbálja népszerűsíteni, hogy sok szöveget társít hozzá minél több alkalmat teremtve az énekléséhez: a fent említett mindkét Mária-szöveget (*Felvitett; Angyaloknak*) 232. 283. sz., tematikus szöveget (*Fényességes mennybéli; Szívem, uram*) 191. 203. sz., szentekről szóló szöveget (*Örvend az ég; Magyarország szép nemes csillaga*) 253. 309. sz., halottas és esti éneket (*Jézus Krisztus; A fényes nap*) 348. 358. sz.

4.3.3. C/ XVI. századi énekek

Általános jellemzés

Harmat reformtörekvéseinek céljai közé sorolható a történelmi énekhagyományunk másik nagy csoportjába tartozó, a XVI. században (valójában a XVI. század közepétől a XVII. század közepéig terjedő időszakban) kifejlődött új egyszólamú énekköltészet egyes darabjainak felelevenítése a *Szent vagy, Uram!* énektárban. A népének ezen rétege kialakulásának háttérében történelmi folyamatok és ebből következő kulturális változások állnak. Erre az időszakra tehető a reformáció megjelenése Magyarországon, amelynek rövidesen kialakul a középkori kanció anyag nagy részét magában foglaló, de egy új egyházi énekstílusban fogant énekrepertoárja is. Az ország tragikus történelmi időszakában – a török hódoltság alatt – egy új műfaj tűnik fel, a históriás ének. Ezek a krónikás, tudósító, buzdító versek világi témájúak, de a későbbi lejegyzésekben „ad

¹⁴⁸ Szendrei–Dobszay–Rajeczky 1979: I. 34. II. 15.

notam” jelzéssel megtalálhatjuk a kor templomi énekszövegeivel is. Az új XVI. századi énekköltészet kialakulását még segítette a humanizmusból kinőtt irodalmi anyanyelvűség elterjedése.

Az éneklés funkciója megváltozik a protestáns felekezeteknél: a nép tanítására, buzdítására, közösségi jellegére fektetik a hangsúlyt, és a katolikusoknál is elindul egy olyan folyamat, amely egyre nagyobb teret ad a népéneknek a liturgián belül. A XVI. század énektermés a leginkább felekezetközi használatú, zömmel protestáns eredetű, mely azonban nagy részben átkerül a XVII. századi katolikus énekeskönyvekbe (bizonyos szövegváltoztatásokkal) és így a különböző felekezetek alaprepertoárjává válik, a középkori kanciókkal együtt. Ez az értékes törzsanyag a XVIII–XIX. században (majd a későbbiekben ismertetett okok miatt) kimarad a gyűjteményekből, és a XX. században válik felelevenítésük reformcéljává, a *SzVU* szerkesztője számára is. Harmat következetes kutatása ezen értékes darabok után egy korábban, már a XIX. század második felében elindult folyamat fontos állomása. A XIX. század közepétől ismerünk olyan tudományos munkákat Mátray Gábor,¹⁴⁹ Bartalus István,¹⁵⁰ Bogisich Mihály,¹⁵¹ Kodály Zoltán¹⁵², Domokos Pál Péter¹⁵³ tollából, amelyek ezzel a réteggel foglalkoznak mind irodalmi, mind zenei területen: Mátray Gábor 1859. Bartalus István 1867. Bogisich Mihály, Kodály Zoltán 1920. Domokos Pál Péter 1929. Harmat ezeket az írásokat megjelenési dátumuk alapján ismerhette, és erre alapozhatta kutatómunkáját az énekek válogatásánál.

A XVI. században kivirágzott históriás és vallásos-moralizáló énekköltészetünk, az epikus és lírai alkotások stílusának kialakulását külföldi és hazai sokszínű hatások formálták. A témaválasztásra és elbeszélő stílusra hatott az Európában kibontakozó humanizmus, amelyre jellemző az antik írók felfedezése. Ezzel hozhatók párhuzamba a mitológiai és bibliai témájú széphistóriák (pl. *Judit és Holofernes*), krónikás és buzdító énekek (pl. *Buda veszéséről és Terek Bálint fogságáról*). Az istentiszteleti éneklés funkciójának megváltozása egy nagy repertoárt termel ki, amely tematikailag sokszínű: van közöttük zsoltárparafrázis, dicsérő, oktató-tanító, halottas és tematikus ének. A nagy egyházi ünnepek (karácsony, húsvét) teológiai tartalmának tömör megfogalmazása helyett egy-egy téma hosszas kifejtésével találkozunk sokszor 20-30 versszakon keresztül.

A szövegekről elmondható, hogy egyházi vagy világi tartalmától, jellegétől függetlenül közös versformákat használ: recitáló 12 szótagos, 8+3 tagolású 11 szótagos sor, a 4+6

---

¹⁴⁹ Mátray Gábor: *Történeti, bibliai és gúnyoros magyar énekek dallamai a XVI. századból* Pest, 1858.

¹⁵⁰ Bartalus István: *A magyar egyházak szertartásos énekei XVI. és XVII. században* Pest, 1869.

¹⁵¹ Bogisich Mihály: *Cantionale et passionale hungaricum, Societatis Jesu, Residentia Turóciensis* 1882.

¹⁵² Kodály Zoltán: Árgirus nótája. *Ethn* 25-36. 1920.

¹⁵³ Domokos Pál Péter: *A csíksobotfalvi Kájoni-kézirat* 1929.

osztású magyar 10 szótagos sor, 5 szótagos voltaritmus és ennek 6 szótagos bővülése és a kis és nagy Balassi–strófák. Ezek a formák a magyar népzene elemeivel is rokonságot mutatnak. A darabok verselésén érezhető, hogy nem a művelt klerikusréteg alkotásai, hanem vándormuzsikusok (lantosok, hegedősök), prédikátorok szerzeményei. Így a verselése lapos, nehézkes rímei inkább ragrímek, sokszor több soron keresztül ismétlődnek a valá-k.

Ebben az időben a versek csak dallammal együtt léteznek és a XVI. század nehézkes verselését igazán a melódia emelte az irodalmi költészet színvonalára. Az „ad notam”praxis általánossá válik: egy-egy dallam sok, különböző témájú szöveget hordozhat.

A darabok előzményének a német vagy német–latin énekek, a lengyel protestáns repertoár és a cseh huszita cantilénairodalom tekinthető, de az énekek erősen asszimilálódtak: szótagszám, ritmus, dallamvonal, sokszor az egész forma átalakul, magyarosodik. A dallamok kialakításánál a zenei eszközök ízlésesen egyszerűek, a szöveghordozás funkcióját kiválóan betöltik, felépítésük architektónikus, a motivikus elemekből kialakított strófák egyensúlyban vannak egymással, a magyar népies elemek ötvöződnek a reneszánsz dallamfordulatokkal, a ritmus beosztását tekintve izometrikus és izoritmikus. Az énekek modális hangnemben íródtak, bár némelyiknél a lejegyzés hiányossága miatt a hangnem nem állapítható meg teljes bizonyossággal.

A históriás énekek legkorábbi forrásai Tinódi *Cronicaja* (1554.) a *Hoffgreff*-énekeskönyv (1556.) Heltai Gáspár cantionáléja (1574.) és Bornemissza Péter énekeskönyve. A református repertoárt tartalmazó legkorábbi gyűjtemények Huszár Gál énekeskönyve (1574.) és az *Eperjesi Gradual* (1635-1650.). A katolikusok elsődleges nyomtatott forrásai: Kisdi CC (1651.) Illyés *Sóltári és halottas énekek* (1693.) Náray: *Lyra Coelestis* (1695.), a kéziratok közül *Túróci Cantionale* (XVII. sz.) A mi szempontunkból ezek a leglényegesebbek, mert Harmatnak e források szolgáltak alapul a válogatásnál. A XVI. századi magyar dallamanyagot – azóta végzett összehasonlító elemzések alapján – a leghitelesebb formában a XVIII. századi református énekeskönyvek őrizték meg. (Kolozsvári énekeskönyv 1744., Debreceni énekeskönyv 1778.). A *SzVU* jegyzetében csak egy-két éneknél találhatunk utalást református énekeskönyvre, mint dallamvariáns forrásaként (69. 233./f, 262. és 300. számú éneknél).

Harmat gyűjteményében 19 különböző számú éneket találunk ebből a korból, de ezek közül több azonos dallamú (pl. 233/f - 276/B, 133 – 182. számú) vagy egymás variánsai (101 – 233/g, 180 – 299. számú) vagy egy dallamcsalád különböző típusai (247 – 252/c, 6 – 101. számú). Vannak köztük históriás énekek (119. 233/h sz.), bűnbánati vers (262. sz.), Tinódi saffikus éneke (300. sz.) és zsoltárparafrázis származék (233/f).

A csoportosítás szempontjai:

- a) XVI. századi eredetű, szöveg és dallam későbbi forrásból:
- b) XVI. századi dallam új szöveggel:

A kategóriába tartozó énekek a 8-13. táblázatban találhatóak.

Részletes elemzés

SzVU 233/h sz. *Itt a perc, az áldott*

A kismisék áldozást kísérő éneke az *Itt a perc, az áldott* kezdetű darab, amelynek dallama a XVI. század egyik legkedveltebb és méltán elterjedt históriásénekei közé tartozott. A rendkívül gazdag szövegdokumentáció árulkodik népszerűségéről: a bibliai és mitológiai széphistóriák (Tinódi: *Jásonról és Médiáról; Cyrus, József és Aeneis históriája*), zoltárparafrázisok (Szegedi Gergely 29/30., István deák 56/57. zoltárparafrázisa). Szabolcsi Bence a dallamot Dézsi Lajosra hivatkozva „*Tinódi valószínűen első munkájának tartja*” (*Jason király széphistóriája*). Ezt a kutatások azóta sem megerősíteni, sem megcáfolni nem tudták.¹⁵⁴ Eredete ismeretlen, feltevések szerint talán latin himnusz-származék

(*Ut queant laxis* – Szt. János himnusz). Az biztos, hogy egyik legrégebbi 12 szótagos históriás énekünk, amelynek első kottás forrása Illyés *Soltári Énekek* kiadványa (1693.). Ezt vette alapul a *SzVU* szerkesztője.

Illyés közlésében a szöveg Szegedi Gergely 29/30. zoltárparafrázisa (1590.): *Dávid prófétának imádkozásáról*, amelyet a szerkesztők lecseréltek Harangi László XX. századi katolikus költő modern áldozási versére: *Itt a perc, az áldott*. A szöveg nemcsak tartalmában, hanem stílusában is megváltozik, és formájában módosul: a 4X12 szótagot 6-ra bontják a rímek (*Itt a perc, az áldott, Melyre szívem vágyott*), a zoltárok objektív hangvétele helyett inkább szubjektív, kissé édeskés stílusú verset kap a XVI. századi dallam.

Illyésnél a kulcsok elhelyezése (mezzokulcs) is tévesen került lejegyzésre, amelyet Szabolcsi Bence nyomán a szerkesztő altkulcsra javított. A darabot kiegyensúlyozott, szép felépítésű dallama tette századokon keresztül népszerűvé. A kezdősorban felfedezhetjük a gregorián gyökereket: az indító lépésekben az 1. tónusú *Mulieres* típusú antifónák incipitje cseng vissza. Az első és második sor AA⁵ sorszerkezetével abba a dallamcsaládba illeszkedik, amelyről Kodály kimutatta, hogy új stílusú népdalaink előzményének

---

¹⁵⁴ Csomasz Tóth K. 1958: 439.

Dobszay L. 1995: 75.

tekinthetők, a harmadik és negyedik BB^v sorai pedig szép ereszkedő dallammal zárják az éneket. Említettük a XVI. századi dallamok jellemzésénél, hogy népi elemek is megtalálhatók benne, ezt ennél az éneknél is felfedezhetjük, ha a ritmust vizsgáljuk: a 12-es szótagszám a népzében kedvelt kanasztáncritmusba rendeződik: .... / - -, ... / - -

Harmat elsődleges forrásnak az Illyés-könyvet jelöli és a jegyzetben még közli, hogy valószínűleg Tinódi dallamáról van szó, viszont nem tudhatott az ének igen gazdag, egészen a XIX. századig élő protestáns vonulatáról.³⁷¹⁵⁵ Harmat utal a darab rokonsági kapcsolatára (ld. *SzVU!*180), de ezt későbbi tudományos munkák nem erősítik meg. (Ld. RMDT I. és Dobszay: Népzenei könyvek különálló énekként tárgyalják.)

A különböző felekezetek nyomtatott forrásaiban található éneknek közvetlen nyoma nincs a néphagyományban, de egy feltűnően hasonló dallamnak (*Mikor Máriához*) – amely talán közös előzmény eredménye – Erdélyben található a nép körében használt alakja. (A népzene-tudósok 15 adatot gyűjtöttek innen az 1960-as években.)

Az *Éneklő Egyház* változatlanul közli a *SzVU* nem túlságosan elterjedt darabját, de népszerűsítésre érdemesnek tartja az erdélyi változatot is több szöveggel ellátva. Két tematikus dicsérő szöveggel (201. sz. *Szeretlek, szép Jézus*, 282. sz. *Örök Mindenható, irgalmasság Atyja*) és két szentekhez kapcsolódó szöveggel (267. sz. *Adjunk tiszteletet Szent Gellért püspöknek*, 298. sz. *Dicsőült Szent Ferenc*) Kájoni *Cantionaléjából* és Bozóki XVIII. századi énekeskönyvéből.

SzVU 119. sz. *Leborulva áldlak*

A *SzVU!* kötet manapság is gyakran énekelt, egyik legértékesebb darabja. Dallama a Hofgreff-énekeskönyv (1553.) két bibliai históriájához kapcsolódik, amely Judit és Holofernesről, továbbá Eleazár papról szól, és valószínűleg Sztárai Mihálytól származik (*Régi nagy üdőben vala Assyriában, Régen ó törvényben vala Jeruzsálemben*). Ehhez a dallamhoz járul még Balassi Bálint legismertebb bűnbánati verse (*Bocsásd meg Úr Isten, ifjúságomnak vétkét*), a XVI. századi halottas alapszöveg (*Megszabadultam már a terhes gondolattól*) és több egyházi ének utal „ad notam” jelzéssel a katolikus és protestáns forrásokban egyaránt.

A katolikusoknál a dallam első, nyomtatott, kottás megjelenésére a Kisdi CC-ben bukkanhatunk, amelyről megállapíthatjuk, hogy a dallam struktúrája megmaradt: a négyszoroság, a 1, b3, VII kadenciák, a *fríg* hangnem, az AA⁵vBC sorszerkezet. Egyedül az egyes sorokon belül a melódia mutat kisebb eltéréseket: a későbbi forrásban az AA⁵ közti különbség jelentéktelen, és a 3. sorban szebben, gördülékenyebben kanyarodik. A motívumok jól illeszkednek a versformához, a 6+7, 6+7, 6+6+7 szótagszámú kis Balas-

---

¹⁵⁵ Csomasz Tóth K. 1958: 439.

si-strófához. A CC forrásban másik két dallamvariációval és szöveggel (*Bocsásd meg Úr Isten és Ó, nagy szeretetnek felgerjedd, tüzes lángja*) szerepel még a XVI. századi ének.

A XVIII–XIX. századi nyomtatott forrásokban a későbbi századok stílusjegyei (pl. bécsi klasszika) alapján és külföldi ízlés szerint formálják az éneket. Bozókinál (1797.) az eredeti Hofgreff énekeskönyv változatosan, de természetesen kanyargó dallama két szekund fel-le sétálására sematizálódik, majd ez szekvenciával megismétlődik, míg a második sor ugyanez kvinttel feljebb megismételve, és még a zárósorban is megjelenik ez a motívum. Mindez a magyar hagyománytól szokatlan, $\frac{3}{4}$ -ben. Az 1842-es Kovács-énekeskönyvben a szerkesztő ragaszkodik az eredeti dallamhoz, de a XVI. századi magyar egyszólamú énekestílushoz nem illő ritmusba rendezi (pl. éles és nyújtott ritmus). Az előző forrásban marad a CC-ből átvett szentségi ének, míg az utóbbiban új halottas szöveget társítanak a dallamhoz.

Harmat ismerte az ének fentebb felsorolt megjelenési formáit, ez kiderül a hozzáfűzött megjegyzésből.³⁸¹⁵⁶ Szabolcsi Bence révén már 1931-ben jól feldolgozott volt a darab eredete és története, ezért a *SzVU!* szerkesztője tudatosan nyúlt az értékes, romlatlan első forrás dallamváltozatához. A CC mindkét variációját átveszi: a szentségi éneket (119. sz.), Aquinói Szent Tamás Oltáriszentségi versének (*Adoro te devote*) népénekes szövegével, valamint a másik változatot két modern verssel: Harangi Lászlótól kismisiek Offertóriumára (233/e. *Felajánluk néked a borunk és kenyereink*) és Szent László ünnepére (302. *Szikhahitű László*).

Az ének a néphagyományban főleg a virrasztók révén maradt meg az egész nyelvterületen, halottas szöveggel. Rendkívül sok adat származik az 50-es évek végéről és a 60-as évekből, de korábbi gyűjtések is vannak Volly Istvántól (1937.) és Lajtha Lászlótól (1943.)¹⁵⁷ Harmat a népi változatokat ezért nem ismerhette, de ez ebben az esetben nem is annyira lényeges, mert a történeti források is megőrizték a darabot hitelesen. Az ének szépen ötvözi a sirató-stílusú népdalok elemeit és a XVI. századi énekköltészet struktúráját. Talán az *SzVU* negyedmozgású lejegyzésében a virrasztók parlando előadása nem tud érvényesülni.

Az *Éneklő Egyház* szintén megtartotta ezt a kottaképet, és a dallamhoz ebben a változatlan formában még három szöveget rendelt: a *SzVU* kötetből átvett, Harangi Lászlótól származó modern verseket (233/e, 302.) és egy XVII. századi szöveget Mária Magdolnáról a Kájoni CC-ből.

---

¹⁵⁶ Harmat A. 1931: 27*

¹⁵⁷ Szendrei-Dobszay-Rajeczky 1979: I. 30. II. 12.

SzVU 262. sz. *Ne hagyj elesnem*

A *SzVU* gyűjtemény tematikus énekei között szerepel a XVI. századból származó darab. Három alapszöveggel található meg a különböző forrásokban a századok folyamán egészen a XIX. század végéig. Az első *Ne hagyj elesnem* kezdetű, Nagybankai Mátyás 1575-ben írt bűnbánati költeménye, amely beilleszkedik a kor kedvelt 5-5-6 szótagszámú, a-a-b rímképletű versformájába. A másik szövegnek *Mikor az Sidó nemzet tartatnék Babiloniában* szerzője ismeretlen, Dávid próféta könyvének 9. részéből költött ének. A harmadik változat *Ó mely félelemmel és rettegéssel* utolsó ítéletről szóló szöveg nem található XVI. századi forrásokban, viszont Erdélyben még a XX. században is él a néphagyományban a katolikusoknál.

A szövegek három dallamvariánssal maradtak fenn: Nagybankai bűnbánati zsoltárparafázisa református énekeskönyvekben szerepel, kvinten induló, 5-5 zárlatú, dór finálisú mozgékony dallammal. Ennek a versnek későbbi, XVIII. századi dallamváltozata Bozóki énekeskönyvben fríg hangnemben szerepel. Szintén fríg típusú a *Cantus Catholici*-ben közölt b3-VII. zárlatú, a hangismélteléseivel az előzőhöz képest statikusabb ének az *Ó mely félelemmel* szöveggel. A háromsoros dallam egy zenei gondolatot variál soronként. Ehhez áll közelebb a harmadik változat, a református forrásokban fellelhető *Mikor a Sidó nemzet tartatnék*: zárlatai, hangneme azonos az előzővel.

A *SzVU* a kései Bozóki-változatot újította fel, de Harmat ismerhette a református források korábbi dór dallamát is, mert jegyzeteiben variánsként jelöli meg a Kolozsvári énekeskönyvből (1751.)

A *Cantus Catholici*-féle más szövegű fríg típusú dallammal valószínűleg nem ismerte fel a kapcsolatot, mert erre semmilyen formában nem utal. Ez nem véletlen, mert a melódia jelentős átalakuláson ment keresztül a kétszáz év alatt: kvint helyett kvartton indul, zárlatai módosulnak 4-4-re, a simább dallamvezetést többször törik meg nagyobb hangközugrások. Harmat Bozókihoz képest csak apróbb változtatásokat eszközölt: az első dallamsor végén sajtóhibának tekintette az *a*-t és *g* zárlatra javította, ezenkívül csak a ritmust igazította a szöveg prozódijához és egy versszakot elhagyott.

A CC-féle első dallamvariánst az erdélyi néphagyományban, számos változatban találták meg. Már 1914-ből van adatunk Kodály Zoltán gyűjtésében¹⁵⁸, a bűnbánati szöveggel (*Ó mely félelemmel és rettegéssel*), de ezt Harmat nem említi a jegyzeteiben. A harmadik variáns szlavóniai gyűjtésekben lelhető fel, melynek világos dallamvonala ismert népdalunkkal (*Magas kősziklának*) mutat rokonságot.¹⁵⁹

¹⁵⁸ Szendrei–Dobszay–Rajeczky 1979: I. 90. II. 43.

¹⁵⁹ Szendrei–Dobszay–Rajeczky 1979: I. 84. II. 40.

Erre a legeredetibbnek tűnő változatra cserélte le az *Éneklő Egyház* (72. sz.) a Bozóki-féle dallam *SzVU* felújítását, meghagyva Nagybankai Mátyás bűnbánati versét.

SzVU 180. sz. *Dicsérjük Jézus szentséges szűz Anyját*

Ez a Mária-ének a XVI. századi stílusú darabok humanista, metrikus énekekből lett népének csoportjába sorolható. A legnépszerűbb antik versformát, a szaffikus metrikus képletet őrzi, de mint tudjuk ezekről az énekekről, átrendeződtek a megszokott páros ütemkeretek közé.

A darab első lejegyzése a *Boroszlói Kézirat* 25/b–26/a lapján található *Nagy hálát adjunk az Atya Istennek* szöveggel,¹⁶⁰ amely vers egészen a XIX. század elejéig szerepel a református gyűjteményekben más dallamvariánsokkal. Az első forrás szöveg és dallam párosításának felújítása a XX. századi protestáns reforménekeskönyvekben bukkan fel. A katolikusoknál XVII–XVIII. századi kiadványokban találkozhatunk a dallam nagyszámú variánsával.

Ezek hangneme forrásonként változik (*dúr, moll, lid, dór*), vagy a nyomtatási bizonytalanságok miatt nem állapítható meg teljes bizonyossággal. Mindegyiknél azonos AA⁵ szerkezete, ami miatt egy dallamcsaládba tartoznak. A szövegek Máriához (*Sancta Messiae Genitrix Maria, Jer mi dicsírjük Jesusnak Szent Anynyát*) és Szent Jánoshoz (*Hogy énekelhessünk Te dicsiretedet*) kapcsolódnak tartalmilag vagy általános hálaadó tematikájúak (*Hála adásunkban rólad emlékezünk*). Versformáját tekintve megfigyelhető, hogyan alakult át a szaffikus versforma hosszú sorának 5+6 szótagos metrikus képlete – ./- ./-./-./-./-// páros ütemű -./-//.../---// ritmussá és az adonisi zárósor -./-// szótagváltakozás -./-// lüktetéssé.

Ez alól kivétel a *Szelepcsényi CC* (1675.) darabja, amely páratlan lüktetésű. Az ének megtalálható a jelentősebb katolikus forrásokban: *Szelepcsényi CC* (1675.), *Szegedi CC* (1674.), Náray: *Lyra Coelestis* (1695.), *Cantionale* (XVII. sz.), *Csikcsobotfalvi kézirat* (XVII. sz.), *Deák-Szentes kézirat* (1774.), *Dőri kézirat* (1763.), Bozóki (1797.).

Harmat ismerte ezeket a variánsokat, ez a *SzVU* jegyzetből kiderül: a 180. sz. éneknél Kersch *Sursum Corda* XX. századi kiadványát tekinti közvetlen forrásának, ahol a *dúr* dallamot találjuk a *Dicsérjük Jézus szentséges Szűz Anyját* kezdetű Mária-szöveggel. Kersch a darabot XVII. századnak tartja, bizonyára Bogisich Mihály forrásmegjelölése alapján, akinek monogramját zárójelben odairja. Bogisich teszi közzé először a Szegedi Lénárd-féle dallamot, csak közben a *lid* vagy *dúr* melódia *mollá* alakul. Harmat közli Náray *moll* dallamát a Szent János himnusz fordítása helyett Geréb Kázmér XX. századi

---

¹⁶⁰ Csomasz Tóth K. 1958: 577.

Szent-Imre szövegével (208. sz. *Hogy énekelhessünk*) és Bozóki *dúr* változatát egy új Mária-szöveggel Bodnár Remigtől (299. sz. *Szent Imre herceg, Magyarország éke*).

A néphagyományban nem találjuk nyomát az éneknek, mivel folyamatos használata megszakadt a XIX. század elején. Kodály Zoltán viszont (*A magyar népzene* 1952.) tanulmányában a párhuzamait fejt ki az *Ez a kislány akkor sír* kezdetű magyar népdallal. Ezt Harmat is megemlíti a *SzVU* 1952. év után megjelent kiadványainak jegyzetében. Az ének XX. századi felelevenítése a különböző felekezeteknél írott források alapján történt.

Az *Éneklő Egyházban* Náray *moll* dallama él tovább, erősen átírt Mária-szöveggel (246. sz.) és az új Szent Imre-verssel (299. sz.), továbbá egy új, Szent Mártonról szóló himnuszszármazékkal (307. sz.).

4.3.4. D/ XVII. századi énekek

Általános jellemzés

Az énekek századonkénti csoportosítása természetesen nem jelenti azt, hogy pontosan a század kezdetétől a végéig terjedő időszakhoz kapcsolódnak a kategóriák. Az előző alponthoz tárgyalt XVI. századi darabokról leírt népének-történeti ismertetés még a XVII. század első felében is érvényes, és inkább a század második részében – átnyúlva a XVIII. század elejére – történtek olyan politikai, gazdasági, kulturális és egyházpolitikai változások, amelyek befolyásolták a népének alakulásának, változásának útját.

Egyrészt pozitív változás, hogy az ország felszabadul a török uralom alól, ezért megindulhat a gazdasági és társadalmi (ezen belül az egyházi) élet újjászervezése, másrészt a Wesselényi-összeesküvés leverése után a Habsburg uralkodóház önkényuralma érvényesül. Az országban a rekatolizáló törekvések eleinte erősen kiélezik a felekezeti ellentéteket, és ezt még fokozza a Habsburgok beavatkozása az ellenreformáció végrehajtásánál. A XVIII. század elejére az egyes felekezetek szervezeti rendszere elkülönül, rögzülnek a különböző istentiszteleti formák, és ez kihat az egyházzenei gyakorlat szétválására.

Ez közvetlenül determinálta a népének-repertoár megváltozását mindhárom felekezetnél. Az evangélikusoknál a korálok, a reformátusoknál a genfi zsoltárok szorítják ki a gregorián eredetű graduál-anyagot. A katolikusoknál új ellenreformációs kanciók jelennek meg nagy számban, amelyek miatt háttérbe kerül a középkori örökség és a XVI. századi magyar hagyomány. Az új énekeknél megfigyelhetők a barokk irodalom és műzene stílusjegyei. A szövegekre jellemző, hogy dogmatikai tartalmuk hígul, inkább a szubjektív érzelmekre hatnak, mivel a katolikus egyház is rájön az ének propagáló hatására, főleg a kevésbé művelt néprétegek esetében. Az egyszerű lapidáris kifejezőmód

könnyedebbé, de mesterkéltébbé, érzelmesebbé válik, és a formája szintén modernizálódik a változatos versformák, rímjátékok révén. A dallamok hasonlóan megváltoznak, a kora barokk zenei stílusjegyeit fedezhetjük fel rajtuk: megjelenik a funkciós gondolkodásmódon alapuló dallamalkotás, a dúr-moll tonalitás. Hármashangzat-felbontásokat találunk a dallamlépések között, a ritmus önálló komponálási tényezővé válik, a melódiának már nemcsak szöveghordozó funkciója van, hanem esztétikai szempontból fontossá válik. Ekkor indul el az a folyamat, amelynél a népelemek egy része kezdi elveszíteni gyülekezeti ének jellegét, és kántorok szólóénekévé válik.

Az újító törekvések többféle módon jelennek meg: elsősorban az eddig használt anyagot dolgozzák át, főleg a szöveg tekintetében a barokk stílus szellemében, másodsorban külföldi ellenreformációs kanciókat fordítanak le és veszik be a repertoárba, harmadsorban új énekeket szerkesztenek a kora barokk műzene jegyében. Meg kell említenünk, hogy a XVII. századi kancióanyagban van egy hagyományos rétege, amelynek egy része valószínűleg már a korábbi időszakban él, csak most jegyzik le. Léteznek olyan énekek, amelyek külföldön hosszabb ideje használatban voltak, de hazánkban ebben az időben jelentek meg. Végezetül ehhez a régies énekanyaghoz sorolhatók a középkori és XVI. századi stílushoz szervesen kapcsolódó új formájú, továbbfejlesztett zenei gondolatokat tartalmazó darabok.

Ennek a korszaknak az énekanyaga jól követhető a XVII. században nagy számban megjelent nyomtatott és kéziratos forrásokból. Az első nyomtatott katolikus énekeskönyv Kisdi-féle *Cantus Catholici* 1651-ben jelent meg. Ebben összegezve megtaláljuk a középkori és XVI. századi hagyomány, valamint saját kora magyar énekeit, továbbá külföldi (német, cseh) gyűjteményekből átvett tételeket. A *Cantus Catholici* második kiadása (1675.) 52 énekkel bővült, amelyek jórészt a barokkos jellegű darabok közé tartoznak. Az 1703. évi harmadik kiadás (Szelepcsényi-féle) főleg a Kájoni: *Cantionale Catholicumból* átvett szövegekkel gyarapodott. A későbbi kiadásokban (1738. 1792.) tartalmi változás nincs. Szegedi Lénárd 1674-es kassai kiadású *Cantus Catholicije* már inkább a kor új szellemében fogant, sok új éneket tartalmaz, de a régieket is átdolgozva találjuk meg, főleg a protestáns eredetűeket. Hagyományörző énekkönyvnek számít Ilyés István *Soltári és Halotti énekek* című kiadványa, ezért jobbára a XVI. századi dallamok forrásának tekinthető, kiadásának évszáma (1693.) köti inkább a XVII. századhoz. Náray György: *Lyra Coelestis* gyűjteménye (1695.) szintén egyik alapforrása a kor új divatjának: a régebbi énekek szövegét és dallamát szabadon változtatva találjuk, a hiteles dallamközlések helyett inkább saját szerkesztményeivel találkozunk. A külföldi énekek átvételénél elsősorban a cseh és szlovák ellenreformáció kancióanyagát részesíti előnyben. A XVII. századi kéziratos források közé tartozik a *Turóci Cantionale*, amely a Kisdi-féle *Cantus Catholiciból* vett át énekeket, de inkább külföldi dallamanyagot tar-

talmaz, melynek elsődleges forrása Szőlősy *Pisne Katholicke* énekeskönyve (1655.).¹⁶¹ A szintén XVII. századi *Magyar Cantionale* kézirat, a Szegedi-féle kassai *Cantus Catholici*hez (1674.) és az 1675. évi második kiadású *Cantus Catholici*hez, továbbá Kájoni *Cantionale Catholicum*hoz kapcsolható, mivel innen másolt ki tételeket. 60 ének szövege csak ebben található meg. Az erdélyi kiadványok közül kiváló összegző munka Kájoni *Cantionale Catholicuma* (1676.), amely sajnos csak szövegeket tartalmaz, de 12 ének dallamát megőrizte a ferences szerzetes keze munkája a *Csikcsobotfalvi kéziratban*.

A felsorolt jól olvasható, könnyen hozzáférhető gyűjtemények alkalmasak voltak arra, hogy részben alapforrásként szolgáljanak a *SzVU* szerkesztőjének. Mindegyik kötetet ismerte és felhasználta orgonáskönyve összeállításához, amint ez kiderül a szöveg- és dallamforrások meghatározásánál, továbbá látjuk a jegyzetekből, hogy elemzéseket és összehasonlításokat végzett a válogatásnál. Az ebből a korból származó énekek nagy száma mutatja – összesen 130 ének tartozik ide –, hogy Harmat szívesen nyúlt a nép-ének-repertoár ezen rétegéhez.

A szerkesztő érdeme, hogy az énekek nagy részénél ragaszkodott a XVII. századi első nyomtatott megjelenéséhez, értelemszerű javításokkal.

Ha megvizsgáljuk az *a* csoport darabjait, látjuk, hogy kevesebb tartozik a régies rétegbe, túlsúlyban inkább a kora-barokk kanció tételeivel találkozunk, de természetesen nem minden elemében mutatkozik az új stílus, többnyire keveredve jelentkezik az előző és az új korszak stílusa, és elsősorban a tendencia érezhető.

A *b* csoportba tartozó énekek szövegét lecserélték a szerkesztők újonnan költött versekre. Ennek több okát fedezhetjük fel: egyrészt az eredeti forrásban csak latinul szerepel az ének, másrészt miseénekekre volt szükségük ezért írtak új szövegeket. Itt egy éneken belül egy-egy versszakot szántak a szertartás mozzanataihoz (pl. 98. 143. 147.), vagy a kismiseénekeknél egy-egy darabot (pl. 234./a b c d e f g h, 252./ a b c d e f). Harmadrészt előfordul olyan ének, amely csak egy forrásban szerepel, és abban hiányos a szöveg, ilyenkor a tartalommal azonos új verset kapott (pl. 3.). Egy-egy a szerkesztők által arra érdemes dallamhoz több verset rendelnek, pótolva az énekekkel kevésbé ellátott ünnepek hiányát. (pl. 46.)

A *c* csoportba tartozó 5 ének közül 3 már szerepelt XVII. századi szöveggel is: a 35. sz. karácsony ünnepére, a 48. sz. bűnbánati és a 109. sz. szentekről szóló énekként. Az *SzVU* szerkesztői az értékes dallamokat későbbi forrásokban megjelent más alkalomra felhasználható szöveggel is kiadták kihasználva az ének ismertségét: 41. sz. Bozóki új-évi szöveggel, 155. sz. Kapossy versével Jézus Szent Szívére, 109. sz. Szentmihályi ol-táriszentségi szövegével. A 187. sz. *Salve Regina* Mária-antifona népének-változata

---

¹⁶¹ Papp G. 1970: 48.

Náray fordításában és dallamával, de a *SzVU*-ban Amade László XVIII. századi főúri költő Máriáról szóló versével olvashatjuk, nem teljesen értve a cserét. Végezetül ebbe a csoportba illeszkedik a 251./b számú gyászmiseének eredetileg Kájoni *Organo Missale*jának latin nyelvű Mária-éneke (*Nitida stella*), itt a *Dies irae* sequentia Tárkányi (1855.) fordításában.

A *d* csoportba azok az énekek tartoznak, amelyek stílusuk szerint XVII. századiak, de Harmat későbbi forrásból vette át a szöveget és dallamot egyaránt. Ennek okai a következők: az éneknek nincs XVII. századi feljegyzése, de stílusjegyeiből és népzében talált rokondallamokhoz való kapcsolatából XVII. századi eredetre következtethetünk. A másik indok lehet, hogy külföldi átvételről van szó, és első magyar megjelenésekor még a magyar hagyomány számára idegenszerű (pl. páratlan lüktetésben került lejegyzésre), ezért választotta Harmat valamelyik későbbi kiadványt forrásának, ahol már asszimilált formában találta a dallamot. A harmadik szempont, ami a szerkesztőt vezérelhette, hogy az ének XVIII–XIX. századi közlése volt elterjedt a templomi gyakorlatban és nem akart napi használatban már elfeledett formát felújítani.

Az *e* kategória 7 énekének szövegét XVII. századi szöveges forrásból (Kájoni: *Cantionale Catholicum* 1676.) vették be a *SzVU*-ba, amelyekhez XVIII–XIX. századi énekeskönyvekben (Bozóki 1797.) kapcsolódott dallam. A későbbi kottás kiadásban szinte ugyanaz a szöveg, de Harmat nyilvánvalóan a legelső ismert szövegforrást akarta megjelölni. (Pl. 67. 68. 81. 106.) Ebben a csoportban is találtunk arra példát, hogy a külföldről importált ének a későbbi kiadványokban előforduló, magyarosabb formáját választotta a szerkesztő. (pl. 26.) A Mária-antifonák népének-változatai esetében valószínűleg azért döntött a Zsasskovszky- énekeskönyv változata mellett, mert ez annyira kedvelt és népszerű volt, hogy nehézkes lett volna a régebbire visszatérni. (Pl. 205. 207.)

A csoportosítás szempontjai:

- a) Szöveg és dallam XVII. századi forrás szerint:
- b) Dallam XVII. századi forrás szerint új szöveggel:
- c) Dallam XVII. századi forrás szerint, szöveg későbbi forrásból:
- d) XVII. századi eredet, szöveg és dallam későbbi forrásból:
- e) Szöveg XVII. századi, dallam későbbi forrásból:

A kategóriába tartozó énekek a 8-13. táblázatban találhatóak.

Részletes elemzés:

Az a) csoportból:

SzVU 5. sz. *Ave Maria, Istennek Anyja*

A SzVU adventi darabjai közé tartozik ez a XVII. századi barokkos réteghez sorolható népének, amely azonban tartalmaz olyan elemeket, amivel képes volt asszimilálódni és folyamatos használata által meggyökerezni a néphagyományban.

Az eredetileg német ének 1617 óta megtalálható a német katolikus énekeskönyvekben, Magyarországon az 1651. évi *Cantus Catholicus*ben jelenik meg először.¹⁶² A német kiadásban hármasszólagos méterbe rendezve találjuk, a magyarban ez páros ütemmé változik, de az 5. sorban maradnak a jambusok. A melódia azonos a két kiadásban, modális hangneme (*dór*) és induló volta-ritmusa még az előző korszak stílusát tükrözi, de dallamalkotásán és sorszerkezetén már érződik az újíto törekvés. Rövid motívumokból állnak össze a sorok, amelyet az elején tercszekvenciában ismételt, majd egy fel-és lefelé irányuló dallam áll össze sorpárrá, végezetül egy hosszabb oda-vissza lépegető skálamo-zgású sorral zár. Az éneket folyamatosan megtaláljuk a későbbi századok kiadványaiban és kézírataiban (Kisdi CC 1651. 1675. 1703., Szegedi CC 1674., Deák-Szentes 1774., Bozóki 1797., Zsaskovszky 1855., Kapossy 1887., Bogisich 1888., Kersc 1902., 1921.). Ezek közül a Deák-Szentes és a Bozóki megjelenése tér el és mutatja az ének XVIII. századi *dúr-mixolíd* hangnemű variánsát.

A szöveg az angyali üdvözlés versbeszédese, meghagyva az imádság kezdetét latinul a német és annak magyar fordításaiban: „*Ave Maria gratia plena. Így üdvözlé Angyal a szép Szűz Mariat, Christusnak választott Anynyát.*” Ettől igazán Szegedi szövege tér el, aki a kor modern divatját követve átírta a szöveget. A következő példával szemléltet-nénk az édeskés stílusra váltást és a belső rímek összecsendülésére törekvés elsődlegessé-gét: „*Ora pro nobis, - Szép Jézus Anyja, - Szentlélek oltványa – Benned, lelki bánya, - Oltalmad népe kívánja.*”

Harmat az ének korábbi forrásai közül ismerte és felhasználta Kisdi és Szegedi *Cantus Catholicus*t, a kézíratos *Magyar Cantionale*, Bozóki variánsát és a külföldi kiadásokat Bäumker könyvéből. A dallam alapjául a magyarországi első közlést (1651. CC) veszi, amelyen a *Magyar Cantionale* egybevetésével változtat apróságokat: 5. ütem 2. hangja *a* helyett *g* a 7. ütem analógiájára; a 10. ütemben *af* a csak *a* helyett. Ezzel természetesebbé, életszerűbbé válik az egyszerű skálamenet. A szövegválasztásnál Harmatot saját korának ízlése befolyásolta, valószínű ezért választotta Szegedi Lénárd érzelmesebb szövegét.

---

¹⁶² Papp G. 1970: 445.

Az egész ország és Erdély területéről gyűjtött adatok bizonyítják az idegen eredetű ének befogadását, de ehhez jelentős változáson kellett keresztül mennie. A kezdősorok egyszerű szekundlépéseit plasztikusabb dallamvonal váltja fel, a zárósor oda-vissza skálamenetét pedig szép ereszkedő dallamvezetés. Már 1931-ből van gyűjtött dokumentum Volly Istvántól,¹⁶³ de ez valószínűleg nem került időben megfelelő feldolgozottság hiányában Harmat látókörébe és azt szintén érdemes megemlíteni, hogy ez a variáns szövegben (*Isten bárány, Bűnnek rontója*) és a dallamban jelentősen eltér az írott forrásokban megjelenőktől.

Az *Éneklő Egyház* egy 1967-ben Heves megyében gyűjtött adatot¹⁶⁴ talál terjesztésre érdemesnek, amelynek szövegét már a Kájoni *Cantionale*-ben megtaláljuk (19. sz.), de az írott forrásokból átvett *SzVU* alakot szintén közli (21. sz.).

SzVU 35. sz. *Szűz Mária e világra nekünk*

A XVII. századi hagyományos (régies) rétegébe sorolható a századokon át napjainkig igen népszerű karácsonyi ének. Az eredetileg latin *Gratulare Virgo singulari privigelio* kezdetű tétel eredetéről biztosat nem tudunk, valószínűleg magyar szerzőtől származik, mert külföldi analóg példája eddig nem ismert.

A dallam első forrása Tranovsky *Cithara Sanctorum* (1636.) szlovák énekeskönyvében található, míg magyar kiadványban az 1651. évi *Cantus Catholiciben* tűnik fel latinul és magyarul.

A *Szűz Mária e világra nekünk* szöveg szabad fordítása csak némileg követi a gondolatmenetét a latin *Gratulare Virgo*-nak. Ezen a főszövegen kívül a dallamhoz társulnak más karácsonyi és újévi szövegek (*Örvendezzünk, Betlehembe menjünk*,¹⁶⁵ *Ó szép Jézus, ez új esztendőben légy híveidben!*¹⁶⁶). A fővers tartalmában és szóhasználatában az előző korszak stílusjegyeit hordozza, az ünnep legfontosabb dogmatikai gondolatait fogalmazza meg egyszerű és világos kifejezéssel. A heterogén versformában a belső rímek összecsengése mutatja a XVII. század újítását. (*Szűz Mária e világra nekünk szent Fiát hozá, A jászolban fekszik, ki a mennyet s földet alkotá, Mely végtelen kegyelem Tőled, ó Istenem! Hogy így szereted Az embereket.*)

A dallamon a szöveghez hasonlóan végigkísérhetjük a XVI. századhoz és a XVII. századhoz köthető stíluselemeket. Hangneme régies *dúr*-pentachord, kötetlen formája a vers szótagszámához igazodva heterogén, egyszerű dallamformálása még megőrizte

---

¹⁶³ Papp G. 1970: II. 55.

¹⁶⁴ Papp G. 1970: I.116.

¹⁶⁵ Kovács M. 1842: I. 234.

¹⁶⁶ Bozóki M. 1797: 132.

szöveghordozó funkcióját, időbeosztásában felbukkan a kanásztánc-ritmus, de nem ki-kristályosodott, következetes módon.

A XVII. század közepe óta elterjedt ének dokumentációja mutatja folyamatos használatát napjainkig. Minden jelentősebb katolikus énekeskönyvben megtalálható: CC 1651. 1675. 1703. Szegedi 1674. Náray 1695. Deák–Szentés 1774. Bozóki 1797. Kovács 1842. Zsaskovszky 1855. Bogisich 1888. Baka 1921.¹⁶⁷ A különböző források alakjai feltűnő hasonlóságot mutatnak egymással, ez alól a Kovács (1842.) énekeskönyv páratlan lüktetése és a dallam második részének eltérése kivétel.

A SzVU népezenekönyvben a kéziratos *Magyar Cantionalet* jelölték forrásnak, módosítva a 7. és 10. ütem egy-két hangján, a mai gyakorlatra hivatkozva, ami a Tárkányi–Zsaskovszky népezenektárát jelentette. A gyűjteménybe a karácsonyi (*Szűz Mária e világra nekünk*) szöveg került a Szegedi CC és a Tárkányi–Zsaskovszky összevetéséből és az újévi (*Ó szép Jézus! Ez új esztendőben*) Bozókitól. Ennek nincs nagy jelentősége, mert alig van eltérés a kiadványokban.

Az ének népzenei dokumentációja szintén nagyon gazdag, sőt népzene kutatók feltételezik, hogy az ének köszöntő funkciójú giusto alakja, előzménye lehet a népezeneknek. Kántáló és templomi használatban is megtalálható az egész nyelvterületen. Írott és élő formái között alig van eltérés, ez következik magyar eredetéből.

Az 1985-ös katolikus népezenektár mindkét éneket változatlanul átvette (54. 55. sz.).

SzVU 33. sz. Szép violácska

Ha az előző tétel mellé állítjuk ezt az ugyancsak karácsonyi éneket, jól érzékelhetővé válik a stílusváltás szövegben és dallamban egyaránt.

Így verseltek Jézus születéséről ebben az érzelgős, édeskés modorban: „*Szép violácska, Kedves rózsácska, Szerelmes kiseded, szép Jézuska, Ki most születted, Emberré lettél, Mienkünk örömet szerzettél, Kérünk vigasztald népünket, Térítsd magadhoz lelkünket, Igazítsd szívedhez szívünket, Igazítsd szívedhez szívünket.*” Versformájára jellemzőek 5+5+9, 5+5+9, 8+8, 9+9 váltakozó szótagszámú sorok, belső rímjattal.

A nyugat-európai kora barokk hatása zenei vonatkozásban szintén megnyilvánul ennél a darabnál. Ritmusánál a legfeltűnőbb, mivel a XVII. században újra feléledt jellegzetes reneszánsz itáliai tánc gagliarda-ritmusába rendeződik. A funkciós hierarchiához rendelt *Dúr* hangnemű dallamát az eléggé tetszetős indulósor megismétlése után a 3-4. sor skálamenetei ellaposítják. Szerkezetére a szimmetria jellemző: négysoros sorszerkezete AABC, az A soron belül 2+2+4 Stollen-Stollen-Abgesang formájú motívumtagolás figyelhető meg.

---

¹⁶⁷ Papp G. 1970: 617.

Az ének első forrásai Szegedi *Cantus Catholicije* (1674.) és a *Magyar Cantionale*. Szegedinél megtaláljuk még másik karácsonyi szöveggel (*Az idő eljött* 21. sz.) és később Bozókinál (1806.) halottas énekként, *Oh ember sirva készülly az utra* kezdettel.

A dallam lejegyzése Szegedinél valószínűleg hibás, vagy az előjegyzésnél maradt le a 2b, vagy a záróhangot nyomtatták el, Szabolcsi ez utóbbit feltételezi a dallam értelmezésénél.¹⁶⁸ A Szegedi-féle közlést először Bogisich¹⁶⁹ eleveníti fel, ugyancsak a finalis hang kijavításával, amitől *fríg* hangnembe kerül az ének. Kersch *Sursum Cordajában* hasonló módon találjuk a darabot.

Harmat az ének másik XVII. századi forrásához (*Magyar Cantionale* 29. sz.) nyúlt, ahol 2b előjegyzéssel *dúr* hangnemben olvashatjuk a dallamot. Az ütembeosztás a XVII. századi forrásokban és ezek alapján a *SzVU*-ban páratlan, míg Bogisichnál és Kerschnél páros.

Az ének mindenféleképpen idegen a magyar hagyománytól, nem is terjedt el igazán és az élő gyakorlatban sincs semmi nyoma. A reformfelújítás után sem került be az általános használatba és az *Éneklő Egyház* már nem közli.

A b) csoportból:

SzVU 98. sz. *Szállj szívünkbe, nagy Isten*

A *SzVU* pünkösdi miseénekének első ismert alakja német forrásból származik (Köln, 1635.), ahol páratlan ütemben jambusok adják a ritmusát. A magyar népzenei környezet hatására ez az idegenszerű lüktetés átalakul, és az első magyar megjelenésében (Kisdi *CC* 1651.) már kanásztánc ritmusba rendeződve találjuk, szinte változatlan dallam mellett. A katolikus énekes könyvekben és kéziratokban folyamatosan megtalálható ez az ének: *Cantus Catholici* 1651. 1703., Náray 1695., Deák-Szentes 1774., Bozóki 1797., Zsaskovszky 1855., Kapossy 1885., Baka 1921.), viszonylag kis eltérésekkel (pl. a Bozókiban felső oktávon zár). A *dúr* hangnemű, ABA^vB sorszerkezetű XVII. századi darabot kanásztánc ritmusa és dallamalkotása miatt a hagyományos réteghez soroljuk. Az asszimilálódott régies XVII. századi stílusú tételekre jellemzően, ezt az éneket szintén megtaláljuk a néphagyományban néhány adat alapján, adventi szöveggel (*Küldetik a szent Szűzhöz*).¹⁷⁰

---

¹⁶⁸ Szabolcsi B. MZK In Papp G. 1970: 609.

¹⁶⁹ Bogisich M. 1888: II. 146.

¹⁷⁰ Papp G. 1970: 533.

Harmat a dallamot a *Cantus Catholici* 1651. szerint közli giusto ritmusban, negyed-fél relációban. Ebben a forrásban latinul és magyarul olvasható a pünkösdi himnusz (*Nobis Sancti Spiritus, Minékünk adattassék Szent Lélek malasztja*).

Érdeemes a szövegről részletesebben szólnunk, hiszen erre a csoportra jellemző, hogy az *SzVU* szerkesztői úgy ítélték meg, hogy az ének XVII. századi versét le kell cserélni újra. Lényeges különbség a kétféle szöveg között, hogy amíg a XVII. századi vers a latin himnusz többnyire hű fordítása, addig a *SzVU*-ban szereplő a miseénekek formáját követi, vagyis az egyes proprium és ordinárium tételek helyére került egy-egy versszak. Tehát ebben az esetben az a koncepció vezérelte a szövegcserét, hogy a templomi gyakorlatban jól használható pünkösdi miseéneket adjon. Így az ének funkciója és ebből következően óhatatlanul a mondanivalója is megváltozott. A *Nobis Sancti Spiritus* himnusz, a műfajra jellemzően, az üdvtörténetből kiindulva Pünkösöd dogmatikai tartalmát fejti ki. Példa 1-4. versszak:

*Minékünk adattassék Szent Lélek malasztja, melytől árnyékoztatott
a Szűzek Virága;
Midőn ötet Gabriel üdvözléssel áldgya, s Testbe öltözött Igét méhében
fogadgya.*

*Szűz Anyátúl születék Krisztus istállóban, kint, és halált szenvedvén,
fekvén koporsóban,
És magát megjelentvén feltámadásában, Tanitványi láttára méne
Menyországban.*

*Pünkösöd napján Szent Lelkét ottan elküldötte, az Apostolok szívét
megrősítette.
Tüzes nyelvekkel őket fel is gerjesztette, s Hogy árván
maradgyanak, azt meg nem engedte.*

*Hétféle ajándékot akkoron vévének, azért minden nyelveket által
érthetének,
Világnak különb-különb-részére menének, s egy közönséges hitet
akkor hirdetének.*

(Cantus Catholici 1651.)

Sík Sándor versében két dolog ötvöződik: megjelennek az ünnep központi gondolatai, de mint miseének a szertartás mozzanatait is kommentálja.

Kezdetre:

Szállj szívünkbe, nagy Isten, Lélekadó Lélek! Úgy lépünk az oltárhoz, A szívünkben véled.

Úgy szálljon fel énekünk Áldozati füstje Ahhoz, aki vigaszul a Szentlelket küldte.

Dicsőítésre:

Dicsőség az Istennek Magasságos mennyben. Békességet lásson itt Minden igaz ember,

Akiben a szeretet, A Szentlélek, ébren, S jóakarattal vezeti cselekedetében.

Evangéliumra:

Apostolok pünkösdnap Összebírtak, félvén. Zúgás kelt a magasból, Mint a sebes szélvész.

Betöltötte házukat, Tüzes nyelvek szálltak, És a gyenge félőkből Harcos hősök váltak.

Hiszkegyre:

Hiszem, vallom boldogan, Amit mond az Isten, Amit Krisztus elém ad Egyházában hinnem.

Hitemet a Szentlélek Ajándéka szítja. Mennybe szegény lelkemnek hitem legyen hídja.

Felajánlásra:

Ami legszebb, legnagyobb, Földön és az égen: Krisztus testét ajánljuk Áldozatunkképpen.

Szívemet is, szegénykét, Fölajánlom rája, Tegye széppé, tüzessé A Szentlélek lángja.

Szent, szentre:

Szent, szent, szent az Úristen, Atya, fiú, Lélek! Ezt harsogja kórusa a nagy mindenségnek.

A Szentlélek Úristen Sójajtozván bennünk Mondhatatlan szavakkal, Ezt sóhajtja lelkünk.

(SzVU 1931.)

Az ének dallama, ritmusa és ütembeosztása változatlanul kerül át a *Cantus Catholiciból* a *SzVU* énektárba, ebből következik, hogy a 6+7 szótagú versforma megmarad. Mindkét vers saját kora stílusjegyeit viseli magán.

A néphagyományban adventi szöveggel (*Küldeték a szent Szűzhöz*) ismeretes 4-5 adat erejéig (az 1950-es évek gyűjtéséből), a *Cantus Catholici* változat Erdélyben gyökerezett meg, a Bozóki-féle az anyaországban.¹⁷¹

Az *Éneklő Egyház* átvette az éneket, elhagyva a 2. 4. és 6. versszakot és kissé igazítva az ötödiken.

SzVU 86. sz. *Dicsőség, szent áldás, tisztesség*

A XVII. századi énekek új szöveggel csoportba kerültek azok a tételek szintén, amelyek az eredeti forrásban csak latinul szerepelnek. Idetartozik ez a húsvéti ének Náray György *Lyra Coelestis*éből, amely minden valószínűség szerint Náray saját szerzeménye a szöveg és a dallam tekintetében egyaránt. Erre enged következtetni az, hogy más forrásban sehol nem található, elsőként a Harmat–Sík szerzőpáros újította fel az 1924. évi hasonló című kiadványában.

A szöveg a *Victimae paschali laudes* húsvéti szekvencia latin nyelvű parafrázisa, ennek készítette el Sík Sándor a szabad fordítását. A vers érdekessége, hogy a háromsoros formában az 1. és 3. sor ugyanaz, ezt a magyar fordítás követi. Szótagszáma 9, 6+6, 9, amelynél a 9 szótag 3+6-ra tagolódik, *aabbaa* rímképlettel.

A dallam követi a szöveg formáját, a sorszerkezete ABA. A kora-barokk stílus leginkább a ritmusban mutatkozik meg, mivel kezd önálló életet élni, formaalkotóvá válni. A *dúr* dallam rövid idő alatt nagy hangterjedelmet jár be, a középső sorban motívumismétléssel, amivel már az új korszakra utal a stílusa.

Az ének nem igazán vált népekké a századok folyamán, az élő gyakorlatban sincs semmi nyoma.

Harmat felújítása után azonban napjainkra népszerűvé vált a húsvéti énekek között, ezért az *Éneklő Egyház* változatlanul átvette.

A c) csoportból:

SzVU 155. *Jézus szíve, legtisztább szív*

Az igazán barokkos jellegű, a XVII. század újító stílusát képviselő ének egyedül Náray György *Lyra Coelestis*ében fordul elő. Mazurkaritmusa lengyel eredetet sejtet, az

---

¹⁷¹ Szendrei–Dobszay–Rajeczky 1979: I. 162. II. 76.

evangélikus Zahn gyűjteményben¹⁷² dúr változata ismeretes, és a nemzetközi himnológia szakirodalma¹⁷³ szintén számon tartja.¹⁷⁴

Az eredeti Náray-közlésben bűnbánati szöveggel latinul találjuk (*Vale mundus, lusum satis*) ezzel a címmel: „*Alia cantio de contemptu Mundi.*” Saját korában és később sem lehetett túlságosan elterjedt, mert más forrása nem ismeretes. Elsőként Kapossy¹⁷⁵ újíttotta fel magyar szöveget adva hozzá Jézus Szent Szívéről (*Jézus szíve, legtisztább szív*), ezt vette át a *SzVU* (155. sz.). A másik felújítás Harmat–Sík *Lyra Coelestis*ében (1923.) bukkan fel, amely könyv Náray XVII. századi gyűjteményéből válogatás (11. sz.). Ez szintén tovább él a *SzVU*-ban (48. sz.) Sík Sándor versével, amely az eredeti latin ének bűnbánati témájának szabad átköltése. Mindkettő 8+6, 8+6, 8+6, 8+6 szótagszámú a, a, b, b rímképletű vers.

A dallam szerkezete ab-ab-a³b^v-a³b, hangneme *la*-pentachord vagy dór hangnemben értelmezhető, a dallamjárása kisambitusú, soronként szinte csak egy tercet jár be, csupán egy hang erejéig lép fel a kvartra, ott is inkább váltóhang jellege van, ezt megismétli három hanggal fentebb kérdés-felelet formájában, sorzárások 1,1,2. Az izometrikus vershez izoritmikus dallam társul.

Kapossy a melódia 3. sor második felét másképp variálja, ezért így alakul a sorszerkezet: ab-ab-a³c-a³b. A hangterjedelem hexachordra bővül. Nagyobb változás történik a ritmusban, a ³/₄-es mazurkatánc lejtése helyett egyenletes korálrítmusba rendeződik az ének, 4/4-ben a Kapossyra jellemző nyújtott- és éles ritmusokkal megfűszerezve.

Harmat szakértelmét mutatja, hogy csak a szöveget vette át ebből a kötetből, megtartva Náraytól a dallamot és ritmust. Így viszont sajnos a szöveg nem illeszkedik mindenütt az ütemhez. A Kapossy-vers és a Náray-dallam párosítása abból a kényszerűségből adódhatott, hogy a Jézus Szent Szíve újkori ünnep nincs igazán ellátva énekanyaggal, ezért kerülhetett be az *Éneklő Egyházba* szintén (133. sz.).

A magyar élő gyakorlattól és a gyülekezeti népének stílusától idegen éneknek a néphagyományban semmi nyoma nincs.

---

¹⁷² Zahn: *Die Melodien der deutschen evangelischen Kirchenlieder* —VI. Gütersloh, 1888–1893. In Papp G. 1970: 602.

¹⁷³ Chevalier: *Repertorium Hymnologicum* Paris-Bruxelles, 1889–1912. In Papp G. 1970: 602.

¹⁷⁴ Papp G. 1970: 602.

¹⁷⁵ Kapossy–Szemenyei 1887: 102.

A d) csoportból:

SzVU 43. sz. *Az isteni gyermeket*

A *SzVU* gyűjtemény vízkeresztje éneke jó példa arra, hogy egy XVII. századi eredetű darabnál, amelynek egykorú forrását ismerte a kötet szerkesztője, hogyan választotta annak későbbi (XVIII–XIX. századi) formáját, ha azt megfelelőbbnek találta.

Harmat a dallam forrásának Bozóki (1797.) énekeskönyvét jelöli meg, de bizonyos változtatásokat figyelhetünk meg, ha összehasonlítjuk a két alakot. Érdekes módon a megjegyzés rovatban megemlíti a jelentéktelenebb átmenő hang elhagyását későbbi kötetekre hivatkozva (Tárkányi–Zsasskovszky 1855. Kapossy 1867. Kersch 1902.), viszont a refrén párosból páratlan ütembe átrendezését nem tünteti fel. A $\frac{3}{4}$ -es ütembeosztásnak nyilvánvalóan prozódiai okai vannak. Bozókinál karácsonyi főszöveggel (*Midőn a Szűz Magzatát*) találjuk darabot (ezt is közli a *SzVU* 26. sz. alatt) a 43. sz. darab szövege (*Az isteni gyermeket*) csak XIX. századi könyvekben (Tárkányi–Zsasskovszky, Kapossy) találjuk meg, valószínűleg Tárkányi Bélától származik. A Tárkányi–Zsasskovszky kötetben a karácsonyi szöveg refrénjének nagyon suta ritmus- és ütembeosztása van, a vízkeresztje vers (mivel Tárkányi írta) jól illeszkedik prozódiaileg a dallam ritmusához. Harmat bizonyára a két szöveget egyalakú dallammal akarta párosítani az egyszerűbb használhatóság miatt, ezért választhatta az írott hagyományban (Kisdi: *Cantus Catholicum, Magyar Cantuale*) nem minden előzmény nélküli páratlan beosztást.

A német eredetű (München, 1604.) karácsonyi ének egész Közép-Európában ismert volt, ezt bizonyítják későbbi cseh, szlovák énekeskönyvek. Nálunk először *Dum Virgo vagientem* latin szöveggel a Kisdi-féle *Cantus Catholicum*-ban jelent meg szinte változatlanul.¹⁷⁶ A XVI. században gyökerező 12 szótagos (6+6, 6+6, 6+5) versformához, A(a+a), B(b+b), C dallamforma kapcsolódik. A B sor szimmetriába rendeződik, az A sor hangismétléssel indul, a refrén C sor töri meg az egyensúlyt. A másik XVII. századi magyar kéziratos forrásban (*Magyar Cantuale*) már a refrén is szimmetriát mutat, amit egy motívumismétléssel megvalósított bővítéssel értek el. Más változás itt még nincs, hacsak nem a magyar szöveg (*Üdvözítőnk szent Annya*). A XVII. században minden jelentősebb katolikus forrásban megtalálható (*Cantus Catholici* 1675. 1703. Szegedi CC 1674. Náray: *Lyra Coelestis* 1695.). Igazán nagy különbséget a csaknem 100 évvel későbbi Bozóki-gyűjtemény változata mutat: a kezdő hangismétlést jellegzetes kvarttlépés váltja fel, a jambusok egyenletes negyedekké változtak páros ütembe rendeződve. A refrénnél ugyancsak marad a 4/4, hangismétlés csak egy helyen van, végig negyed mozgással, de így egyáltalán nem illeszkedik a szöveg a ritmushoz és ütemhez. Ez csak a

---

¹⁷⁶ Papp G. 1970: 547.o.

közreadó ügyetlensége, mert a néphagyományban sokkal jobb megoldásokat találunk (ld. alább), Harmat ezt nem is vette át. A XVII. és XVIII. századi példák (Kisdi: *Cantus Catholici, Magyar Cantuale*, Bozóki) összehasonlításából jól megfigyelhető, hogyan alakult át egy külföldi eredetű ének a magyar közegben egy évszázad alatt.

A darab folyamatos használatát bizonyítja, hogy további útját nyomon követhetjük a XIX. századi kiadványokban. A Kovács-gyűjteményben¹⁷⁷ *Ime! Feljön az égen* kezdetű vízkereszt-i verssel találjuk, ahol a dallam első része a XVII. századi változathoz áll közelebb, csak a kötetre jellemzően átmenő- és váltóhangokkal díszítve. A refrén eltér az eddigiektől, nem alsó szó-ról indul, hamarabb eléri a felsőkvintet, általában statikusabbnak mondható. Nem véletlen, hogy Harmat nem használta fel közlésénél ezt a variációt. Az ének a Tárkányi–Zsaskovszky kötetben talált két formájáról már fentebb volt szó, annyit érdemes még érdekességként megemlíteni, hogy a vízkereszt-i szövegű darab refrénjének ritmusbeosztása áll legközelebb az élő gyakorlathoz (ezt tapasztalhatjuk, ha összehasonlítjuk népzenei gyűjtések adataival).¹⁷⁸ Ez az alak került be az *Éneklő Egyházba*, parlando előadás mellett, diminuált lejegyzésben, természetesen a hagyomány és nem az írott forrás alapján.

A népzenei kutatások 70 adatot dokumentáltak az egész nyelvterületről, ezek három főcsoportba sorolhatók: a rubato előadású díszített forma erdélyi és moldvai területről, az egyszerű dallammenetű giusto ritmusú az ország középső részéről és a gyermekdalokhoz a közel álló alak a Dunántúlról. Az *Éneklő Egyházban* megjelent alak leginkább Domokos Pál Péter (1961.) moldvai gyűjtéséhez áll a legközelebb.¹⁷⁹

A *SzVU*-ban egy rokondallam is megtalálható XIX. századi forrás szerint (45. 46.), Jézus megkeresztelkedéséről szóló Sík Sándor verssel (*János áll a part felett*) és vízkereszt-i szöveggel (*Ím, az égen feltűnik*). Ez utóbbinak XVII. századi előzményét megemlíti Harmat mint Náray *Lyra Coelestis*ének egyik darabját. Ott nagybőjti énekként (*Deus Pater de colis - Atyaisten mennyekből*) *lid* hangnemben szerepel, amit Harmat–Sík 1923. évi kiadványában már kiadott hasonló című kötetében. Az *Éneklő Egyházba* ez a dallam nem került be, csak a *János állt a part felett* kezdetű szöveg az 59. számú ének dallamával.

---

¹⁷⁷ Kovács 1842: I. 60.

¹⁷⁸ Szendrei–Dobszay–Rajeczky 1979: I. 168.

¹⁷⁹ Szendrei–Dobszay–Rajeczky 1979: II. 79.

Az e) csoportból:

SzVU 106. sz. *Ó ki ez oltáron*

Az oltáriszentségi éneket elsőként a Kájoni *Cantionale Catholicum*ban (1676.) találhatjuk meg, de csak a szövegét. Egykorú kottás kiadása nem ismeretes, először Bozóki (1797.) könyvében lelhetjük meg dallammal együtt.

A vers formáját tekintve szaffikum-származék, ezzel a metrikus énekekből lett népének közé sorolhatjuk, és stílusát vizsgálva szintén a XVI. század énektermésének jegyeit figyelhetjük meg. Példa:

*Ó ki ez oltáron kenyér színe alatt, a tiszta ostyának fehérsége alatt,
Fölséges Úristen, el vagy rejtezkedve Csodálatosképpen!*

A 6 versszakból álló énekszöveg még inkább teológiai tartalmat akar kifejezni, nem az ember Istenhez fűződő belső érzelmvilágát, habár egy-két sorban megjelenik az egyén szubjektív megnyilvánulása nagyon finom formában. Példa:

*Testi szemeimmel noha nem láthatlak, De mindazonáltal igazán imádlak.
Oh angyali étel – Tápláld lelkemet, Oh mennyei ital – Vigasztald szívemet.*

Érdekes módon a XVII. századi kottás kiadványokban nem szerepel, ennek nem igazán tudjuk az okát. Dallammal együtt csak XVIII. századi (Bozóki) forrásban jelenik meg, amely hibás lejegyzés: a szopránkulcsban két kereszt előjegyzésű *cisz cisz g fisz* indítás nagyon valószínűtlennek tűnik. Bogisich (1888.)¹⁸⁰ próbálta megfejteni a dallamot, de nem tudni, mi alapján, mert az előbb említett formától nagyban eltér az esetleges nyomdahibák kijavításán jelentősen túllépve.

Az ének már a XVII. században gyökerező dallamstílus egyik példája: A(a+b) A(a+b) C(c+c) A (b) sorszerkezetű, 1,1,VII sorzárásokkal, visszatéréses formájú, apró, ismétlődő motívumokból felépült barokkos *dúr* dallam. Tárkányi–Zsaskovszky énektárában egy azonos hangnemű, szerkezetű, sorzárású melódiával találkozunk az énekben csak az ereszkedő dallamívek mások, amelyek inkább rokonságban állnak a magyar hagyománnyal. Ha összehasonlítjuk a népzenei gyűjtések során előkerült adatokkal, akkor meglepő dolgot vehetünk észre: a Tárkányi–Zsaskovszky kiadványban közölt forma (igaz, hogy 3/4-ben) közelebb áll a néphagyományban talált példákhoz, mint Bogisich megfejtése.

Az egész nyelvterületen élő dallamról viszonylag egységes 20 adat került elő az 1960-as években. A kutatók összehasonlító elemzésekből arra következtettek, hogy ez lehetett

---

¹⁸⁰ Bogisich 1888: II. 100.

eredetileg a szöveggel járó dallam.¹⁸¹ Az *Éneklő Egyház* ennek a tudásnak a birtokában választotta az egyik adat alapján¹⁸² a szöveghez ezt a dallamot.

Harmat a melódiát tekintve Bogisich közlését vette át változatlanul, bízva annak szaktekintélyében, habár saját tulajdonú *Őseink buzgósága* (1888.) könyvébe bejegyezte a Kájoni: *Cantionale Catholicum* forrás megjelölésnél: „*Persze csak a szöv.*” A versszakokat némely szakaszánál átírták a miseének részeihez igazítva. Meg kell még említenünk, hogy Baka János 1921. évi népének kiadványában mindkét forma szerepel és éppen a ma már korábbi eredetű dallamnak tartott ének fölé írta ezt: „*Előbbi újabb dallama.*” Ebből arra következtethetünk, hogy ebben az időben még nem igazán tudták az éneket besorolni, csupán az írott források ismeretében.

Az *Éneklő Egyház* a szép, értékes dallam népszerűsítése érdekében még két szöveget kapcsol hozzá: Móricz Zsigmond egy zsoltárparafrázisát (194. sz.) és egy vértanúról szóló verset (254. sz.).

4.3.5. E/ XVIII. századi énekek

Általános jellemzés

A korszak énektermése számában és fajsúlyában általában nem foglal el olyan nagy helyet a katolikus énekeskönyvekben, mint az előző időszaké, és ez Harmat gyűjteményére fokozottan érvényes. Jelentősége abban rejlik, hogy olyan kulturális, művelődési, vallási áramlatok indulnak el ebben a periódusban, amelyek nagy hatással voltak főleg a katolikusoknál az egész XIX. század népénekrepertoárjára a XX. század elejéig. Hazánk a Habsburg-abszolutizmus rendszerében Mária Terézia és II. József uralkodása idején erős német–osztrák befolyás alatt állt, ezért hatottak az itthoni gondolkodásmódra az ott megjelenő vallási, filozófiai irányzatok. Ezek a pietizmus, racionalizmus és a német felvilágosodás osztrák változata, a jozefinizmus.¹⁸³

A pietizmus az evangélikusoknál a XVII–XVIII. században elindult eszmeáramlat, amelynek gyökerei Angliába nyúlnak vissza, majd a németeknél bontakozik ki, és elterjed egész Európában, Magyarországra a Halléban tanult magyar diákok révén jut el. Hazai legfőbb képviselői Petrőczy Kata Szidónia és Bél Mátyás.¹⁸⁴ A mozgalom lényege, hogy a teológiai vitákkal szemben a személyes hitélményre helyezi a hangsúlyt, az ember vallásosságával kapcsolatos érzelmei kerülnek előtérbe. Az evangélikus felekezeten

---

¹⁸¹ Szendrei–Dobszay–Rajeczky 1979: II. 110.

¹⁸² Szendrei–Dobszay–Rajeczky 1979: I. 242.

¹⁸³ Dobszay L. 1995: 163.

¹⁸⁴ Magyar Nagylexikon 2002:14/785.

túllépve ez az irányzat áthatja a kor egész vallási gondolkodásmódját. A racionalizmus filozófiai irányzata az ész és értelem mindenekfelettségét emeli ki a transzcendens elemekkel szemben.¹⁸⁵ A szertartások természetfeletti irányultságukat veszítik el, az evangélium hirdetése helyett a tanító-oktató jelleg válik fontossá. Ehhez kapcsolódott hazánkban II. József egyházpolitikája, amely szerette volna az egyházat az államba beolvasztani, a vallásnak csak az embert erkölcsileg nevelő szerepét kiemelni.¹⁸⁶

A három különféle eszmeáramlat azzal, hogy a hit misztériumai helyett a vallás praktikuságát helyezi előtérbe, negatív irányban hat az egyház istentiszteleti életének gazdagságára. Ez természetesen alapjaiban megváltoztatja a liturgia gyakorlatában használt népének szövegének tartalmát és stílusát. A mély bibliai-dogmatikai mondanivaló helyett az erkölcsösségre tanító és a vallásosságra buzdító felszínen maradva, a szubjektív vallási énköltészet síkján mozogva fejeznek ki egy hit nélküli keresztyén szellemiséget.¹⁸⁷ Ezt egy édeskés, érzelgős vagy semmitmondó mesterkelt stílusban, felváltva az előző korszak nemes egyszerűségét. Példa:

*„Szerelmes édes Jézusom, imádlak tégedet,
Mert lettél lelki orvosom, adván szent testedet.
Szívem szívednek ajánlom, Lelkemet néked kínálom,
Légy őrző paizsom, Légy őrző paizsom.”*

(SzVU! 130. sz.)

A szöveghez társuló dallamok stílusát a kor műzenéjét alakító késő barokk és bécsi klasszicista stílusjegyek befolyásolják, csak a népének szűk keretei között eléggé primitív módon. A melódiák hangnemére jellemző, hogy eltűnik a modalitás és egyeduralkodóvá válik a dúr-moll tonalitás (pl. 19. 72. 90. 108. sz.), a dallammenetek formálását a funkciós gondolkodás járja át (196. sz.), nagy ambitusban mozognak (111. sz.), amelyet sokszor átmenő- és váltóhangok töltenek ki, vagy díszítenek (90. sz.). A dallamíveket sokszor öncélú motívumalkotás jellemzi (19. sz.), gyakori szekvenciákkal (112. sz.) és hangzatfelbontásokkal (127. sz.). Az énekek szerkezetét tekintve gyakori a visszatéréses forma (138. sz.) vagy a kéttagú dalforma (64. sz.).

A fentiekből egyértelműen megállapítható, hogy a népének történetében ez a korszak általában a hanyatlás jeleit mutatja, mind a szöveg tartalmát és stílusát tekintve, és a hozzátársuló dallam értékét figyelembe véve. Megváltozik a szöveg és dallam viszonya egymáshoz, a melódia szöveghordozó funkcióját elveszíti, az énekek nem gyülekezeti jellegűek többé, hanem egyre inkább a kántorok szólóénekévé válnak. A magyar népének helyzetét még az erős német hatás rontja, amelyet Harmat felismert, és ezért a

---

¹⁸⁵ Magyar Nagylexikon 2002: 15/241.

¹⁸⁶ Magyar Nagylexikon 2002: 10/347.

¹⁸⁷ *Hagyomány és haladás.* Csomasz Tóth Kálmán írásai (Szerk: Bódiss Tamás) Bp, 2003: 794.

SzVU-ban lényegesen kevesebb éneket (43-at) közöl ebből a korból, mint az előzőből. Ezt a tendenciát folytatja az *Éneklő Egyház*, mert a 43 darab közül csak 21-et vesz át, azok is többnyire a régies réteghez tartoznak, vagyis csak egy-egy elemében (dallamfordulat, sorszerkezet stb.) mutatkozik az új stílus.

A kor forrásainak egy része őrzi és továbbhagyományozza a XVI–XVII. század énekanyagát, ilyenek a Kisdi-féle *Cantus Catholici* (1703. 1738. 1792.) és az Illyés-könyv (1721. 1749. 1781. 1793.) későbbi kiadásai. A XVIII. századi stílusváltás fontosabb dokumentumai Bozóki két énekeskönyve (1797. 1806.) és a Szentmihályi-féle csak szövegeket tartalmazó gyűjtemény, továbbá a kisebb jelentőségű Amade L.-kiadvány. Ezek közül Harmat elsődlegesen a Bozóki-gyűjteményt használta, csupán 4 éneknél az Amade-t. Az énekek átvételénél a szövegek nagy részének esetében csak kisebb javítások történtek, a kifejezéseket modernizálták az érthetőség miatt (pl. 108. 127.). Vannak darabok, amelyeknél lecserélik a szöveget, némelyeknél a tartalom megmarad, és csak a kifejezéseken változtatnak, másoknál egy másik ünnephez kapcsolódó verset kap (pl. 208. sz.). A legtöbb esetben indokolt a változtatás (pl. 283. sz.)¹⁸⁸, de előfordul olyan is, amikor nem túl szerencsés, mert nem sokat javít a stíluson (pl. 128. sz.)¹⁸⁹. A dallamoknál Harmat általában elhagyja a díszítő- és átmenőhangokat (pl. 130. 141. sz.), így a nyolcadokat egyúttal negyedekre redukálja, a szekvenciát vagy a visszatérést hangról hangra következetesen végigviszi (pl. 130. 138. sz.). Sok helyen apróbb ritmusváltoztatásokat eszközöl, prozódiai okok miatt (pl. 157. 196. 208. sz.). Egy-két darabnál a magyar hagyománytól idegen $\frac{3}{4}$ -es ütembeosztást $\frac{4}{4}$ -re változtatja (pl. 77. 105. 117. sz.), de nem sematikusan. Ahol a dallamfordulat értelmes súlyozása a páratlan lüktetést kívánja meg, ott éppen fordított átalakítást végez (pl. 283. sz.).

A népénekeknek ez a XVIII. századi német hatású, jozefinista rétege a néphagyományba beilleszkedni nem igazán tudott, ezért népzenei variánsait egy-két kivételtől eltekint-

---

¹⁸⁸ „Kezdett nélkül-való, és vég nélkül-való, Szent Istenem!
Kit mindenek felett, egész világ előtt, kell szeretnem,
Leborúlok, elájúlok halványodik színem,
Előtted, fájdalom, Vétkeim sajnálom, én Istenem.”

Bozóki szövege helyett Harsányi Lajos verse Krisztus Király ünnepére: *Krisztusunk, nagy Király*

¹⁸⁹ „Fejér színben elrejtett Isteni nagy böltsesség!
Ki jelen vagy e Szentségben, az én szívem hozzád ég:
Mert egyedül égen fellyül Te vagy Véghetelenség,
Téged illet minden felett, Ditséret és Ditsőség.” (Bozóki)
„Porba hullok im előtted, Drágalátos nagy Szentség!
Úr Krisztusnak teste s vére, Elrejtőzött Istenség!
Könnyben úszik mindkét szemem, Mint a tenger, üdvöm nagy:
Mert hitem és szívem mondja: Isten Fia, jelen vagy!” (SzVU)

ve (pl. 64. 292. sz.) nem találjuk. A dallamok további útját meghatározza, hogy amelyek bekerültek a Tárkányi–Zsaskovszky énektárba, azok elterjedtek az egész országban és az utóbbi 100-150 évben rendkívül népszerűvé váltak a templomainkban (pl. 63. 112. sz.).

A *SzVU* énekeinek válogatásakor éppen ez volt az egyik cél, hogy ez a réteg háttérbe szoruljon a XVI–XVII. századi törzsanyaggal szemben.

Ebben a korszakban nem az egyes daraboknak van külön történetük, hanem a repertoárnak. Ennek ellenére a részletes elemzéseknél kiemelünk pár jellemző darabot, amely jól illusztrálja a stílust, vagy azzal emelkedik ki, hogy ma is a legkedveltebb énekek közé tartozik a hívek körében.

A csoportosítás szempontjai:

- a) Dallam és szöveg XVIII. századi forrás szerint
- b) Dallam XVIII. századi forrás szerint új szöveggel
- c) Dallam XVIII. századi forrás szerint, szöveg későbbi forrásból
- d) Dallam XVIII. századi eredetű, dallam és szöveg későbbi forrásból
- e) Szöveg XVIII. századi, dallam későbbi forrásból

A kategóriába tartozó énekek a 8-13. táblázatban találhatóak.

Részletes elemzés:

a) csoportból

SzVU 263. sz. *Uram, hiszlek és reméllek*

A Bozóki-könyvben jelenik meg először ez a hitvalló ének „*A közönséges időkre való Énekek*” között „*Hit, Reménység, és Szeretet indulati*” alcímmel.¹⁹⁰ A szövegen és a dallamon jól megfigyelhetők a XVIII. század népénekeinek legfőbb jellegzetességei.

A 8 versszakból álló *Credo* parafrázis 1. és utolsó sora mindig visszatér refrénként, az egyes sorok magas szótagszámúak (15,16,16,15). A dallam hosszú összetett kezdősora a fragmentált B és C sor után visszatér. Az A sor la-pentachordban, a B sor dúr-pentachordban mozog, míg a C sor plagális irányban éri el a dominánshangot. A dallamrajzulat egy moll, egy dúr és egy D⁷hangzatot tölt ki, így érvényesül a klasszikus stílus hármashangzat motivikája. Ritmikája egyszerű negyedmozgás, amelyet a *SzVU*-ban egy-két nyolcadmozgás díszít.

---

¹⁹⁰ Bozóki 1797: 268.

Az ének külföldi eredetére utal, hogy megtalálható az evangélikus Veit *Choral-Buch*jában¹⁹¹ és a német népénekeket összefoglaló Bäumker könyvben.¹⁹² A későbbi magyar gyűjtemények közül a következőkben jelent meg: Gimes (1844.), Tárkányi–Zsaskovszky (1855.), Tóth–Niedermayer: *Jubilare Deo* (Szeged, 1902.).

Annak ellenére, hogy a jelentősebb énekeskönyvekben nyomon követhető a gyakorlatban nem igazán terjedt el. Az *Éneklő Egyház* átvette, de a liturgián kívüli alkalmakra javasolja használatát.

b) csoportból

SzVU 105. sz. *Szentháromságnak életem, halálom*

Ugyancsak az előző stíluscsoportnak az egyik jellegzetes példája ez az ének, csak ennél a Szentháromság ünnepéről szóló szöveget jelentősen átírták. Minden elemezgetés helyett egymás mellé teszünk három Szentháromságot ünneplő dicsérő, hálaadó verset. Az első az *O Pater Sancte* középkori himnusz fordítása Kájoni *Cantionale*ja alapján:

Ó mi szent Atyánk, irgalmas és kegyes! – Isten szent Fia, Urunk Jézus Krisztus! – Ó vigasztaló, éltető szent Lélek: egyörök Isten!

Ó Szentháromság, nagy és erős Egység! – Igaz istenség, mérhetetlen jóság! – Angyalok fénye, árva népnek vigasz: - világ reménye!

Amit alkottál, mind tenéked szolgál, - sok teremtményed megdicsőít téged, - mi is tenéked dicséretet zengünk: - hallgasd meg, kérünk!

Dicsőség néked, mindenható Isten, - három személyben egylényegű Fölség, - tisztelet, áldás, himnusz illet téged, - most és örökké. Amen.

A második Bozóki szövege:

Szent Háromságnak az én életemet felajánlottam Lelkemet Testemet – Ezt fogom Ditsérni és ditsőíteni. R) Áldassál Szent Háromság, Egy örökké valóság.

Az Atya Istenről kezdek most szólni, ki tsuda dolgokat szokott tselekedni, mind s mennyen, mind földön ezt ditsérje minden.

Az Atyától megyek aző Szent Fijához, ki az én szívemet vonnya magához, Nékem adta magát, el-hagyja Országát.

Már öszve-foglalom szép ditséretemet, Atyával, Fiúval áldom Sz. Lelket, Ez megáld malasztal, és Szent ajándékkal.

---

¹⁹¹ Veit 1846: 417. sz.

¹⁹² Bäumker III. 276.

Oh egy természetben, három személyekben, Uralkodó Isten végy Sz. kegyelmedben, Dög, Halált éhséggel, hadakozást végy el.

Sz. Háromság segéld én bűnös lelkemet: hogy Téged áldjalak úgymint Istene-met: Ditséretet mondván örökké ezután. R) Áldassál...

A harmadik ugyanez a vers Fojtényi Kászon átírásában a *SzVU!* számára:

Szentháromságnak életem, halálom, S testemmel együtt lelkemet ajánlom. Tégedet imádlak, Mindörökkön áldlak: Oszthatatlan Istenség, Háromságban egy Fölség.

Méltó dicséret légyen az Atyának, Kit vall a föld és vall az ég urának. Szüntelen dicsérünk, Érted ég mi szívünk: Oszthatatlan...

Az Istenember áldassék mitőlünk, Akinek hulló vére által élünk, Mert csak érte juttat Testi, lelki jókat Oszthatatlan...

Szentlélek Úrnak zengjük víg dalunkat, Hozzá emelvén szívünket, szavunkat. Adja bő kegyelmét, Lángoló szerelmét, Oszthatatlan...

Az Atyaistent s Fiút egyetemben S Szentlelket áldom teljes életemben. Dög-halált, éhséget, Űzz el, ellenséget Oszthatatlan...

A három szöveg összehasonlításából jól kitapintható a tartalmi és nyelvhasználatbeli változás.

A dallam tipikus példája a XVIII. századi klasszicista új népénekstílusának: megismétlődő hosszú kezdősor dúr-hármashangzat-felbontás melodikával, kétszer ismétlődő tördelt motívummal a 3. sorban és hasonlóan 2x2 ütemre bontott záróssal. Bozókinál mindez még $\frac{3}{4}$ -ben, a későbbi forrásokban már páros ütembe rendeződve, amelyet Harmat is követ.

Az ének második fele szentségi énekként önállósult *Szent vagy, Uram!* szöveggel, amely ebben a formában először Tárkányi–Zsasskovszky kötetében található. Így került át a *SzVU*-ba majd az *Éneklő Egyházba* mint közkedvelt ének.

c) csoportból

SzVU 63. sz. A keresztfához megyek

A böjti időszaknak, de különösen a nagyhétnek a mai napig elmaradhatatlan Mária-éneke ez a darab. Ez a pátosszal teli megnyilatkozás a Fájdalmas Szűzről főleg az idősebb generáció egy rétegének érzelmvilágához áll közelebb.

A romantikus hangvételű bűnbánati vers először a Tárkányi–Zsasskovszky énektárban jelenik meg. A 7,7,7, 7,7,7 szótagszámú, aab ccb rímképletű vershez izometrikus és izoritmikus dallam társul, amely Bozóki könyvéből ismert elsőként. Ott *Bűnös ember*

siralma alcímmel, hasonló tartalmú és stílusú verset találunk. A moll hangnemű, kétso-
ros, A(aab) A^v(ccb) sorszerkezetű klasszicista dallam stílusában illeszkedik a szöveghez.
A két ütemes motívumismétlések egyszer moll hármashangzatból állnak, máskor veze-
tőhangos skála részletből.

A tétel megtalálható a XIX. századi Kovács-gyűjteményben, a kismise énekek között, az
50. bűnbánati zsoltár parafrázisaként, a Bozóki-féle változathoz hasonlóan. Mária alakja
csak Tárkányi szövegében kerül a középpontba. A három forrásban vannak apróbb dal-
lami eltérések, de ezek nem lényegiek. Harmat a Tárkányi–Zsaskovszky kötetből veszi
át a szöveget és a dallamot egyaránt és az *Éneklő Egyházból* sem maradhatott ki.

e) csoportból

SzVU 71. sz. *Keresztények, sírjátok*

A nagybőjti énekek közül a hívek körében az egyik legkedveltebb darab. A XVIII.
században jelenik meg először szöveggel és dallammal Bozóki énekeskönyvében. Az 5
szakaszos vers Faludy Ferenc (1704–1779.) jezsuita költő bűnbánati költeménye.
Szimmetrikus formája, kis szótagszámú (4x7) sorai és *aabb* rímképlete még inkább a
régies réteghez kötik. Tartalmilag már megjelenik a szubjektív hangvétel, de minden
mesterkéltég és modorosság nélkül, nyelvezetében és szóhasználatában is egy szolid
stílust képviselve, méltán válik alkalmassá a bűnbánat felindítására.

A dallamnál ugyancsak keverednek a XVII. és XVIII. századi stílusjegyek. Az
architektónikus felépítés, AA⁵BA sorszerkezet domináns hangnembe modulálással pá-
rosul. A kvintváltás és a visszatérés csak az A sor 2. ütemére vonatkozik az 1. ütem sza-
badabban variálódik: A(a b), A⁵(c b⁵), B, A(d b). A kezdősor hármashangzat-melodikája,
a 3. sor hirtelen nagy (sext) dallamlépése az új stílust reprezentálja. Páros lüktetése,
izometrikus, izoritmikus időbeosztása és az előbb említett architektónikus szerkezete
révén méltán válhatott népszerűvé a XIX. század folyamán a templomi gyakorlatban, ha
népzenei gyűjtések nem is bukkantak a nyomára.

Az ének megtalálható a XVIII–XIX. századi jelentősebb forrásokban: Bozóki (1797.),
Kovács (1842.), Gimesi kézirat (1844.), Tárkányi–Zsaskovszky (1855.). A későbbi ki-
adványokban (Kovács, Tárkányi–Zsaskovszky) a szerkesztők kiegészítik az 5 verssza-
kot 8-ra, valószínűleg saját versszakaikkal, mert mindkettő különböző. Harmat ezeket
nem veszi át. A dallam első megjelenésénél még nem érvényesül a kvintváltó szerkezet
és a visszatérési forma, csak az architektónikus felépítés (ABCD). A Kovács- és
Gimesi-féle közlésre a dallami és ritmikai túldíszítettség jellemző, megjelennek a XIX.
századi stílusra jellemző ritmusmanírok. Ezeket Harmat a jegyzeteiben megemlíti vari-
ánsként, de a Tárkányi–Zsaskovszky változatot veszi át apróbb ritmusmódosításokkal

(2. 4. 8. ütem). Ebben két dolog vezérelhette, egyrészt az ének ebben a formájában mutatja a legkiforrottabb, legkiegyensúlyozottabb alakját, másrészt ezt ismerte és használta a templomi közösség a XX. század elején.

Az *Éneklő Egyház* szintén ebben a formában hagyományozza tovább az éneket változatlanul.

4.3.6. F/ XIX. századi énekek

Általános jellemzés

A XIX. században a népének nagy mennyiségi, de minőségileg annál silányabb gyarapodásáról számolhatunk be. A XVIII. században elindult folyamatok erősödnek fel ebben az időszakban. A bécsi klasszikus majd romantikus műzene hatása alatt született értéktelenebb, érzelgős kántorkompozíciók szorítják ki a XVI–XVII. századi törzsanyagot. Ennek a többnyire felekezeti használatú anyagnak darabjai, minden tudományos megalapozottságot nélkülözve véletlenül, sokszor egyéni ízlés válogatása alapján maradnak használatban, vagy merülnek feledésbe.

Sokszor az ismert dallamot megtartva a szöveget írják át primitív oktató versekké, amelyeknek a mélyebb teológiai tartalmuk elvész.

Sok éneket (főleg szentségi és miseéneket) átvesznek külföldi (német, cseh) énekeskönyvekből, és a magyarok alkotókedve is nagy gyarapodást eredményez. Ezeknek a népénekeknek képzettebb egyházzeneészekről származó szolidabb darabjai egy klasszicista egyházi stílust képviselnek. A városi és falusi kántorok szerzeményei inkább szó-lóként funkcionálnak, gyülekezeti használatra teljesen alkalmatlanok. Sajnos az énekek szövegi és dallami értékét teljesen meghatározta szerzőiknek irodalmi és zenei képzetlensége. Elterjedésüket nagyban segítették a kéziratos másolatok, ponyvanyomtatványok és a szerzők magánkiadásai.

A szövegekre általában jellemző tartalmi és stílusbeli felhígulás, a kántorok által gyártott énekekben a jó ízlés határát is többnyire átlépve.

A dallamokat az egyházas stílus esetében a bécsi klasszika jellemzi: hármashangzat-melodika a 2. vagy 3. sorban modulálva a domináns vagy a párhuzamos dúr hangnem-be. A ritmus nem veszi át a bécsi klasszikára jellemző ritmusfigurációkat, hanem egyhá-zias jelleget öltve a kor divatjának megfelelően korálritmusba rendeződik. Formájára a hosszú megismételt kezdősor, majd a fragmentált 3. sor és az 1. sor visszatérése jellem-ző, így alakul ki az AABA vagy AABA^v sorszerkezet.

A kántoráriáknál az előbb ismertetett formába, romantikus dallamfordulatokat présel-nek, sőt némelyeknél a magyar nóták hangulata jelenik meg.

Egy sajátos stílusváltozat, a népies klasszika, amelybe elsősorban a búcsús énekek tartoznak. Ezek formájukban (AABA), melódiájukban, parlando előadásmódjukkal közelebb állnak a magyar hagyományhoz és egy része bizonyos értelemben értéket képvisel mint a népi vallásosság fontos része.¹⁹³

A búcsújáró énekek és a kántorszerzemények forrásai – a ponyvanyomtatványok, magánkiadványok, kéziratos másolatok – feldolgozására kísérletek történtek,¹⁹⁴ de rendkívül nagy számuk miatt teljes egészében máig feldolgozatlanok.

A nyomtatott kiadványok közül kronológiai sorrendben először Kovács Márk (1842.) énekeskönyvét kell megemlíteni. Szinte teljesen kiszorul a kötetből a népének XVI–XVII. századi rétege, amelyiknek a dallama megmarad, a szövegét annak is átírja felvilágosult, jozefinista szellemben. A gyűjtemény dallamai jeles képviselői a copf stílusnak.

A XIX. század második felében megjelent Tárkányi–Zsaskovszky énektár (1855.), szinte máig a legnagyobb hatású kiadvány. A templomainkban akkor használatos külföldi és magyar népénekek valóságos tárháza ez az énekeskönyv. Mellette jelentős számban szerepel a szerzők saját verse vagy dallama.

Kevésbé elterjedt, de terjedelemben annál nagyobb Szemenyei–Kaposy énekgyűjteménye (1887.), amelyben a válogatás nélküli közlés dominál jelentősen bővítve a repertoárt a szerkesztők szerzeményeivel.

Hennig Alajos kötetét szintén az egyéni ambíciók és a németes ízlés határozzák meg, bár fontos megemlíteni, hogy egy képzett egyházzenesz munkájáról van szó.

Mi volt a véleménye Harmatnak ezekről a kötetekről? *„Bozóki után még egy német modorosságban az ő művét is meghaladó kótás, igen bő, négykötetes énekgyűjtemény jelent meg 1842-ben Kovács Márk bencés plébános tollából. ...Ez jellegzetességében a betetőzője, de egyúttal az utolsó képviselője is az ún. copf (túlhajtott rokokó) stílusnak, amelynek a magyar egyházi népének is kellett, hogy meghozza a maga – bármennyire is kritizálható, sőt elítélhető, de – a fejlődéstan szempontjából érthető és indokolt áldozatát.”*¹⁹⁵

Így ír a Tárkányi–Zsaskovszky kiadványról: *„A szerzők az ősmagyar forrásokat egészen mellőzték (talán nem is ismerték). Dallamaik egy része a Bozóky jozefinisztikus könyvéig még csak visszanyúl, de ennél hátrább már nem. Így természetesen, hogy régi énekeink is rontott, németes gúnyában jelennek könyvükben. Bőven merítenek az általános kántori gyakorlatnak – szójhagyomány vagy kéziratok útján terjesztett – dalkészletéből. ...Sok dalt vesznek át német és cseh könyvekből. ...A ma is legjobban elterjedt mi-*

---

¹⁹³ Dobszay L. 1995: 178.

¹⁹⁴ Nikodém G. 2003:225.

¹⁹⁵ Harmat emlékkönyv 1985: 48.

seénekeink dallama (Áldozattal járul hozzád, Egybegyűltünk, Kegyességgel hívsz, Szeretettel jönnek hozzád és más énekeké is) Wenzel Heinrich Veit: Choralbuchjából (Prag, Leimeritz, 1846) került a Tárkányiba és e révén a magyar közhasználatba.”¹⁹⁶Végezetül a Szemenyei-Kapossyról: „*Nagy dallamkészletét válogatás nélkül halmozta össze.*”¹⁹⁷

Harmatnak ezekből a megnyilvánulásaiból világosan kiderül, hogy egyik főfeladatának tekintette az ezekben az énekeskönyvekben található felhígult énekanyag megszürését.

Az a) csoportba tartozó énekek a XIX. századi énekgyűjteményekben jelentek meg először, Tárkányi–Zsasskovszky könyv révén terjedtek el, és ma is sok helyen a katolikus szertartások alap énekrepertoárját képezik. Tartalmuk szerint, túlsúlyban miseénekek és szentségi énekek, szövegüknek nagyobb része mértéktartóbb, a XIX. századra jellemző egyházi költészet darabjai közül került ki, de egy rétegét (főleg a Kovács gyűjteményből) túlzott szubjektív érzelgősség jellemzi, felhígult bibliai tartalommal. A darabok egy kis csoportja még magán viseli a XVII–XVIII. stílusát (241. sz.), ezek a régies rétegbe a sorolhatók, de a többség tipikus XIX. századi egyházas stílusú: ezen belül differenciálódnak a bécsi klasszikus funkciószenét (173. 179. sz.) vagy az egyházas romantikát képviselő darabok (114. 226. 235. sz.) vagy a biedermeier dallamosság egyházas színezetű példái (178. 183. sz.).

A b) csoportba sorolt énekek új szöveget kaptak, ennek okai hasonlóak, mint a XVIII. századi énekeknél: némelyik új fordítással jelent meg (97. sz.) van amelyik új tematikájú, valamelyik énekekkel kevésbé ellátott ünnepre hiánypótlásként (158. sz.); legtöbbször a Kovács, Szemenyei–Kapossy énekkönyvekre jellemző, a XX. század elején már elfogadhatatlan stílusban íródott vers cseréjéről van szó (224. 234/a). Meg kell állapítanunk, hogy ezek a váltások többségükben az ének javára váltak (239. sz.), de némely esetben az új szöveg sem jobb (158. sz.). Egy-egy sikerültebbnek tartott dallamhoz pedig több verset is rendeltek (231. 253. sz.).

A c) csoportba azok az énekek kerültek, amelyek csak szöveggel már szerepelnek XVII–XVIII. énekeskönyvekben (Szentmihályi, Bozóki), de dallammal csak XIX. századi forrásban (Tárkányi–Zsasskovszky, Kovács, Gimesi).

A d) és e) csoport énekei XIX. századi gyűjteményből származnak, de Harmat jobbnak találta Kersch vagy Hennig későbbi, módosított változatait, ezért innen vette át a darabokat.

---

¹⁹⁶ Harmat emlékkönyv 1985: 48.

¹⁹⁷ i.m. 50.

A csoportosítás szempontjai:

- a) Szöveg és dallam XIX. századi forrás szerint
- b) Dallam XIX. századi forrás szerint, új szöveggel
- c) Dallam XIX. századi forrás szerint, szöveg korábbi forrásból
- d) Dallam XIX. századi forrás szerint, szöveg későbbi forrásból
- e) Dallam XIX. századi forrás szerint, dallam és szöveg későbbi forrásból módosítva

A kategóriába tartozó énekek a 8-13. táblázatban találhatóak.

Részletes elemzés

a) csoportból

SzVU 226. sz. *Kegyességgel hívsz, ó Jézus*

A XIX. századi egyházas stílust képviseli a Tárkányi-Zsasskovszky énektárból (14.sz. Eger, 1900.) átvett miseének.

Az ének eredetileg a német evangélikus Veit *Choralbuch*jában szerepel (117. sz.). A Tárkányi-Zsasskovszky gyűjtemény több német miseéneket adott ki, abban az időben általánosan használt miseénekek hiánypótlására. Éppen a Tárkányi-Zsasskovszky kötet hatására lettek nagyon népszerűek és elterjedtek ezek a darabok, ezért Harmat is sokat közölt belőlük.

Szövegükre jellemző, hogy az egyes versszakok követik a mise mozzanatait (Kezdetre, Dicsőítésre, Evangéliumra, Hiszekegyre, Felajánlásra, Szent-szentre) és azt kommentálják. A *SzVU*-ban Tárkányi Béla fordításán Sík Sándor és Harsányi Lajos apróbb igazításokat végzett és egy versszakot elhagyott, egy-egy odaillőbb szóval vagy szórendcserével tették gördülékenyebbé a verset, a tartalmán nem változtatva.

Az ének dallamát a klasszikus funkciós zenei gondolkodáson alapuló formálás határozza meg, de már felbukkannak romantikus dallamfordulatok (2. ü. sextlépése, 6–7. ü. kromatikája). Sorszerkezete heterogén ABCD rövid sorokból áll össze. Ütem- és ritmusbeosztását a korra jellemző korálokat idéző egyszerűség jellemzi, a Tárkányi-Zsasskovszky nyújtott ritmusait Harmat elhagyta, az egyenletes negyedmozgásokkal még inkább ebbe az irányba mozdul.

Az ének 4x2 ütemes strófaival az újstílusú népdalokra emlékeztető kupolásszerkezetével, érzelgős romantikus dallamlépéseivel az utóbbi 100-150 év templomi gyakorlatának népszerű énekévé vált. Így a Tárkányi-Zsasskovszky énektáron, *SzVU*-n, *Éneklő Egyházon* keresztül mai napig gyakran alkalmazott darab a miséken.

SzVU 142. sz. *Zalogát adtad, ó Jézus*

Több (10) szentségi éneket vesz át Harmat Tárkányi–Zsasskovszkytól, ezek közül a *Zalogát adtad* kezdetű, a XIX. század egyik tipikus, jó színvonalú példája.

A négy strófás vers Tárkányi Béla egyik jól sikerült költeménye, amelyhez Zsasskovszky Endre mértéktartó egyházas stílusú dallama társul. A versszak típusa, már a XVIII. században gyakori 4x15-ös magas szótagszámú sorokból áll, AABA sorszerkezettel társulva. Az ereszkedő A sorok után a B sor emelkedő dallama és domináns hangnembe modulálása emelkedő tendenciát mutat, amelyet a visszatérés ellensúlyoz és zár le. Az üteme páros lüktetésű, az egyenletes korálritmust többször átmenő nyolcadmozgás díszíti.

A katolikusok között igen kedvelt darab az *Éneklő Egyházba* (168. sz.) is bekerült.

SzVU 110. sz. *Áldunk téged, ó angyali kenyér*

Ez a példa azoknak az énekeknek a csoportját illusztrálja, amelyek eredetűek. A német származásra utalást találunk a Tárkányi–Zsasskovszky kötet lábjegyzetében és Harmat magyarázó jegyzetében is.

A Tárkányi–Zsasskovszky gyűjteményben két változatban találjuk a darabot, az egyiknél olvashatjuk: „*A freiburgi Magnificat-ból. Haydn József (+1809.) dallama eredetiben.*” Ezt a dallamot találjuk meg kissé kidíszítve Kovács énekeskönyvében, amelyre Harmat is utal: „*Régibb (valószínűleg német eredetű) formája: Kovács I. 5.o.*”¹⁹⁸

A bécsi klasszikus ihletésű népének főbb jellemzői: Auftakt kezdés, 2x10 szótagos dallamilag megismételt kezdősor, V. fokú hármashangzat felbontás adja a melódiát a 3. sorban, amely domináns hangnembe torkollik, majd az A sor visszatérése helyett 2+2 ütemes kérdés-felelet felépítésű sorral zárás.

A Tárkányi–Zsasskovszky által közölt másik változatnál, – amelyet Harmat is átvesz – az ütembeosztás már asszimilálódott, eltűnt a felütés.

A XIX. század második felében, amikor a németes ízlés még közkedvelt lehetett a városi kántorok körében, akkor terjedt igazán a hívek körében, ezt látszik bizonyítani Harmat lábjegyzete a *SzVU*-ban: „*Több templomban e helyt elhallgatnak és csak áldásadás után folytatják az éneket.*”¹⁹⁹ A magyar népének-stílustól messze lévő németes ének az *Éneklő Egyházban* (175. sz.) is megtalálható.

---

¹⁹⁸ Harmat 1931: 27.*

¹⁹⁹ Harmat 1931: 98.

SzVU 241. sz. *Ki ragyogni látod*

Vannak énekek, amelyek XIX. századi énekeskönyvekben jelentek meg először és onnan terjedtek el, de igazán a XVII–XVIII. század népénekeinek stílusjegyeit viselik magukon. Számuk nem túl nagy, de mindenféleképpen említésre méltók, mert hozzátartoznak a XIX. századi gyűjtemények vegyes anyagához.

Ez a darab először Bozóki 1806-os *Halotti énekek* gyűjteményében jelent meg, majd megtalálható Kovács énekeskönyvében ezzel a felirattal: „*A halottas kis misékre Hetedik ének. Fordítás deák énekből.*”²⁰⁰ A 10 strófás versnél nem tudjuk, Kovács melyik latin énekre gondolhatott. Ezt rövidítette le és dolgozta át Tárkányi, amelyet Harmat átvett a *SzVU!*-ba.

A dallam felépítése megegyezik a XVII. századi barokkos népénekek formaépítkezésével: megismételt hosszú (11 szótagos) kezdősor, majd fragmentált, szekvenciázó rövid sorok (6,6,5 szótagos). A hexachord hangterjedelmű melódia szekund- és terclépésekből rajzolódik ki. Szintén a XVII. stílusát idézi az ének kanásztánc ritmusa, amely Tárkányinál és Harmatnál augmentálva korál jellegűvé válik. Az ének, mint általában ezek a régies rétegbe tartozó darabok jól beilleszkedtek a gyakorlatba, ezért értékük és jól használhatóságuk miatt az *Éneklő Egyházba* (346. sz.) is hagyományozódtak.

A b) csoportból

SzVU 224. sz. *Induljunk testvérek*

Kovács Márk énekeskönyvéből származik ez a miseének, a dallamot megtartva teljesen új szöveggel közölve a *SzVU*-ban.

Az eredeti kiadásban az ének első négy versszakát Kovács *Offertorium-ra* ajánlja, egyet *Sanctus-ra* és az utolsó kettőt *Úr-mutatás után*. Mivel a „*Karácsonyi szent időre*”²⁰¹ miseének sorozatban található, a szöveg írója (minden bizonnyal Kovács Márk) ötvözi a szertartás cselekményeinek kommentálását az ünnep tartalmának kifejtésével, természetesen a kor sajátos epekedő, érzelgős stílusában:

OFFERTORIUM – ra

*Menynek élő fénye, Földiinknek egy reménye,
Jézus, Isten Fia, árva lelkeknek díja.*

---

²⁰⁰ Kovács 1842: II. 141.

²⁰¹ Kovács 1842: I. 43.

*Századok érted epedtek, A szemek sűrűn csepegtek.
Néztek az égre! – Eljöttél végre.*

*Jaj! De kedvelt néped, Melly előbb ajúlt értted.
Jöttödön ajtót zár, Nem szeret ő téged már.
Minthogy nem jöttél ragyogva, Csak szegény sorsba betakarva
E' választott nép Meg-vet örök szép.*

*Oh kegyes! Mink vallunk, Bátor Angyalt sem hallunk.
Szent hitünk állíttya, Hogy te vagy árvák Attya.
Jöjj-el áldott gyermek jöjj-el, Szíveinkbe nappal éjjel
Bátran bé-jöhetsz, Oltárt emelhetsz.*

*Betlehem szíve kő, Hát kegyes üdvözítő!
Jöjj be hajlékunkba, Eleven Templomunkba:
Barmaid' szerelmesekkel, Jászolod' meleg szívekkel
Ember és Isten! Cseréld-fel itten.*

SANCTUS – ra

*Angyalok! Örvendünk És veletek így zengünk:
Szent vagy ég Istene, Földnek Ura 's mindene.
Szent szent szent vagy mind örökké, Nincsen olyan, mint te, senki,
Csak te vagy Isten, Nincs párod ebben.*

UR – MUTATÁS UTÁN

*Üdvözlégy szép kisdéd! Im! – le-hozott szerelmed.
Hajdon Betlehemben, Most e' bor és kenyérben.
Ott a' barmok jászolában, Itt kehelben és ostyában
Rejtezel érttünk, Bár gyakran sértünk.*

*Vedd-el, a' mit hozunk, 'S hittel ajándékozunk,
Kulcsait szívünknek Által adgyuk szívednek
Birtokunkat, életünket, Bé-mutattyuk mindenünket,
A' tied marad, Bírd Jézus magad.²⁰²*

---

²⁰² Kovács 1842: I. 43.

Nem véletlenül cserélték le a *SzVU* szerkesztői a szöveget Sík Sándor versére, amely követi a miseénekeknek a szertartás egyes cselekményeit követő szerkezetét, immár nagybőjti tartalommal, elhagyva Kovács érzelgős rokokó stílusát.

A dallamban sablonossá merevedett formában megtaláljuk a XIX. század egyházas stílusának ismérveit: a dúr hármashangzat felbontással induló hosszabb kezdősorot megismételve, a fragmentált 2+2 ütemes 3. sort skálamenetű dallammal és az utolsó sorba (4 ütem alatt) még bepréselve egy G-dúr (domináns) hangnemi kitérést és egy C-dúr lezárást.

A szövegileg és dallamilag nem túlságosan sikerült miseének nem került át a gyakorlatba, ezért az *Éneklő Egyházból* kimaradt.

4.3.7. G/ XX. századi énekek

Összesen két énekről beszélhetünk: 60. sz. *Hogyha hozzád járulunk* kezdetű bőjti ének, Lányi Ernő cecilianus nézeteket valló egyházkarnagy dallamával és Geréb Kázmér papköltő szövegével. Az AABBV szerkezetű, kanásztánc ritmusú, izometrikus, izoritmikus viszonylag sikerültebb, gyülekezetszerűbb darab, amely befogadásra talált a templomi használatban és az *Éneklő Egyházban* (81. sz.) is megtalálható. A másik ének később került 280/B számmal a kötetbe, mivel az 1938-as Budapesten megrendezett Eucharisztikus Világkongresszusra készült. A magyar hagyománytól idegen, indulóra emlékeztető dallam, dr. Koudela Géza zenész-pap szerzeménye, Bangha Béla szövegével manapság is kedvelt ünnepi ének a kántorok által vezetett katolikus hívek körében. Az *Éneklő Egyházban* 187. szám alatt szerepel.

A kategóriába tartozó énekek a 8-13. táblázatban találhatók.

H/ „Népi” énekek

Ennek a kategóriának a megjelölésénél a „népi” jelző azért került idézőjelbe, mert itt nem a kodályi értelemben vett népzene-ről van szó. Harmat bizonyos mértékben figyelembe vette a nép körében élő egyházi énekeket, de mint többször kifejtette: neki a főkonceptiója éppen az ország különböző tájegységein más-más variánssal élő énekek egységesítése volt. Gyűjtést oly módon végzett, hogy felhívást küldött ki az ország egész területére a katolikus templomok kántorainak és plébánosainak, küldjék be a náluk népszerű, szebb népénekeket. A kezdeményezés nem járt sikerrel, mert nagyon ve-

gyes anyag érkezett (ld. a III/1. fejezetet), valóban népi gyűjtésű összesen 9 ének, ebből Harmat 7-et vett be a *SzVU!*-ba. 6 ének Lakatos Miklós székelyföldi és csongrádi gyűjtése (*SzVU!* 79. 176=264. 206. 256. 272. 287.), egy pedig Tóth Bélától Zala megyéből (*SzVU!* 174.), de ennél pontosabb adatunk nincs az énekekről, némelyiknek népi eredete is kétséges (79. 174.). Egy darabnál megtartották a szerkesztők a szöveget (287.), de a többinél Sík Sándor és Németh István új verset írt hozzá. A 145. számú éneket Bartalus *Magyar népdalok gyűjteményéből* vették át, és a szöveget lecserélték egy vallásos kuruc dal versére Erdélyi Pál gyűjtéséből.

Ez a csoport a kötetben periférikus helyet foglal el az énekek kis száma és bizonytalan eredete miatt. A *SzVU* összeállításának idején már elkezdődött Bartók és Kodály révén a nép körében élő népénekkincsünk felkutatása, de az 50-es, 60-as évektől intézményes keretek között végzett, szisztematikus gyűjtőmunkáról, majd tudományos feldolgozásról még szó sincs. (Ld. részletesen a IV/4. fejezetben.) Így a 8 ének valójában véletlenszerűen került a *SzVU* énektárba, és ebből igazán csak egy terjedt el és vált népszerűvé (287.). Ezt és még egy éneket vett át az *Éneklő Egyház* (ÉE 229. 242.).

A kategóriába tartozó énekek a 8-13. táblázatban találhatóak.

4.4. A *Szent vagy, Uram!* énekei az „Írott hagyomány – élő hagyomány”²⁰³ tükrében

Hogyan viszonyulnak Harmat dallamközlései az írott forrásokhoz és a néphagyományhoz? Érdeemes az előző fejezetben csak részben érintett kérdést alaposabban megvizsgálunk a zenetudomány és népzene kutatás mai ismereteinek birtokában.

4.4.1. Az „Írott hagyomány”-hoz való viszony

Az egyházzene területén a XIX. század második felében az írott forrásokkal kapcsolatos szemlélet jelentősen megváltozott. Ennek oka abban rejlett, hogy a liturgikus megújulási törekvésből kinőtt németországi Cecília-mozgalom és a franciaországi gregorián reform mellett a himnológia tárgyában is a történeti hagyomány felelevenítésére irányult a figyelem. (Ld. I/2. fejezet). Németországban megjelentek Bäumkertől és Zahntól a német népénekeket egybefoglaló, rendszerező nagy összefoglaló munkák,²⁰⁴

---

²⁰³ Szabolcsi B. 1942: 60. 1949: 1–4. 71–80.

²⁰⁴ W.Bäumker 1886–1911. I–IV.

I. Zahn 1888–93. I–VI.

hazánkban Bartalus István, Bogisich Mihály, Erdélyi Pál, Seprődi János, Bartha József kezdtek foglalkozni a régmúlt (XVI–XVII. század) népénekkincsével. Tudományos cikkeket jelentettek meg,²⁰⁵ amelyben XVII. századi kéziratok és nyomtatott énekeskönyveket (pl. Szegedi Ferencz Lénárd gyűjteménye 1674, vagy a *Túróci Cantionale*) mutattak be, számba vették ezek énekanyagát. Kiemelkedik ezek közül Bogisich Mihály tudományos munkássága, aki ráirányította a figyelmet a XVI–XVII. század értékes népének rétegére a *Melyik a valódi egyházi zene?* és *A keresztény egyház ősi zenéje* című tanulmányaiban. Amellett, hogy az Országos Cecília Egyesület elnöke volt éveken keresztül, „az ősi magyar egyházi énekek felkutatása és népszerűsítése terén végzett munkájáért”²⁰⁶ 1878-ban a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagjának választották. 1888-ban énekgyűjteményt adott ki gyakorlati céllal, amelyben már szerepelnek azok az énekek, amelyek kutatásának tárgyát képezték. Ez a könyv tekinthető Harmat Artúr koncepciója közvetlen szellemi előzményének, amely alapján összeállította az énektárát. Azt azonban tudnunk kell, hogy amíg szakmai körökben nagy visszhangot keltett Bogisich tevékenysége, addig a templomi gyakorlat nem vette figyelembe, továbbra is sorra jelentek meg a XIX. század vegyes tartalmú énekeskönyvei. Többek között ezért vált az egyházzenei reformok központi témájává egy egységes kántorkönyv kiadásának szükségessége, amelyet hozzáértő szakemberekre akartak bízni, így esett a választás Harmat Artúrra és Sík Sándorra. (Ld. I/3. fejezet).

Harmat Artúr az énekek összeállításánál mert szakítani a XVIII–XIX. század értéktelenebb anyagának nagy részével és gondos, tudatos válogatás alapján elevenítette fel a korábbi századok énekhagyományát. Az addig felkutatott források alapos vizsgálata után alakította ki véleményét az énekeskönyvekről, és több ezer énekből választotta ki a SzVU 306 darabját.

Felfedezte és összegyűjtötte a XVII. század gazdag „írott hagyományát”. (Ld. IV/1. fejezet). Egyik legfontosabb forrásának tartotta az első nyomtatott katolikus énekeskönyvet, Kisdi *Cantus Catholicijét* (1651), amelyről későbbi összefoglaló munkájában így írt: „*Pompás gazdagság! A semmiből egyszerre dús terítékű asztra lelt a magyar szentének ügye.*” Majd megjegyezte: „*Többet közülük a mai éneklés céljaira is megmentet-*

---

²⁰⁵ Bartalus István: *A magyar egyházak szertartásos énekei a XV. és XVI. században* Bp, 1870.

Bartha József: *A magyar katolikus énekköltészet a XVIII. századig* Bp, 1901.

Erdélyi Pál: *Énekes Könyveink a XVI. és XVII. században* Bp, 1899.

Seprődi János: *A Kájoni-Codex irodalom-zenetörténeti adalékai*. Irodalomtörténeti Közlemények. Bp, 1909.

Bogisich Mihály: *Melyik a valódi egyházi ének?* 1878. *Magyar egyházi népének a XVIII. századból* (székközlő) 1881. *Cantionale et Passionale Hungaricum* 1882. *Szegedi F. Lénárd énekeskönyve* 1886. *A keresztény egyház ősi zenéje* 1879. *Őseink buzgósága* 1888.

²⁰⁶ Harmat A. 1944. in *Harmat Emlékkönyv* 1985: 53.

tünk.”²⁰⁷ Ebből a korból származó nyomtatott énekeskönyvek közül átvizsgálta még Szegedi (1674), Náray (1695), Illyés (1693), Kájoni (1676) gyűjteményeit és a kéziratos források közül a *Túróci Cantionalet* és *Magyar Cantualet*. (Ld. III/1. fejezet). A Szegedi és Náray forrás értékelése mára már módosult. A kötetben szereplő, a külföldről beáramló korabarokk stílus hatása alatt íródott szerzeményeket Harmat pozitívan értékeli, és nagy számban veszi át: „Szegedi könyve dallamgazdagságban fölülmúlja Kisdiét. Magyar szövegű miseénekek is vannak benne. Néhány dallamát egykorú külföldi könyvekben nem találjuk meg. Ezekről joggal kell feltételeznünk, hogy itt, hazai földön termettek. ... Náray...az általános használatban levő énekek mellett igen sok új dallamot is ad új könyvében. Az új énekek nagy része Náray szerzeménye...nagyon értékes gyűjteménye méltón koronázza meg a magyar egyházi népének klasszikus korát.”²⁰⁸ A későbbi évtizedek további kutatásai alapján, ennek a korabarokk kanciós dallamanyagának a megítélése abban változott, hogy felismerték, éppen ez a réteg szorította ki fokozatosan az előző korok népénekeinek hagyományos törzsanyagát.²⁰⁹ Illyés könyveiről Harmat szintén azt tartja, hogy „néhány szép, nemes dallamot őrzött meg számunkra”, de felrója, hogy „Illyés a protestáns énekeskönyveket akarta a katolikus iskolamesterek használatából kiszorítani, ennek ellenére – és ez jellemző a kor liturgikus zavarodottságára – könyvébe mégis sok protestáns ének keveredett.”²¹⁰ Ma a forrás már éppen ezért vált a népének-kutatás szempontjából rendkívül értékké, mert megőrizte a hagyományos, történelmi egyházak felekezeteinek közös anyagát és jelentős részük a XVI. századi dal-
lamok első rögzítése.²¹¹ Harmat jelentősen előrelépett a korábbi kutatáshoz képest abban, hogy nem változatlanul vette át az énekeket, hanem gondos analízis és összehasonlítások alapján javította az esetleges sajtóhibákat, amelyek ezekben a korai századokban sűrűn előfordultak a nyomtatott kottákban.

Harmat a XVIII–XIX. század „írott hagyományát” már erős kritikával illette: „Ami utána következett, (a XVII. század után szerk.) azt – sok zenei szépségű tartalma mellett is – hanyatlásnak kell minősítenünk.”²¹² Ide tartozik Bozóki (1797), Kovács Márk (1842) énekeskönyve, de nincs sokkal jobb véleménye Tárkányi–Zsaskovszky (1855) és Kaposy (1877) gyűjteményéről sem. (Ld. IV/1. fejezet). Nehéz feladatot jelentett számára ennek a rengeteg éneknek a megszürése: „Ujabb énekeink megrostálása talán még súlyosabb feladat volt. ...Zeneileg, szövegileg silány énekeket abban az esetben is kihagytunk, ha ezek egyébként elterjedt, sőt esetleg népszerű énekek is. Elhagytunk min-

---

²⁰⁷ Harmat A.1944: in *Harmat Emlékkönyv* 1985: 24.

²⁰⁸ i.m. 27.

²⁰⁹ Dobszay 1995: 122.

²¹⁰ Harmat A. 1944. in *Harmat Emlékkönyv* 1985: 28.

²¹¹ Papp G. 1970: 45.

²¹² Harmat A.1944. in *Harmat Emlékkönyv* 1985: 28.

den olyan nem magyar eredetű melódiát, amely idegenszerűségét hosszú időközön keresztül sem tudta nálunk levetkőzni (pl. *Ím arcunkra borulunk*) és nem vettük fel azokat az újabb időben felburjánzott és némely körökben – főleg szólisztikus előadásban – közkedvelt énekeket sem, amelyek egyrészt a cigányos, műmagyar hallgatótákkal (pl. *Bús magyarok imádkoznak*), másrészt pedig a kuplé- vagy szon-irodalom szentimentális termékeivel (pl. *Édes Jézus, öntsd szívembe*) tartanak rokonságot.”²¹³

Összefoglalásként elmondhatjuk, hogy a korai XV–XVII. század énekeinek fellevenítése és a XVIII–XIX. század darabjainak tudatos válogatása jellemezte Harmat viszonyát az „írott hagyomány”-hoz.

4.4.2. Az „Élő hagyomány”-hoz való viszony

Az élő hagyomány kutatásának gyökerei hazánkban a XVIII. század végére nyúlnak vissza, amikor külföldi példák nyomán,²¹⁴ a népdalok iránt érdeklődés mutatkozott. Ezt csak erősítette az a kulturális és politikai korszellem, amely az irodalom megújulási lehetőségét és a nemzeti függetlenség szimbólumát látja benne. Ebből bontakozott ki az irodalmi népiesség, és a népszínművek betétjeként használatos a XIX. század folyamán kivirágzó népies műdal. A kezdeti szövegcentrikus gyűjtések után a dallamra is ráirányult a figyelem, és így jelentek meg az első kéziratos és nyomtatott, kottás gyűjtemények.²¹⁵ Ezekben a kiadványokban keveredve található meg a népies műdal és az autentikus népdal. A gyűjtők még nem ismerték fel a néphagyomány stílárís rétegződését, ezért a gyűjtések között fellelhetők az eredeti népdalok mellett ismeretlen szerzők szerzeményei, külföldi és hazai világi és egyházi énekek.²¹⁶ A népdalokat sokszor nem ők maguk gyűjtik, hanem másod- és harmadkézből kapják.²¹⁷ A gyűjtött éne-

---

²¹³ Harmat A. 1930: 5.

²¹⁴ „...Goethe és Herder nyomán a felvilágosodás korszakában” in Paksa 1988: 11.

²¹⁵ Pálóczi Horváth Ádám: *Ő és Új mintegy ötödfélszáz énekek* 1813.; Almási Sámuel: *Magyar Dalnok. Énekes Gyűjtemény.* 1823–1870.; Mindszenty Dániel: *Nemzeti Dalgyűjtemény* 1832.; Tóth István: *Áriák és Dallok verseikkel* 1832–1843.; Kiss Dénes népdalgyűjteménye 1844.; Szalontai Madass Sándor: *Kótás Dallos Könyv* 1840–1850.; Erdélyi János: *Népdalok és mondák* (szöveg), kiegészítése Fogarasi–Travnyik: *Magyar népdalok* (kottával) 1846–1847.; Füredi Mihály és Bognár Ignác: *100 magyar népdal. 50 eredeti nép- és magyar dal.* 1851–1856.; Mátray (Róthkrepf) Gábor: *Magyar népdalok egyetemes gyűjteménye.* 1852–1858.; Színi Károly: *A magyar nép dalai és dallamai* 1865.; Arany János népdalgyűjteménye 1874.; Bartalus István: *Egyetemes gyűjtemény.* I–VII. 1873–1896.; Limbay Elemér: *Magyar Dal-Album. A magyar nép dalainak egyetemes gyűjteménye.* 1879–1888.; Kiss Áron: *Magyar gyermekjáték-gyűjtemény* 1891.; Szunyogh Lorándné: *Nótáskönyv* 1900. in Szalay 2004: 407–408.

²¹⁶ „E dalokban senki ne keressen muzsikai remeket...hirtelen hanyatlás, kurtaság, nagy egyszerűség, a művészetlen fordulatok [jellemezik].(Mindszenty Dániel) In Paksa 1999: 12.

²¹⁷ Paksa 1988: 19.

keket a korabeli ízlés alapján „kicsinosítják”, ezért bizonyos mértékben elvesztik hitelességüket. Ugyanakkor akadályozhatta nagyobb számú népdal felvételét, azok megítélése, amely szerint ez az anyag túl egyszerű, művésztelen, vagyis némelyek (pl: Mindszenty Dániel)²¹⁸ bizonyos fokú lenézéssel kezelték a paraszti rétegek körében élő énekeket. A XIX. század második felében Mátray Gábor és Bartalus István már tudományos igénnyel nyúlnak a témához, az ő érdemük, hogy a népzene kutatás elkülönül az irodalomtudománytól, és inkább a zenetudományhoz kapcsolódik, de kiadványaikban még mindig keverednek a népdalok és a népies alkotások. A XIX. századi gyűjtemények eredményei még nem hiteles anyag alapján jöttek létre, de ezeknek a kiadványoknak köszönhetjük a néphagyomány dallamainak első lejegyzéseit. Bizonyos részeredményeket fel tudtak mutatni és egy olyan irányba nyitottak utat, ami a zenetörténet szempontjából nagy jelentőségű, főleg hazai viszonylatban, ahol az írott forrásokban nem bővelkedünk.

Kodály az elődök eredményeit felhasználva, az előző kiadványok „gyermekbetegségeit” felismerve kezdte el azt a munkát, amellyel a tudományos népzene kutatás alapjait lerakta. Ennek közvetlen előzménye Vikár Béla népi fonográfus gyűjtése volt, amelyet Kodály 1896-ban 14 évesen a millenniumi kiállításon látott.²¹⁹ Majd 1903-ban, amikor bölcsészdoktori disszertációját készítette az Eötvös Collegiumban a magyar népdal strófaszerkezetéről, felkereste Vikárt, hogy tanulmányozhassa a hengerfelvételeket. Ekkor jött rá, hogy milyen értékek várnak feltárássra és elkezdte gyűjtőmunkáját a nép körében, amelyhez közben Bartók Béla is csatlakozott. Felosztották egymás között a földrajzi területeket, hogy szisztematikusan végezhesék a gyűjtést. Közben Kodály külföldi gyűjteményeket is tanulmányozott, nyugat-európai könyvtárakban történeti kutatásokat végzett.

---

²¹⁸ Kodály: Magyar Népzene 1931. in Vt 2: 134.

²¹⁹ Sebő Ferenc: Mikor is volt 1896? Vikár Béla népdalgyűjtésének datálási problémái. *Iskola kultúra*. 1995. 22. sz. 35–41. cikke alapján még nem tisztázott, hogy milyen kottát látott Kodály a millenniumi kiállításon.

Kodálynak jelentős gyűjtéséről számolhatunk be 1905 és 1930 között.²²⁰ Ezeknek az adatoknak a zöme természetesen világi népdal és hangszeres zene, de Kodály irodalmi érdeklődése következtében tudatosan foglalkozott az egyházi énekekkel és gyűjtötte. Különösen Erdélyben kutatott Kájoni *Cantionale Catholicum* (1676.) szöveges énekeskönyvének dallamai után (főleg Kászonban és Bukovinában bukkant jó pár dallamra közülük),²²¹ de Illyés kiadványaival is találkozott.²²² Gyűjtései között szerepelnek sirtódallamok (54 adat), egyházi ünnepekhez kapcsolódó szokásdallamok és régi költők (pl. Amade László) vallásos énekei, amelyek a templomi használat során terjedtek el a nép körében (összesen 546 tétel).²²³

Ebben az időben megkezdődött a népdalok rendszerezése és publikálásuk is. Az első népdalkiadvány (20 népdalt tartalmaz) 1906-ban jelent meg, *Magyar népdalok énekhangra és zongora kísérettel* címmel, amely közös munka Bartók Bélával. A gyűjtésekből válogatást adtak az *Ethnographia* néprajzi folyóiratban, immár forrásértékű közlés formájában. (1905–1913 között összesen 91 dallam és népi ima jelent meg).²²⁴ Együtt jelentette meg Bartók és Kodály 1923-ban az *Erdélyi magyarság. Népdalok.* című kiadványt, amelyben saját gyűjtéseiken kívül Vikár Béla fonográfgyűjteményének dallamai találhatóak Bartók lejegyzésében, és a következő gyűjtők egy-egy dallama: Balabán Imre, Bodon Pál, Molnár Antal, Lajtha László, Seprődi János. 1924-ben jelent meg Kodály nagyszalontai gyűjtése.²²⁵

---

²²⁰ 1905-ben Mátyusföld 100 adat; 1906-ban Nyitra, Gömör, Bars, Heves és Nógrád megye 350 adat; 1907-ben Nyitra és Bars megye tót dallamok 58 adat; 1908-ban Nyitra 19 adat; 1909-ben Bars és Nyitra megye 173 adat; 1910-ben Felvidék (Hont, Nyitra) és gyergyói falvak 289 adat; 1911-ben Nyitra 212 adat; 1912-ben Felvidék, Húsvétkor Erdély 721 adat; 1913-ban Gömör megye 356 adat; 1914-ben Gömör és Bukovina majd Bars megye 878 adat; 1915-ben Lédec, Nyitra megye, Budapest katonai dalok 87 adat; 1916-ban Ghymes 225 adat, Zsére 1 adat, Kassa és Ránkfüred laktanyáiban katonadalgyűjtés 257 adat, Nagyszalonta; 1917-ben Nagyszalonta (összesen 406 dallam); 1918-ban Budapest (vidéki cselédlányoktól) 2 adat; 1919–20-ban nincs gyűjtés; 1921-ben Békés, Komárom és Szatmár megye 145 adat; 1922-ben Fejér, Nógrád, Esztergom, Pest, Vas, Komárom, Somogy és Szatmár megye 813 adat; 1923-ban Somogy, Heves, Komárom, Pest és Esztergom megye 144 adat; 1925-ben Zala, Pest és Nyírség 39 adat; 1926-ban Heves és Szabolcs megye 41 adat; 1928-ban Szabolcs megye 59 adat. Szalay O. 2004: 409–417.

²²¹ Szalay O. 2004: 44.

²²² „Láttam én használatban még az Illyés-féle Soltári és Halotti énekeket, ha nem is 1693-iki, de egy későbbi kiadásban (Lédeci harangozó). KZH 2. 277.

²²³ Ld. Kodály Archívum N-33, 546 tétel in Szalay 2004: 135. alapján, mivel nem volt módomban saját kutatásokat végezni.

²²⁴ Szalay O. 2004: 49.

²²⁵ Kodály Z. 1924.

Két tervezetet kell még megemlíteni, amelyek nem juthattak el a kiadásig: *100 magyar katonadal* és a *Magyar siratók*. Az utóbbinak megjelenését maga Kodály vetette el, mert nem tartotta eléggé kiterjedtnek az egész ország területére a gyűjtését.²²⁶

A népdalkiadások mellett Bartók és Kodály folyamatosan publikáltak cikkeket és tanulmányokat, amellyel felhívták a figyelmet a nép körében élő dallamok felbecsülhetetlen értékére. Kodály népdalgyűjtő munkájukról először a *Pesti Napló* 1912. jún. 22.-i számában írt,²²⁷ előtte és utána is folyamatosan jelentek meg a publikációi, nyilatkozatai ebben a témában.²²⁸

Ezekben a tudományos cikkekben folyamatosan foglalkozott a népzene ügyével. Felhívta a figyelmet arra, hogy egzaktan el kell választani a városban élő népies műdalt, az addig megjelent gyűjteményekben található vegyes anyagot, a városi cigányprímások által terjesztett nótákat a vidéken, falvakban fellelhető „tisztta forrástól”, a nép ajkán élő magyar népdaloktól. Szakmai körökbe és az általános köztudatba próbálta bevinni, mekkora érték él a néphagyományban és eloszlatni azt a téves nézetet, hogy ezek csak a paraszti réteg primitív, együgyű énekei. „*Ma ugyan már csak a földművesnép közt él...(de) az egész magyarság lelkének tükré.*”²²⁹ Hangsúlyozta, hogy a népdal nem csupán vers, a dallamával együtt kell vizsgálni. Megjelentek a gyűjtött anyag elemzései, a tudományos igényű lejegyzés kiadásai, és zongorakíséretes feldolgozásaik megszólalhattak a koncertpódiumok műsorán.

Mivel a gyűjtések során Kodályt a múlt emlékei érdekelték és megőrzésüket fontosnak tartotta, ezért egyházi énekek szintén felbukkantak az adatai között. Rámutat arra, hogy vannak népelemek és népdalok, amelyek a XVI. századból származnak és közös az eredetük. Felmerül Kodályban a gondolat, hogy az írott és élő hagyományt érdemes összehasonlítani, így a kottás lejegyzésről az élő forrás vizsgálata alapján kaphatunk teljesebb képet. (Például ezt írja 1925-ben *A magyar népzene* cikkében egy 1767-es kézirat és a *Siralmas volt nekem* népdal összehasonlításáról: „*Első tekintetre látjuk, hogy a két dallam lényegében egy. De mekkora különbség: ott a csontváz, az is bizonytalanul, itt az*

---

²²⁶ „1920 zavaros napjaiban egy pillanatig jónak láttam az addig gyűjtött anyagot kiadni. A Rózsavölgyi cég vállalta volna, el is készült néhány lapnyi próba-metszés. Elálltam a tervtől. Egrészt csonka lett volna, biztosra vettem, hogy a többi magyar területen is él a szokás, csak idő és alkalom kell a felkutatására.” In Vt 3. 402.

²²⁷ Eősze L. 1977.

²²⁸ *Mátyus földi gyűjtés* (1906.) *Az új egyetemes népdalgyűjtemény tervezete* (1913.) *A hitetlen férj* (1915.) *Három koldus ének forrása* (1915.) *Régi karácsonyi énekek* (1916.) *Ötfokú hangsor a magyar népzeneben* (1917–1929.) *Kelemen Kömies balladája* (1918.) *A népdal feltámadása* (1918.), *A székely népdalról* (1919.), *Árgírus nótája* (1920.) *A zenei folklóre fejlődése* (1923.) *Nagyszalonta népdalkincse* (1923.) *Nagyszalontai gyűjtés* (1924.) *A magyar népzene* (1925.), *Magyar zene* (1925.), *Mit akarok a régi székely dalokkal?* (1927.), *Népzene* (1927.), *A magyar népdal művészi jelentősége* (1929.) in Vt 1. 2.

²²⁹ in Vt 1. 20.

elő testi-lelki valóság. Hangmagasság, ritmus: pontos. A díszítő hangok lejegyzését a régi írások meg sem kísérlék.”)²³⁰ Ez kiforrott koncepcióként, majd 1933-ban tartott *Néprajz és zenetörténet* előadásában jelenik meg.²³¹

Bartók Béla hasonló témákban publikált cikkeket,²³² de nála a világi népdalok voltak középpontban, az egyházi énekekkel, mint felülről jött, tanult anyaggal tudatosan nem foglalkozott, mert ezt nem tartotta szűkebb értelemben vett paraszzenének. Az ő kutatási területe első- sorban a szomszéd népek, majd távolabbi földrészek népzenejére bővült ki, míg Kodály a magyar népzene próbálta minél mélyebben megismerni.

1930-ig a népzene tudomány ezeknek az ismereteknek a birtokában volt, ehhez a tudásanyaghoz férhetett hozzá Harmat Artúr. Azért 1930-nál húztuk meg a határt, mert a *SzVU* népektár 1931-ben került kiadásra és az előző évben már a nyomdai munkálatok folytak, tehát erre az időre a teljes anyagnak el kellett készülnie. Miért fontos, hogy ezt megvizsgáljuk? Mert ezáltal jobban megérthetjük, hogy milyen mértékben lehetett reális ezeknek az ismereteknek a felhasználása Harmat részéről az énektár összeállításánál. Még világosabb képet kapunk erről a kérdésről, ha megnézzük, a *SzVU* mely énekeinek volt népi gyűjtésből származó adata 1930 előtt, és melyeknek utána.

A kérdésre egészen pontos feleletet nem tudunk adni, mert csak a XVI–XVII. századi dallamok vannak teljes mértékben feldolgozva a néphagyomány szempontjából.²³³ Azért érdemes mégis ezzel foglalkozni, mert a XVIII–XIX. század énekeire nem jellemző, hogy a néphagyományban meggyökereztek, egy részük ugyan az utóbbi 100-150 év alatt népszerűvé váltak a templomi gyakorlatban, de a többségük nem került általános használatba, ezért az arányokról viszonylag reális képet kaphatunk. Ezeket előre bocsátva, jelenhetjük ki, hogy a *SzVU* 306 éneke és 24 kismiseéneke közül 29 (XVI–XVII. századból eredő) darabnak található az 1930 előtti időszakból származó, az élő néphagyományból származó anyaga. (

8-10. táblázat. Az itt felsorolt énekeknek természetesen vannak később gyűjtött adatai is.)

---

²³⁰ in Vt 1: 21.

²³¹ in Vt 2: 225.

²³² *Székely balladák*. Ethnographia 1908. IV. évf. 1.sz. 43–52. 2.sz.105–115., *Dunántúli balladák*. Ethn. 1909. V.évf. 5.sz. 301–305., *A magyar parasztzene*. La Revue Musicale 1921. III. évf. 1.sz. 8–22., *A magyar népdal*. 1924. Rózsavölgyi és Társa Bp., *Zenefolklor-kutatások Magyarországon*. Zenei Szemle 1929. XIII. évf. I. 13–15., *Az összehasonlító zenefolklor*. Új Élet Népművelés 1912. I. évf.1–2.sz. 109–114., *Zenei folklor*. Musikblätter des Anbruck 1919. I. évf. 3–4.sz. 102–106., *A népzene forrásainál*. Muzyka 1925. II. évf. 6.sz. 230–233., *A magyar népzene*. Muzyka 1929. VI. évf. 4.sz. 201–202., *A magyar zenéről* Auróra 1911. I.évf. 3.sz.126–128.

²³³ Szendrei J.–Dobszay L.–Rajeczky B. 1979., Csomasz Tóth K. 1958., Papp G. 1970.

Megemlítendő, hogy 1930 utáni népzenei adat 60 énekkel hozható összefüggésbe. Ezek közül 34 a 1931–38-ból datálható, közvetlenül a népénektár megjelenése utáni időszakból, főleg Volly István peregi gyűjtése és Seemayer Vilmos lejegyzései. (8-11. táblázat. A daraboknak korábbi és későbbi adata is lehet.) Az 40-es és 50-es évekből Vargyas Lajos, Kiss Lajos és Lajtha László adataival találkozunk, majd az 50-es és 60-as évekből Rajeczky Benjámín, Forrai Magdolna, Domokos Pál Péter és Szendrei Janka, Dobszay László, Kallós Zoltán, Sárosi Bálint gyűjtéseivel. (8-12. táblázat. Itt a sok adat közül csak egy-egy példát közlünk.) Ezek közül Volly és Lajtha egy-egy népi dallamát később Harmat bevette az ún. B énekek közé.

Szerepelnek még az énektárban Harmat felhívására, Lakatos Miklós kántortól beküldött székelyföldi és tömörkényi (Csongrád megye) gyűjtéséből származó darabok, amelyek tudományos feldolgozása még nem történt meg, eredetük meghatározása nem pontos, más gyűjtésekkel nem igazán hozhatók kapcsolatba. Lakatos Miklósról annyi tudható, hogy Csíksomlyón született 1893. III. 10-én, és valószínűleg 1963-ban halt meg. Kiskunfélegyházán és Tömörkényen működött mint római katolikus kántor.²³⁴ Ez igazolja a földrajzilag távol eső, erdélyi és Csongrád megyei gyűjtéseket.

A XVIII–XIX. századi énekek, mint már említettük, ebből a szempontból még nincsenek feldolgozva, 5 éneknél (*SzVU!* 172. 199. 201. 216. 292.) van utalás arra, hogy a néphagyományban található nyomuk.²³⁵

A fentebb felsorolt adatok akkor lesznek pontosabbak, ha a Magyar Tudományos Akadémia Zenetudományi Intézetében található népzenei archívumának 25-30 ezer népének gyűjteményét teljes egészében feldolgozzák az eddig ismert írott források egybevetése alapján.

Az elmondottak illusztrálására álljon itt két példa részletes bemutatása.

4.4.3. SzVU énekek az írott és élő hagyományban

A következőkben két konkrét ének esetében vetjük össze az írott forrásban és a szójhagyományban élő formát. Megnézzük, a darabnak mennyi gyűjtött adata ismert, ezek mikorra datálhatók és honnan származnak. Megvizsgáljuk, a lejegyzett forma mely korból származik, szövegének mi a tematikája, a néphagyományban milyen egyházi és világi versek társultak hozzá. A dallam milyen változásokon ment keresztül szerkezeté-

---

²³⁴ *A nemes székely nemzet képe* Szerk. Rugonfalvi Kiss István Debrecen, 1940. III. 215. II. fejezet *A Csonkamagyarországi székelyek seregszemléje*. Összeállította: Tóth Endre Domokos P.P.-hagyatékban „Magyarországon élő csíkiak” című címjegyzék

²³⁵ Szendrei–Dobszay–Rajeczky 1979: 166. 37. 120. 173.

ben, a dallamvonal egyszerűsödött vagy koloráltabbá vált, ritmusa mennyiben módosult.

SzVU 106. sz. *Ó ki ez oltáron*

Az oltáriszentségi ének szövegforrása, Kájoni 1719-es kiadású *Cantionaleja*. Ehhez dallam csak a XVIII. századi Bozóki könyvben társult hibás lejegyzéssel, amelyet Bogisich próbált korrigálni. Ez az utóbbi a forrása a *SzVU* 167. számú énekének.

Az eredeti XVII. századi dallamot valószínűleg a néphagyomány őrizte meg, mert a történelmi Magyarország egész területéről kerültek elő adatok (20), viszonylag egyöntetű dallamformában. A vers az írott forrásával egyező formában és virrasztó-szövegekkel is megtalálható. Három példát mutatunk be az ország különböző területéről összehasonlítva a *SzVU!*-ban közölt lejegyzéssel.

a)

Ó, ki ez ol-tá-ron kenyér szí - ne a - latt, A tisz-ta os-tyá-nak cso-dá-la - tos-kép-pen.

b)

Még fi-zet - tem én már Bű-neim - nek zsoldját, Le tettem testemnek lakom ső - tét boltját.

c)

Ó, ki ez ol-tá-ron kenyér színe - a - latt, És tiszta os-tyá-nak Csodá - la-tos - kép-pen.

d)

Ó ki ez ol - tá-ron kenyér színe - a - latt, A tisz-ta os - tyá-nak fe-héz-sé-ge a - latt

- a) Lövéte (Udvarhely). Tókos Péterné Orbán Rozália, 64. Vikár L., 1962.
- b) Mélykút (Bács-Bodrog). Gusztonyi Jánosné Sándor Mária, 68. Kiss L., 1963.
- c) Pozsony-boldogfa (Pozsony). Mészáros Emil, 70. Kiss L., 1965.²³⁶
- d) Harmat-Sík: *Szent vagy, Uram!* 106. sz.

²³⁶ Szendrei-Dobszay-Rajeczky 1979: I. 242. II. 110.

Az énekeskönyvi dallam szerkezete AABC (rövid adonisi sor), megegyezik a népi formával. A dallamvezetése, a ritmus elrendezése és az előadásmód mutat különbözőséget. Az írott dallam inkább a XVII. század újító rétegéhez sorolható az indítósor dúr kvartszext akkord körül kirajzolódó ívével, a B sor szekvenciájával. A népi ének konjunkt dallamfűzéssel kialakított A sora ereszkedő dallamot alkot, a B sor az alsó kvinten nyugszik meg. A jellegzetes XVII. századi kanásztáncritmus lejegyzett formában negyed- és félkotta lejegyzéssel korál jelleget kap, míg a népi alak rubato előadásmóddal szabadabb formában jelenik meg. A *SzVU* az írott forrásból, az *Éneklő Egyház* (167. sz.) az 1960-as évekből származó népi gyűjtések egyikéből választotta ki az élőbb formát, és ezt hagyományozta tovább.

SzVU 233/g sz. Megjelent az Úr közöttünk

A *SzVU* énektár kismiseéneke a XVI. század első feléből származik Batizi András dallama, főleg református forrásokban található meg, de a *Cantus Catholiciben* (1651.) is megjelent *Jer dicsérjük* karácsonyi szöveggel. A dallam forrásának ezt használta Harmat, és az értékes dallamhoz íratott új szöveget, valószínűleg ilyen módon gyarapítva a miseénekek számát.

Erdélyben a darab megtalálható az énekgyűjteményekben és a néphagyományban is templomi énekként és kántaként egyaránt. Már 1914-ből van egy bukovinai adat Kodály Zoltán lejegyzésében,²³⁷ de későbbi gyűjtések is találhatók Bukovinából,²³⁸ továbbá ehhez csatlakoznak a csángóktól való példák (15 adat).

Hangnemileg két alaptípusuk van ezeknek a népi változatoknak, az egyik fríg-eol (főleg a bukovinai példákra jellemző), a másik dór-eol szekundingadozású. Az énekeskönyvi forma az utóbbival egyező. Az élő hagyományban található darabok dallamvezetése gördülékenyebb, de lényegi különbséget nem mutat a történeti forrásával: például az 1. sorban a *Cantus Catholiciben* található hangismétlések helyett a domináns váltóhangjára lép majd vissza, amely ráadásul egy tipikus gregorián dallam incipitre (*Mulieres* típus) emlékeztet. A különböző variánsok dallamai eléggé egységesek, inkább díszített-ségben és előadásmódban térnek el egymástól.

A népi gyakorlatban egyöntetűen a *Serkenj, lelkem, mély álmodból* karácsonyi szöveggel ismeretes. Az *Éneklő Egyház* (22. sz.) ezzel a szöveggel közli a Kodály gyűjtötte 1914-es bukovinai népi dallammal, a terjesztését segítő egy vízkereszti és pünkösdi szöveget társítva hozzá.

---

²³⁷ Istenségités (Bukovina). Barabás Mihály, 62. Kodály Z., 1914. KR 27. 110

²³⁸ Szendrei–Dobszay–Rajeczky 1979: I. 46. II. 21.

4.4.4. Harmat és Kodály koncepciója, valamint Kodály közreműködése

Az 1920-as évektől folyamatosan napirenden volt a *Katholikus Kántorszövetség* és az 1926-ban újjáalakult *Országos Magyar Cecília Egyesület* programjában egy egységes kántorkönyv terve. A korabeli sajtóból folyamatosan nyomon követhető a gondolat érlelődése: 1925-ben megjelent a használatban lévő népénekek kritikája és felmerült a gondolat, hogy a korábbi századok kincseit kell feleleveníteni.²³⁹ 1926-ban már elsőrendű feladatuknak tartották, hogy ezt a régi kincset kell restaurálni,²⁴⁰ majd meghatározták az irányelveket egy új énektár szerkesztéséhez,²⁴¹ és ekkor már a Püspöki Kart is sikerült az ügy mellé állítani.²⁴² Így jutunk el 1927-ig, amikor a *Katholikus Kántorszövetség* és az *OMCE* közösen felkérlik Harmat Artúrt az egységes kántorkönyv és ekkor még egy szertartáskönyv megszerkesztésére.²⁴³ Szintén megtörténik Sík Sándor felkéré-

---

²³⁹ „...énekel a kántor egyedül hihetlenebbnél hihetlenebb szenvedélyes, szentimentális, értéknélküli dalokat,...Vagy csakugyan annyira vagyunk már egyházi énektermelés tekintetében is, hogy semminemű virágnak, ha még oly furcsa illatú, - megtiltani nem lehet?!” Tornyai Ferenc: *A Kántortestvérekhez KK* 1925. 12. sz.:120.

„Sajnos egyházi népénekeink közt sok van, amely vagy a szöveg, vagy a zene, vagy mindkettő szempontjából erősen kifogásolható...Abban az időben, mikor templomainkba behozták az osztrák és olasz stílusú énekeket, ősi magyar egyházi énekeink, melyek pedig mind egy-egy drágagyöngyei a magyar zenének, mindegyike nagy zenei értéket képvisel, nagyrészt kiszorultak a templomból. ... Sokkal helyesebben tesszünk tehát, ha az ilyen téves úton haladó magyarosítás helyett a kiszorított régi egyházi énekeket újítjuk fel.” K. Pikéthy T. *KK* 1925. 12. sz. 115.

²⁴⁰ *KK* 1926. 1. sz. 2.

²⁴¹ Sztára S. *KK* 1926. 1. sz. 8.

²⁴² „Az új kath. Kántorkönyv kiadásának eszméjét a Püspöki Kar helyeslőleg vette tudomásul.” Szövetségiügyek.*KK* 1926/d 1. sz. 16.

²⁴³ „Úgy a Népelektár, valamint a Szertartáskönyv szerkesztésével az intézőbizottság Harmat Arthur zene-művészeti főiskolai tanárt, budapest-belvárosi karnagyot bizza meg s kéri fel.” Intézőbizottsági ülés. *KK* 1927. 2. sz. 37.

„Legfontosabb tárgya a választmányi ülésnek a Kántorkönyv-ügy volt. A nm. Püspöki Kar 3200/926. sz. megbízásából az országos Katholikus Kántorszövetség és az OMCE egyesülve készíti el a régóta nélkülözött és még régebben tervezett kántorkönyvet, melynek szerkesztését Harmat Arthur és Sík Sándor dr. végzik.” Az OMCE választmányi ülése. *KK* 1927/e 65.

se a szövegrész gondozására, amelyet el is vállalt.²⁴⁴ Ekkor lát munkához a két szerkesztőtárs, és 4 év múlva megjelenik a gyűjtemény. (Ld. részletesen a III/1. 2. fejezetet.) Érdekes kérdés Kodály szerepe a *SzVU* létrejötténél. A közreműködés tényét teljes bizonyossággal igazolják a korabeli dokumentumok. Harmat 1929-re elkészült a dallamok kiválogatásával, és ekkor felkérték Kodályt a revideálásra, amelyről olvashatunk a hivatalos, nyomtatott szaksajtóban:

„A népénektár anyaga teljesen készen áll, cca 300 ének, 300 oldalon. Az énekek közé felvételtek a XVII. és XVIII. századbeli énekek közül azok a népénekek, amelyek nagy értéket képviselnek s amelyeket kár volna a feledés homályában hagyni.

Hogy ezek a régi népénekek úgy dallam, mint ritmus szempontjából, de amellett a mai használhatóság szempontjából is helyes formába öntve végérvényesen stabilizáltassanak, Harmat Arthúr tanár úr, a Népektár szerkesztője azon óhajának adott kifejezést, hogy a szövetség kérje fel dr. Kodály Zoltán Zeneművészeti Főiskolai tanár urat, aki ezeknek az összegyűjtött ősi népénekeknek a mai használhatóság céljaira úgy az ősiség, mint a gyakorlatiasság szem előtt tartásával, illetve ezeknek a szempontoknak célszerű összeegyeztetésével történt korrigálásukat megvizsgálni, szükség esetén pedig kijavítani szíveskedjék.

*Nagyon szívesen tettünk eleget Harmat tanár úr ezen kifejezett óhajának s az ő közbenjárására sikerült is Kodály tanár urat ezen országos érdekű ügynek megnyernünk.”*²⁴⁵

Ugyanezt bizonyítja a Harmat-hagyatékban talált levélpiszkozat, amelyben Harmat beszámol az OMCE és a Kántorszövetség Népektárbizottságnak, hogy Kodály vállalta a közreműködést: *„Szíves levelökre vonatkozólag közlöm, h. Kodály tanár úr közvetlen felkérésre szívesen vállalja az előbbi levelemben részletezett cooperációt. A honoráriumra vonatkozóan nem támaszt fix igényeket, csak a mű megjelenése után, vagy ha már a megjelenés anyagi bázisai minden oldalról biztosítva lesznek, a kereslet és kínálat realitásairól való informálódás után. Az ő szavait idézve: ...sem én sem az én tiszteletdíjam nem fogja akadályozni, de még csak megnehezíteni sem a mű megjelenését.*

A mű megjelenése időpontjának megkötését illetően a f. év végét csak igen kedvező körülmények összejátszása esetén tartja lehetségesnek. A legtöbb valószínűség a mellett szól, h. kellő szorgalommal a művet a f. év végéig kéziratban egészen nyomdaéretté lehet tenni.

Eddig K. professzor.

---

²⁴⁴ *Mint örvendetes eseményt regisztrálhatjuk, hogy nagynevű költőnk, Sík Sándor, szívesen vállalta az Énektár szövegi részének feldolgozását.”* Hírek. KK 1927/c 66.

²⁴⁵ KK 1929: 76.

*A magam részéről ismételen hangoztatom, az ő közreműködésének erkölcsi és művészi értékét, mely ezért a haladékat bőséges egyéb kamatozással búsán rekompenzálná majd a mű kiadóit. Kelt 1929. augusztus 4-én.*²⁴⁶ (8-16. melléklet)

Kodály részéről egy 1930-as keltezésű levelezőlap (8-17. melléklet) támasztja alá a feltevést, amelyben jelzi, hogy most lenne ideje átnézni az énekeket.²⁴⁷ Majd közvetlenül a SzVU megjelenése után a szerkesztőket ért támadások során ő sem marad ki az éles kritikából, amelyre kéziratossági jegyzeteiben így reagál: „*Személyes hivatkozás történt. Pontosan meg van mondva, közreműködésem miben állt. Mégis azon messze túlmenően felelősséget kell viselnem.*”²⁴⁸ Áttételesen a gyűjtemény körüli munkákban való részvételt igazolja Bárdos Lajos és Kertész Gyula (a SzVU kiadói) egy 1931-ben a Népepektár Kiadóbizottságának kelt levele. Ebben a kiadás feltételeiről és a szerkesztők honoráriumáról tárgyalnak: „*Kisebb mértékben ugyan, de szintén pótolhatatlan munkát végzett Kodály Zoltán is, amiért honoráriumot adni dignum et justum est.*”²⁴⁹

Sík Sándor egyik levelében kéri fel papköltőtársát énekszövegek írására és itt is felmerül az akkor már elismert szaktekintély neve: „*A zenei rész szerkesztői Harmat és Kodály a régi magyar népepektárból a szövegre való tekintet nélkül azokat választották ki, amelyek dallama értékes. ...Imst, 1930. augusztus 4-én.*”²⁵⁰

1929-ben szakmai körökben általánosan elterjedt hír lehetett, hogy országos hírű, kiváló szakemberek dolgoznak az új egységes kántorkönyvön és nagy várakozással tekintettek a megjelenésére. Ez derül ki egy Török nevű kántortanító leveléből: „*A három nagy név Harmath Arthur, Kodály Zoltán és Sík Sándor garancia arra, hogy úgy nyelvi, mint művészi szempontból a legtekélyesebbet kapjuk. ...Szeged, 1929. VII. 16.*”²⁵¹

A közreműködés mértékéről azonban sem Harmat, sem Kodály részéről ez idáig nem kerültek nyilvánosságra pontos, részletes feljegyzések. Ezek felderítése további kutatási munkát igényel.

Léteznek azonban olyan dokumentumok, amelyek elemzéséből következtetéseket vonhatunk le a szerkesztők koncepciójáról, hogyan, milyen szempontok szerint dolgoztak az énektár összeállításánál, vagy mit szerettek volna érvényesíteni.

Harmat ezt egyértelműen megfogalmazta a SzVU Előzetes tájékoztatójában majd a népepektár gyűjtemény előszavában (ld. III/1. fejezet), ezért erre már nem térünk ki, viszont utánajárunk, hogyan vélekedett a népepektárhagyományról. Vélhetően nem tartotta összeegyeztethetőnek az egységesítés gondolatát, amely során éppen a különböző vidéken-

---

²⁴⁶ Kézirat ceruzával. Magántulajdonban.

²⁴⁷ in *Harmat Emlékkönyv* 1985: 98.

²⁴⁸ Kodály 1993: 156.

²⁴⁹ Bp, 1931. 06. 27. Harmat-hagyaték. Magántulajdonban.

²⁵⁰ Harmat-hagyaték. Magántulajdonban.

²⁵¹ Harmat-hagyaték. Magántulajdonban

kénti variánsokat szeretne volna közös nevezőre hozni, az élő forrásból gyűjtött egyházi énekek népi formájával. Ez egyértelműen kiderül az egyik jegyzetéből: „Az SzVU előszavában előhozandó, h. a népi (kántori) variánsok és az egységesítés folyton küzd egymással, de az utóbbi a fontosabb. Ezt tudatosan támogatjuk!”²⁵² Ebből a zárójeles kántori jelzőből azt is észre kell vennünk, hogy a népi variánst nem abban az értelemben használja, ahogy a népzene-tudomány definiálja a népdalt. (Ld. Kodály meghatározását).²⁵³ A népének esetében nem tartja helytállóknak a „népi” kifejezés meghatározását. Így nyilvánul meg ebben a kérdésben egy kézzel írott jegyzetben, amely egy előadás vagy cikk (bár ennek későbbi nyomtatott formáját nem találtuk) előkészületének töredéke lehet:

„Az egyh. népének nem „népi” ének olyan értelemben, ahogy ezt a népdalnál használni szoktuk, ahol a kifejezés egyúttal az eredetet is jelenti. Az egyh. népének származását tekintve azonban igen sokrétű. A tisztán „népi” eredetű egyházi dallamok v. szövegek mert ilyenekből kevés van – amíg szigorúan megbírált és jóváhagyott komoly gyűjteményekbe kerülnek – annyi rostáláson, akaratlan csiszolódáson, esetleg tudatos átdolgozáson mennek át, hogy többé nem, vagy csak alig tekinthetők genuin népköltészetnek. Ugyanaz a sorsuk, mint sok, valamikor népi eredetre visszatekintő gregorián dallamunknak: beolvadnak az egyházi énekkincs nagy tárába, valami ünnepélyes egyenruha féjét vesznek magukra és formában tartalomban de előadásuk módjában is a nagy Egységet a nagy Közönységességet, a nagy Katolicitást szolgálják.

*A kat. egyh. zene minden ágában műzene, sőt magasrendű művészi zene. A magy. egyh. népének is az, minden látszólagos jelentéktelensége és kicsi, rövid dallamegységei ellenére is.”*²⁵⁴

Hasonlítsuk össze Harmat gondolatmenetét a népének jelenlegi meghatározásával és azzal, mit értünk ma „népi” jelzőn vagy jellegen. A népének fogalmán tágabb értelemben mindazt az egyházi éneket értjük, amit a nép énekel, míg szűkebb értelemben a nép által énekelt, anyanyelvű, strófikus templomi éneket.²⁵⁵ Eredetét tekintve tényleg nem a nép alkotásai, de a nép énekének tekinthetők abban az értelemben, hogy átkerültek az élő hagyományba. Ott őrződtek meg évszázadokon keresztül olyan régi énekek, amelyeket az újabb „divat” már leváltott volna és éppen a jellegzetes népi előadásmód által csiszolódtak az énekeskönyvek merevebb formái életszerűbbé. Harmatnál még

---

²⁵² Harmat-hagyaték. Magántulajdonban.

²⁵³ Kodály: „Mi a népdal? Erre eddig senki sem tudott pontosan megfelelni. Jobb lesz a kérdést így feltenni: mi az, amit a nép énekel? ... Többszöri átrostálás után kiválna egy fajta, mely jóformán minden népnél közös: az ősi lelki alapréteg költészete, amely még a népek gyermekkorában, a társadalmi tagozódás előtt keletkezett.” in Vt 1.

²⁵⁴ Harmat-hagyaték. Magántulajdonban.

²⁵⁵ Dobszay 1995: 8–9.

pontosan fordított a gondolatmenet, szerinte a népi eredetű egyházi dallamok szűrődtek meg az írott forrásokban.

Nem szabad elfelejtenünk, hogy Kodály *Néprajz és zenetörténet* című, előadása csak 1933-ban hangzik el, annak későbbi nagy hatása a zenetudományra ekkor még nem kérhető számon. Majd az alábbiakban látjuk, hogy Harmat néphagyományhoz való viszonyát is módosítja a későbbiekben. Az 1930 előtti időszakban még inkább az általános szemlélet az, hogy a népdalgyűjtésnek analógiája, a régi népelemek felelevenítése a XVII. századi énekeskönyvekből. Ezt tükrözi Bárdos Lajos *Karácsonyi népelemek. (Régi dalok új köntösben)* című cikke 1929-ből:

„Az a közel 7000 magyar népi dallam – amit Bartók Béla, Kodály Zoltán és mások fáradhatatlan munkával gyűjtöttek össze hazánkban (szerencsére még csonkítatlan) területeiről, megmentvén őket a feledéstől, azaz a végleges pusztulástól,- ez a hatalmas dallamkincs jelentette (és jelenti) az elöregedett nyugati zeneművészet számára a megfiatalító vérátömlesztést.

Örvendetes dolog és a legszebb jövő ígéretét rejt magában az a körülmény, hogy egyházi zenénkben hasonló jelenségek figyelhetők meg. Egyre több figyelem fordul a magyar népelemek gazdag tárháza felé: egyre többen nyúlnak a letűnt századoknak ma is hervadhatatlan szépségben tündöklő szebbnél szebb dallamai felé, hogy újra közkinccsé tegyék őket.”²⁵⁶

Az énektár előkészítő munkája során végeztek gyűjtőmunkát a szerkesztők, de ez még a XIX. századvégi szemlélet jegyében történt. (Ld. IV/4. 2.) Körlevelet adott ki a Népelektárbizottság a plébánosok, kántorok részére a *Katholikus Kántor* folyóiratban, hogy küldjenek be a templomaikban használt szebb vallási énekekből.²⁵⁷ A felhívásra nagyon vegyes anyag érkezett: sokan a használatban lévő énekeskönyvből (Tárkányi–Zsaskovszky, Kapossy) küldték be a nekik legjobban tetszőket, mások saját szerzeményeiket javasolták, így általában nem a néptől gyűjtött énekek kerültek a bizottság kezébe.²⁵⁸ Lakatos Miklós kántor néhány székelyföldi és tömörkényi népi dallamának eredete sem teljesen egyértelmű²⁵⁹ (ld. IV/3. fejezet). Kodály és Bartók gyűjtési módszere – az éneket saját környezetében, falun lejegyezni – ebben az esetben nem valósult meg, a már fentebb említett egységesítési központi elv és valószínűleg az idő hiánya miatt.

Nem érvényesült Kodály másik felismerése, amelyet kiforrott formában az 1933-as előadásában fogalmazott meg a *Néprajz és zenetörténet* címmel: „*Régi kéziratossá dallama-*

---

²⁵⁶ KK 1929. 1. sz. 17.

²⁵⁷ KK1929. 2. sz.

²⁵⁸ Harmat-hagyaték. Részletesen ld. III/1. fejezet

²⁵⁹ Pl. SzVU 287. számú énekéről: „Ismeretlen eredetű, bár széles körben ismert, de aligha népi alkotás. A SzVU hiányos adatmegjelöléssel közölte, csakhamar népszerűvé vált...” Dobszay 1995: 194.

ink egy része ugyanis fennmaradt a nép közt, szinte napjainkig. Ha ezek élő hangzásával fülünkben közeledünk a kéziratokhoz, lassan megnyílik titkos értelmük, és ha maradnak is homályos pontok: a ma már nem ismert dallamok valószínű alakját is inkább ki tudjuk következtetni. Természetesen bele kell vonnunk az összehasonlításba az e g é s z élő és írott hagyomány anyagát, az egyházit is.”²⁶⁰ Természetesen ez a koncepció nem érvényesülhetett 1927–31 között, amikor Harmat a dallamokat válogatta arra pedig, semmilyen írott utalást eddig nem találtunk,²⁶¹ hogy Kodály és Harmat között szó esett az írott forrásokban megtalált énekek néphagyományáról.

Más kérdésekben kapunk néhány információt Kodály nézeteiről kéziratok feljegyzéseiből, de ezek már a SzVU kiadása **utáni** időszakból származnak: „Sajnálom, hogy bizonyos dallamok ki nem maradtak. Volt ugyan egy mentő körülmény. Ha kihagyjuk a dalokat, hézag keletkezik – valamely ünnepre egyszerűen nincs más.”²⁶² Nehezményezi, hogy ezeket miért nem pótolták új szerzeményekkel, de belátja: „Elismerem: a dallam súlyosabb, nehezebben cserélhető.”²⁶³ Harmat egyik alapelve volt, hogy élő szerző műve ne kerüljön be az énektárba, érvényesüljön az idő értéket kiválasztó rostája, hiszen egyik feladatának éppen a kántorok nagy alkotókedvéből származó mértéktelen mennyiségű silány szerzemény kiszűrését tartotta. Kodály több ének szövegének és dallamának magyartalanságát is kifogásolja: „De így is: túl sok a kifejezetten német dallam. ...eredeti szerzemények is csak a német stílus utánezatai. Zsaskovszky etc.”²⁶⁴ Ezzel Harmat is teljesen egyetértett, ezért hagyott ki minél több, idegen (első sorban német) stílusú XIX. századi éneket, de bizonyos mértékben kompromisszumra kényszerült – ezt több ízben kifejtette, - mert elnémultak volna a templomok. Másik jegyzetében Kodály azt hiányolja, hogy nem került az énektárba egy-egy ének a szomszéd népektől. Az élőkészületi munkák idején sváb területekről több javaslat érkezett a Népelektár-bizottsághoz, hogy német énekeket is vegyenek a gyűjteménybe eredeti szöveggel. A szerkesztők nem látták indokoltnak, hogy egy magyar népelektárban ezeket közöljék.

Végezetül Kodály a jövő feladatait így vázolta fel: „Irány: művészbé és egyúttal magyarabbá kell tenni a Katholikus egyház zenéjét. A reform hibái onnan eredtek, hogy gyorsan kellett nyélbeütni. De tartozunk utódainknak, hogy kezükre járjunk, előkészítsük, s ilyen módon mi is hozzájárulhatunk, hogy ők jobban tudjanak.”²⁶⁵

---

²⁶⁰ in Vt 2.

²⁶¹ Ehhez első sorban a Kodály Archívum Egyházi feliratú dossziéját kellene átnézni.

²⁶² Kodály Z. 1993:156.

²⁶³ i.m.

²⁶⁴ i.m. 157.

²⁶⁵ i.m.

Harmat sem tekintette lezártak a gyűjteményét, mint ahogyan ezt a *SzVU* előszavában megfogalmazta, már a gyűjtemény kiadása utáni évben, 1932-ben Volly Istvántól megjelent egy cikk *Amíg nem késő...* címmel. Ebben ezt írja: „Az *OMCE* őszi közgyűlése Harmat Artúr indítványára elhatározta, hogy megkezdje a nép ajkán élő és ismert énekeskönyveinkben meg nem jelent szenténekeink rendszeres gyűjtését.”²⁶⁶ Harmat kéziratos jegyzeteiből szintén arra következtethetünk, hogy foglalkoztatták a szájhagyomány dallamai. Egy hivatalos papír hátulján, ami 1932. aug. 19-i keltezésű, ez olvasható: „*Elvek. SzVU-ba való új besorolásnál. Nem cél a sok ének. Csak az igazán jók jussanak be. Ha vannak jó és szép népi eredetűek, akkor ezek igen. De dallam és szöveg szempontjából ezek a célnak megfelelőleg jó formába öntendők.*”²⁶⁷ Másutt: „*Felveendő énekek: Gyászba borult, Szűzmária gyászvirág, Mostan kinyílt*”²⁶⁸ Ezek a darabok később, mint B énekek kerültek be a *SzVU*-ba. Egy levelezőlapon Volly küldött Harmatnak a gyűjtéséből néhányat 1943-ban. Még egy ceruzával feljegyzett mondat: „*A népies dallamok közé beveendő: Mária, Mária Magy. k. 69. sz. 1314. o. (Papp Géza).*”²⁶⁹ Ebből láthatjuk, hogy Harmat sem volt közömbös a nép körében használatos énekek iránt, folyamatosan foglalkozott a témával, de ennek eredménye a néhány B éneken kívül nem jelentkezett, talán objektív körülmények miatt.

Kodály jegyzetei között sajnos csak egy apró utalást találtunk a nyomtatásban megjelent cikkeken kívül, az egyházi énekek néphagyományával kapcsolatban, amelyet feltehetően egy előadásra készített: „*Pár szót a bemutatott énekekről. Legfeltűnőbb: ritmusuk egyben magyar és gregorián. Életből vannak véve. Egyszerű magyarok éneklék. Ha azok tudják, miért ne tudná megtanulni a műveltebb magyar?*”²⁷⁰ Ennyi Kodály összes eddig ismert feljegyzése, amely kapcsolatba hozható a *SzVU* énektárral.

Ezek alapján azt feltételezhetjük, hogy Kodály közreműködése abban állt, hogy az összeválogatott énekeket átnézte, de mivel Harmat határozott alapelve az egységesítés volt, illetve az írott források és élő hagyomány „egészének” egybevetése még nem történt meg, ezért a nép körében gyűjtött formák figyelembe vételét elvethették, még nem tarthatták időszerűnek. Ezért maradhattak ki a népénektárból az 1930 előtti gyűjtések is. Az előző alpontokban (IV/4.1. 4.2. 4.3.) bemutatott zenetörténeti és népzene-tudományi előzmények, a környezet bemutatása, továbbá a szerkesztők jegyzetei hozzásegítettek ahhoz, hogy könnyebben megérthessük, milyen mértékben érvényesülhettek a különböző hatások az énektár létrejöttékor.

---

²⁶⁶ *MK* 1932. évf.5. sz. 52.

²⁶⁷ Harmat-hagyaték. Magántulajdonban.

²⁶⁸ i.m.

²⁶⁹ i.m.

²⁷⁰ Kodály Z. 1993: 157.

Ennek a tudásnak a birtokában fogalmat alkothatunk arról, hogy miben nyilvánult meg Harmat tudományos munkájának értéke: mi az, ami előtt fejet hajthatunk, és mi az, amit nem kérhetünk tőle számon az „*írott hagyomány-élő hagyomány*” összefüggésének, valójában csak 1933 után (Kodály nyomán) a későbbi zenetudós generáció (Volly I., Lajtha L., Szabolcsi B., Domokos P.P., Rajeczky B., Szendrei J., Dobszay L.) által kibontakoztatott zenetudományi felismeréséből.

5. A SZVU! ÉNEKTÁR „ÉLETE”

5.1. Megjelenés, recepció

A *Katholikus Kántor* 1932. évf. 1–2. számának vezércikkében számol be az énektár megjelenéséről:

„1932. jan. 12-én délben adta át a Kath. Kántorszöv. és OMCE a Szent vagy Uram! orgonakönyv első példányát Serédi Jusztinián dr. bíbornok, érsek, Hercegrimás Úr Őeminenciájának budavári palotájában.”

A küldöttség tagjai Demény Dezső, Harmat Artúr, dr. Hévey Gyula, Kelemen Ferenc és dr. Koudela Géza voltak. Ezekkel a szavakkal vette át a gyűjteményt az érsek: „...a mű tehát kész, de a munka nincs befejezve!” A *SzVU!* megjelenése előtt, az elfogadása körüli nagy viták ismeretében fejezhette ki így magát, utalva arra, hogy ezután sem várható könnyű útja a kiadvány elterjedésének.

A hivatalos egyházi körökben és a szakma részéről is nagyon ellentmondásos reakciók alakultak ki már a megjelenés előtt. 1930-ban a *Katholikus Kántorban*²⁷¹ két éneket adtak ki próbaképpen: *Ez nagy szentség valóban, Szülte a Szűz szent Fiát*. Sokakat meglepetésként ért, hogy az újonnan készülő egységes népénektár nem a legismertebb egyházi énekek gyűjteményének készül, hanem alapos kutatómunka következtében a szerkesztők revideálták az énekeket, és a szükséges változtatásokat a dallamnál és szövegnél is elvégezték. A korabeli dokumentumokból kiderül, hogy amikor a *Katholikus Kántorszövetség* és az *OMCE* beadta az énektár tervezetet elbírálásra, elismerték annak művészi értékét, de egységes használhatóságát kétségbe vonták. Kifogásolták a dallam- és szövegváltoztatásokat, valamint az orgonakíséret szokatlanságát.²⁷² Az 1930. nov. 6-án tartott püspökkari tanácskozás jegyzőkönyvében felsorolva találjuk az egyházmegyék püspökeinek véleményét.²⁷³ Három püspök nem találja elfogadhatónak, kettő a gyűjtemény alapos vizsgálatát kéri, végül egyikőjük kitérő válaszában azt mondja, hogy ha a hívek számára nem is alkalmas, az egyházi énekkarok énekelhetnek belőle. A püspöki kar utoljára felkéri a pécsi püspököt, Virág Ferencet, hogy állítson fel bizottságot az énektár megvizsgálására. A bírálathoz a kalocsai érsek, dr. Zichy Gyula felajánlja egyházmegyéje szakembereit, Beauer József nyugalmazott székesegyházi karnagyot, Sztára Józsefet és Szendrei Imrét. Sztára kifejti, hogy a szövegek javításával egyetért, mert

---

²⁷¹ KK VIII. évf. 2. sz. 39. 1.

²⁷² Szendrei Imre véleménye. *Cultus divinus* 1049. sz. 1930. III. 9. Kalocsai Érseki Levéltár.

²⁷³ *Cultus divinus* 2118. sz. 1930. XI. 6. in i. m.

végre igazi költemények állnak a hívek rendelkezésére, de a dallamok melodikai és ritmikái eltéréseit nem helyesli, mert a nép és a kántor között diszharmónia lesz. A kíséretet mesterkéltnek tartja a sok szokatlan modulálás miatt, a kántorok felkészültségéhez mérten pedig túlságosan nehéznek.²⁷⁴ Beauer József meglepődve konstatálja, hogy az egységesnek nevezett énektárban 94 országosan ismert éneket talált és 198-at teljesen ismeretlennek. Kersch *Sursum Cordáját* hozza fel példának, amely nem tudott elterjedni a kántorok között újszerűsége miatt. A kíséretet nyugtalannak tartja az akkordok negyedekénti mozgása miatt.²⁷⁵ Szendrei kalocsai székesegyházi karnagy, ének- és zenetanár zenei szempontból kifogástalannak értékeli az énektárat, az énekek transzpozícióját mindenki számára énekelhetőnek. A harmonizálást stílusosnak és művészinak jellemzi. A kíséret újszerűségét ő pozitívumként emlegeti, amiből tanulhatnak a kántorok.²⁷⁶ Ez a három értékelés tükrözi az énektárral kapcsolatos, az egész országban kialakult negatív és pozitív véleményeket.

Pécsen közben Harmat támogatói lépéseket tesznek a püspök véleményének befolyásolására. Lajos Gyula, Vadas Gábor, Kutor Ferenc Pécs képzett egyházzenei pozitív nyilatkozatokat írnak az énektárról, amelyről magánlevelekben számolnak be Harmatnak.²⁷⁷ Ennek ellenére az 1931. márc. 18-án tartott püspökkari tanácskozás jegyzőkönyvében az áll, hogy nem rendelik el kötelezőnek, és továbbra is feladatnak tartják egy egységes népénektár létrehozását.²⁷⁸ A feladattal a kalocsai szakértőket bízták meg.

Közben Harmaték intézik, hogy Esztergomból megkapják a népénektár kiadásához az érseki jóváhagyást.²⁷⁹ Az érsek bizonyos szövegi javítások elvégzése után megadta az engedélyt, amelyet a kiadványban így kívánt jelzendőnek: „*Nihil obstat. Dr. Theophilus Can. Klinda censorum praeses. Nr. 1581. Imprimatur. Dr. Julius Machovich vic. Gen. Strigonii, 1. Junii 1931.*” Ezután már semmi akadály nem volt a kötet megjelenésének, amelyet a Magyar Kórus kiadóvállalat végzett.

A megjelenésnek a sajtóban nagy visszhangja volt, különösen nagy vihart kavart Bangha Béla jezsuita pap (Balogh György álnéven) megjelent cikke az Egyházi Lapok 1932. márciusi számában. Bangha rendkívül durva támadást intézett az új népénektár ellen, ami érdekes módon éppen a visszájára fordította a gyűjtemény körüli viták menetét. Ennek a cikknek a hatására álltak az ország tekintélyesebb egyházzenei szakemberei Harmat és Sík mellé. Javaslatokat és stratégiákat ajánlottak, hogyan lehetne egységes népénektárként elfogadtatni a *SzVU!*-t az egész országban.

---

²⁷⁴ Sztára József szakvéleménye. *Cultus Sanctorum* 928. sz. 1931. márc. 8. Kalocsai Érseki Levéltár.

²⁷⁵ Beauer József szakvéleménye 1931. márc. 14. in i. m.

²⁷⁶ Szendrei Imre szakvéleménye 1931. márc. 12. *Cultus Sanctorum* 928. sz. Kalocsai Érseki Levéltár.

²⁷⁷ In Harmat-hagyaték. Magántulajdonban.

²⁷⁸ *Cultus divinus* 1440. sz. 1931/IV. 30. In Kalocsai Érseki Levéltár.

²⁷⁹ Harmat levelének másolata az érsekhez. In Harmat-hagyaték. Magántulajdonban.

Érdemes Bangha cikkére részletesebben kitérni, mert ma is tanulságos. Elismeri, hogy elsőrangú szakemberek végezték az énektár összeállítását, csak éppen azt állítja, hogy „sokszor a szakemberek érzéke fogyatékos a gyakorlati, népi szükséglet iránt.”²⁸⁰ Felrója Harmatnak, hogy Kodálytól kért szakmai tanácsot, ezért ilyen zavaró az énekek kérérete, „a Kodály-zene nem az egyszerű paraszti zenei felfogás szerint ír ... Kodály-Bartók zenéje kellemetlen zörej, közönséges zaj.” (Meg kell jegyezni, hogy Kodály valószínűleg csak az énekek válogatásánál közreműködött a kísérettel nem foglalkozott.) Bangha túlzásnak tartja az újításokat, és sok népszerű éneket hiányol. A szövegszerkesztő Sík Sándort sem kíméli: „Itt már a nép értelmétől, ízlésétől távolálló, előkelő szobaköltő érvényesül.” Ekképp összegzi a végső ítéletét: „Ez nem a magyar nép egyházi énekeskönyve, hanem egy műgyűjtemény.” Mik az érvei a szakértelemmel szemben? (Mi) „...ahhoz értünk, hogy mi emeli a lelket, mit szeret a nép, mi lendíti fel az istentisztelet fényét s melegét.” Harmat nem hagyja válaszolatlanul ezt a nyílt támadást. Elsősorban Kodály nevében kéri ki a sértő megjegyzéseket,²⁸¹ majd Sík Sándor védelmére kel: annak szövegváltoztatásait a dallam és szöveg összecsiszolásának szükségességével indokolja. A dallamokkal kapcsolatban kifejti azt a nézetét, hogy az egyházi zenét nem a nép ízlésére és a megszokotthoz való ragaszkodásra kell alapozni. A kihagyott énekek túllépték a jó ízlés határait, „az effajta édes dallamok a templomon kívül egészen másirányú szövegekkel jelentkeznek. Ép ezért egy világi ember...igen zavaró asszociációk hatása alá kerül ily szentimentális szent énekek hallgatása vagy éneklése közben.”²⁸² Nagyon sokan reagáltak a vitára pró és kontra, amelyekből az *Egyházi Lapok* többet közölt.²⁸³ Az énektár bevezetése mellett érvelők szakmai nézetekre hivatkoztak, az ellenzők a pasztorális és gyakorlati szempontokat tartották fontosnak. A sajtóvita hónapokig elhúzódott, amelyet a lap főszerkesztője, Czapi Gyula zárt le. Utólag úgy tűnik, ez többet használt, mint ártott az ügynek, mert a gyűjtemény elterjedését segítette. Hivatalos részről Svoy Lajos székesfehérvári püspök, az *OMCE* elnöke áll a népénektár mellé. Erre utal Harmat egyik levele Sík Sándorhoz,²⁸⁴ és egy 1932-ből származó püspöki körlevél, amelyben Svoy elrendeli, „hogy minden templom a templompénztár ter-

²⁸⁰ *Egyházi Lapok* 1932. 3. sz.

²⁸¹ Kodály ekkor már nemzetközileg elismert zeneszerző és zenetudós.

²⁸² Harmat Artúr válasza Balogh Györgynek. *Egyházi Lapok* 1932. ápr.

²⁸³ Dr. Koudela Géza: Az „Orsz. Magy. Cecilia egyesület” megbízottjának megjegyzései Balogh György bírálatára in *Egyházi Lapok* 1932. április 107. l.; B.E.: Hozzászólás az új Énektár ügyéhez in i. m. 110.l.; Török Mihály: Beválik-e a „Szent vagy Uram. In *Egyházi Lapok* 1932. május 134.l.; Saád Henrik: A „Szent vagy Uram” ügyéhez. In i. m.; Illetskó Lajos: Az egyházi énektár ügyéhez. In i. m. 136.; Demény Dezső: Megjegyzések sz. V.U. ügyéhez. In i. m. 137.l.

²⁸⁴ „Svoy ebben a mellénk álló...” Harmat levele Sík Sándorhoz. 1932. szept. 09. In Harmat-hagyaték. Magántulajdonban.

hére a Népénektárt mielőbb megrendelje és a kórusleltárba felvegye. ...Minden kántor keresse meg a legalkalmasabb módot arra, hogy híveivel ez új énekeket megkedveltesse.”²⁸⁵ Így indult nagy nehézségek között útjára az új népénektár.

5.2. Az énektár története és utóélete

A *Szent vagy, Uram!* gyűjtemény elterjedését több oldalról is támogatták. Svoy már 1932-ben elrendelte egyházmegyéjében, hogy először a kántoroknak kell pontosan elsajátítani az énekeket a kiadott kíséretekkel, majd ezt fokozatosan a hívekkel is el kell fogadtatni. Javasolta, hogy érdemes az új énekek tanításával kezdeni, a közkedvelt énekeket egy ideig teljesen elhagyni, majd utána a változtatott formában újra megtanítani. Az énektár megismertetését az iskolák révén tudta még eredményesen elképzelni, oly módon, hogy tantervbe kell venni az énekeket, így miután az iskolások megtanulták, lehet az éneklésükre támaszkodni a templomban a szertartásokon.²⁸⁶ Valószínűleg Svoy-nak köszönhető a Püspöki Kar véleményének átformálása is.

A terjesztést segítte elő a *SzVU!* olcsó szöveges változatának megjelenése 1932. szeptemberében, amelyet az Egri Nyomda adott ki.²⁸⁷ Svoy jelzi levelében Harmatnak, hogy kottás ima-énekeskönyvi változatra is szükség lenne.²⁸⁸

A *Katolikus Kántorszövetség* az *OMCE*-tel közösen kéri a Püspöki Kart, hogy a népéneklés egységesítése érdekében rendelje el a népénektár használatát kötelező jelleggel.²⁸⁹ Erre csak később kerül sor.

Több dokumentum igazolja, hogy megvalósult az a gondolat, miszerint tantervbe vették az énektár énekeit. 1932-ből olvashatatlan aláírással a Székesfehérvári Püspöki Irodából származik egy levél, amely nagytétényi énektanítási tervezetet említ *SzVU!* énekekkel.²⁹⁰ 1937. márc. 17-én a Püspöki Kar jóváhagyta a katolikus népiskolák tantervét, az énektár darabjait is belefoglalva.²⁹¹

Már 1932-ben egységes énekrendet adtak ki a szeptembertől december végéig tartó időszakra, először csak Budapesten. Ezekben kizárólag *SzVU!* énekek szerepeltek.²⁹²

Ezek az elfogadtatásnak a főbb állomásai a megjelenés utáni években.

---

²⁸⁵ SzfvPL – Litt. Encyc. 1247. sz./1932.

²⁸⁶ SzfvPL – Litt. Encyc.: 2913/1932.

²⁸⁷ Egri Nyomda levele Harmathoz 1932.szept. 10. In Harmat-hagyaték. Magántulajdonban.

²⁸⁸ Svoy levele Harmathoz 1932.okt.27. In i.m.

²⁸⁹ SzfvPL – 7465. 50/1933.

²⁹⁰ In Harmat-hagyaték. Magántulajdonban.

²⁹¹ In i. m.

²⁹² Magyar Kórus vezércikke 1932. 11. sz. 141. 1.

Az énektár történetéhez tartozik egy érdekes megfigyelés. Harmat feljegyzéseit vizsgálva azt vettük észre, hogy az énektár kiadása után ugyanúgy folytatta kutatómunkáját a népének területén, mint előtte. Első látásra azt hittük a jegyzetek olvasásakor, hogy azok az előkészületi, az anyaggyűjtés időszakára utalnak. A meglepetést az okozta, amikor észrevettük, hogy a feljegyzések 1931 utáni dátummal szereplő műsorlapokon, leveleken, nyugtákon vannak. Az 1931 előtti és utáni jegyzetek szétválogatása után az volt megfigyelhető, hogy a későbbi időszak feljegyzéseinek tárgyköre kibővült. A népzene területén végzett tájékozódásnak több nyomát találtuk. Volly István levélben tudósítja Harmatot népének-gyűjtéseiről.²⁹³ Harmat egyik feljegyzésén a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárában és az Országos Széchenyi Könyvtárban található, betlehemezéssel kapcsolatos néprajzi könyvek címlistája olvasható.²⁹⁴ Másutt a népének eredetével, forrásaival kapcsolatos információkat jegyezte fel.²⁹⁵ Bizosan foglalkoztatta Harmatot a népének élő hagyománya, mert már 1932-ben indítványozza az OMCE közgyűlésén, hogy meg kell kezdeni összegyűjtésüket.²⁹⁶ Ezeknek a munkáknak az eredményeképpen jelent meg a *SzVU!* későbbi kiadásaiban négy népi gyűjtésű ének *B* énekeként megjelölve.²⁹⁷ Hogy ennek miért nem lett folytatása, még kérdés maradt számunkra.

Az énektár története a későbbiekben a következőképpen alakult: egyre több egyházmegye főpásztora vezette be használatát, de az átütő sikert az 1938. évi budapesti Eucharisztikus Világkongresszus hozta meg. Az erre rendezett szertartásokon nagy tömegek énekelték a *SzVU* énekeit. Ezután országosan használatba került, évenként egységes énekrendet adtak ki, az énektár énekei alapján.

Az énektár orgonakönyv változatának a következő kiadásai jelentek meg: 1933-ban 2. kiadás, 1937-ben 3. kiadás. 1942-ben 5. kiadás (ezek a Magyar Kórus Lap- és Zeneműkiadó Vállalat terjesztésében). Majd hosszú szünet következett és 1959 húsvétján adta ki újra, az 1950-ben megszűnt Magyar Kórus helyett a Zeneműkiadó Vállalat. Később a

---

²⁹³ Levél Harmatnak Vollytól 1943-as dátummal. In Harmat-hagyaték. Magántulajdonban.

²⁹⁴ Benedek–Vargyas: *Az istenesi székelyek betlehemes játéka*. Kolozsvár, 1943.; Faragó József: *Betlehemezők és kántálók Pusztakamaráson*. Kolozsvár, 1947. Országos Széchenyi Könyvtár; Manga János: *Felvidéki betlehemes játékok*. Ethnográfia–Népelet 1940. 4. sz.; Malkai–Nagy: *Adatok téli néphagyományaink ismeretéhez*. Kolozsvár, 1939. (Erdélyi tudományos Füzetek 103. sz.) In i. m.

²⁹⁵ „Dr. Gárdonyi Zoltán tanulmánya az Angyaloknak nagyságos Asszonya énekről” Harmat kézírásával. In i. m.

²⁹⁶ „Az OMCE őszi közgyűlése Harmat Artúr indítványára elhatározta, hogy megkezdi a nép ajkán élő és ismert énekeskönyveinkben meg nem jelent szenténekeink rendszeres gyűjtését.” Volly István: *Amíg nem késő...* Magyar Kórus 1932. 7. sz. 83. l.

²⁹⁷ *SzVU* 67/B *Gyászba borult*, 172/B *Szűz Mária gyászvirág* Volly István: *101 Mária-ének* 1948.; *SzVU* 180/B *Égi szűzvirág* Nádasdy Kálmán abaujszemerei gyűjtéséből; *SzVU* 184/B *Mária, Mária* Lajtha László gyűjtéséből

Szent István Társulat kezébe került a kiadás, így jelenik meg 1975-ben 2000 példányban és 1986-ban 4000 példányban.²⁹⁸

A *SzVU!* történetéhez tartozik, hogy a tartalmát kibővítve a *B* énekekkel és 15 latin nyelvű gregorián tétellel, megjelenik énekeskönyvi változatban *Hozsanna* címmel 1948-ban.²⁹⁹ Ugyanebben az évben kiadásra került egy szertartáskönyv Harmat Artúr és Werner Alajos szerkesztésében. A Nagyhét teljes liturgiájának hivatalos gregorián dalmait tartalmazza.³⁰⁰ (Ezt még 1926-ban vette tervbe az egységes kántorkönyvvel együtt az *Országos Kántorszövetség* és az *OMCE*.)

Minőségi fordulat történt 1967-ben, amikor a *SzVU* énekeiből összeállított Templomi Énekrendet az *Országos Liturgikus Tanács* liturgikus rangra emelte, amelynek értelmében az énekrend énekei a szentmisén egyenértékűen helyettesítik a mise Introitusát, Offertoriumát és Communióját.³⁰¹ Ekkor már az egész országban általánosan használatban volt a gyűjtemény.

---

²⁹⁸ Tardy L.1988: 373.

²⁹⁹ *Hozsanna kiadásai*: 1959. Zeneműkiadó Vállalat, 1961. 1962. 1963. 1965. 1967. 1969. 1972. 1976. 1978. 1979. 1982. 1984. Szent István Társulat.

³⁰⁰ *Cantus Cantorum* Szerk: Harmat Artúr, Werner Alajos Magyar Kórus Bp, 1948.

³⁰¹ OLT 103/1967. Csak másodlagos forrásban fértünk hozzá: SzfvPL – Litt. Encyc. 7465/1968.

6. ÖSSZEFOGLALÁS

A Harmat–Sík *Szent vagy, Uram!* énektár filológiai feldolgozása alapján képet kaptunk annak keletkezéstörténetéről, recepciójáról, utóéletéről és tartalmáról. A kutatók során előkerült dokumentumok új információkkal szolgáltak, amelyek az énektár kézbe vételekor felmerült kérdésekre részben választ adtak, amit az alábbiakban fejtünk ki. Nem foglalkoztunk csak érintőlegesen a gyűjtemény orgonakíséretével, mert az egy külön értekezés témája lehetne. Ezért kerültük a gyűjtemény megnevezésénél az orgonakönyv kifejezést, amely a későbbi kiadások belső címlapján szerepel és a szakirodalom is változtatva használja, az orgonakönyv, énekeskönyv, énektár kifejezést.

A XX. század elején a hazai egyházzenei reformot a népének területén látták kivitelezhetőnek a szakemberek. Tervbe vették egy egységes népénektár kiadását, amelynek előkészítésére népénektár–bizottságot állítottak fel a két haladó egyházzenei szervezet, az *Országos Katholikus Kántorszövetség* és az *Országos Magyar Cecília Egyesület*. Ők kérték fel a két országos hírű szaktekintélyt Harmat Artúrt és Sík Sándort a gyűjtemény összeállítására.

Az énekek válogatásánál Harmat elsődleges célja a XVII. századi énekeskönyvekben található értékes énekek felelevenítése és a saját korában használatos magyarnóta és érzelmes műdal hangvételi dallamok kiszűrése volt. Nem tűnt könnyű feladatnak a több ezer énekből pár százat kiválogatni országos, általános használatra. Harmat koncepciójához tartozott még, hogy élő szerző darabját nem vette fel, ezzel szabva gátat a rengeteg, javasolt, rendkívül vegyes értékű saját szerzemény közti versengésnek.

A szövegekkel kapcsolatban ezzel ellentétes koncepciót alkalmaztak a szerkesztőtárs Sík Sándorral. Sok jól használható, szép dallamra új verset írtak, és a megtartott szövegeket is erősen javították tartalmi vagy prozódiai okok miatt. Ebbe a munkába Sík papköltőtársakat és más szövegírókat is bevont.

Harmat a gyűjtőmunka során elsődlegesen a római katolikus nyomtatott kottás és szöveges forrásokhoz ragaszkodott. Bevont a kutatásai körébe egy-két kéziratos gyűjteményt is, ezeket főleg a nyomtatásban előforduló hibák javításához szükséges összehasonlításokhoz használta. Protestáns magyar énekeskönyvet csak egy-két esetben említ a megjegyzések között mint variánsok forrásait. Ekkor még nem érvényesül a felekezettől független, egy-egy ének minden fellelhető variánsára és azok összefüggéseire kiterjedő népénekkutatás. A külföldi szakirodalomból két nagy német (Zahn, Bäumer) összefoglaló munkát és egy cseh korálkönyvet (Veit) használt.

A népénektár tartalma a fentebb felvázolt koncepció alapján így alakult: 8 gregorián eredetű, 12 középkori kancióból származó, 19 XVI. századi eredetű, 130 XVII. századi, 43 XVIII. századi, 94 XIX. századi, 2 XX. századi és 7 népi eredetű ének. A számok azt mutatják, hogy túlsúlyba kerültek az „ősi” énekek, de még mindig elég sok jozefinista ének megmaradt a kötetben. Harmat nem hagyott ki minden XIX. századi dallamot, amit szeretett volna, mert ezek nagyon népszerűek voltak a hívek körében.

Harmat a gregorián eredetű énekeknek a XVII. századi énekeskönyvekben szereplő átalakított formáját vette át, amelyen már nem nagyon változtatott. A szöveget azonban új fordításban vagy teljesen új tartalommal közölték. A középkori kancióknál ragaszkodott a szerkesztő a XVII. századi írott forráshoz, csak apróbb ritmus- és hangeltéréseket írt, későbbi magyar vagy külföldi forrásokra hivatkozva. A szövegeket minden esetben átdolgozták. A XVI. századi énekek forrásának Harmat a XVII. századi katolikus énekeskönyveket használta. Ma már tudjuk, ezt a dallamanyagot a leghitelesebb formában a XVIII. századi protestáns gyűjtemények őrizték meg. A XVII. századi dallamok csoportosításánál kiderült, hogy a legtöbbször Harmat ragaszkodott a korabeli forrásokhoz értelemszerű javításokkal, viszont nagyon sok dallamra új szöveget íratott. Ha későbbi forrásból származik a dallam, annak általában az az oka, hogy külföldi eredetű, és a legkorábbi kiadásban még idegenszerű, míg a későbbiben már asszimilálódott formában jelenik meg. A régi kiadványokban elég sok sajtóhiba található (kulcsok elcsúszása, előjegyzéshiány vagy félrenyomtatása, hanghibák), ezeket Harmat összehasonlítások alapján javította. A XVIII. századi forrásokban a dallamokat a szerkesztői sokszor átmenő- és váltóhangokkal díszítették. Ezeket a díszítőhangokat a *SzVU!*-ban elhagyták. A szövegekre apróbb stílusbeli változtatások jellemzőek. A XIX. századi anyag többségében változatlanul maradt dallamilag, a szövegen prozódiai simítások történtek.

Az élő hagyomány csak elenyészően jelenik meg a kötetben. Ennek elsődleges oka az lehet, hogy ekkor már Kodály népzenei gyűjtéseinek java része ugyan megvolt, de ebben az időben még az összegyűjtött anyag nem volt kellőképpen feldolgozva, külön a népénekekre koncentrálva. A másik ok pedig az lehetett, hogy a népzene variálós tulajdonsága teljesen ellentétben állt Harmat egységesítő törekvéseivel. A *Parlando*, *Rubato* előadásmód sem érvényesülhetett. Harmat a kántorok akkoriban szokásos, önkényes szabad előadásmódját és a nép hangonkénti nyújtását korálritmusba rendezéssel akarta ellensúlyozni.

Az 1931-ben elkészült egységes népénektár fogadtatása nagyon ellentmondásos volt. Egyházi és szakmai részről elismerték szakmai értékét, de gyakorlati használhatóságát kétségbe vonták. Az esztergomi érsek ugyan megadta jóváhagyását a gyűjtemény

kiadásához, de mint egységes népénektár mellé nem állt. A püspöki kar sem ismerte el, hogy kötelezővé lehetne tenni. Ennek elsősorban pasztorális okai voltak, mivel sokallták a régi felújított énekeket, és nem értettek egyet sok népszerű ének elhagyásával vagy szövegi, dallami megváltoztatásával. Eleinte egyedül Svoy Lajos székesfehérvári püspök állt a *SzVU!* mellé. Ennek ellenére a gyűjtemény elég nagy példányszámban terjedt, így hamarosan új kiadásai jelentek meg. Igazi fordulatot a 1938-as Eucharisztikus Világkongresszus hozott, ahol nagy sikerük volt a *SzVU!* népénekeknek. Ezután évről évre egységes énekrendet adtak ki a *SzVU!* énekekből, így általános használatba került a gyűjtemény.

A népénektár elterjedésének gyakorlati hatásai a következők voltak. Egyrészt eredményesen kiszűrte a XIX. század dallamanyagának értéktelenebb részét, bár a kompromisszumként benne hagyott anyag továbbra is használatban van a templomi gyakorlatban. Másrészt a régebbi századok értékes dallamai váltak ismertté a kántorok és a hívek körében, amit nagy eredményként kell értékelnünk. Az egységesítésnek negatív hatása is volt: gátat szabott a helyi, élő hagyomány dallamai továbbélésének. A *SzVU!* szerkesztőinek koncepciózus népének-összeállítása következtében a XX. század eleji kántori gyakorlathoz képest jelentős minőségi javulást hozott az egységes népénektár használatba kerülése.

1948-ban kibővítették a *B* énekekkel és 15 latin nyelvű tétellel, és e gyűjteményt *Hozsanna* címen adták ki. Jelentős állomása az énektár történetének, amikor 1967-ben hivatalosan liturgikus funkcióba kerültek a gyűjtemény népénekei. Ugyanezen években az ifjabb egyházzene generáció elkezdte a *SzVU!* revízióját, amely egy új énekeskönyv (*Éneklő Egyház*) kiadásához vezetett. Ebben újdonságként megjelentek magyar nyelven a liturgikus tételek, tudományos feldolgozás után az énekek népi gyűjtésű variánsai és tovább hagyományozódott több mint 200 népének a *SzVU!*-ból. Így élhet tovább együtt az előző generációk eredménye a népénektörténet következő állomásán kialakult újításokkal.

Nem kaptunk választ arra, miért ennyire részlegesen kerültek a későbbi *SzVU!* kiadásokba a szerkesztő 1931 után végzett kutatásai. A Kodály dokumentumokból pedig remélhetőleg megtudjuk, hogy mi volt Kodály véleménye a népének gyűjtések kimaradásáról.

Ugyan ezek a kérdések még nyitva maradtak, azért azt reméljük, hogy a népénektár filológiai feldolgozása eredményeként leírt ismeretek segítenek abban, hogy a *Szent vagy, Uram!* énekgyűjteményt megfelelően helyezzük el a római katolikus énekeskönyvek sorában és megtaláljuk az őt megillető helyét a népénektörténetünkben.

7. BIBLIOGRÁFIA

7.1. Rövidítések jegyzéke:

KEZ	Katholikus Egyházi Zeneközlöny 1893–1914 szerk. Erney József Budapest.
KK	Katholikus Kántor 1913–1925 Eger, 1926–1944 Budapest. Szerk. Luspay Kálmán
KZH	<i>Magyar zene, magyar nyelv, magyar vers. Kodály hátrahagyott írásai.</i> 2. szerk. Vargyas Lajos
MK	Magyar Kórus 1931–1950 szerk. Bárdos Lajos Budapest.
MZK	Szabolcsi Bence: <i>A magyar zenetörténet kézikönyve</i> Budapest, 1955.
SzfvPL –	Székesfehérvári Püspöki Levéltár
VT 2.	Visszatekintések 2. szerk. Vargyas Lajos Budapest, 1974.

7.2. Szakirodalom:

A magyar irodalom története. 1966	<i>A magyar irodalom története</i> VI. Szerk: Sötér István Budapest, 170.
B.E. 1932	„Hozzászólás az új Énektár ügyéhez” <i>Egyházi Lapok</i> 110.
Bakos Ferenc 1983	<i>Idegen szavak és kifejezések szótára.</i> Budapest.
Baróti Dezső 1988	<i>Sík Sándor. A múlt magyar tudósai.</i> Budapest, 194.

- Bäumker, W 1886–1911** *Das kath. deutsche Kirchenlied.* 1886–1911. I–IV. Freiburg.
- Bogisich Mihály 1902** „Bogisich megnyitó beszéde az Országos Magyar Cecília Egyesület III. közgyűlésén.” *KEZ* VIII. évf. 9. sz. 112.
- Cantus Cantorum 1948** *Cantus Cantorum.* Szerk: Harmat Artúr, Werner Alajos *Magyar Kórus* Budapest.
- Cecília 1889** *Cecília* Katholikus Egyház-zenei Szaklap, A Népiskolai Tanügy melléklapja, I. évf. 12. sz. Eger.
- Csomasz Tóth Kálmán 1958** *Régi Magyar Dallamok Tára. I.* Budapest.
- Csomasz Tóth Kálmán 2003** „Hagyomány és haladás.” Csomasz Tóth Kálmán írásai (Szerk: Bódiss Tamás) Budapest, 794.
- Demény Dezső 1932** „Megjegyzések a Sz.V.U. ügyéhez.” *Egyházi Lapok* 137.
- Dobszay L. 1993** *A gregorián ének kézikönyve.* Budapest.
- Dobszay László** „A népének hazai története” *Vigília* 37. évf. 4. sz. 237.
- Dobszay László 1995** *A magyar népének. I.* Veszprém.
- Dobszay László 2006** „Megnyitó.” „*Inter sollicitudines*” Tudományos ülészak X. Pius pápa egyházzenei motu propriojának 100 éves évfordulóján Budapest.
- Documenta Musicae Sacrae 2005** *A szent zene törvényei.* 1943 Fordította: Werner Alajos in *Documenta Musicae Sacrae. A szent zene dokumentumai X. Pius pápa motu propriojától napjainkig.* Bibliotheca Liturgica 2. MALEZI 2005
- Domokos Pál Péter 1929** „A csíksobotfalvi Kájoni-kézirat” *Zenei Szemle.*
- Domokos Pál Péter 1979** „...édes Hazámnak akartam szolgálni...” Kájoni János: *Cantionale Catholicum* Budapest.

dr.Koudela Géza 1932	„Az „Orsz. Magy. Cecilia egyesület” megbízottjának megjegyzései Balogh György bírálataira” <i>Egyházi Lapok</i> április 107.
Egyházi Lapok 1932	<i>Egyházi Lapok</i> . 3. sz. 78
Eősze László 1977	<i>Kodály Zoltán életének krónikája</i> . Budapest.
Erney József 1897	„Képezdei kántorképzés. Az egyház-zenei tanácskozmányból.” <i>KEZ</i> IV. évf. 10.sz. 81-82. „A kántorképzés szervezéséről” <i>KEZ</i> III. évf. 9. sz.1896:1.
Harmat Artúr 1930	„Előzetes tájékoztató a <i>Szent vagy Uram!</i> c. egyh. népénekgyűjteményről.” Külön lenyomat.
Harmat Artúr 1944	„Hazai katolikus egyházi zenénk ezer éve” <i>Harmat Emlékkönyv</i> Budapest, 1985.
Harmat Artúr Emlékkönyv 1985	Harmat Artúr Emlékkönyv születésének 100. évfordulójára. Budapest. 1985.
Harmat–Sík 1942	<i>Szent vagy, Uram!</i> Harmadik kiadás. Budapest.
Harmat–Sík 1959	<i>Szent vagy, Uram!</i> Ötödik kiadás Budapest.
Illetskó Lajos 1932	„Az egyházi énektár ügyéhez.” <i>Egyházi Lapok</i> május 136.
K. Pikéthy Tibor 1925	„A templomi istentiszteletek népénekeiről” <i>KK</i> 12. sz. 115.
Katholikus Szemle 1908.	XXII. évf. Budapest. 967.
Kersch Ferenc 1908	<i>A katolikus egyházi zene kérdésének sarkpontjai</i> . Esztergom.
KEZ 1894	„Egy lépés előre.” <i>KEZ</i> . I. évf. 4–5. sz. 6.
KEZ 1896/a	„A nép-ének gyakoribb hibái.” <i>KEZ</i> III. évf. 3. sz. 19.

KEZ 1896/b	„Alapítsunk egyházi énekkarokat!” <i>KEZ</i> III. évf. 1. sz. 2.
KEZ 1896/c	„Egységes énekeskönyv” <i>KEZ</i> III. évf. 7. sz.
KEZ 1896/d	<i>Katholikus Egyházi Zeneközlöny</i> III. évf. 11. sz. Budapest.
KEZ 1898	„Karénekiskola Kalocsán.” <i>KEZ</i> V. évf. 9. sz. 69.
KEZ 1899	„Egyházi énekiskola Székesfejérvárott.” <i>KEZ</i> VI. évf. 2. sz. 1.
KK 1919	„Vezércikk.” <i>KK</i> VII. évf. 1. sz. Eger. 1-2.
KK 1923	„Harmat Artúr” <i>KK</i> XI. évf. 1. sz. Eger.
KK 1924/a	„Vegyes hírek” <i>KK</i> XII. évf. 3. sz. Eger.
KK 1924/b	„Vegyes hírek” <i>KK</i> XII. évf. 9–10. sz. Eger.
KK 1926/a	„Az Országos Magyar Cecília Egyesület újraalakuló díszközgyűlése” <i>KK</i> XIV. évf. 6–7. sz. Budapest.
KK 1926/b	„Megalakul újra az Országos Magyar Cecília Egyesület” <i>KK</i> XIV. évf. 2. sz. Budapest.
KK 1926/c	„Szövetségiügyek” <i>KK</i> XIV. évf. 1. sz. Budapest.
KK 1926/d	„Szövetségiügyek.” <i>KK</i> 1. sz. 16.
KK 1927/a	„Az OMCE választmányi ülése” <i>KK</i> XV. évf. 3. sz. 65. Budapest.
KK 1927/b	„Az OMCE választmányi ülése” <i>KK</i> XV. évf. 3. sz. Budapest.
KK 1927/c	„Hírek.” <i>KK</i> 3. sz. 66.
KK 1927/d	„Hírek” <i>KK</i> XV. évf. 3. sz. Budapest.

KK 1927/e	„Az OMCE választmányi ülése.” <i>Katholikus Kántor</i> 3. sz. 65.
KK 1929	„Szövetségi ügyek. A Népénektár.” <i>KK</i> 3. sz. 76.
KK 1930	„Vezércikk” <i>KK</i> XVIII. évf. 2. sz. 39.
Kodály Z.1924	Nagyszalontai gyűjtés. <i>Magyar Népköltési Gyűjtemény – Új folyam</i> „Nagyszalontai gyűjtés” című XIV. kötetében (szerk: Szendrey Zsigmond) Budapest.
Kovács Sándor 1897	<i>Az egyházi zene reformja</i> . Temesvár.
Kovács Sándor 1898	„Ének- és zeneoktatás a semináriumban.” <i>KEZ</i> V. évf. 8. sz. 61-62.
Kunst Frigyes 1926	„Egy kis visszapillantás” <i>KK</i> XIV. évf. 1. sz. Budapest.
Kutschera József 1897	„Feladatunk”, <i>KEZ</i> IV. évf. 1. sz.
Küzdy Aurél 1902	„Az egyházi zenéről. Előadás az OMCE 1902. okt.8-i közgyűlésén.” <i>KEZ</i> IX. évf. 10. sz. 145.
Magyar Nagylexikon 2002	<i>Magyar Nagylexikon</i> 2002: 10/347.
Magyar Nagylexikon 2002	<i>Magyar Nagylexikon</i> 2002: 15/241.
Magyar Nagylexikon 2002	<i>Magyar Nagylexikon</i> 2002:14/785.
Mayer Károly 1899	„Egy szerkesztendő egyetemes r. kath. Kántorkönyv érdekében.” <i>KEZ</i> VI. évf. 10. sz. Harmat Artúr 1985
MK 1932	„Vezércikk” <i>Magyar Kórus</i> 11. sz. 141.
MZt I.	<i>Magyarország zenetörténete I. Középkor</i> . Szerk: Rajeczky Benjamin Budapest 1988.

- MZt II.** *Magyarország zenetörténet II Szerk: Bárdos Kornél Budapest 1990.*
- Nikodém Géza 2003** „A Szent vagy Uram!” énekreform kontrasztháttere” *Socia exultatione* A Rajeczky Benjamin születésének 100. évfordulóján tartott tudományos ülés szak előadásai Budapest.
- Paksa Katalin 1988** Magyar népzene kutatás a 19.században. *Műhelytanulmányok a magyar zenetörténetben* Budapest, 1988.
- Papp Géza 1970** *Régi Magyar Dallamok Tára. II.* Budapest.
- Péterffy 1742** *Sacra Concilia Ecclesia Romano-Catholicae in Regno Hungariae celebrata.* Viennae. In Papp G. 1942.
- Rajeczky Benjamin 1982** *Melodiarium Hungariae Medii Aevi. I. Hymni et Sequentiae.* 255.
- Rajeczky Benjámin 1985** „A népénektár” *Harmat Artúr Emlékkönyv* Budapest, 92–106.
- Rónay László 2000** *Sík Sándor.* Budapest.
- Saad Henrik 1932** „A Szent vagy Uram ügyéhez.” *Egyházi Lapok* május 134.
- Schram Ferenc. 1958** *Bevezető népénekeinkhez.* Budapest.
- Sík Sándor 1976** *Összegyűjtött versei Szerk.: Jelenits István* Budapest, 1976.
- Szabolcsi Bence MZK 1955** *A magyar zenetörténet kézikönyve* Budapest, 1955: 9.
- Szabolcsi Bence 1942** „Írott hagyomány – élő hagyomány 1942. *Ethnographia* 60. 1949: 1– 4. 71–80.
- Szalay Olga 2004** *Kodály, a népzene kutató és tudományos műhelye* Budapest.

- Szendrei–Dobszay–Rajeczky 1979** *XVI–XVII. századi dallamok a népi emlékezetben.* Budapest.
- Sztára Sándor 1926** „Irányelvek az új énektár szerkesztésénél” *KK* 1. sz. 8.
- Sztára Sándor 1926** „Irányelvek az új énektár szerkesztésénél” *KK* XIV. évf. 1. sz. Budapest.
- Tardy László 1988** „A magyar katolikus egyházi zene és ének.” *Magyar Katolikus Almanach* Budapest, 373.
- Tardy László 2006** „A reformmozgalom és a Motu proprio sorsa 1870 és 1950 között Magyarországon” „*Inter sollicitudines*” Tudományos ülészak X. Pius pápa egyházzenei motu propriojának 100 éves évfordulóján Budapest.
- Tornyai Ferenc 1925** „A Kántortestvérekhez” *KK* 12. sz. 120.
- Tornay Ferenc 1894** *A katolikus egyházi zene és ének Magyarországon.* Budapest.
- Tornay Ferenc 1903** „Egy szerény indítvány.” *KEZ* X. évf. 5. sz. 18-22.
- Török J. 2000** *A katolikus egyház és liturgia Magyarországon.* Budapest.
- Török József 2006** „Szent X. Piusz pápa egyházzenei motu propriojának előzményei” „*Inter sollicitudines*” Tudományos ülészak X. Pius pápa egyházzenei motu propriojának 100 éves évfordulóján Budapest.
- Török Mihály 1932** „Beválík-e a „Szent vagy Uram.” *Egyházi Lapok* május 134.
- Vargyas Lajos KZH 2.1993** „*Magyar zene, magyar nyelv, magyar vers. Kodály hátrahagyott írásai.*” 2.

Verbényi István 2006	„A Motu Proprio kiteljesedése a Sanctorum Conciliumban.”. in „ <i>Inter sollicitudines</i> ” Budapest.
Volly István 1932	„Amíg nem késő...” MK 7. sz. 83.
VT2	Kodály: Z. <i>Magyar Népzene</i> 1931.
Watzatka Ágnes 2004/2005	„Néhány ismert népénekünk eredetéhez: az 1846-os leitmeritzi kottás énekeskönyv.” <i>Magyar Egyházzene</i> XII. évf. 1. sz. 31.
X. Pius Motu Proprio	X. Pius <i>Motu Proprio</i> c. bullája Ford: S. Pöschl Vilmos, Kiadja: Országos Magyar Kántorszövetség Budapest, 1929.
Zahn, I 1888–93	<i>Die Melodien der deutschen evangelischen Kirchenlieder</i> . I–VI. Gütersloh.

7.3. Források

7.3.1. Énekeskönyvek:

Amadé László	<i>Buzgó szívnek énekes fohászkodási</i> . Bécs, 1755.
Baka János	<i>Erdélyegyházmegyei Énekeskönyv</i> . Gyergyószentmiklós, 1921.
Balogh-Kapossy	<i>Egyházi Imák és Énekek</i> Szeged, 1927.
Berauer József	<i>Imádságos és énekeskönyv</i> Kalocsa, 1927.
Bogisich Mihály	<i>Őseink buzgósága</i> Bp, 1888.
Bozóki Mihály	<i>Katolikus kar-béli kottás énekeskönyv</i> Vác, 1797. 1806.
<i>Cantus Catholici</i>	Löcse, 1651. szerk: Szőlősy Benedek
<i>Cantus Catholici</i>	Nagyszombat, 1675. 1703. 1738. 1792.

Deák-Szentes	Deák-Szentes kézirat 1774.
Demény-Kiss	<i>Dicsérvjétek az Urat!</i> Bp, 1903.
Harmat Artúr-Werner Alajos:	<i>Cantus Cantorum</i> Bp, 1948.
Harmat-Sík	<i>Lyra coelestis</i> 1924: I.
Hennig Alajos	<i>Egyházi énekek</i> Kalocsa, 1898.
Illyés István	<i>Soltári és Halottas énekek</i> Nagyszombat, 1693.
Jósvay Gábor	<i>Lelki gyöngyök</i> 1914.
Kájoni János	<i>Cantionale Catholicum</i> Csíksomlyó, 1676.
Karsai-Szent-Gály	<i>Imádságos-és Énekeskönyv</i> Kassa, 1907.
Kersch Ferenc	<i>Sursum corda!</i> 1902. Esztergom 1912.
Kersch-Babura	<i>Sursum corda!</i> 1906.
Kossovits József	<i>Egyházi Ima-és Énekgyűjtemény</i>
Kovács Márk	<i>A kersztény katolikai isteni tiszteletnek minden ágaira kiterjedő énekeskönyv</i> Pest, 1842.
Kussinszky Arnold	<i>Égi Szövétnék</i> Kassa, 1901.
Lányi-Greksa	<i>Cantate</i> 1898.
Liber Usualis	<i>Liber usualis missae et officii pro dominicis et festis I. vel II. classis.</i> Rome, 1921.
Náray György	<i>Lyra Coelestis</i> Nagyszombat, 1695.
Pokorny Emánuel	<i>Ájtatossági gyakorlatok</i> Bp, 1903.
Szegedi Lénárd	<i>Cantus Cqtholici</i> Kassa, 1674.
Szemenyei-Kapossy	<i>Római Katholikus Egyházi Énekek</i> Bp, 1887.
Szentmihályi Mihály	<i>Egyházi énekes könyv</i> Eger, 1797. 1798.
Tárkányi-Bogisich	<i>Lelki manna</i> Eger, 1896.
Tárkányi-Zsasskovszky	<i>Katholikus Egyházi Énektár</i> Eger, 1885. 1874. 1900.
Tornyai-Luspay	<i>Laudate pueri</i> Győr, 1913.

Tóth-Niedermayer	<i>Jubilate Deo</i> Szeged, 1902.
W. H. Veit	<i>Chora-Buch</i> Prag-Leitmeritz, 1846.
Zsasskovszky Ferenc	<i>Manuale Musico-Liturgicum</i> Agriae, 1853.

7.3.2. Egyházkormányzati iratok:

***Cultus divinus* 1049. sz. 1930. III. 9. Kalocsai Érseki Levéltár.**

***Cultus divinus* 1440. sz. 1931/IV. 30. In Kalocsai Érseki Levéltár.**

***Cultus Divinus* 1747–1992. 115. sz. Kalocsai Érseki Levéltár**

***Cultus divinus* 2118. sz. 1930. XI. 6. in i. m.**

***Cultus Sanctorum* 928. sz. 1931. márc. 8. Kalocsai Érseki Levéltár.**

***Cultus Sanctorum* 928. sz. Kalocsai Érseki Levéltár.**

Litt. Circ. 1911. 2705. sz. Kalocsai Érseki Levéltár.

Litterae circulares ad Venerabilem clerum 1904. Nr. 4003. Kalocsai Érseki Levéltár.

SzfvPL – 7465. 50/1933.

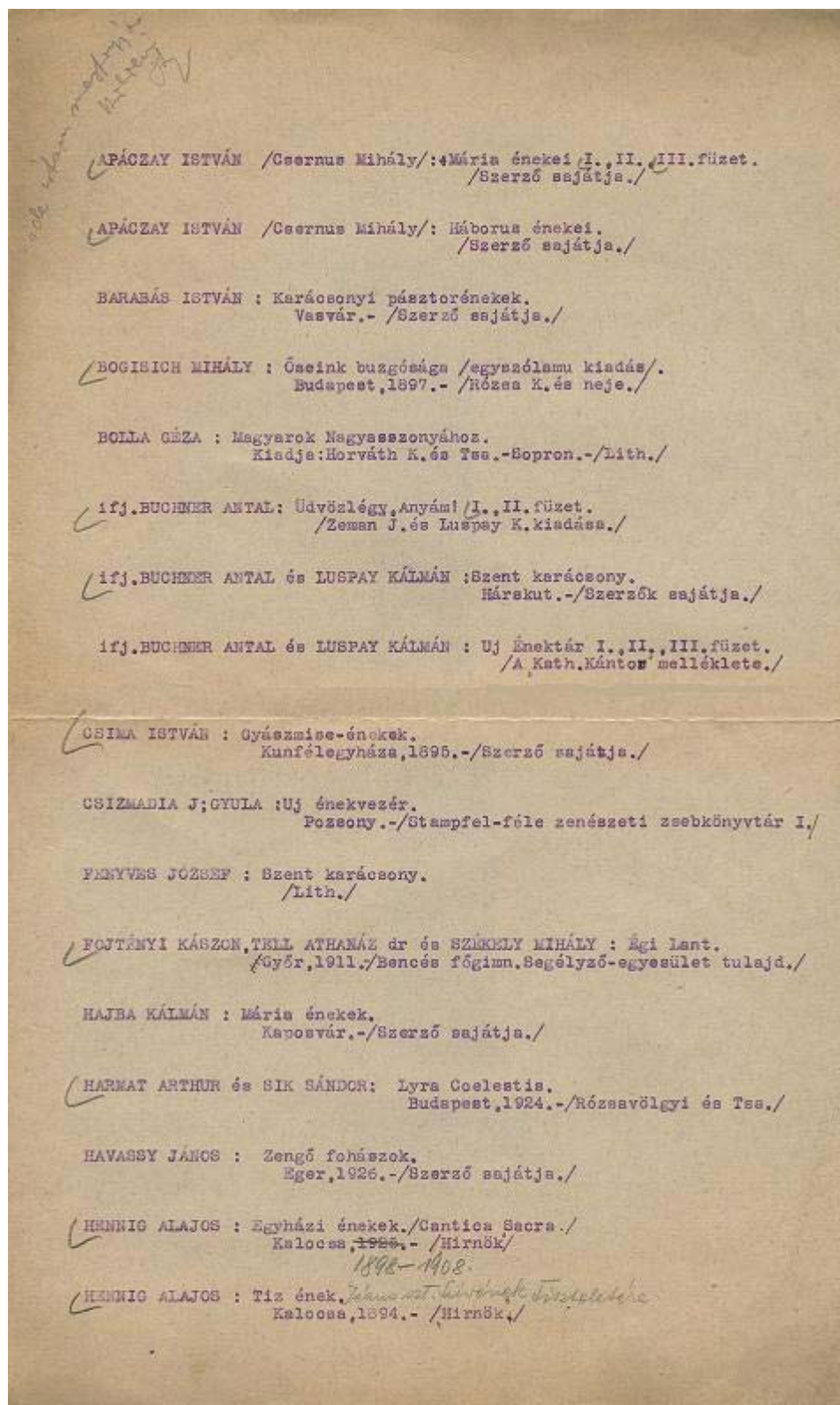
SzfvPL – Litt. Encyc. 1247. sz./1932.

SzfvPL – Litt. Encyc. 7465/1968.

SzfvPL – Litt. Encyc.: 2913/1932.

8. MELLÉKLETEK

8-1. melléklet

- HOÓS JÁNOS : Mária országa.
Temesvár.-/Szerző sajátja./
- HOÓS JÁNOS : Örökimádás.
Temesvár.-/Szerző sajátja./
- INDIAI FÜLEMILE ^{ének} írott könyv 1814-ből. *Szép dallamok koresei.*
- JÓSVAY GÁBOR : Lelki gyöngyök. /3.kiadás./
Budapest,1923.- /Szent István társulat./
I. 1924.
- JÓSVAY GÁBOR : Eredeti Gyászmiseénekek. *Saját kompozíció*
Eger,1925.-/Egri nyomda Rt./
- KAPOSSY GYÖRGY, SZEMENYEI MIHÁLY és VETZKO ANTAL: Egyetemes Szerkönyv.
Eger,1870.
- KATH. EGYZHÁZI ZENEKÖZLÖNY Mellékletei.
Budapest.- /Cecilia Egyesület./
- KATHOLIKUS KÁNTOR Mellékletei.
- KIRSCH FERENC : Sursum Corda, /Szövegkönyv./
Esztergom,1903.
- KETTING FERENC : Hallgass meg minket!
/Szerző sajátja./
- KONTOR ELEK : Karácsonyi örömdal.
Hozzászólások I., II., III. füzet.
Mária dalok I., II., III., IV., V., VI. füzet.
Miatyánk, Üdvözlégy.
Háborus karácsonyi énekek.
- KOVÁCS MÁRK : Énekes könyv. I., IV. kötet.
Pest,1842.- /Beimel József kiadása./
- LAKNER ERNŐ : Ave Mária.
Kolozsvár,1925.- /Lith./
- LÁNYI ERNŐ és dr. GREKSA KÁZMÉR : Cantate.
Eger,1898.
- LITKEY MENYHÉRT : Gyászmise-Énekek. *Ülletárs hátközlöny.*
Torna-Ujfalu,1898.-/Budapest, Pesti Könyvny.Rt./
- LUSPAY KÁLMÁN és ZEMAN JENŐ : Musica sacra.
Hárskut,1911.-/Szerzők sajátja./

✓ LUSPAY KÁLMÁN : Ujabb egyházi férfikarok.
Eger, 1924.- /Egri nyomda Rt./

✓ LUSPAY KÁLMÁN : Modern orgonakiséreték. I., II., III., IV. füzet.,
Masodik kötet; Menyői Szent, Rósa Kálmán és neje 1926) 3ma. sz. énekesténye.

✓ RÉPÁSSY JÁNOS : Hárfahangok. I., II. füzet.
Alsó-Abrány, 1901.- /Szerző sajátja./

✓ RÓMAI MARTYROLOKIUM.
Fordította: Nádasdy Marián *C. V.* Székesfehérvár, 1916.- /Deb-
reczeni István könyvnyomdája./

✓ RUDNYÁNSZKY GYULA : Mária dalok.
Budapest, 1914.- /Hornvánszky V./

✓ RUZSINSZKY LÁSZLÓ : Eredeti Egyházi Énekek orgonára I., II., III. füzet.
Gyón, 1911.- /Szerző sajátja./

✓ STAMPAY JÁNOS : Énekek és imák. Kottaselléklete.
Köbölkút.- /Szerző sajátja./

✓ SZEIBERT M. MARGIT : Áhítat hangjai. *Supplék.*
Eger, 1914.

✓ SZELEPCSÉNYI : Cantus ~~SHatárái~~ *Catholici* Egyházi Énekek. /Ex editione Szelepcsé-
nyiana./ Nagyszombat, 1738.

✓ SZEMENYEI MIHÁLY és KAPOSSY GYÖRGY : Róm. kath. Egyházi énekek I., II. kötet.
Eger, 1887.

✓ SZEMENYEI MIHÁLY és KAPOSSY GYÖRGY : Gyászmeisénekek.
Eger, 1876.- /Szerzők sajátja./

✓ SZEPESY LÁSZLÓ : Liliomok lilioma.
Budapest, 1909.- /Szent István társulat./

✓ TÁRKÁNYI B. JÓZSEF és ZSABSKOVSKY FERENC és ENDRE : Kath. Egyházi Énekek *3. kiadás.*
Eger, 1900.

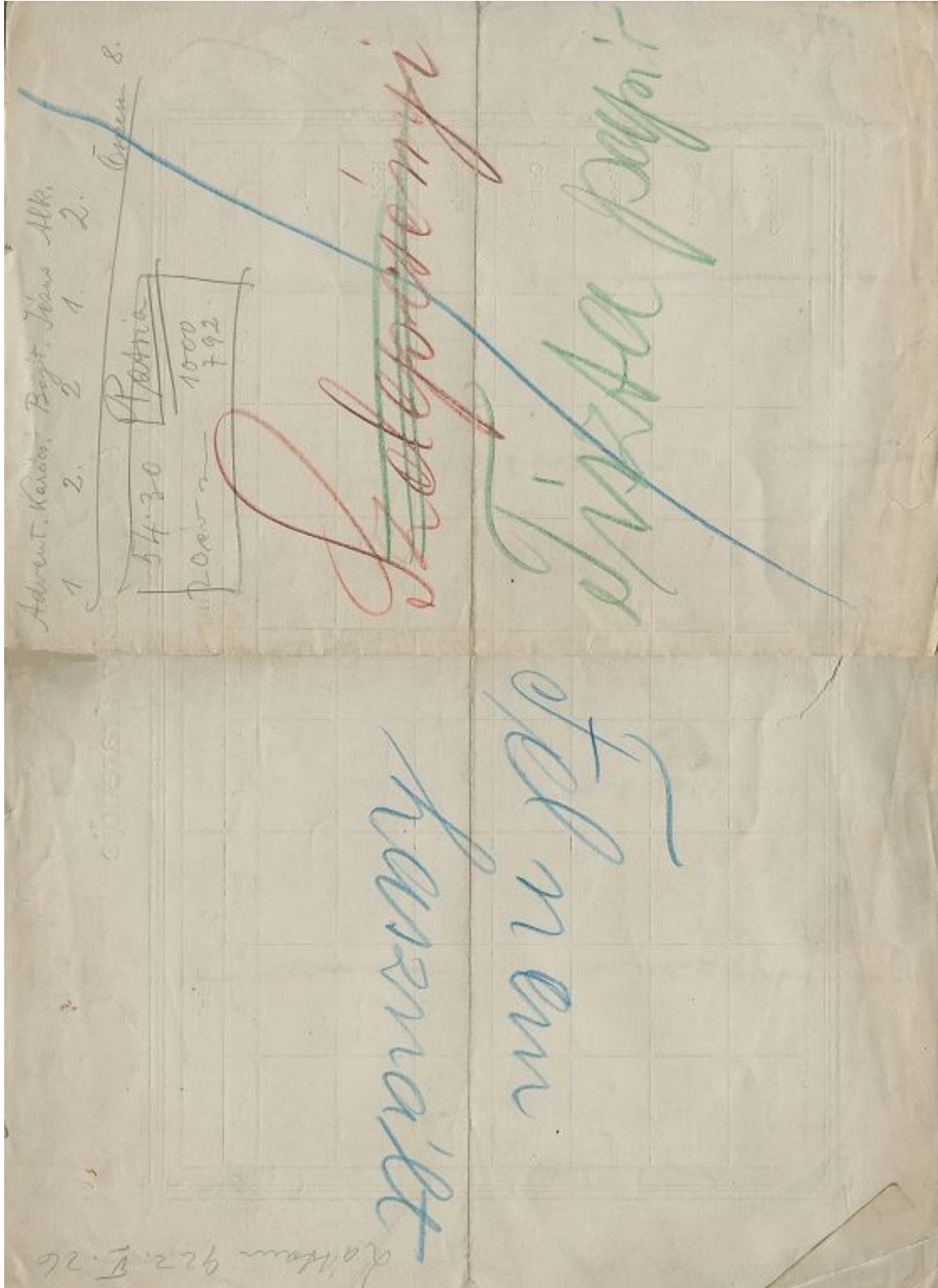
✓ TÓTH-NIEDERMAYER : Jubilate Deo!

✓ VAVRINEC MÓR : Liliomok lilioma. /Máriaénekek koszorúja. /I., II., III. *zet.*
Budapest.- /Klöckner Ede/

✓ ZÁMBÓ KÁROLY : Mária! légy velünk. *I. II.*
Szeged, 1901.- /Szerző sajátja./

*Mezey
Faber N.: Orgonavirágok.*

8-2. melléklet

Képes Fúrósom.

A Kántorokhoz, intézet felhívására
 én is mellettkel nekem írtak. Napvilágot nyoma
 tatisban még soha nem látott, és a két ének; "Nagy
 velle rosmak szent vágyaim", "Hatalmat alá szétünk"
 "Oról Péter nagy, menyhöl"
 "Szoralmom, ha legatálk és a jászselek belakomul-
 ketne az emeltásh.
 40-éve a gimnáziumba az érdeket tanítottam és nagy
 keserűdel cultiválom és Zlanyin félé gyűjtőm
 szerkesztésével. Egyet, ezannak de mellettkel; a dia-
 kák nagyon kedveltek.
 A Frankorsky ének-táron kívül a néj kétször éne-
 ket a Károlyból is. Joz: 150. 153. 104. 106. 139. 155.
 221. 226. 278. 339 nagy szombatra Gyrie a mammalébil.
 Jézus szivétől misecenk szövegem van. Kitiúró Dallam a illi-
 ria megnyeknek királynevezésom "Károly II.
 Maria, ünnegeire Károly II. 135. 139. 211. 226. 282. 276.
 Az énektárol én kihagyom az Rosenkrans kétféjleszt
 és germanizálás. Rosenkrans bil man lehet Róssa fü

Képl gyártam, az őseink mentolvasónak nevesítik a rosa-
 tiúmot. Flooy vetensédhetlek tehát a Keresutóvök arra, hogy
 az olvasót elhagyván, róssafüzt csináljak belőle.
 Az ajtólos olvasó társulati országosnyol mikor hazafeli
 mennék tömesben a legényseg az uton Kicsinfolya ölt
 mondóim: Itijünnek a róssafüztérek. Ez pedig mértáshon
 jellengésre adása egy jámbor törczésnek. Flát le a róssafü-
 zórel. Neveztek magukat szent olvasó egyenületnek, mint
 őseink s ezzel magyarsan szinten lesz a dolg.
 Flát Istennel egáncsajszel vágyunk. Képes Fúrósom
 nekem úgy mint képes, feler egy nagyraim arzonnak
 Kintán a legjobbakat Kivánva igen keserűdel
 ölt örege barátot
 F. Jelepnayráni

Feberny 1727 VII 31.

2.

Seőny: Kó. J. 100. 107

de en memmoszagom...

Sen. Károly Miksa.

mf
Hóni el-öl-öl-le-sém, s'viralom vől-gyet h-le-mem te kint s'm.
s'm-tat. tá-rolást, get. s'ly-le-án' fely-ét-gy' gö-nyör lé-gyél' lel-sim.
pp s'ke' imán' bu-din mi kék az én l-sim. I'll se-u-tom vörösy s'm-t' fel' se-
mf kaj-t'ak' ál-kor ném'ul s'nté. s'ke' l'as'ón' t'z' dol'k' s'm'ly'g'át' s'nt' s'ma-

pp *lassabban*
I'll se-u-tom vörösy s'm-t' fel' se-
tempo

javításra szorul!

I.

Kalálra sebet

Kalálra sebet, Jézusom, sebeked mint lé-lé-le-t'ra s'rus'it s'j'f.
Énekelni foglak s'geleket, miha'nt mek'csö'e én g'e'nt s'rus'it s'j'f.
e nagy s'nté'g' író'to-ri'án' imá'd'o's' lé'gy' s'm' ell'ár'ia' v'ed' s'j'f' s'nt' se'gy'e' s'm'nd'emé't.

Óh! Jéz' h'rrain' j' Jéz'usom, sebeked'ed'et' lé'gy' s'j'f' s'm'nd'emé't.
Mán'ad' l'el'ém' l'én' s'ped', óh' t'ed'ed' le'ed' s'g'g' s'm'nd'emé't.
Jéz'us'it s'j'f' e nagy s'nté'g' s'nt.

beírta: Martinyeffl'ay's
Károly Miksa
Bátony János

8-5. melléklet

Kedves jó barát! Itt!

Hogy örömmel szeretlek neked íviris világosá-
ról. Fogadjuk azért meghálálással köszönömet. Ma-
gyan köszönöm a íviris meghívást is, de, sajnos,
jelenlegi egészségügyi állapotom nem enged meg a
téli utazást, essőt kedves levelek - íviris engedelmé-
vel - az után mintegy hiotleni magamból azokat
a gondolatokat, melyek egy így, liturgiailag ki-
fogástalannak tényleg megismerésével kapcsolat-
ban nem egyet-nyugtalanítanak.

Miért nyugtalanítanak?

Később "Jezusum corda"-ját - létkörm - a leg-
nagyobb jóakarattal sem lehetett megkedveltem.
Liturgikus szempontból teljesen kifogástalannak volt,
de sok helyütt netán érdekes igazságok is, a sok helyen
erősen káros "érettség" jogg, megfélelítő beszé-
vezésű hívogató, sértő és találatos, melyet a hi-
zériók nem vettek át -, azok ellen, szembe
tették a követők előtt. Több igen kedvelt ívek is
hívogató, kedvele s így újra előhívták a „Lutheri-
Korunk"-féle lelkés, mely méltó előszakban
keresztény a cserélési-kérdések s az hívogató kezet
által (pl. a magyarságnak) valószínűleg szerencsés a
liturgia-ellenes igazságot.

Er van, amire én előszörban gondoltam! Holon

az így követőkönze minél több liturgiailag apró jog-
zatot. Pl. szegénykészetek és szegénykésztára is követ-
őkönze teljes miseműveket, de megjegyzem, hogy azok,
amik az évig, illetleg püspök által egyes helyeken
megengedett hívogató alatt használhatók. Flou ar-
túr magyarságban is alkalmazzák, az miért nem a
követőkönze helyi aszerben esse igazságon s.
nem a követők (mint pl. a pát követ) előtt. Mel-
lettsébsé az írtal tenesett követőkönze, szeg-
enykésztára teljes magyarság miseműve -
valna). Liturgiailag hívogató, de egészen követők-
közönze vonatkozó elírások, ha nem is követők,
alkalmazzák s napokban az illetéges hívogató s
más nem liturgiailag alkalmazzák (liturgiailag)
is, az "a nemzet" s a "hívogató zará." v. azokat,
mélten felhívják követők: nem igazan hívek meg a
lit. elírásokat.

Liturgiailag később az elírások után a jogzate
(Szer. Lov. 188. b.), azert mind a követők államm fel-
vezés, ittalitvia-antifonák után az evs. - szep. - ok.
is. az J. Deum -ről talán előszörban lenne a hama-
dik (később - azé) állammot is követőkönze -
evs. szep. - ok, de azon megjegyzéssel, hogy a ma-
gyarság azé azé követőkönze híve felé s valahány-
szor az évig az nem intónóje, használható. Így az
"Érettség" nál is, bár az nem his meghívogató áll fenn.
Er utalások az evs. - szep. - okat is jó lenne követők.

Hogyan hívogató lenne a Songe hívogató - Tant,
szegény - Genitari gregorium állammot is felvezem
evs. - szep. - okat: az J. tónusit. az tónusok
s az nem szegény megjelent (szegény!) s kedvele, kedvele
elírásokat) s megvette. az Salsperényi-féle követők-
(ok az a Kesschreil, hanem inkább azé azé állammot
elírásokat) állammot is követőkönze magyarság fel-

Mélyen tisztelt Fanni M!

An egyseges Kanitorkönyv is, éterületen, hogy annyira elterjedt, hogy az egész művének áll a nyolcadik névén. Van azonban egy sürgőssé kérdés, amely nem véletlen meg, mi az a mag, mi a nyolcadik Kétkérd.

Német nyelvű híveink mindenféle lehetetlen nótákat árulnak a templomban. Ezt öngyújtó és fődiktató magam, németek egyéni érdekeit, is, hogy azonos dallamra legyen szimmetrikusan magam is német nyelv.

Ennek is azt vélem erős megérte hátán len, mert a magyar nyelvű mabodis ki fogja sorítani a szó nótákat.

140 évvel ezelő óta, mondani szimmetrikusan magam - német is, az ére az ére az ére, hanem az, hogy német nyelvű iskolák, germánok is be találják persze.

Már most kérem mély tisztelt Fanni kedves, legyen kérem megértem, hogy abból a mag gyűjtéséről, amit Önök az egyseges Kanitorkönyvben ismét gyűjtöttek, kivétel, illetve a fájó Kétkérdés, mondani abból a sorozatból javíthatóan át az én magam nyelvem, hogy ezzel is kirekelt legim az egészben.

Hogy hát, hogyan is mitől véjorhetem azokat a munkát, arra kérek Mélyen tisztelt Fanni kedves engedelgetés és tájékoztatást.

- Megbecsölés nélkül magam kérem is azt előre is köszi nagyon.

Bátaszék, 1930. július 8.

mély tisztelt,
Babócsay János
Kántor
St. Kriptár. úton.

8-7. melléklet

156

Nagyságos Tanár Ur !

Nem tudom, megcapta-e július 25.-én irt leveletem, melyet Nagyságodnak július 23.-án hozzám intézett végtelemül megtisztelő levelére válaszul küldtem, de azóta még egy fontos dolog jutott az eszembe, amit az egységes kántorkönyv kiadásánál érdemes lenne figyelembe venni s mivel egyrészt azzal az érdekeltséggel, mely ennek a monumentális műnek a kiadásán munkálkodik, nem vagyok ismerős; másrészt Nagyságod részéről az ügyben vallott nézeteimmel nagy megértést volt szerencsém tapasztalni: azért újabb véleményemet Nagyságodhoz bátorkodom eljuttatni azzal a szerény kéréssel, méltóztassék azt az illetékes körök figyelmébe ajánlani annál is inkább, mert jórészt zsebre megy a dolog.

Egyházi énekeink között sok olyan van, amelyeket az elszakított területek magyarjai nem énekelhetnek./:Himnusz, Boldogsasszony Anyánk, Magyar Szűz Anyádnak, stb. stb.:/ Nemcsak hogy nem énekelhetjük ezeket az énekeket, de a politikai hatóság be sem engedi sem a postán, sem a vasuton az olyan könyveket, melyekben az ilyen énekek benne vannak. Ez pedig nagyon fontos tudnivaló az egységes kántorkönyv kiadójának, mert ha ezeket az énekeket a könyvébe beleteszik, akkor az elszakított területek magyarsága nem vásárolhatja. De nagyon

fontos ezt tudni az elszakított területek magyarsága szempontjából is, mert ugyebár az egységes kántorkönyv megszerkesztését az élet követeli. Ez már hitbeli szükségé vált s ha csakugyan az, akkor az az elszakított magyarság szempontjából is, nem is szólva arról, milyen fontos a hitegyesség szempontjából is, hogy az egy nyelven beszélők egységes nyelven dicsérik az Urat. Ebben a tekintetben nagy hiba van ugyan az imádságokban is, mert pl. a csendes misék utáni imádságot más szöveggel mondják a keleten metropolis területén, mint az esztergombin s ez tisztán csak gyerekes presztiziskérdéssel indokolható. De ha már most az egyházi énekeket korrigálják és a könyvet, melyben a javított énekeket közreadják, Egységes Kántorkönyvnek akarják elkeresztelni, akkor tegyék lehetővé, hogy az egész világon bárhol élő magyarság mindenütt használhassa is azt az egységesnek mondott kántorkönyvet. A Jugoszláviában élő magyarság pl. nem elég erős ahhoz, hogy majd az Egységes Kántorkönyvből külföldi kiadást csináljon magának oly énekekből, melyeket itt is el szabad énekelni, azért az Egységes Kántorkönyv kiadói legyenek erre tekintettel és úgy szerkesszék meg a könyvet, hogy azt mi is vásárolhassuk ! Hogyan ? -- Azt is megmondom. Nagyon jól tudom én, hogy Magyarországon nem lehet a népnek oly énekes könyvet a kezébe adni, amelyikben benne nem volna

pl. a Boldogasszony Anyánk. Azért azt ajánlom, hogy a papi breviárium mintájára tegyék az ilyen szövegű énekeket az énekes könyv végére, mint Proprium Hungariae énekeket s így az elszakított területekről beérkező rendeléseknél a Proprium Hungariae nélküli példányokat küldésük. Így a politikai hatóság nem akadályozhatja meg a könyvek behozatalát és használatát, ami nagy mértékben fokozná annak kelenődését. Különösen fontos ezt tudni akkor, amikor Budánovics püspök máris készül kiadni egy, az egész egyházmegyére kötelező, egységes új kántorkönyvet. Ha a magyarországi, mely már karácsonyra megjelenik, olyan lesz, hogy itt a hatóságok nem gáncsoskodhatnak benne, akkor Budánovics bizonyára el fog állni tervétől, mert vállalkozásának sikere kétségesse válik s így az elszakított részek magyarsága mind a magyarországi könyvet fogja használni, ami a kiadónak jelentékeny nyereség.

Ezt tartottam még érdekesnek közölni ez ügyben. Nagyon megtisztelő lenne rám nézve, ha Nagyságod kegyeskednék röviden tájékoztatni engem, hogy ezzel most már három levelemet bemutatta-e illetékes helyen és minő hatást váltottak ki ott? Egyebekben pedig szives elnézést kérek a már ismételt molestartalásért és maradok Nagyságos Tanár Úrnak

Srbobren, Jugoszlávia, 1930. augusztus 27. -én

alázatos szolgája:

Benjamin
petkovic.

8-8. melléklet

opus nove. 70   *Mitibus G. Bernardi (opus. 104)*
D. Egbertus   *Usu dulcis memoria*
Kisdi C. L. 1651. - 99. dallamjal   *Sicuri ides emlékeset*
69ca. és a mai Egbertusral   *(házi par. (Kisdi a rád. emlékeset))*

*S.
Sok hűség
vadh.*

Egbertus
Poco più mosso

Szegedi László, metyém (43. o.)
Pozzoli 205. o (4/4. sl. vált.)

*S.
Sok hűség
vadh.*

Kongregáció Lék

Visszemenekrés Szűz Máriához

~~Ez a feltétlen kerjünk a~~

Hozzád futok bánatommal,
Boldogasszony, óás:
Máltatlanná lettem újra
zent Fiad nevéhez.
Lelkemet a bin mardossa,
Vinc megpihenésem:
Vessz át a veszem!

kerjünkkel

kerjünkkel

Megfogom a kézfeszadot
és el nem bocsátom:
Kissan nincs más menekvés
és a világon.
A tékozlót fogadd megirt
Vissza kegyeidbe
A bánatában megfűrésztve
A menyekbe vidd bei

(Mica)

Állíts Isten országában
Gólszám engem
hogy Fiadnak egy mosolya
bennem földrengjen.
S én örökre zengni fogom
Isten dicsőségét,
ki Általad visszaváta
vívemnek a békét.

de azad for a jialot
sz a ...
a ...
moredur - ...
murog ...

Pakcs Károly.

A három aláhíjott sorban a vers prózaija is

a zene ritmikája erősen elmarad (-v-?)

Szűz Mária, menekvés, országában). Minthogy a
strófikusan kompozitál daloknál nem praktikus a
metrumnak versjelölés nélküli megvalósítása, ezért
ajánlatosnak vélném az aláhíjott sorokat prózai jel
váltatni, aronban is, hogy a cadence a S. ritmikai
sorlat - is, mint ebben a versben mindezt - minden helyen
villanó hat. Nem etank a költő jogába avatkozni csak

példaképpen adom a következő sorokat

- 1) Edesanyjai, Isténanyja, vagy: Szűz Mária, jó anyja, te,
- 2) sírmonda nincs más menekvés
- 3) Állíts Isten hívei közt vagy: Állíts a te híveid közt

Egyes a váltogatás az egyébként prózai jelöltéssel
értelmezhető nem vonulás a szöveg, de ha megfigyeljük a váltogatás
helyét, az az azonos dologra és még előbbi mondatra esik,
tehát a váltogatás főleg a költészet is érdeke.

8-10. melléklet

Opus 2 *Clothes Schwestern* *v. 2*
D. Borókai K. & K. o! *Erst*
1917-1916
84. sz. *Leitfaden n. 2. 72*
Hand
Gimesi kerat (K. kerat)
Heil was phryg? *As credito (Phrygia) 20*
Ally was van tranen 20
W. Borókai
Kerak
W. Borókai

Előtte, Jézusom,

1. Előtte, Jézusom, leborulok, - Feketelem bűnös én,
hosszú bűnök. - Ó kérlek, hogy nehem malaszt adj,
- Hisz te a bűnösök igazalma vagy.
2. ~~Leg~~ pirosvéreddel öntözgettel, - Amikor elstem,
felémeltél - Legyen az igazalma és meghallgas,
~~Menyész~~ ^{Menyész} ~~szóval~~ ^{szóval} ó bűnösök!
3. Jehorád, Jézusom, felháltok, - Földöl és ég
felé, felszálltok, - Hívemnek kapuját zárd be,
kérlek, - Hogy helyet ne adjon a vételnék.
4. Vadolom magamat, mert vétettem, - Fölseges
névedet megsértettem, - Kérlek, ó Jézusom,
fohászkodom, - Hogy többé nem vétsek, megfo-
gadjon.
5. Esengő szívamat meghallgasd, - Ó szelíd
Jézusom, nekem adj: - Hogy végző öm-
ban hiálbessam, - hűvös neved, Jézusom, hi-
mondhessam.

Boróky György, némi
javítással.

192....

Mélyen tisztelt Professor Ur!

Fleinig Alajos karnagyunktól hallom, hogy az Országos Kántorszövetség kiadja az egységes kántorkönyvet. Hála Istennek, hogy végre idáig is eljutottunk. Minden lelkipásztor a legnagyobb örömmel fogadja ezt a praktikus fáradozását, mert megszűnik végre a templomi éneklés terén az a hihetetlen összevisszaság a mai napig uralkodik. Zenei és hitelvi szempontból igen sokszor lehetetlenek énekeink. Azt hiszem általános elismerés fogadja majd mindazok fáradozását akik amunkában résztvettek. Épen közérdekű jellegénél fogva méltóztatnék megengedni, hogy a kiadásra vonatkozólag egy javaslatot tessenek. Ha a Kántorszövetség felkeri külön-külön püspökeinket hiszen hogy megteszik, hogy minden templom számára kötelezőleg előírják, hogy a templompénztárak terhére plebános társain a kiadandó kántorkönyvet megrendeljék. Ha ez megtörtént, úgy a könyvnek kiadása eleve már biztosítva van, annyi a templomok száma a csonkaországon. Azt végre nem lehet kivánni a kántortól, hogy a saját költségükön szerezzék be az ilyen drága nyomdatechnikájú könyveket. Viszont az egységet úgy szolgáljuk ere ményesen, ha minden kántornak mindjárt kezébe adhatjuk az kántorkönyvet.

Javaslatomat ne vegye melesztálásnak, inkább az úgy szeretete sugallta, mert mint gyakorlati lelkipásztor nagyon érzem a mai helyzet nagyon fonák voltát.

Fogadja Professor Ur őszinte nagyrabecsülésém kifejezését a mellyel vagyok,

Kaposvárott, 1929. nov. 2.

kiváló tisztelettel:

Dr. Hoss István
apátplebános.

Igen tisztelt Főtisztár Ur!

F. hó 7-én látogatást tettem a Kántorszövetség irodájában. Sajnos, a bemutatkozásnál a neveket nem jegyezhetők meg és így kénytelen voltam a fenti címzést használni. Ha nem felelne meg, úgy bocsánatot kérek.

A kath. Kántor c. folyóirat múlt évi számait áttanulmányoztam és mihelyt alkalom adódik, a lapot meg is fogom rendezni.

Azonban fájdalmasan esett azt látnom, hogy az új népénektár énekei úgy szövegben, mint harmonizálásban túl fognak lógni a célon, ha azok olyanok lesznek, mint a mutatványul közölt „Ez nagy szentség valóban, melynek orgonakiséréte egyszerűen abszurdum, meg a következő ének:

Szülte a Szűz szent fiát. Pl. Fiú atya nélkül, neki szünet nélkül.. hát Jézus törvénytelen gyermek volt?..... A 12-ik számhoz csatolt melékletben: „Vigasságos, hangos nagyörömeink támadt... énekekben az " immár a... " az a névelő lehetetlenül hosszú hangra esik.... Micsoda vers a következő: Minő a világ örvendezzen... hiszen ez ady-féle vers ilyen szóismétlésekkel: e napon, e napon, e napon, világon, világon, világon, szabadon, szabadon, szabadon.

Szabad egy egyházi népénekekben ezt a szót használnunk..... „tapsoljunk." Micsoda verselés ez? Jó, szép és korrekt? Nem, szerszer nem! A ilyeneknek nincs létjogosultsága a templomban. A régi énekek szövegei és versei jobbak voltak, mert a nép lelkéből fakadtak. De ezek a versek egy modern irányzat toraszülőttei, mely a szavakat összefüggéstelenül összekeveri és a hol már nem tud mást tenni, a szót ismétli. .... A következő ének: „Kezdetik az ének... Hát ez magyarság? Hát nem kezdődik, hanem kezdetik? A versek pedig szabálytalanok, no és dallama! Hol fogják azt bevezetni? Sehol. Már a nyomdafestékekért. .... stb. stb.

Ha így fog kinézni az új népénektár, akkor nem jóslom neki nagy jövőt. Ilyen harmonizálás mellett a kántorjelöltek kedve egészen el fog menni. Zsaskovszky féle modorban kellett volna harmonizálni és akinek az nem elég, az maga csinált volna minden énekhez magasabb nivóju kíséretet vagy a zenemutatók külön szerkesztettek volna egy kíséretet. De az átlag kántor soha sem fogja ezeket használni.

Budapest 31-6-27

Tekintetes "SZENT VAGY URAM" Népénektár Kiadóbizottságnak!

A MAGYAR KÓRUS f. hó 18.-án javaslatot terjesztett a Bizottság elé a Népénektár kiadásáról. A folyó hó 24.-én tartott bizottsági ülés eredményéről érdeklődve, Dötsch Károly elnök ur a következőket adta tudtukra, amely kérdésekre az alábbiakban van szerencsénk válaszolni.

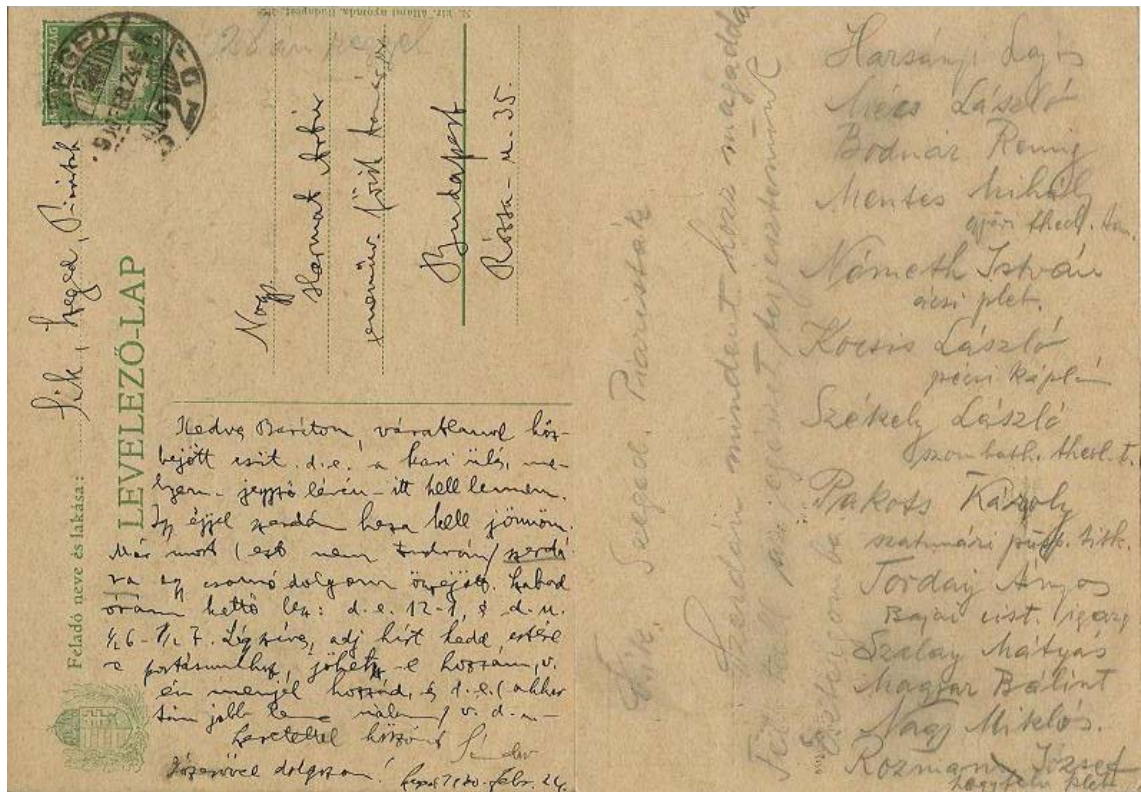
1. "A MAGYAR KÓRUS az anyagi romlás veszélye nélkül nem tud megfelelő tőkét szerezni a kiadáshoz". - Erre nézve tisztelettel megjegyezzük, hogy a több ezres példányszámban megjelenő MAGYAR KÓRUS valamint egyéb egyházzenei kiadványaink sorozata költségvetési eljárásunknak a legrealisabb voltát igazolja. Sőtlegesen aggodalommal szemben megjegyezzük, hogy váltó aláírására javaslatunk semmiféle igényt nem tart.
  2. "a mű elraktározása" iránt felmerült aggodalmat azzal óhajtjuk eloszlatni, hogy összes raktár helységeink teljesen szárazak. Nincs ok annak feltételezésére, hogy nedves pincébe kerül a mű, mint az egyes könyvkiadó cégeinknél szokásos. - az "expediálás" pedig nem jelent nehézséget olyan üzennél, amely egy többezres példányszámu lapot és nagyforgalmu bisományi üzletet vezet állandóan.
  3. "nem helyes, hogy Harmat Artur honoráriumot kapjon a tiszta haszonból, mert az úgy sem lesz". - Bár ez az ellenvetés nemegészen világos, hiszen a szerzői honoráriumot igazán nem lehet másból kalkulálni, mint a könyv tiszta hasznából, - megjegyezzük, hogy a MAGYAR KÓRUS a kézirat átvételekor készpénzben folyósítja a szerzői honorárium felét, míg a másik felét a mű megjelenése napján. - Sik Sándor szintén szerkesztője a műnek, tehát szerzői és szerkesztői díj nélkül amugy sem vehető el tőle a mű. - Kisebb mértékben ugyan, de szintén pótolhatatlan munkát végzett Kodály Zoltán is, amiért honoráriumot adni "dignum et justum est".
  4. Ha a zsüri-tagok lemondanak a munkájuk után járó /hasznoló esetekben európaaszerte szokásos/ tiszteletdíjról, ezt a nemes és ünzetlen gesztust minden kiadó csak a legnagyobb köszönettel fogadhatja.
- SSA közvetítői 12 és fél % valóban a legkedvezőbb, hiszen az altruista alapon álló legnagyobb könyvkiadó cég is csak 30 % részesedéssel közvetít műveket. Az expediálás készkiadásait épen csak hogy fedező 12 és fél %-kal, csak a KATOLIKUS KANTOR, vagy a MAGYAR KÓRUS, mint egyházzenei - és nem üzleti - szervek vállalhatják a terjesztést.

Miután minden késlekedés csak az új NÉPÉNEKTÁR ügyének ven ártalmára, tisztelettel kérjük a tekintetes Bizottságot, hogy a kiadást illetőleg minél előbb hozzon döntést, -ugyanakkor méltasson figyelemre azt a körülményt is, hogy idegen cégek igénybevétele csak gyöngíti és szétforgáseolja azt az erőt, amit a magyar egyházi zenészek összefogása jelenthet számukra.

Nély tisztelettel

Bárdoshegy
J. J. J. J.

8-15. melléklet

8-16. melléklet

A Dnr. C. és K. sz. Népművelési bizottságunkat.
 Szives levelőkre vonatkozólag közlöm, h.
 Kodály tanár úr közvetlen felkérésére sívesszen val-
 talja az előbbi levelében részletezett kooperációt.
 A honoráriumra vonatkozólag ~~most~~ nem ^{szükséges} ~~szükséges~~
 fizetvényeket, ~~de~~ a mi megjelenése után, rag-
 ka már a megjelenés anyagi kifizetése minden ol-
 dalról biztosítva lesznek, a kereslet és kínálat
 realitáiról való informálódás után ~~szivesen~~ fo-
 gadják a méltányos bizaleletdíjat. Az ő saavat ideje.
 ... sem én sem az én bizaleletdíjam nem fogja aka-
 dályozni, de még csak megnehezíteni sem a mi
 megjelenésit!

A megjelenés időpontjáról megkötésről illetően
a f. is. végül csak igen kedvező körülmények
közvetítésére lehetett tartja lehetőséggel. A legfőbb
valószínűség a mellett, jól, h. kellő szorgalommal
a művet a f. is. végül kéziratban egészen nyomda-
éretté lehet tenni.

Eddig X. professzor ^{magyar}
A magyar nyelv és irodalom tanterv
kötetében az ő közreműködésével orvosi és mű-
vészi jellegű, melyek ~~az~~ ^{az} haladékos
bőséges anyag kamatoztatásával bírósági rekoni-
pukálással (a mű kiadóit.
Egyébként.)

429. I. 30.

TANKÖNYVÖGYI
BIZOTTSÁG
BUDAPEST
V. HOLD-UTCA 16. III. 42.

1043 Njs Népimékszer
Szammat Történelem tanterv
Kiadó: Magyar Könyvtár

M. kir. Magyar Posta, Budapest, 1924.

Feladó neve és lakása: *Kossy Völgy- u 9.*

LEVELEZŐ-LAP
a helyi forgalom számára.

Stáció

Marina Állás

11. Köze- u. 36

Budapest

Redvezte az?

Mennyire vannak az

Erekek? Most hirtelen

átérhetném a szemem

az égnek!

üdv. RK

Távolsági vagy külföldi való forgalomban a feltüntetett érték a mindenkori díjazásnak megfelelően postabélyeggel ki kell egészíteni.

8-1. táblázat

S szám	Ének cím	Ünnepkör	Stílus réteg	Korabeli énekeskönyvek forrás megjelölése	Eddigi kutatási eredmények
1.	<i>Áldozattal járul hozzád</i>	Miseének	19.sz.	T-Zs:nincs;többi ék.-ben T-Zs	Veit:Choral-Buch 38.sz.
2.	<i>Bemegyek sz.templomodba</i>	Miseének	19.sz.	T-ZS:nincs;Kersch:SC-XVIII.sz.i	Szöveg:Bozóki,Dallam:T-Zs
3.	<i>Egybegyűltünk, oh nagy Isten</i>	Miseének	19.sz.	T-Zs:nincs;többi ék.-ben T-Zs	Veit:CB 11.sz.;K.Pitsch dallama
4.	<i>Jertek, keresztény lelkek</i>	Miseének	18.sz.	T-Zs:nincs;Kersch:SC-XVIII.sz.i;Bogisich:Bozóki ék.	Dallam:KM ék.;őse Náray:LC
5.	<i>Kegyességgel hívsz oh Jézus</i>	Miseének	19.sz.	T-Zs:nincs;többi ék.-ben T-Zs	Veit:Choral-Buch 177.sz.
6.	<i>Áldunk téged, oh angyali kenyér</i>	Olt.szent.-i	18.sz.	T-Zs 2 dallam, egyiknél freiburgi Magnificat;Kersch:SC-M.Haydn dallama	német eredetű;első megjelenés KM ék.-ben
7.	<i>Csodákkal tündöklő</i>	Olt.szent.-i	18.sz.	Kersch:SC-XVIII.sz.-i Bogisich:Bozóki ék.	KM-ben is
8.	<i>Ez nagy szentség valóban</i>	Olt.szent.-i	18.sz.	Szöveg:Szentmihályi ék. Dallam:Bozóki ék.	
9.	<i>Imádlak nagy Istenség</i>	Olt.szent.-i	18.sz.	T-Zs:nincs;Kersch:SC-T-Zs; Bogisich:KM	Szöveg:Amade László verse XVI-XVII.sz.-i stílusban Dallam:KM;Gimesi kézirat 1844.;T-Zs variánsok
10.	<i>Krisztus teste és szent vére</i>	Olt.szent.-i	19.sz.	T-Zs:nincs	Szöveg:Simon Jukundián XIX.sz. Dallam:T-Zs
11.	<i>Most az Úr Krisztusnak</i>	Olt.szent.-i	19.sz.	T-Zs:nincs;Kersch:SC-T-Zs;	T-Zs
12.	<i>Most lett a kenyér</i>	Olt.szent.-i	18.sz.	T-Zs;nincs;Bogisich,Kersch:KM	T-Zs;variánsok KM,Gimesi kézirat
13.	<i>Oh áldott manna</i>	Olt.szent.-i	18.sz.	Bogisich:Szöveg-Kájoni CC, Dallam:Bozóki	
14.	<i>Ó ki ez oltáron</i>	Olt.szent.-i		T-Zs:nincs,Bogisich:Kájoni CC	csak a szöveg Kájoni CC
15.	<i>Üdvözlégy, áldott légy</i>	Olt.szent.-i		T-Zs:nincs;többi ék.-ben T-Zs	
16.	<i>Üdvözlégy Krisztusnak drága</i>	Olt.szent.-i	17.sz.	T-Zs:nincs;Kersch:XVIII.sz.-i dallam;Bogisich:Bozóki ék.	Szöveg: Szentmihályi ék.; Dallam:XVII.sz.-i Kersch alapján

17.	<i>Üdvözlégy Oltáriszentség</i>	Olt.szent.-i	18.sz.	T-Zs:nincs;Kersch:XVIII.sz.-i dallam;Bogisish:Bozói ék.	Bozókinál megjelent klasszicista ének
18.	<i>Üdvözlégy oh drágalátos</i>	Olt.szent.-i	18.sz.	T-Zs:nincs;Bogisich:KM	Dallam:Egerszegi kézirat 1804. Szöveg:KM
19.	<i>Zálogát adtad</i>	Olt.szent.-i	19.sz.	T-Zs:Zsaskovszky Endre dallama	Zsaskovszky E.dallama;Tárkányi B. szövege
20.	<i>Ébredj ember</i>	Advent	19.sz.	T-Zs:nincs;többi ék.-ben T-Zs	T-Zs
21.	<i>Harmatozzatok</i>	Advent	19.sz.	T-Zs:nincs	talán Rorate intr. Parafrázis,17.sz.-i német eredet
22.	<i>Hozzád emelem</i>	Advent	19.sz.	Z-Zs:nincs;többi ék.-ben T-Zs	Ld.:21.sz.
23.	<i>Mikor Máriához</i>	Advent	16.sz.	T-Zs:nincs	XVI. sz.-i historiás stílusú dallam;Illyés:Sóltári Énekek 1693.
24.	<i>Ó fényességes szép hajnal</i>	Advent	Kkori	T-Zs:nincs;Kersch:SC-XVII.sz.-i Bogisich megfejtésével Bogisich:Kisdi CC	Kkori Hajnal-ének; Kisdi CC
25.	<i>Oh nemes, ékes lilium</i>	Advent	17.sz.	Bogisich: NárayLC	
26.	<i>Csordapásztorok</i>	Karácsony	17.sz.	T-Zs:nincs,Kersch:XVIII.sz.-i dallam;	Szöveg, dallam XVII.sz.-i eredetű; Sz:KisdiCC;D:Deák-Szentes kézír.
27.	<i>Dicsőség mennyben</i>	Karácsony	19.sz.	T-Zs:nincs;Kersch:T-Zs; Bogisich:Szegedi CC (más dallam)	Glória intonáció eredetileg;XIX.sz.-i strófikus dallam;T-Zs
28.	<i>Én nagy vigasságos</i>	Karácsony	Kkori	T-Zs:nincs;Bogisich:Kisdi CC	Cseh,német,lengyel forrásokban is; KisdiCC
29.	<i>Krisztus Jézus született</i>	Karácsony	19.sz.var.	T-ZS:nincs;Bogisich:Kisdi CC; Kersch XVII.sz.-i dallam	En virgo Parit filium karácsonyi é. Már 16.sz.-i cseh forrásban; KisdiCC;SzegediCC;Veit:C-B
30.	<i>Mennyből az angyal</i>	Karácsony	17.sz.	T-Zs:nincs;Kersch:XVIII.sz.-i dallam;Bogisish:Szentmihályi ék.	XVII.sz.-i pásztorének; PatayGr.-ban 1668.utólagos kézi bejegyzés Sz:Szentmihályi ék.D:Gimesi kézi.
31.	<i>Nekünk születék mennyei király</i>	Újév	17.sz.	Bogisich:KisdiCC	Sz:Telegdi prédikációs könyve; D:számos változatban
32.	<i>Pásztorok, pásztorok</i>	Karácsony	19sz.	T-Zs:nincs	T-Zs
33.	<i>Szép violácska</i>	Karácsony	18.sz.	Bogisich:SzegediCC	D:Magyar Cantionale kézír. XVII.sz.

34.	<i>Szép kelet, szép nap!</i>	Karácsony	18.sz.	Bogisich:KM	KM
35.	<i>Oh szép Jézus ez új esztendőben</i>	Újév	17.sz.	Bogisich:Sz-KájoniCC;D:KisdiCC	D:Tranoscius-féle szlovák ék.; KisdiCC;Sz:XVII.sz.-i
36.	<i>A szent Szűznek magzatát Az isteni gyermeket</i>	Kar. Vízker.	17.sz.	T-Zs:nincs;Bogisich-Sz:Bozóki; D:KisdiCC;Kersch:XVIII.sz. dallam	Német eredetű latin nyelvű karácsonyi bölcsődal;1604.óta német,cseh,szlovák forrásokban; KisdiCC,Sz:Bozóki,Tárkányi B.
37.	<i>Előtted, Jézusom, leborulok</i>	Jézus sz.neve	18.sz.	T-Zs:nincs;Bogisich:Bozóki; Kersch:XVIII.sz.-i dallam	Sz. és dallam:Bozóki
38.	<i>Hol vagy én szerelmes Jézusom</i>	Jézus sz.neve	17.sz.	T-Zs:nincs;Kersch:XVIII.sz.-i; Bogisich:Szentmihályi ék.	D:XVII.sz.-i (talán XVI.sz.-i eredetű) Szöveg és dallam együtt T-Zs
39.	<i>Jézus a rád emlékezés</i>	Jézus sz.neve	17.sz.	T-Zs:nincs;Kersch:XVII.sz.-i dal- lam;Bogisich:Sz-Hajnal M.1629. D:KisdiCC	D:XVII.sz.-i;KisdiCC
40.	<i>Jöjj el, Jézus, én szerelmem</i>	Jézus sz.neve	18.sz.	Kersch:SC-XVIII.sz.-i Bogisich:Bozóki ék.	Bozóki
41.	<i>A keresztfához megyek</i>	Nagyböjt	18.sz.	T-Zs:nincs;Kersch:XVIII.sz.-i; Bogisich:Bozóki ék.	Barokk,klasszicista ének. Bozóki,T-Zs
42.	<i>Az Atyának egy fia</i>	Nagyböjt	18.sz.	T-Zs:nincs;Kersch:XVIII.sz.-i Bogisich:Bozóki	Kkori óraének, 18.sz új dallam Sz:Tárkányi, Fojtényi K.
43.	<i>Álla a keserves anya</i>	Nagyböjt	17.sz.	T-Zs:Stabat mater,Bogisich-Sz:Hajnal M.,D:KisdiCC	Stabat Mater német népének dall. KisdiCC
44.	<i>Bágyad sérelmétől</i>	Nagyböjt	18.sz.	T-Zs:nincs;Bogisich:Szelepcs.CC	Sz:KájoniCC;D:Bozóki
45.	<i>Bánat fogja el szívünket</i>	Nagyböjt	19.sz.	T-Zs:nincs;Bogisich:T-Zs	
46.	<i>Buzgó szívvel ünnepeljük</i>	Nagyböjt	19.sz.	T-Zs:Zsaskovszky Endre dallama	D:Zs.E. dallama;Sz:Tárkányi B.
47.	<i>Bűnbánóknak menedéke</i>	Nagyböjt	19.sz.	T-Zs:Zsaskovszky Endre dallama	D:Zs.E. dallama;Sz:Tárkányi B.
48.	<i>Bűnös lélek, sirasd kérlek</i>	Nagyböjt	19.sz.	T-Zs:nincs;Kersch:XVIII.sz.-i; Bogisich:KájoniCC	Sz:KájoniCC;D:Bozóki
49.	<i>Én nemzetem, zsidó népem</i>	Nagyböjt	17.sz.	T-Zs:nincs;Kersch:XVII.sz.-i dal- lam;Bogisich:Sz-KájoniCC D:KisdiCC	Popule meus verses parafrázisa XVII.sz.-i német, lengyel forrásokban;KájoniCC,Bozóki ék.

50.	<i>Keresztények sírjaitok</i>	Nagyböjt	18.sz.	T-Zs:nincs;Kersch:XVIII.sz.-i; Bogisich:Szentmihályi ék.	Sz:Faludi Ferenc(jezsuita költő) D:XVIII.sz.- i barokk, klasszicista
51.	<i>Keservesen siratja</i>	Nagyböjt	18.sz.	Kersch:SC-XVIII.sz.-i Bogisich:Bozóki ék.	Sz. és dallam:Bozóki
52.	<i>Királyi zászlók lobognak</i>	Nagyböjt		T-Zs:Vexilla Regis;Kersch:dallam Hennig ék.- ből;Bogisich:Döbrentey-codex 1508.(Mel. ant.)	Vexilla Regis himnusból forrásonként kü- lönböző dallam
53.	<i>Mi gyarló emberek</i>	Nagyböjt	17.sz.	T-Zs:Áldj meg minket (ad notam)	Sz:Tárkányi;D:XVII.sz.-i sirató stílusú
54.	<i>Oh szerencsés bűnös ember</i>	Nagyböjt	19.sz.	T-Zs:nincs;Bogisich:Szentmihályi	T-Zs
55.	<i>Feltámadt Krisztus</i>	Húsvét	Kkori	T-Zs:nincs;Bogisich:KisdiCC	Benedicamus tropus;már a XV.sz.-ban ma- gyar szöveg;KisdiCC; Forrásonként külön- böző dallam
56.	<i>Krisztus feltámadott</i>	Húsvét	Kkori	T-Zs:dallam a XVII.sz.-ből	Kkori eredet;Sz:már Telegdi M.prédikációs könyvében, Forrásonként más dal- lam;XVII.sz.-i Csíksobottfalvi kézi.
57.	<i>Krisztus virágunk</i>	Húsvét	17.sz.	Bogisich:SzegediCC	Szegedi CC,Magyar Cant.(XVII.sz.)
58.	<i>Krisztus a mennybe fölmené</i>	Áldozócsüt.	Kkori	Kersch:SzelepcsényiCC	KisdiCC,SzegediCC;Sz:Ascendit Christus
59.	<i>Jöjj el Szentlélek Isten</i>	Pünkösd	19.sz.	T-Zs:nincs;Kersch:Dal.szerz.ism. Bogisich:KisdiCC	Forrásonként különböző dallam
60.	<i>Áldj meg minket Atyaisten</i>	Szenthár.	17.sz.	T-Zs:nincs;Kersch:XVII.sz.-i Bogisich megfej- tése után	KisdiCC,SzegediCC;Sz:Ascendit Christus
61.	<i>Szentháromságnak életem</i>	Szenthár.	18.sz.	Kersch:Hennig dallama; Bogisich:Bozóki	Sz:Fojtényi Kászon XIX.sz.; D:Bozóki
62.	<i>Uram, hiszlek</i>	Szenthár.	18.sz.	T-Zs:nincs;Bogisich:Bozóki;	T-Zs
63.	<i>Dicsérd Sion</i>	Úrnapja		T-Zs:nincs;Kersch:XIV.sz.-i B.M. megejtése alapján;Bogisich:D:XIV.sz.-i, Sz:Hajnal M.	Forrásonként különböző dallam
64.	<i>Áldozzunk hív keresztények</i>	Mária ünnep	19.sz.	T-Zs:nincs;	T-Zs
65.	<i>Boldogasszony anyánk</i>	Mária ünnep	17.sz.	T-Zs:A magyar nép hajdani éneke; Kersch:XVI.sz.-i dallam;Bogisich- Sz:szentmihályi,D:XVIII.sz.-i ék.	D:XVII.sz.-i sirató stílusú;Sz:Szoszna D.gyűjt.1714.
66.	<i>Boldogságos Szűz Mária</i>	Mária ünnep	19.sz.	T-Zs:Zsaskovszky Endre dallama	Zsaskovszky E.dallama

67.	<i>Dicsértessél oh Mária</i>	Mária ünnep	18.sz.	T-Zs:nincs;Kersch:XVIII.sz.-i dallam;	T-Zs
68.	<i>Egek ékessége</i>	Mária ünnep	18.sz.	T-Zs:nincs;Kersch:XVIII.sz.-idallam;Bogisich:Bozóki	Források Bozóki,KM,Gimesi kézír.
69.	<i>Égi szűz virág</i>	Mária ünnep		T-Zs:nincs;Kersch:Ó-siciliai népén. Bogisich:Mel.siciliana,T-Zs	
70.	<i>Felvitetett magas mennyországba</i>	Mária ünnep	17.sz.	Kersch:XVII.sz.-i dallam; Bogisich:KisdiCC	Ism.XVII.sz.-i költő verse,KisdiCC
71.	<i>Lelkem lángadozva ég</i>	Mária ünnep	19.sz.	T-Zs:nincs;Kersch:T-Zs;	T-Zs
72.	<i>Máriát dicsérje lelkünk</i>	Mária ünnep	19.sz.	T-Zs:Zsaskovszky Endre dallama;Kersch:Mátray Gábor dallama;Bogisich:M.G.	Forrásonként két különböző dallam
73.	<i>Máriát dicsérni, hívek jöjjetek</i>	Mária ünnep	18.sz.	T-Zs:nincs;Kersch:XVIII.sz.-i; Bogisich:Szentmihályi ék.	Bozóki ék.
74.	<i>Mondj szívem dalt</i>	Mária ünnep	18.sz.	Kersch:SzelepcsényiCC;Bogisich:Újabb szöveg:Szepesi I.:Áhítat gyak.1857.,D:KM	Forrásonként különböző dallam
75.	<i>Mondj naponkint és óránkint</i>	Mária ünnep	17.sz.	T-Zs:nincs;Bogisich:Sz:Hajnal M., D:KisdiCC	Forrásonként különböző dallam
76.	<i>Nyújtsd ki mennyből</i>	Mária ünnep	19.sz.	T-Zs:nincs;Kersch:Dal.szerz.ism. Bogisich:XIX.sz.-i kézír.ék.	
77.	<i>Oh dicsőséges</i>	Mária ünnep	16.- 17.sz.	T-Zs:Pázmán P.:O gloriosa;Kersch:Pázmány dicséneke	XVI-XVII.sz.-i
78.	<i>Oh életünk reménye</i>	Mária ünnep	19.sz.	T-Zs:nincs	
79.	<i>Ó dicsőült szép kincs</i>	Mária ünnep	16.sz.	Kersch:XVII.sz.-i dallam; Bogisich:KisdiCC	KisdiCC
80.	<i>Ó Mária, drága név</i>	Mária ünnep	19.sz.	T-Zs:nincs;Bogisich:Bozóki;	Sz:Bozóki;D:T-Zs
81.	<i>Örülj, vigadj tisztaságban</i>	Mária ünnep	19.sz.	T-Zs:nincs;Kersch:T-Zs;	Már KisdiCC-ben hasonló;Sz:Bozóki;D:Gimesi kézír.
82.	<i>Te vagy földi életünk</i>	Mária ünnep	19.sz.	T-Zs:nincs;Kersch:T-Zs;	T-Zs
83.	<i>Üdvözítőnknek szent anyja</i>	Mária ünnep ant.	18.sz.	T-Zs:nincs;Kersch:XVIII.sz.-i; Bogisich:KisdiCC	Sz:Szentmihályi;D:Bozóki

84.	<i>Mennyszágnak királynéja! Angyaloknak</i>	Mária ünnep ant.	17.sz.	T-Zs:nincs;Kersch:XVIII.sz.-i	Nyéki Vörös Mátyás verses ford.;Szöveg, dallam XVIII.sz-ban találkozott
85.	<i>Mennynek királyné asszonya</i>	Mária ünnep ant.	17.sz.	T-Zs:nincs;Kersch:XVIII.sz.-i dal- lam;Bogisich:KisdiCC	Nyéki Vörös M.ford.;KisdiCC
86.	<i>Mennyszágnak királynéja! Ir- galmasságnak</i>	Mária ünnep ant.	17.sz.	T-Zs:nincs;Kersch:XVIII.sz.-i; Bogisich:Sz:Festetich-Codex 1493; KisdiCC	Kkori,XVII.sz.-i datálás,KisdiCC
87.	<i>Ah, hol vagy magyarok</i>	Szentek	18.sz.	T-Zs:nincs;Kersch:T-Zs;Bogisich:Bozóki;	Mittit ad Virg.seq.származéka;Sz:Dóri kézir.,D:Bogisich
88.	<i>Áldott legyen Isten</i>	Szentek	17.sz.	Kersch:XVII.sz.-i dallam B.M.alapján Bogisich:NárayLC	
89.	<i>Dicsérjétek, tiszteljétek</i>	Szentek	18.sz.	T-Zs:nincs;Kersch:XVIII.sz.-i; Bogisich:Bozóki	
90.	<i>Mennyben díszeskedő</i>	Szentek	18.sz.	Kersch:XVIII.sz.-i;Bogisich:Bozóki	
91.	<i>Adj irgalmat</i>	Gyászmise	19.sz.	T-Zs:Zsaskovszky E.dallama;Kersch:Zs.E.	Zsaskovszky E.dallama
92.	<i>Áldozatot hoz neked</i>	Gyászmise	19.sz.	T-Zs:Zs.E.dallama;Kersch:Zs.E.	Zsaskovszky E.dallama
93.	<i>Ki ragyogni látod</i>	Gyászmise	18.sz.	T-Zs:nincs;Kersch;Bogisich:KM	KM D:Gimesi kézir.
94.	<i>Ments meg engem Uram</i>	Gyászmise	19.sz.	T-Zs:nincs;Kersch:T-Zs; Bogisich:Régi egyházi dallam	Libera me versesparafrázisa;Bogisich más dallam
95.	<i>Napja Isten haragjának</i>	Gyászmise	17.sz.	T-zs:nincs;Kersch:régi dallam ism.szerz.;Bogisich:KisdiCC	Dies irae Tárkányi ford.
96.	<i>Oh Megváltó kegyes jézus</i>	Gyászmise	19.sz.	T-Zs:nincs;Kersch:T-Zs;	T-Zs
97.	<i>Isten hozta hív nyájához</i>	Különféle al- kalmak	19.sz.	T-Zs:Zsaskovszky Ferenc;	Zsaskovszky F.dallama
98.	<i>Hol szent Péter</i>	Különféle al- kalmak	19.sz.	T-Zs:nincs;Kersch:Feley A.	Feley Antaltól
99.	<i>Uram Jézus! Légy velünk</i>	Különféle al- kalmak	19.sz.	T-Zs:nincs;Kersch:T-Zs;	T-zs

Jelmagyarázat:

T-Zs	<i>Tárkányi-Zsaskovszky:Katholikus Egyházi Énektár Eger,1900.</i>
KisdiCC	<i>Kisdi:Cantus Catholici 1651.</i>
Náray:LC	<i>Náray:Lyra Coelestis 1695</i>
Bozóki	<i>Bozóki Mihály:Kath. kar-beli kótás énekeskönyv 1797.</i>
K.M.	<i>Kovács Márk:Énekeskönyv 1842.</i>
SzCC	<i>Szegedi:Cantus Catholoci 1674.</i>
K.:SC	<i>Kersch Ferenc:Sursum Corda 1902.</i>
B.M	<i>Bogisich Mihály:Őseink buzgósága 1888.</i>
Szentmihályi	<i>Szentmihályi Mihály:Egyházi énekeskönyv 1797.</i>
Szepesi	<i>Szepesi Imre:Áhítat gyakorlatai 1857.</i>
KájoniCC	<i>Kájoni:Cantionale Catholicum 1676.</i>
Deák-Sz.	<i>Deál-Szentes kézirat 1774.</i>
SzelepcsényiCC	<i>Szelepcsényi Cantus Catholici 1675.</i>
H.M.	<i>Hajnal Mátyás:Jézus szívét szerető szíveknek elmélkedése 1629.</i>
Hennig	<i>Hennig Alajos:Egyházi énekek 1898.</i>

8-2. táblázat: Náray György: *Lyra Coelestis* (1651) énektár

Tartalomjegyzék	Ének darab szám	Tartalomjegyzék	Ének darab szám
<i>Reggeli ének</i>	11	<i>Szentháromságról való énekek</i>	2
<i>Adventi énekek</i>	10	<i>Boldogságos Szűz Máriáról</i>	8
<i>Karácsonyi énekek</i>	15	<i>A Több dicsőült Szentekről</i>	14
<i>Farsang napokra</i>	6	<i>Egyház napjára való Ének</i>	1
<i>Nagyböjtre való énekek</i>	13	<i>Zsoltárok(Ps 117. 99.)</i>	2
<i>Húsvéti énekek</i>	7	<i>Cantio post Cancionem</i>	6
<i>Pünkösdi Énekek</i>	9	<i>Processiók, Litániák</i>	5
<i>Más nagy ünnepekre sz. miséhez való énekek</i>	8	<i>Zsolozsmaanyag</i>	
<i>Kyrie, Gloria, Credo etc. Pro Dominica per Annum</i>	9		

8-3. táblázat: Harmat-Sík *Lyra Coelestis*-ből a SzVU! –ba átvett énekek számai

<i>Lyra Coelestis</i> tartalomjegyzék	Ének szám		<i>Lyra Coelestis</i> tartalomjegyzék	Ének szám	
	LC	SzVU!		LC	SzVU!
<i>Miseének.</i>	1	-	<i>Húsvéti énekek.</i>	17	86
<i>Az Oltáriszentségről.</i>	2	-		18	-
	3	126	<i>Mária Énekek.</i>	19	191
	4	-		20	-
	5	14		21	-
<i>Ádventi énekek.</i>	6	-		22	197
<i>Karácsonyi énekek.</i>	7	-	<i>Egyes szentekről</i>	23	-
	8	-		24	-
	9	-		25	303
<i>Jézus szent nevéről.</i>	10	152		26	-
<i>Farsangi ének.</i>	11	48		27	212
<i>Nagyböjti énekek.</i>	12	-	<i>Templomszentelésre</i>	28	-
	13	73	<i>Szent beszéd után</i>	29	294
	14	-	<i>Jézus és Mária nevéről</i>	30	255
	15	92			
	16	-			

8-4. táblázat: SzVU! énekek a Náray-ból

SZVU			NárayLyra Coelestis	
Ének szám	Kezdősor	Alkalom	Kezdősor	Alkalom
78.	<i>Szívünk, lelkünk most kitarjuk</i>	Keresztúti ének	<i>Urunk Jézus</i>	Nagyböjtre való énekek
100.	<i>Ó Szentlélek Úristenünk</i>	Pünkösdi ének	<i>Isten hozzád ó jó világ!</i>	Farsang napokra való énekek
103	<i>Téged kérünk, Atyaisten</i>	Pünkösdi ének	<i>Téged kérünk, Atyaisten</i>	Szent Lélek Istenről való Énekek
188	<i>Néked ajánljuk Szűzanyánk</i>	Mária-ének	<i>Szent Mártonnak ünnepnapja</i>	Sz. Mártonról való Énekek
187	<i>Nagy szentsége reménysége</i>	Mária-ének	<i>Üdvözlégy oh Szűz Mária</i>	<i>SalveRegina:Hungarice</i>
227	<i>Kegyes szemmel nézz ránk</i>	Miseének	<i>Szent Péter Apostol</i>	Sz. Péterről való Ének
232/b	<i>Mit az angyal seregeknek</i>	Kismiseének	<i>Dicsőség a magasságban Istennek</i>	Gloria
234/h	<i>Készen már az áldozat</i>	Kismiseének	<i>Mongyuk Sz. György énekét</i>	Sz. Györgyről való Ének
293	<i>Isten, hazánkért</i>	A magyar szentekről	<i>Ki lakik a Felséges</i>	Estvéli Completabili 90. zsoltár
299	<i>Szent Imre herceg</i>	A magyar szentekről	<i>Hogy énekelhessünk Te dicsiretedet</i>	Sz. Janosról való Énekek

8-5. táblázat: Énekszövegek az SzVU!-ban

Változatlan szöveg	2., 44/1., 52., 55. (csak 4 sor), 63. 69 (csak az 1. versszak), 77., 151. 155.,169., 171., 179., 180., 195., 203., 205., 207., 214., 217., 243.,262., 266., 271., 273., 279., 282., 287., 290., 294., 306.
Több forrás ötvö-zete	20., 35., 36., 39., 41., 53., 66., 71., 74., 90., 109., 110., 116., 117., 123., 124., 129., 132., 134., 137., 140., 144., 146., 162., 164., 189., 200., 225., 236., 241., 259., 260., 261., 265., 277., 281., 289., 291., 292.
Javított szöveg	1., 5., 6., 7.(csak az 1. és 3. versszak), 9., 11., 12., 14., 15.(csak az 1-8. versszak),18., 19., 22., 24., 26., 27.(csak az 1.versszak), 30., 32., 33., 37., 43., 46., 54., 57., 62., 67., 68., 72., 73., 75., 80., 81., 87., 96., 103., 104., 106., 108., 111., 112., 114., 115., 119., 120., 122., 125., 126., 127., 130., 133., 135., 136., 138., 141., 142., 143., 145., 147., 148., 149., 150., 157., 160., 163., 165., 166., 167., 170., 172., 173., 178., 183., 184., 186., 187., 190., 191., 193., 196., 197., 198., 199., 200., 209., 211., 212., 215., 218., 220., 221., 226., 230., 238., 240., 242., 244., 245., 246., 247., 248., 249., 250., 235., 255., 258., 263., 267., 268., 269., 270., 274., 284., 285., 286., 295., 296., 297., 298., 303., 304., 305.
Új szöveg	3., 4., 7.(csak a 2. versszak), 8., 10., 13., 15.(csak a 9-12. versszak), 17., 21., 23., 27.(csak a 2. versszak), 29., 38., 42., 44.(csak a 2.-12. versszak), 45., 47., 49., 50., 51., 55.(2. és 4.versszak), 56., 58., 59., 60., 69.(csak a 2-6. versszak), 70., 78., 79., 84., 85., 88., 89., 91., 94., 98. 100., 101., 105., 113., 118., 121., 128., 131., 153., 154., 158., 159., 161., 168., 174., 175., 176., 177., 181., 182., 185., 188., 194., 202., 204., 206., 208., 210., 213., 216., 219., 222., 223., 224., 227., 228., 229., 231., 232., 233./a-h, 234./a-h, 239., 251./a és c-f, 252./a-f, 254., 256.,264., 272., 280., 283., 293., 299., 300., 301., 302.
Új fordítás	16., 28., 31., 34., 40., 48., 61., 64., 65., 76., 82., 83., 86., 92., 93., 95., 97., 99., 102., 107., 139., 152., 156., 192., 237., 251./b, 275., 276., 278.,288.

8-6. táblázat: Kisdi: *Cantus Catholici énekes könyv felépítése*

Tartalomjegyzék		Ének darab szám	Megjegyzés
Az Úr ünnepeire (Temporale)	Adventi Enekek	8	1 latin és magyar szöveggel, 4 magyar, 1 latin-magyar keverve 1 latin
	Karácsoni Enekek	25	8 latin és magyar szöveggel, 7 magyar, 1 latin-magyar keverve 1 latin
	Cantus Latini de Nativitate Domini	13	latin
	Új Esztendőre Való Enekek	7	3 latin és magyar szöveggel, 1 magyar
	Víz-Kereszt Napiara Való Enek	1	magyar
	Nagy Böjtre Való Enekek	12	5 latin és magyar szöveggel 1 magyar 1 latin,
	Husveti Enekek	14	2 latin és magyar, 10 magyar
	Úr Menybe meneteli napjára	2	1 latin és magyar szöveggel
	Pünkösti Enekek	8	4 latin és magyar szöveggel
	Úr Napi Processiora	4	2 latin és magyar szöveggel
	A' szent Oltári Szentségről	8	1 latin és magyar szöveggel 3 magyar 3 latin
Szentek ünnepeire (Sanctorale)	Bóldogságos Szűz Mariáról	25	6 latin és magyar szöveggel, 7 magyar 6 latin
	A' Szentekről	13	1 latin és magyar szöveggel 10 magyar, 1 latin
Évközi időre	Predikacio előtt való Enekek	3	magyar
	Predikacio Utanra Való Enekek	1	magyar
	Reggeli es estveli Enekek	3	magyar
Szent David soltari		12	Ps. 6. 31. 37. 50. 101. 120. 129. 142. 41. 22. 22. 148.
Canticum Trium puerorum		1	magyar
Processiokra Való Litaniak		12	magyar

Halotti énekek (végső dolgokról)		11	4 latin és magyar szöveggel 2 magyar 1 latin,
Appendix	Karacsoni Enekek	16	2 latin és magyar szöveggel 4 magyar 8 latin
	Pro Quadragesima	1	latin

8-7. táblázat: Bozóki Mihály 1797-ben kiadott *Katolikus kar-béli kótás énekes könyv felépítése*

Tartalomjegyzék		Ének darab szám	Megjegyzés
ELSŐ RÉSZ. <i>Az apostoli hit a szentséges Hitnek Fundamentumát mutatja.</i>	Első ágazat. <i>A' Vasárnapokon, és a' Sátoros Ünnepeken olvastatni szokott Évangéliumokat terjeszti előnkbe.</i>	15	Miseénekek, passiók, lamentációk.
	Második ágazat. <i>A' Nemes Magyar Hazában fenn-tartott Ünnepekre-Való Évangéliumokat, és Énekeket adjal elő.</i>	22	Mária-énekek, szentekről, Mindenszentek-litánia
	Harmadik ágazat. <i>A mi édes Üdvözítőnknek Testamentomáról; vagy-is: Az Óltári Szentségbenimádandó eleven Isten, és Ember Krisztus Jézus Szent Testének, és Vérének Titkairól.</i>	34	1 miseének, 32 oltáriszentségi ének, 1 litánia.
MÁSODIK RÉSZ. <i>Az örök élet, elnyerésének reménységét, a' Krisztus Jézus' érdemei által szemeink eleibe terjeszti.</i>	Első ágazat. <i>Foglalja magában a 'fiú Istennek megtestesülését; az Adventi, és Karátsoni Énekek által.</i>	27	1 miseének, 11 adventi ének, 12 karátsoni ének, 3 ének vetsernyekor,
	Második ágazat. <i>Melly a' Fiú Istennek emberi Testbenvaló Sz szenvedését Új Esztendői, Vízkereszt, és Böjti Énekekben előnkbe adja.</i>	49	4 Új Esztendő Napi Énekek, 3 Víz-Kereszt Napi Énekek, 1 ének vetsernyekor, 41 Böjti Énekek.
	Harmadik ágazat. <i>Mellyben a' Krisztus' Méltósága, és hatalma Húsvéti, és mennybe meneteli Énekekben előnkbe-téteik.</i>	12	9 Húsvéti énekek, 3 Áldozó Tsötörtöki Énekek.
	Negyedik ágazat. <i>A' Szent Lélek Isten' el-jöveteléről; a' Tellyes Szent Háromságról, és az Óltári Szentség' Méltóságáról.</i>	14	4 Pünköszi Énekek 6 Szent háromságról-Való Énekek, 1 litánia, 3 Úr napi énekek.

HARMADIK RÉSZ. <i>A' Gyűlladozó Istennek szeretete által, minket – is a' Mennyei szeretetnek követéséhez édesget, és kapszol.</i>	Első ágazat. <i>A' nagy szeretetű Jézus' Szentséges Nevéről Ének</i>	20	18 ének 2 litánia.
	Második ágazat. <i>A' Magyarok' Nagy Asszonya' szeplőtelen Szűzességéről, Anyai méltóságáról, és menny-béli ditsőségéről.</i>	32	28 Mária-énekek 4 Mária-antifona
	Harmadik ágazat. <i>Nemes Magyar Hazánkban, tiszteletben-lévő Szentekről.</i>	51	45 Szentekről, 5 Szentek közös énekei 1 litánia.
	Negyedik ágazat. <i>A' közönséges időkre-való Énekekről.</i>	52	49 Különféle évközi énekek 3 Zsoltárok (41. 42. 50.) Vecsernyék

8-8. táblázat: Tárkányi–Zsasskovszky *Katolikus Egyházi Énektára felépítése*

Tartalomjegyzék	Ének darab szám	Megjegyzés
<i>Szenteltviz-hintéskor</i>	2	
<i>Prédikáció előtt</i>	2	
<i>Prédikáció után</i>	2	
<i>Miseénekek</i>	17	
<i>Az Oltáriszentségről</i>	68	
<i>Adventi énekek</i>	14	ebből 1 miseének
<i>Karácsoni énekek</i>	29	ebből 2 miseének
<i>Nagyböjti énekek</i>	46	ebből 5 miseének, lamentációk
<i>Húsvéti énekek</i>	16	ebből 2 miseének, 1 Mennybemeneteli ének
<i>Pünkösdi énekek</i>	6	ebből 1 Szentháromságra
<i>Urnapra</i>	3	ebből 1 miseének,
<i>Jézus szent Szivéről</i>	5	
<i>A boldogságos Szüz Máriáról</i>	98	ebből 8 miseének, 4 Mária-antifona
<i>Közénekek az Angyalokról és Szentekről</i>	13	
<i>Részletesen a Szentekről</i>	26	
<i>Különféle énekek</i>	56	
<i>Halotti énekek</i>	26	ebből 2 miseének
<i>Hálaajtatosságra</i>	5	
<i>Litániák</i>	7	

8-9. táblázat: Harmath Artúr:Szent vagy, Uram! énektár felépítése

Tartalomjegyzék	Ének darab szám	Megjegyzés
<i>Adventi énekek</i>	14	ebből 4 miseének
<i>Karácsonyi énekek</i>	22	ebből 2 miseének
<i>Énekek évvégi hálaadásra</i>	2	
<i>Újévi énekek</i>	3	
<i>Énekek Vízkeresztre</i>	5	ebből 1 miseének
<i>Bűnbánati énekek</i>	9	ebből 1 miseének
<i>Nagyböjti énekek</i>	21	ebből 4 miseének
<i>Énekek a Nagyhétre</i>	7	ebből 1 miseének
<i>Húsvéti énekek</i>	9	ebből 2 miseének
<i>Énekek Áldozócsüdtörtökre</i>	4	ebből 1 miseének
<i>Pünkösdi Énekek</i>	7	ebből 1 miseének
<i>Énekek Szentháromság vasárnapjára</i>	2	
<i>Úrnapi énekek</i>	3	ebből 1 miseének
<i>Énekek az Oltáriszentségről</i>	34	
<i>Énekek Jézusról</i>	17	ebből 1 miseének, 7 ének Jézus szent Nevéről és Szívéről, 1 ének Krisztus királyról
<i>A Mária-ünnepek énekei</i>	13	ebből 1 miseének
<i>Mária-énekek</i>	25	
<i>Litániák</i>	3	
<i>Mária-antifónák</i>	8	
<i>Énekek az angyalokról és szentekről</i>	10	
<i>Miseénekek</i>	14	
<i>Kismisék</i>		2 sorozat
<i>Gyász-miseénekek</i>	16	
<i>Kismisék gyászban</i>		2 sorozat
<i>Énekek különböző alkalmakra</i>	26	
<i>Függelék. Csonkamagyarország szent énekei</i>		
<i>Nagyböjti ének</i>	1	
<i>Énekek Jézusról</i>	4	
<i>Magyarok Nagyasszonya ünnepének énekei</i>	3	
<i>Mária-ének</i>	6	
<i>Énekek a szentekről</i>	12	
<i>Hazafias énekek</i>	2	

8-10. táblázat

Sor szám	SzVU énekei	ÉE énekei	Néphagyományi gyűjtések 1930 előtt	
			Adatok	Források
1	11	16,17	Barslédec (Bars).Székely Ju- li,42.Kodály,1914.	K.Arch. 33.159. KR 27.042
2	20	41	Ecseg (Nógrád)? Bajót (Esztergom) Ko- dály 1922. Barslédec (Bars).Székely Ju- li,42.Kodály,1914. Józseffelva (Bukovina) Sepnicki B. Ko- dály,1914. Lévárt (Gömör) Kodály, 1912. Kászonújfalu (Csík).Borbás A. 60. Ko- dály,1912. Kászonújfalu (Csík)Róka Ádámné 60.Kodály1912. Kászonimpér (Csík) Kodály 1912. Menyhe (Nyitra) Kodály 1911.	SzDR II.50. K.Arch.33.534 K.Arch.33.535 K.Arch.33.539 KR 27.124 27.125 K.Arch.33.531 K.Arch.33.538 33.163 KR27.225 K.Arch.33.529 33.481 33.166 K.Arch.33.163 KR27.225 K.Arch.33.240
3	26,43	46,59	Csanádpalota (Csanád) Vikár B. Bartók B.lejegy	MNT II. 55.
4	34		Lukanénye (Hont) Kodály, 1911.	K.Arch.33.226
5	38. 109	53. 165	Gyergyótekerőpatak (Csík) Bartók, 1907.	Múz. Fon. 1028 c.
	211	274	Kászonújfalu (Csík) Róka Ádámné,60. 1912.	KR 11.448
6	68	94	Bánffyhunyard (Kolozs)? Bartók, 1908.	Székely Nd. 39.
7	81. 251	88. 335	Kiskunhalas(Pest-Pilis-Solt- Kiskun)Racsmány,85. Szomjas-Schiffert Gy.,1928.	SzDR II.61.
8	101.233g	129	Istensegíts (Bukovina) Barabás M.62.Kodály1914.	KR 27.110
9	133,182	179	Kászonújfalu(Csík)Róka Ádámné,60.Kodály,1912.	K.Arch. N-52.18 33.477,33.476
10	134. 268	179. 162	Barslédec (Bars).Fazekas Mné,56.Kodály,1914. Felsőiregh (Tolna) Fiatal férfi. Bartók, 1907. Gicze (Gömör és Kis-Hont) Beke I.79.Kodály1913 Gyanta (Bihar) Boross Péter.Bartók, 1912. Kászonújfalu(Csík)Róka Ádámné,60.Kodály,1912.	SzDR II.70. SzDR II.70. SzDR II.70. MNT II. 939. K.Arch.33

11	146	206	Tök(Pest-Pilis-Solt-Kiskun)Hermán I.Kodály,1922. Lábatlan(Esztergom) Kis Németh M.Kodály,1922. Gyergyókilyénfalva(Csík)Ferenczi Jné.Bartók 1907. Garamszentgyörgy(Bars) Kodály, 1912.	SzDR II.95. SzDR II. 95. SzDR II.95. MNT III/A 792.
12	167. 289	283. 232	Kászonújfalu(Csík)Borbás A.70. Kodály, 1912.	K.Arch.33.207 33.164
13	168	284	Kászonújfalu(Csík) Rókáné. Kodály, 1912.	K.Arch.
14	180. 299	246. 306	Kászonújfalu(Csík) Rókáné. Kodály, 1912.	K.Arch.33.237 33.202
15	212. 227	274. 143	Barslédec (Bars)Fazekas Mné,56.Kodály, 1912.	KR 29.506 KR3006
16	233/h	185	Alsócsitár(Nyitra)Barcsa Mária, 50.Kodály,1907	BR 227
17	234/h		Menyhe (Nyitra) Kodály 1911.	MNT II.108.
18	245	347	Andrásfalva(Bukovina)Sebestyén J.Kodály,1914. Gyulavári (Békés) Béres S. 32. Kodály, 1921.	KR 12.772 KR 12.773
19	247	341	Andrásfalva(Bukovina)Sebestyén J.Kodály,1914. Püspökbogád(Baranya)Bakó J.38. Lajtha,1929. Hadikfalva(Bukovina)Turbuk G.72. Kodály,1914.	SzDR II.39. SzDR II.39. SzDR II.39.
20	251/f	338	Andrásfalva(Bukovina)Sebestyén J.Kodály,1914. Gyulavári (Békés) Béres S. 32. Kodály, 1921.	SzDR II.63. SzDR II.63.
21	262	72	Andrásfalva(Bukovina)Sebestyén J.Kodály,1914.	KR 23.469
22	269	360	Csanádpalota (Csanád) Vikár B. Bartók B.lejegy	SzDR II.81.
23	42		Csáb(Hont) Varga Mária,40.Kodály,1910. Szárhegy (Csík) Kodály,1910. Menyhe (Nyitra) Kodály 1911. Kászonfeltíz (Csík) asszony, Kodály,1912. Gicze (Gömör és Kis-Hont) Beke I.79.Kodály1913 Hadikfalva(Bukovina)Beke János,30. Kodály,1914. Tolmács (Nógrád) Lőrincz Sné,58. Kodály,1922.	KR 20.908 MNT III/550. KR 20.913 20.914 MNT III/A 553 K.Arch.33 MNT III/A 555 KR 22.912 MNT III/A564 KR 20.870/1-2 KR 20.895

8-11. táblázat

Sor szám	SzVU énekei	ÉE énekei	Néphagyományi gyűjtések 1931 és 1938 között	
			Adatok	Források
1	5	21	Pereg(Pest-Pilis-Solt-Kiskun)Fekete I.43,Répas74 Volly, 1931	SzDR II.55.
2	11	16. 17	Pereg(Pest-Pilis-Solt- Kiskun)Gránicz50.Volly1936	SzDR II.36.
3	35. 41	54. 55	Buzsák(Somogy).Kislány.Kerényi Gy. 1932. Tapsony(Somogy)Vizi Jné,68.Seemayer V. 1933.	SzDR II.89. SzDR II.89.
4	65	90	Galgahévíz(Pest-Pilis_Solt- Kiskun)Maszlag, 56. Volly, 1935.	SzDR II.53.
5	67		Pereg (Pest)Fekete I.,74.Volly,1931.	Volly:101 Mária-ének 71.sz.
6	69. 256		Cserespuszta,Szepetnek(Zala)Sebők Lné,52. Seemayer V.,1932. Ráckeresztúr(Fejér).Bilik L.,63.Volly,1933.	SzDR II.17. SzDR II.17.
7	87	100	Pereg(Pest)Gránicz P.,50.Volly,1936.	SzDR II.32.
8	92	116	Cserepuszta-Szepetnek(Zala)Sebők Lné, 52. Seemayer V.,1932. Guta (Komárom) Forró Fné,65.Mné Csiky J.1930.	SzDR II.58. SzDR II.58.
9	95	118	Pereg (Pest)Gránicz p.44.Volly,1931. Nemespátró(Somogy)Szmodits Iné,54. Seemayer V.,1934. Vitnyéd(Sopron).Kislányok.Bartók 1938.	SzDR II.27. SzDR II.27. MNT II.161.
10	134. 268	179. 162	Ráckeresztúr(Fejér).Bilik L.,63.Volly,1933.	SzDR II.71.
11	146	206	Pereg(pest)Gránicz P.,44.Volly,1931. Gyergyókilyénfalva(Csík)Ferenczi Jné.Bartók1907. Fonyód(Somogy).Koronics Gyné,58.Volly,1931.	SzDR II.95. SzDR II.95. SzDR II.95.
12	152	189	Ráckeresztúr(Fejér).Bilik L.,63.Volly,1933.	SzDR II.66.
13	167	283	Galgahévíz(Pest-Pilis_Solt- Kiskun)Volly,1935.	SzDR II.16.

14	188	699	Pereg(Pest)Gránicz P.,44.Volly,1931. Nemespátró(Somogy)Szmodits Iné,54. Seemayer V. 1934. Vitnyéd(Sopron).Kislányok.Bartók Volly1938.	SzDR II.27. SzDR II.27. - SzDR II.27.
15	190	360	Vitnyéd(Sopron).Horváth Gné,64.Volly,1938. Báta(Tolna).Csentő Jné,56.Volly,1937.	SzDR II.81. SzDR II.81.
16	203	222	Balatoncsehi(Somogy),Czár Jné,58.Volly,1932.	SzDR II.65.
17	205	224	Pereg(Pest).Gránicz P. 50.Volly,1937.	SzDR II.68.
18	233/e	154	Pereg(Pest).Joó J.,59.Volly,1937.	SzDR II.13.
19	245	347	Vitnyéd(Sopron).Horváth Gné,64.Volly,1938. Magyarszerdahely(Zala)Marczin Vné,40. Seemayer V.,1933. Vácszentlászló(Pest-Pilis-Solt.Kiskun)Varga Lné 40. Volly,1935. Borsodszentistván(Borsod).Horváth A.,60. Seemayer V. 1931. Felsőtárkony(Heves).Juhász Jné,50.Volly,1935.	SzDR II.63. SzDR II.63. SzDR II.63. SzDR II.63. SzDR II.63. SzDR II.64.
20	246	345	Bercel(Nógrád).Kalopa P.,80.Volly,1933.	SzDR II.69.
21	251/f	338	Vitnyéd(Sopron).Horváth Gné,64.Volly,1938. Magyarszerdahely(Zala)Marczin Vné,40. Seemayer V.,1933. Vácszentlászló(Pest-Pilis-Solt.Kiskun)Varga Lné Volly,1935. Borsodszentistván(Borsod).Horváth A.,60. Seemayer V.,1931. Felsőtárkony(Heves).Juhász Jné,50.Volly,1935.	SzDR II.63. SzDR II.63. SzDr II.63. SzDR II.63. SzDR II.63.
22	269	360	Vitnyéd(Sopron)Horváth Gné,64. Volly, 1938. Báta(Tolna).Csentő Jné,56.Volly,1937.	SzDR II.81. SzDR II.81.
23	274	361	Murakeresztúr(Zala)Horváth A.,73.Seemayer,1932. Dudar(Veszprém) Szendi Iné,64.Veress S. 1937.	SzDR II.72. SzDR II.72.

8-12. táblázat

Sor szám	SzVU énekei	ÉE énekei	Néphagyományi gyűjtések 1940-60-as évek	
			Adatok	Források
1	4	327	Kézipolyán(Háromszék) Todor J.75.Forrai M.1959. Gyöngyössolymos(Heves)Nyilas,68.Paulovics194 9	SzDR II.163. SzDR II.163.
2	6	10	Uzon(Háromszék)Bujdosó J.,43.Mathia,1941	SzDR II.21.
3	8	12	Barslédec(Bars) Székel Fbé Dubaj Mária,79. Rajeczky-Szendrei-Dobszay, 1970.	SzDR II.55.
4	28	29	Váraszó(Heves) Sipos Ané,36.Dobszay, 1967.	SzDR II.20.
5	39	56	Tatrang(Moldva)Bence Gyné,71.Paulovics,1961.	SzDR II.37.
6	54		Lajtha	RMDT I.189.
7	61	86	Lövete(Udvarhely)Lázár Iné,70. Forrai, 1963.	SzDR II.85.
8	65	90	Váraszó(Heves) Sipos Ané,36.Dobszay, 1967.	SzDR II.53.
9	66		Forrai, 1958.	RMDT II.5.
10	68	94	Lövete(Udvarhely)Tókos Pné,64. Vikár, 1962.	SzDR II.97.
11	69. 255		Menyhe(Nyitra)Fülöp,70.Bengyák,60. Rajeczky-Szendrei-Dobszay, 1970.	SzDR II.17.
12	70	84	Lajtha 77-78.sz.	RMDT II.197.
13	82. 191	79. 219	Diószin(Moldva)-Szárász(Baranya) Benke Jné.,43 Domokos P.P. 1950.	SzDR II.65.
14	96	119	Csikrákos(Csík) Péter S.,67.Sárosi B., 1967.	SzDR II.22.
15	98	127	Kézipolyán(Háromszék) Todor J.75.Forrai M.1959.SzDR II.77.	
16	106	167	Lövete(Udvarhely) Tókos Pné,64.Vikár l.,1965.	SzDR II.110.
17	121		Lajtha 14.sz.	RMDT II.40.
18	143	207	Beregsurány(Bereg)-Felpéc(Győr) Kolonits Bné36 Szendrei J., 1968.	SzDR II. 66.
19	153	134	Hövej(Sopron) Hollós Mné,65. Lajtha, 1954.	SzDR II.86.
20	157	201	Lövete(Udvarhely) Tókos Pné,64.Vikár l.,1962.	SzDR II.14.
21	176		Lajtha 75.76.sz.	RMDT II.296.
22	192	233	Lédec(Bars) Farkas Mné,54.Szendrei J. 1970.	SzDR II.29.
23	204		Lajtha:Sopron megyei virrasztó énekek 66.sz.	RMDT II.83.
24	207	226	Váraszó(Heves) Sipos Ané,36.Dobszay, 1967.	RMDT II.65.
25	228		Kiss L. 1941.	RMDT II.89.
26	233/f		Haraszi(Verőce)Batona Jné.59.stb.Kiss L.1969.	SzDR II.19.
27	252/c		Kórógy(Szerém) Fábán Jné.61. Kiss L. 1966.	SzDR II.39.
28	294	287	Gyömöre(Győr) Kónya Lné,57.Szendrei J. 1967.	SzDR II.77.

8-13. táblázat

	Források		SzVU!		SzVU!	
	szöveg	dallam	Ének szám	Ének kezdősora	Ének szám	Ének kezdősora
A/ Gregorián eredetű nép- énekek			76	<i>Zengd, ó nyelv</i>	229	<i>Kezdődik az ének</i>
			88	<i>Krisztus feltámadott,</i>	276/A	<i>Te Deum,</i>
			107	<i>Dicsérd Sion,</i>	278	<i>Immár a nap,</i>
			199– (200)	<i>Lorettói litánia,</i>	294	<i>Ah, hol vagy magyarok</i>
B/ Középkori kanciából lett népénekek	Későbbi forrás	Későbbi forrás	11	<i>Ó fényességes</i>	87	<i>Föltámadt Krisztus</i>
			20	<i>Csordapásztorok</i>	139	<i>Ó uram, nem vagyok méltó</i>
			28	<i>Nagy örömnep</i>	140	<i>Üdvözlégy, üdvösséges Ostya</i>
			39	<i>Szép kelt, szép nap!</i>	167	<i>Felvitetett magas mennyország- ba</i>
	új	Középkori eredetű	1	<i>A kereszténységben</i>	85	<i>Örvendjetez angyalok</i>
			16	<i>Az angyal énekel</i>	95	<i>Krisztus a mennybe</i>
			44	<i>Fényességén e mai napnak</i>		

	Források		SZVU!		SZVU!	
	szöveg	dallam	Ének szám	Ének kezdősora	Ének szám	Ének kezdősora
C/ XVI. századi énekek	Későbbi forrás	Későbbi forrás	6	<i>Az Úristen Ádám atyánknak</i>	193	<i>Ó dicsőült szép kincs</i>
			119	<i>Leborulva áldlak</i>	233/h	<i>Itt a perc, az áldott</i>
			133	<i>Üdvözlégys Felség</i>	247	<i>Ó édes Megváltóm</i>
			170	<i>Felvirradt az új örömnep</i>	262	<i>Ne hagyj elesnem</i>
			180	<i>Dicsérjük Jézus szentséges szent Anyját</i>	295	<i>Áldott szent István</i>
	új	XVI. szá- zadi	69	<i>Jer, dicsérjük mindeneknek Atyját (az 1 versszak az a) csoportba tartozik)</i>	252/c	<i>Kenyeret s bort hozunk</i>
			101	<i>Szállj ránc, életadó Lélek</i>	257	<i>Örvendezzünk, jertek</i>
			182	<i>Keserű gondok</i>	276/B	<i>Téged áldunk, Szentháromság</i>
			233/e	<i>Felajánljuk néked</i>	299	<i>Szent Imre herceg</i>
			233/f	<i>Szent vagy, szent vagy</i>	300	<i>Felmutat égbe Szent Gellért keresztje</i>
			233/g	<i>Megjelent az úr közöttünk</i>		

	Források		SzVU!		SzVU!	
	Ének szöveg	dallam	Ének szám	Ének kezdősora	Ének szám	Ének kezdősora
D/ XVII. századi énekek	XVII. századi forrás szerint	XVII. századi forrás szerint	3	<i>Ó bezárult Édenünk</i>	137	<i>Üdvözlégy, szent test</i>
			5	<i>Ave Maria</i>	184	<i>Mária, édes Szűzanya</i>
			7	<i>Aron vesszeje virágzik</i>	186	<i>Mondj naponkint és óránkint</i>
			12	<i>Mennyországi fényes hajnal</i>	191	<i>Ó dicsőséges Asszony</i>
			14	<i>Ó nemes, ékes Liliom</i>	197	<i>Üdvözlégy, ó szép mennyek</i>
			30	<i>Ó Jézus, szűzen született</i>	211	<i>Két oszlopa igazságnak</i>
			33	<i>Szép violácska</i>	212	<i>Szent Péter Apostol</i>
			35	<i>Szűz Mária e világra nekünk</i>	213	<i>Áldunk Isten jó szolgája</i>
			36	<i>Vígasságos, hangos</i>	255	<i>Jézus, Mária</i>
			41	<i>Ó szép jézus!</i>	270	<i>Áldj meg minket, Atyaisten</i>
			54	<i>Mit bízik e világ</i>	274	<i>Áldjon meg minket</i>
			73	<i>Krisztus Anyja, Szűz Mária</i>	281	<i>Bőséges irgalmú</i>
			74	<i>Ó Jézus, Jézus</i>	282	<i>Üdvözlégy, szent orvosunk</i>
			82	<i>Királyi zászló jár elől</i>	297	<i>Igaz hitnek plántálója</i>
			102	<i>Szentlélek Isten szállj reánk</i>	303	<i>Szent Erzsébet Asszony</i>
			103	<i>Téged kérünk, Atyaisten</i>	305	<i>Mért feledkezel el Rólunk</i>
	126	<i>Ó áldott szent Istenem</i>				
	új	XVII. századi forrás szerint	4	<i>Téged vár a népek</i>	17	<i>Az égből színméz</i>
			7	<i>Aron vesszeje</i>	27	<i>Mind a világ örvendezzen</i>
			10	<i>Mária, szűz virág</i>	31	<i>Örülj, te boldog Betlehem!</i>
		16	<i>Az angyal énekel</i>	34	<i>Szülte a Szűz szent Fiát!</i>	

	Források		SZVU!		SZVU!	
	Ének szöveg	dallam	Ének szám	Ének kezdősora	Ének szám	Ének kezdősora
D/ XVII. századi énekek	új	XVII. századi forrás szerint	38	<i>Az esztendő fordulóján</i>	121	<i>Mindeneknek szemei</i>
			40	<i>Kél a magasból tiszta fény</i>	152	<i>Ó Jézus, emlékezni</i>
			42	<i>Égi lakomára</i>	153	<i>Ó add, Jézusom, néked</i>
			44	<i>Fényességén e mai napnak</i>	154	<i>Jézusomnak Szívén</i>
			45	<i>János áll a part felett</i>	181	<i>Hozzád futok bánatommal</i>
			48	<i>Isten áldjon tünde játék</i>	185	<i>Mária, szűzanya</i>
			50	<i>Mintha Jézus köztünk járna</i>	188	<i>Néked ajánljuk</i>
			51	<i>Hamvazkodjál, hívő lélek</i>	194	<i>Ó Mária szent Szíve</i>
			56	<i>A Golgotalépcsőn állok</i>	204	<i>Királynéja az egeknek</i>
			70	<i>Jézus, világ Megváltója</i>	213	<i>Áldunk Isten jó szolgája</i>
			76	<i>Zengd, ó nyelv</i>	219	<i>az Úrnak dobban</i>
			78	<i>Szívünk, lelkünk most kitarjuk</i>	222	<i>Futva jöttem elibéd</i>
			84	<i>Krisztus feltámadott</i>	223	<i>hozzád sóhajt</i>
			86	<i>Dicsőség, szent áldás</i>	227	<i>Kegyes szemmel néz ránk</i>
			89	<i>Krisztus, virágunk</i>	228	<i>Keresve, ó Fölség, Téged</i>
			92	<i>Szent Magdolna elmene</i>	233/a	<i>Minden földi dolgunk</i>
			94	<i>Galileai férfiak</i>	233/b	<i>Mit az angyal seregeknek</i>
			98	<i>Szállj szívünkbe, nagy Isten</i>	233/c	<i>Boldog, akit tanítasz</i>
99	<i>Ó alkotó Lélek</i>	233/d	<i>Hiszem az égi Úr szavát</i>			
100	<i>Ó Szentlélek Úristenünk</i>	234/b	<i>Dicsőség a magasságban</i>			
102	<i>Szentlélek Isten</i>	234/c	<i>Írásokban hangos szóval</i>			

	Források		SZVU!		SZVU!	
	Ének szöveg	dallam	Ének szám	Ének kezdősora	Ének szám	Ének kezdősora
D/ XVII. századi énekek	új	XVII. századi forrás szerint	234/d	<i>Krisztus vonja szívünket</i>	251/e	<i>Maga Jézus jön el ime</i>
			234/e	<i>Áldozatra örök Isten</i>	252/a	<i>Színéd elé jövünk</i>
			234/f	<i>Szent, szent, szent az Isten!</i>	252/d	<i>Szent vagy, Jézus</i>
			234/h	<i>Készen már az áldozat</i>	252/f	<i>Jézusom isteni teste</i>
			237	<i>Ama végső harag napja</i>	288	<i>Boldogságos Krisztus Anyja</i>
			251/c	<i>Vígasztaló jó Istenünk</i>	293	<i>Isten, hazánkért</i>
	Későbbi forrásból	XVII. századi forrás szerint	14	<i>Ó nemes, ékes</i>	155	<i>Jézus Szíve</i>
			41	<i>Ó szép Jézus!</i>	187	<i>Nagy mentsége, reménysége</i>
			109	<i>Áldjad, ember, e nagy Jódat</i>	251/b	<i>Napja Isten haragjának</i>
	Későbbi forrásból	Későbbi forrásból	25	<i>Mennyből az angyal</i>	163	<i>Ki negyven nap előtt</i>
			43	<i>Az isteni gyermeket</i>	168	<i>Örülj, vigadj</i>
			49	<i>Árva, bűnös lelkem reszket</i>	169	<i>Nagy örömmel, énekléssel</i>
			61	<i>A fényes Istenarcot</i>	190	<i>Ó áldott Szűzanya</i>
			65	<i>Áll a gyötrött Istenanya</i>	203	<i>Mennyországnak Királynéja</i>
			66	<i>Bűnös lélek, sirasd kérlek</i>	260	<i>Jöjj el, Szentlélek Úristen!</i>
			67	<i>Bágyad gyötrelmében</i>	268	<i>Tehozzád kiáltok</i>
			104	<i>Kiben élünk</i>	269	<i>Áldj meg minket, Jézus</i>
			134	<i>Üdvözlégy, Krisztusnak</i>	284	<i>Boldogasszony Anyánk</i>
			146	<i>Hol vagy, én szerelmes</i>	286	<i>Édesanyja, Nagycasszonya</i>
			162	<i>Üdvözlégy Mária</i>		

	Források		SZVU!		SZVU!	
	Ének szöveg	dallam	Ének szám	Ének szám	Ének szám	Ének szám
D/ XVII. századi énekek	XVII. századi	Későbbi forrás	26	<i>Midőn a Szűz Magzatát</i>	205	<i>Mennynek királyné Asszonya</i>
			68	<i>Hol vagy, édes Jézus</i>	207	<i>Mennyországnak Királynéja</i>
			81	<i>Én nemzetem, zsidó népem</i>	247	<i>Ó édes Megváltóm</i>
			106	<i>Ó ki ez oltáron</i>		
E/ XVIII. századi énekek	XVIII. századi	XVIII. századi	19	<i>A szép szűz Mária</i>	136	<i>Üdvözlégy Oltáriszentség</i>
			62	<i>Ah! Jaj! Mit szemlélek</i>	138	<i>Üdvözlégy, szép rózsza</i>
			72	<i>Keservesen siratja</i>	141	<i>Velünk lakó tiszta rózsza</i>
			90	<i>Örvendetes napunk támadt</i>	143	<i>Előtted, Jézusom</i>
			108	<i>Mondj éneket</i>	157	<i>Szeretlek, szép Jézus</i>
			111	<i>Csodákkal tündöklő</i>	164	<i>Ó Sion, templomod</i>
			112	<i>Ez nagy szentség valóban</i>	196	<i>Üdvözlégy, Mária</i>
			115	<i>Hadd lankadjak és olvadjak</i>	201	<i>Üdvözítőnk édesanyja</i>
			117	<i>Istenség mélysége</i>	218	<i>Ó szent János</i>
			125	<i>Ne törd magad</i>	261	<i>Hallottuk, isten</i>
			127	<i>Ó szentséges, ó kegyelemes</i>	292	<i>Máriát dicsérni</i>
	130	<i>Szerelmes, édes Jézusom</i>	304	<i>Pannóniában nőtt</i>		
	új	XVIII. századi	47	<i>Violaszín gyászruhába</i>	202	<i>Megváltónk Szülője</i>
			91	<i>Szent asszonyok jókor reggel</i>	208	<i>Irgalmas Szűzanyánk</i>
105			<i>Szenháromságnak életem, halálom</i>	283	<i>Krisztusunk, nagy Király</i>	
128			<i>Porba hullok</i>	216	<i>Föltekintünk a szegénység</i>	

	Források		SzVU!		SzVU!	
	Ének szöveg	dallam	Ének szám	Ének kezdősora	Ének szám	Ének kezdősora
E/ XVIII. századi énekek	Későbbi forrásból	XVIII. századi	63	<i>A keresztfához megyek</i>	166	<i>Mennyből követ</i>
			77	<i>Megváltó királyunk</i>	238	<i>Élők, holtak szent Istene</i>
			141	<i>Velünk lakó tiszta Ostya</i>	277	<i>Téged, Isten, magasságban</i>
	XVIII. századi, eredetű, Későbbi forrásból	XVIII. századi, eredetű, Későbbi forrásból	264	<i>Szent Olvasót imádkoztunk</i>		
	XVIII. századi,	Későbbi forrásból	71	<i>Keresztények, sírjátok</i>	144	<i>Édes Jézus, én szerelmem</i>
116			<i>Imádlak, nagy Istenség</i>	172	<i>Ó Mária, drága név</i>	
F/ XIX. századi énekek	XIX. századi	XIX. századi	9	<i>Ébredj, ember</i>	83	<i>Mint a szarvas ér vizéhez</i>
			15	<i>Üdvözlégy, ó drága Vendég</i>	110	<i>Áldunk téged, ó angyali kenyér</i>
			18	<i>Az Ige megtestesült</i>	114	<i>Égből szállott szent kenyér</i>
			21	<i>Dicsőség mennyben az Istennek!</i>	118	<i>Krisztus teste és szent vére</i>
			24	<i>Jászolodban áldunk</i>	120	<i>Menyegzős köntösbe</i>
			32	<i>Pásztorok, pásztorok örvendezve</i>	122	<i>Most az Úr Krisztusnak</i>
			37	<i>Isten, ki az időnek</i>	131	<i>Templom csendes mélyén</i>
			57	<i>Buzgó szívvel ünnepeljük</i>	132	<i>Üdvözlégy, édes Jézusunk!</i>
			58	<i>Bűnbánóknak menedéke</i>	135	<i>Üdvözlégy, ó drágalátos</i>
75	<i>Ó szerencsés bűnös ember!</i>	142	<i>Zálogát adtad, ó Jézus</i>			

	Források		SZVU!		SZVU!	
	Ének szöveg	dallam	Ének szám	Ének kezdősora	Ének szám	Ének kezdősora
F/ XIX. századi énekek	XIX. századi	XIX. századi	150	<i>Uram Jézus! Légy velünk</i>	226	<i>Kegyességgel hívsz, ó Jézus</i>
			151	<i>Zengjünk Jézus szent Nevének</i>	230	<i>Szeretettel jönnek hozzád</i>
			160	<i>Isten legszebb temploma</i>	231	<i>Vágyva jöttem színed elé</i>
			161	<i>Máriát dicsérje lelkünk</i>	235	<i>Adj irgalmat</i>
			165	<i>Mária kis hajlékában</i>	240	<i>Jer, dicsérjük Istenünknek</i>
			169	<i>Nagy örömmel, énekléssel</i>	241	<i>Ki ragyogni látod</i>
			173	<i>Áldozunk, hív keresztények</i>	242	<i>Meg kell halni, ó jaj!</i>
			178	<i>Szűz Mária, mennynek Gyöngyös ékessége</i>	243	<i>Ments meg engem, Uram!</i>
			179	<i>Bús szívemnek nagy öröme</i>	244	<i>Nézz le, Jézus</i>
			183	<i>Lelkem tiszta lánggal ég</i>	248	<i>Ó értem vért ontott</i>
			189	<i>Nyújtsd ki mennyből</i>	249	<i>Ó Megváltó, kegyes Jézus</i>
			195	<i>Te vagy földi éltünk</i>	266	<i>Legyen, Uram, színed előtt</i>
			198	<i>Mennybéli Atya Isten</i>	267	<i>Üdvössége lett e háznak</i>
			209	<i>Véghetetlen örök Isten</i>	273	<i>Áldjon meg minket</i>
			214	<i>Krisztus Jézus Nagyanyjának</i>	279	<i>Imádjuk a testet és vért</i>
			215	<i>Ha kívántok nagy csodákat</i>	285	<i>Egek ékessége</i>
			220	<i>Áldozattal járul hozzád</i>	291	<i>Dicsértessél, ó Mária</i>
221	<i>Egybegyűltünk, ó nagy Isten</i>	298	<i>Ó dicsőséges szent Jobbkéz</i>			
225	<i>Jertek, keresztények</i>	306	<i>Isten, áldd meg a magyart</i>			

	Források		SzVU!		SzVU!	
	Ének szöveg	dallam	Ének szám	Ének kezdősora	Ének szám	Ének kezdősora
F/ XIX. századi énekek	új	XIX. századi	23	<i>Istengyermek, kit irgalmad</i>	175	<i>Krisztusnak szent vérén</i>
			29	<i>Ó gyönyörűszép, titokzatos éj!</i>	176	<i>Néped, Isten, eléd járul</i>
			55	<i>Kereszten haldokló kegyes Jézusom</i>	177	<i>Szívünk lelkünk összeszedjük</i>
			59	<i>Bűnös lelkek, tisztulásra</i>	224	<i>Induljunk testvérek</i>
			69/2–6 vsz	<i>Jer, dicsérvük mindeneknek Atyját</i>	231	<i>Vágyva jöttem színed elé</i>
			97	<i>Jöjj, Szentlélek Istenünk</i>	234/a	<i>Összegyűltünk áldozatra</i>
			113	<i>Édes Jézus, neked élek</i>	239	<i>Én esendő, árva lélek</i>
			131	<i>Templom csendes mélyén</i>	251/a	<i>Szemünk telve könnyel</i>
			156	<i>Jézus Szívét dicsérni</i>	254	<i>Fölkelt a nap már</i>
			158	<i>Acélszárnyon száll az ember</i>	264	<i>Szent Olvasót imádkoztunk</i>
			159	<i>Ó édes Jézus, ég és föld</i>		
	Korábbi forrásból	XIX. századi	69/1 vsz	<i>Jer, dicsérvük mindeneknek Atyját</i>	253	<i>Bemegyek szent templomodba</i>
			80	<i>E szín alatt itt a nagy jó</i>	259	<i>Jöjj, Szentlélek Úristen</i>
			123	<i>Most lett a kenyér</i>	260	<i>Jöjj el, Szentlélek Úristen</i>
			168	<i>Örülj, vígadj</i>	285	<i>Egek ékessége</i>
			225	<i>Jertek, keresztény hívek</i>	291	<i>Dicsértessél, ó Mária</i>

	Források		SzVU!		SzVU!	
	Ének szöveg	dallam	Ének szám	Ének kezdősora	Ének szám	Ének kezdősora
F/ XIX. századi énekek	Későbbi forrásból	XIX. szá- zadi	52	<i>Hallgasd meg</i>	250	<i>Ó örök fény napja</i>
			171	<i>Mondj szívem dalt</i>	258	<i>Isten hozta hív nyájához</i>
	Későbbi forrásból módosítva	XIX. szá- zadi, ké- sőbbi for- rásból módosítva	SzVU 236	<i>Édes Urunk, nézz le</i>		
G/ XX. századi énekek			SzVU 60.	<i>Hogyha hozzád járulunk</i>	280/B.	<i>Győzelemről énekeljen</i>
H/ „Népi” éne- kek			79	<i>Áhitattal készülődjünk</i>	256	<i>Mikor lelkem reggel</i>
			145	<i>Győzhetetlen én köszáalom</i>	272	<i>Hallgasd meg</i>
			174	<i>Boldogasszony, édes</i>	287	<i>Angyaloknak királynéja</i>
			206	<i>Mennyországnak Királynéja</i>		